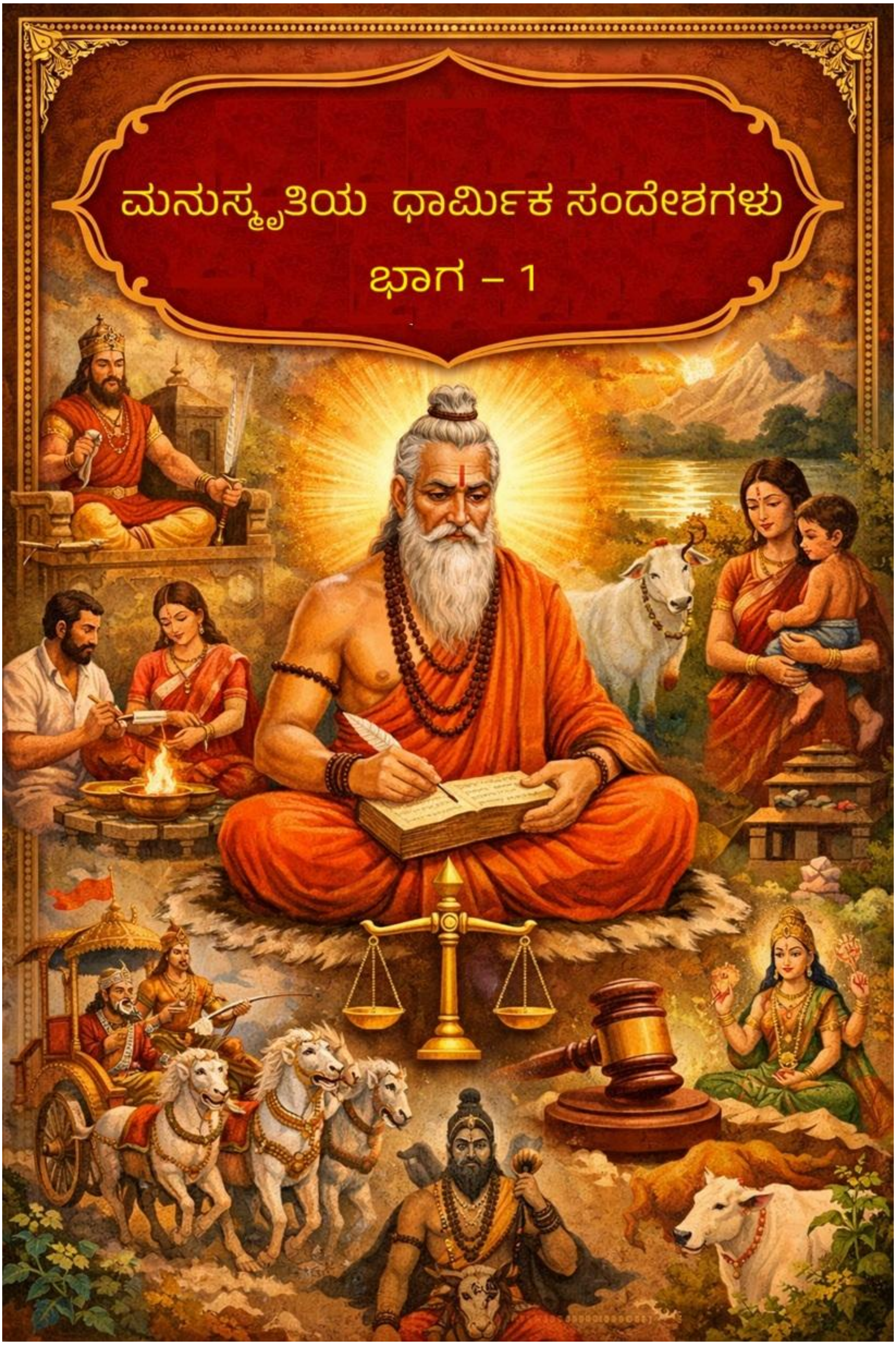

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶಗಳು
ಭಾಗ – 1

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶಗಳು

ಭಾಗ -1

ಲೇಖಕರು, ಸಂಶೋಧಕರು ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಕಾರರು
ಗ್ರಂಥದ ಹಕ್ಕುದಾರರು

ಶ್ರೀಧರ ಬಾಬು. ಎನ್

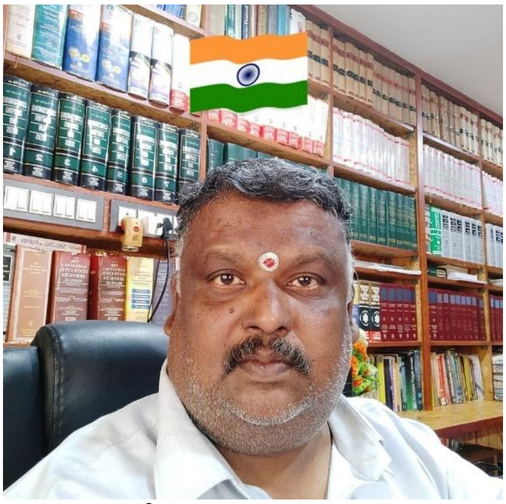
ವಕೀಲರು, ತುಮಕೂರು ಮೊ. 9880339764
ಎಸ್.ಬಿ.ಎನ್. ಲಾ ಚೇಂಬರ್. 7ನೇಕ್ರಾಸ್, 1ನೇ ಮೈನ್ ಶ್ರೀರಾಮನಗರ,
ಆರ್.ಕೆ. ಸ್ವೀಟ್ಸ್ ಹಿಂಭಾಗ, ಗುಂಚಿ ಸರ್ಕಲ್, ತುಮಕೂರು -572101

Researched, Collected & Written By
Copyright holder

SRIDHARA BABU N, Advocate

SBN LAW CHAMBER, 7TH CROSS,1ST MAIN
SriRamanagara, Behind RK Sweets
Gumchi Circle, Tumakuru -572101
PH: 9880339764

ಲೇಖಕರ ಬಗ್ಗೆ

ಶ್ರೀಧರ ಬಾಬು ಎನ್

ತುಮಕೂರು ಮೂಲ ನಿವಾಸಿಗಳು, ಇಲ್ಲಿಗೆ 25 ವರ್ಷದಿಂದ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಕೀಲರು, 1992 ರಿಂದಲೂ ಹವ್ಯಾಸಿ ಬರಹಗಾರರು, ಆದ ಇವರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾನೂನು ವಿಚಾರದ ಸಂಶೋಧಿತ ಸಂಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಅವರ ಬ್ಲಾಗ್ಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪುಸ್ತಕದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಜನತೆಗೆ ಮತ್ತು ಯುವ ವಕೀಲರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಗಾಗಿ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಹಿನ್ನೆಲೆಯವರು. ಹಿಂದು ಕಾನೂನು, ಸಿವಿಲ್ ಕಾನೂನು, ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಕಾನೂನು, ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್ ಕಾನೂನು, ದಲಿತರ ಭೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ವಿಚಾರವಾದ ಪಿ.ಟಿ.ಸಿ.ಎಲ್ ಕಾನೂನು, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮಾಹಿತಿ ಇವರ ಬ್ಲಾಗಲ್ಲಿ ಸಿಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆಂಗ್ಲ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ

ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಉಚಿತವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಡುಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಯಾವುದೇ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ಬಹಳ ಆಳವಾದ ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಕ್ಷಿದಾರರಿಗೂ ಒದಗಿಸುತ್ತಾ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಳಕಳಿ ಉಳ್ಳವರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಮೊದಲ ಪ್ರಕಟಿತ ಕೃತಿ "ಮುಸ್ಲಿಂ ಭಯೋತ್ಪಾದನೆ". ಎರಡನೇ ಪ್ರಯತ್ನ ಪ್ರಾಣ ವಿದ್ಯಾ ವೇದ ರಹಸ್ಯ ಹಾಗೂ ಆನ್ಲೈನ್ ನಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಇವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳ ಲಿಂಕ್ ಈ ಕೆಳಗೆ ಇವೆ.

https://archive.org/details/hindu_law_in_kannada
https://archive.org/details/principles-of-lending-and-recovery
https://archive.org/details/case-law-collection-on-important-civil-matters
https://archive.org/details/principles-of-hindu-law-on-properties
https://archive.org/details/without-rectifying-religious-texts-no-end-in-islamic-terrorism
https://archive.org/details/20210622_20210622_1632

https://archive.org/details/case-law-on-evidence-in-civil-matters
https://archive.org/details/sridhararababu1234_gmail

https://sridhararababu.blogspot.com/
https://sridhararababu.weebly.com/
https://archive.org/details/20250303_20250303_1503

ಈ ಪುಸ್ತಕ ಅವರು ಸತ್ಯ ಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಅಪಾರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕೃತಿ. ಹಿಂದಿನ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಹಲವಾರು ಹೊಸ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿವರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿತ ಸಂಶೋಧನಾ ಫಲವೇ ಈ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶಗಳು ಗ್ರಂಥ. ಪ್ರತಿ ದಿನ 6 ರಿಂದ 12 ಗಂಟೆಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಯವನ್ನು ನೀಡಿ ವಿವಿಧತೆಯ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲೇ ಉದಯಿಸಿದ ಇವರ ಗ್ರಂಥ, ಮನು ಮಹರ್ಷಿಯ ಸಮಗ್ರ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಒಂದು ಕಾನೂನುಗ್ರಂಥ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬದುಕಿನ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದರ್ಶನ. ಅದರ ಕೇಂದ್ರ ಸಂದೇಶಗಳು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಶಿಸ್ತು, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯದೊಳಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿತವಾಗಿವೆ.

1) ಧರ್ಮವೇ ಆಧಾರ

ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ನಡತೆ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಸಂಯೋಜನೆಯಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಮಾಜವೂ ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಮೂಲಭಾವ.

2) ಕರ್ತವ್ಯ (ಸ್ವಧರ್ಮ) ಮಹತ್ವ

ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮ–ವೃತ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕರ್ತವ್ಯ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸುವುದೇ ಯಜ್ಞ. ಫಲಾಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ತವ್ಯ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಿ.

3) ಶೀಲ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ

ಶೀಲ, ಸಂಯಮ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಸತ್ಯವಚನ—ಇವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನದ ಕಂಬಗಳು. ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಾಂಗ ಧರ್ಮ ಫಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ.

4) ಗುರು–ವೇದ–ಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ

ಗುರುಭಕ್ತಿ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಜಪ—ಇವು ಪರಂಪರೆಯ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದ ವಿದ್ಯೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

5) ಗೃಹಸ್ಥ ಧರ್ಮದ ಮಹಿಮೆ

ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸಮಾಜದ ಬೆನ್ನೆಲುಬು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ದಾನ, ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ, ಕುಟುಂಬಪೋಷಣೆ—ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜದ ಧರ್ಮಚಕ್ರ ತಿರುಗುತ್ತದೆ.

6) ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದಂಡನೀತಿ

ರಾಜಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವೇ ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನ. ದಂಡನೀತಿ ಪ್ರತೀಕಾರವಲ್ಲ, ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಸಾಧನ. ನ್ಯಾಯ ತಪ್ಪಿದರೆ ಧರ್ಮ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ.

7) ಸ್ತ್ರೀ–ಕುಟುಂಬ ಸಂರಕ್ಷಣೆ

ಕುಟುಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಶುದ್ಧಿ, ಸಂಬಂಧಗಳ ಗೌರವ, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಹೊಣೆ—ಇವು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ.

8) ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತ

ಕರ್ಮದ ಫಲ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಉತ್ತಮ ಕರ್ಮ—ಉನ್ನತಿ; ದುಷ್ಟ ಕರ್ಮ—ಪತನ. ಇದರಿಂದ ನೈತಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮರಳುತ್ತದೆ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮವು ವಿಧಿಗಿಂತ ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬದುಕುವ ಶಾಸನ. ಶೀಲ–ಸಂಯಮ–ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸಮನ್ವಯವೇ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗೆ ದಾರಿ; ಅಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಿವಿಡಿ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಅಧ್ಯಾಯ-1
ಸ್ಥೂಲ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ – ಸೃಷ್ಟಿ ಕರ್ಮ – ಜಾತಿ ಸೃಷ್ಟಿ

ಆಧ್ಯಾಯ-2
ಧರ್ಮ ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಗಳು

15. ಯಜ್ಞ-ಕರ್ಮಗಳು ಮೂರು ರೀತಿಯಾದರೂ - ಎಲ್ಲವೂ ಶ್ರುತಿ ಮಾನ್ಯ; ಧರ್ಮವು ದೇಶಕಾಲಪರಿಣಾಮಾನುಸಾರಿಣಿ
16. ವೇದಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದವನಿಗೇ ವೈದಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರಿತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಪೂರ್ಣ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಇದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-3
ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು

1. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ–ವ್ರತ–ಯಜ್ಞ–ವೇದಾಧ್ಯಯನಗಳಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ದೇಹ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭೆಯಿಂದ ತುಂಬುತ್ತದೆ.

ಹಿಂದು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು
ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ

2. ಶಿಶು ಜನಿಸಿದ ತಕ್ಷಣ ಮಧುರ–ತೇಜೋ–ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರೋಪಚಾರದಿಂದ ತುಂಬಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಜಾತಕರ್ಮ.

ನಾಮಕರಣ ಸಂಸ್ಕಾರ

3. ನಾಮಕರಣವು ಶುಭ ಕಾಲ–ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಸಂಸ್ಕಾರ.
4. ಹೆಸರು = ಗುಣ–ವೃತ್ತಿ–ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಧ್ವನಿ.
5. ಶಿಶುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಂತಾನುಸಾರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು – ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ಮತ್ತು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ

ಚೂಡಾಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ

6. ಚೂಡಾಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ – ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಆರಂಭ

ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರ

7. ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಕಾಲನಿರ್ಣಯ – ವರ್ಣಧರ್ಮಾನುಸಾರ ಕ್ರಮ
8. ಉಪನಯನದ ಪರ್ಯಾಯ ಕಾಲನಿರ್ಣಯ – ಆಶಯಾನುಸಾರ ವಯಸ್ಸು
9. ಸಾವಿತ್ರಿ ಉಪದೇಶದ ಅಂತಿಮ ವಯಸ್ಸು – ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಕಾಲಮಿತಿ
10. ಉಪನಯನ ವಿಳಂಬದ ಪರಿಣಾಮ – ಸಾವಿತ್ರಿಯಿಂದ ಪತನ
11. ಅಸಂಸ್ಕೃತರೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರಬಾರದು ಎಂಬ ಧರ್ಮನಿಯಮ
12. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವೇಷಧಾರಣೆ – ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯದ ಸಂಕೇತ

ಮೇಖಲಾ (ಉಡುದಾರ) ಸಂಸ್ಕಾರ

13. ಮೇಖಲಾ (ಉಡುದಾರ) ಸಂಸ್ಕಾರ – ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಶಿಸ್ತುಬಂಧನ
14. ಮೇಖಲೆಯ ಪರ್ಯಾಯ ನಿರ್ಮಾಣ – ಲಭ್ಯತೆಯ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಲವಚಿಕತೆ

ವರ್ಣಧರ್ಮಾನುಸಾರ ನಿಯಮ

15. ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ರೂಪ – ವರ್ಣಧರ್ಮಾನುಸಾರ ನಿಯಮ
16. ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯ ವಿಧಾನ – ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಕ್ರಮ
17. ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾದೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವ
18. ಭಿಕ್ಷೆಯ ಶುದ್ಧೋಪಯೋಗ – ಗುರುನಿವೇದನೆ ಮತ್ತು ನಿಯಮಿತ ಭೋಜನ
19. ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಧಾರಣೆಯ ವಿಧಗಳು – ಉಪವೀತಿ, ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಿ ಮತ್ತು ನಿವೀತಿ
20. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಉಪಕರಣಗಳ ಶುದ್ಧ ಪುನರ್ಗ್ರಹಣ – ಸಂಸ್ಕಾರದ ನಿರಂತರತೆ

ಅಧ್ಯಾಯ-4
ಆಹಾರ ಮತ್ತು ತೀರ್ಥ ಸೇವನೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ

1. ಭೋಜನದ ದಿಕ್ಕು ಮತ್ತು ಫಲಗಳು – ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಧರ್ಮದ ಸಮನ್ವಯ
2. ಭೋಜನಪೂರ್ವ–ಭೋಜನೋತ್ತರ ಶುದ್ಧಾಚರಣೆ - ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ
3. ಅನ್ನಪೂಜಾ ಭಾವನೆ – ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನ ಭೋಜನ
4. ಅನ್ನಪೂಜೆಯ ಫಲ – ಬಲ ಮತ್ತು ಊರ್ಜಸ್ಸಿನ ಮೂಲ
5. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಾಚಾರ ನಿಷೇಧ – ಶುದ್ಧ ಜೀವನಶೈಲಿಯ ನಿಯಮ
6. ಅತಿಭೋಜನದ ದೋಷಗಳು – ಆರೋಗ್ಯ, ಆಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹಾನಿ
7. ಆಚಮನದ ತೀರ್ಥನಿಯಮ – ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮತ್ತು ಪಿತ್ರ್ಯ ಭೇದ
8. ತೀರ್ಥಗಳ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನ – ಬ್ರಾಹ್ಮ, ದೈವ ಮತ್ತು ಪಿತ್ರ್ಯ ವಿಭೇದ
9. ಆಚಮನಕ್ರಮ – ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಪೂರ್ಣತೆ
10. ಆಚಮನದ ನೀರು, ತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ದಿಕ್ಕು – ಶೌಚಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ಣತೆ
11. ಶುದ್ಧತೆ ಸಾಧನೆಯ ಕ್ರಮ – ವರ್ಣಧರ್ಮಾನುಸಾರ ಶೌಚವಿಧಿ

ಅಧ್ಯಾಯ-5
ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯಮಗಳು

1. ವೇದಾಧ್ಯಯನವೆಂದರೆ ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಶಿಸ್ತಿನ ಮೂಲಕ, ಪ್ರಣವದ ಕೇಂದ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವ ಆತ್ಮಸಾಧನೆ.
2. ಪ್ರಣವದ ಉತ್ಪತ್ತಿ – ವೇದತ್ರಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳ ಏಕತ್ವ
3. ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರವು ಮೂರು ವೇದಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಒಂದೇ ನಾದದಲ್ಲಿ ಏಕೀಕರಿಸಿದ ರೂಪ.
4. ಪ್ರಣವ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ ಜಪಿಸಿದವನು ವೇದಸಾರವಾದ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.
5. ತ್ರಿಕಜಪದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಶಕ್ತಿ – ಪಾಪನಾಶ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ
6. ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ ಸಹಿತ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದವನು ಸಜ್ಜನರ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ
7. ಪ್ರಣವ–ವ್ಯಾಹೃತಿ–ಸಾವಿತ್ರಿಯ ಏಕತ್ವ – ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮುಖ
8. ನಿತ್ಯ ಅಧ್ಯಯನದ ಪರಮಫಲ – ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ನಾದಾತೀತ ಸ್ಥಿತಿ
9. ಪರಮ ಸಾಧನೆಯ ಕ್ರಮ – ಪ್ರಣವ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಸಾವಿತ್ರಿ ಮತ್ತು ಮೌನ
10. ನಶ್ವರ ಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮ – ಶಾಶ್ವತತೆಯ ತತ್ತ್ವ
11. ಯಜ್ಞಗಳ ಕ್ರಮೋನ್ನತಿ – ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆಂತರಿಕ ಜಪದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ
12. ಪಾಕಯಜ್ಞಗಳ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಜಪಯಜ್ಞದ ಪರಮತ್ವ

ಅಧ್ಯಾಯ-6
ಇಂದ್ರಿಯ ಬಯಕೆಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣ

1. ಜಪಸಾಧನೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ – ಮೈತ್ರಿಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ
2. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಅವಶ್ಯಕತೆ – ಜ್ಞಾನಿಯ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಅಶ್ವೋಪಮೆ
3. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಖ್ಯಾ ನಿರೂಪಣೆ – ಪ್ರಾಚೀನ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕ್ರಮ
4. ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆ – ಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯ ಸಮತೋಲನ
5. ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯ–ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿಭಜನೆ – ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರ
6. ಮನಸ್ಸು – ಹನ್ನೊಂದನೇ ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಜಯದ ಕೇಂದ್ರ
7. ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ – ಪತನ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಿಯ ದ್ವಿಮಾರ್ಗ
8. ಕಾಮದ ಸ್ವಭಾವ – ಭೋಗದಿಂದ ಶಮನವಲ್ಲ, ವೃದ್ಧಿಯೇ
9. ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗ – ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮಾನದಂಡ
10. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ನಿಜ ಮಾರ್ಗ – ತ್ಯಾಗವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನ
11. ದುಷ್ಟಭಾವದ ಅಸಾಧ್ಯತೆ – ವಿಧಿ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದ ಮಿತಿಗಳು
12. ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನ ಲಕ್ಷಣ – ಅನುಭವದ ಮಧ್ಯೆ ಸಮಚಿತ್ತತೆ
13. ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯದ ಅಸಂಯಮವೂ ಜ್ಞಾನನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ
14. ಇಂದ್ರಿಯ–ಮನಸ್ಸಿನ ಜಯದಿಂದ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ – ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ದೇಹಸಾಧನೆ

ಅಧ್ಯಾಯ-7
ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ವಿಧಿ

1. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಕ್ರಮ – ಪ್ರಾತಃ ಮತ್ತು ಸಾಯಂ ಸಂಧ್ಯೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶಿಸ್ತು
2. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಫಲ – ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಹಗಲಿನ ದೋಷಗಳ ಶೋಧನೆ
3. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ತ್ಯಾಗದ ಪರಿಣಾಮ – ಅಧಿಕಾರದ ಅಸಾಧ್ಯತೆ, ಅಪಮಾನವಲ್ಲ
4. ನಿತ್ಯಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧ ಆಚರಣೆ – ಜಲಸಮೀಪ, ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸಾವಿತ್ರೀ ಅಧ್ಯಯನ
5. ಅನಧ್ಯಾಯ ನಿಯಮದ ಮಿತಿ – ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಹೋಮಮಂತ್ರಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ
6. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲ – ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ನಿರಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ
7. ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ಫಲ – ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞದಿಂದ ನಿರಂತರ ಪೋಷಣೆ
8. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು – ಶಿಸ್ತು, ಸೇವೆ ಮತ್ತು ವಿನಯ
9. ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಅರ್ಹತೆಗಳು – ವಿದ್ಯೆಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಆಚಾರ
10. ಜ್ಞಾನಿಯ ಸಂಯಮ – ಕೇಳದೆ ಮಾತಾಡದ ಮೌನಧರ್ಮ
11. ಅಧರ್ಮಮಯ ಸಂವಾದದ ಫಲ – ನಾಶ ಅಥವಾ ವೈಷಮ್ಯ
12. ಅಪಾತ್ರನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾದಾನ ಬೇಡ – ಬಂಜರು ನೆಲದ ಉಪಮೆ
13. ವಿದ್ಯೆಯ ರಕ್ಷಣೆ – ಕಠಿಣ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಪಾತಕ ಬಳಕೆ ಬೇಡ
14. ವಿದ್ಯೆಯ ವಾಣಿ – "ನಾನು ನಿಧಿ, ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು"
15. ವಿದ್ಯೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಶಿಷ್ಯ – ಶುದ್ಧತೆ, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಮಾದಿ

ಅಧ್ಯಾಯ-8
ವಂದನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಯಮಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ-9
ಆಚಾರ್ಯ

ಅಧ್ಯಾಯ-10
ದ್ವಿಜರು ಯಾರು

ಅಧ್ಯಾಯ-11
ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳು

1. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಉದ್ದೇಶ
2. ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಋಣಸ್ಮರಣೆಯ ಧರ್ಮ
3. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಸಂಯಮಜೀವನ ಮತ್ತು ವ್ರತಶುದ್ಧಿ
4. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾದ ಭೋಗ ಮತ್ತು ಮನೋವಿಕಾರಗಳು
5. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ದೂರವಿರಬೇಕಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ದುರ್ಗುಣಗಳು
6. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಏಕಾಂತಶಯನ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಸಂಯಮದ ಮಹತ್ವ
7. ಅಕಾಮ ವೀರ್ಯಸ್ರಾವದ ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕ್ರಮ
8. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಸೇವಾಜೀವನ ಮತ್ತು ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಯ ಶಿಸ್ತು
9. ಯೋಗ್ಯ ಗೃಹಗಳಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ
10. ಗುರುಕುಲ ಮತ್ತು ಬಂಧುಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ತ್ಯಾಗದ ನೈತಿಕ ಶಿಸ್ತು
11. ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮ ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಸಂಯಮದ ಧರ್ಮ
12. ಸಮಿಧಾಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಜಾಗ್ರತ ಶಿಸ್ತು
13. ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ಲೋಪವಾದಾಗ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅವಕೀರ್ಣಿವ್ರತ
14. ಭೈಕ್ಷಜೀವನದ ಮಿತತೆ ಮತ್ತು ಉಪವಾಸಸಮಾನ ವ್ರತಶುದ್ಧಿ
15. ಯಜ್ಞ–ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕಾರ ಮತ್ತು ವ್ರತಭಂಗವಲ್ಲದ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ
16. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವಿಶೇಷ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಮಭೇದದ ವಿವೇಕ
17. ಗುರುವಿನ ಆದೇಶವಿರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ—ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಗುರುಹಿತದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಯತ್ನ
18. ಗುರುವಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇಹ–ವಾಕ್ಯ–ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಯಮ
19. ಗುರುವಿನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆಸನನಿಯಮ
20. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸರಳ ವೇಷ ಮತ್ತು ಸಮಯಪಾಲನೆಯ ಶಿಸ್ತು
21. ಗುರುವಿನ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಶಿಷ್ಯನ ದೇಹಭಾವ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣಶಿಷ್ಟಾಚಾರ
22. ಗುರುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನ ಚಲನೆ ಮತ್ತು ಗೌರವಾಚರಣೆ
23. ಗುರುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಿಷ್ಯನ ಸಮೀಪ, ಮುಖಭಾವ ಮತ್ತು ಪ್ರಣಾಮಶಿಸ್ತು
24. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸನ–ಶಯನದ ವಿನಯ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿಗೌರವ
25. ಗುರುವಿನ ನಾಮಗೌರವ ಮತ್ತು ಅನುಕರಣತ್ಯಾಗದ ಶಿಸ್ತು
26. ಗುರುವಿನ ನಿಂದೆಯಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಶಿಷ್ಯನ ಶ್ರವಣಶುದ್ಧಿ
27. ಗುರುನಿಂದೆ–ಅಪವಾದಗಳ ಕರ್ಮಫಲ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆ
28. ಗುರುವಿಗೆ ವಂದಿಸುವಾಗ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ–ಮನಸ್ಥಿತಿ–ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ
29. ಗುರುವಿನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಆಸನಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಸಂಯಮ
30. ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ
31. ಗುರುವಿನ ಗುರು ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ದ್ವಿಗುಣ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಅನುಮತಿ ಶಿಸ್ತು

ಮಾತೃ–ಪಿತೃ–ಗುರು

ಅಧ್ಯಾಯ-12

ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದವರಿಂದ ಕಲಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು

1. ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಧರ್ಮದ ವಿಶಾಲ ದೃಷ್ಟಿ
2. ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಮಾನದಂಡ - ಮೂಲವನ್ನು ನೋಡದೆ ಸಾರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಧರ್ಮ
3. ಗುಣವು ಎಲ್ಲಿಂದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ - ಸ್ತ್ರೀ, ವಿದ್ಯೆ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕೌಶಲ್ಯಗಳ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಮೌಲ್ಯ
4. ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಇರುವ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ವಿನಾಯಿತಿ
5. ಗುರುನಿವಾಸದ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗತಿಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ
6. ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಸೇವೆಯ ಧರ್ಮ
7. ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಗುರುಸೇವೆಯ ಪರಮ ಫಲ
8. ಗುರುಸಮ್ಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯಪೂರ್ಣತೆ
9. ಗುರುತೃಪ್ತಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ದಾನಗಳ ಸ್ವರೂಪ
10. ಆಚಾರ್ಯನ ನಂತರವೂ ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ
11. ಗುರುಪರಂಪರೆ ಇಲ್ಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಸೇವೆ
12. ಅವಿಚಲ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಅಂತಿಮ ಫಲ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥವೂ ಅಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಕಾನೂನು ಪುಸ್ತಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ, ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಮತ್ತು ನೈತಿಕವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವ ಜೀವನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಗ್ರಂಥ. ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ. 2ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. 2ನೇ ಶತಮಾನದ ನಡುವೆ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ. ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬಂದ ಅನುಭವ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ವೇದೀಯ ಚಿಂತನೆಗಳಿಂದ ಇದು ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. “ಮನು” ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಮನು ಎಂಬುದು ಮಾನವತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಂದರೆ “ಮಾನವನ ಬದುಕಿನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥ”.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇದು: ಮಾನವನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಬೇಕು? ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮೊದಲು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮಗಳಿಗಿಂತ, ಒಳಗಿನ ಶಿಸ್ತು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುವಂತೆ - ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಪೂಜೆ–ಪಾಠವಲ್ಲ, ಸರಿಯಾದ ನಡೆ–ನುಡಿ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ದಮನಿಸುವುದಲ್ಲ, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ, ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರ ಓದಿದರೆ ಸಾಲದು, ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಬೇಕು, ಭೋಗದಿಂದ ಸಂತೋಷ ಶಾಶ್ವತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಸಂಯಮದಿಂದ ಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಇಂದಿನ ಕಾನೂನು ಪುಸ್ತಕದಂತೆ ಓದುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆಧುನಿಕ ಕಾನೂನುಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡುವುದೇ ಬರದಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ, ಇದು ಹೊರಗಿನಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ; ಒಳಗಿನಿಂದ

ಸರಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇಂದಿನ ಕಾಲದ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಂದ ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳು ಇಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ – ಇದು ಸತ್ಯ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನೇ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ, ಆ ಕಾಲದ ಸಮಾಜ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಅದರ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶ ಹಿಂಸೆ ಅಥವಾ ದ್ವೇಷವಲ್ಲ; ಸಮಾಜವನ್ನು ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಸುವುದು. ನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸದಿದ್ದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ತತ್ತ್ವಗಳು ಇನ್ನೂ ಮೌಲ್ಯಯುತವಾಗಿವೆ: ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ, ಸಂಯಮ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ, ಮೈತ್ರಿಭಾವ, ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿ, ಇವು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಗತ್ಯವೇ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಶಿಸ್ತನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ – ಅದನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಓದಬೇಕು.

ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮಾನವನ ಜೀವನವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ:

- ಧರ್ಮ – ಒಳಗಿನ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆ
- ಆಚಾರ – ದೈನಂದಿನ ಜೀವನದ ಕ್ರಮ
- ಕರ್ತವ್ಯ – ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ
- ಸಂಯಮ – ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ "ನಿನ್ನ ಹಕ್ಕುಗಳು ಯಾವುವು?" ಎಂದು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ, "ನಿನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಯಾವುವು?" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಆಧುನಿಕ ಸಂವಿಧಾನದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದರೂ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದಲ್ಲ – ಅದು ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತು ನಿರ್ಮಾಣದ ಮೊದಲ ಹಂತ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಕುರಿತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳು – ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರಿತ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ

1. "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜಾತಿವಾದಿ ಗ್ರಂಥ" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ

ಈ ಆಕ್ಷೇಪವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ **ಸಂದರ್ಭವಿಲ್ಲದೆ ಓದಿದ ಪರಿಣಾಮ**. ಮನು ವರ್ಣವನ್ನು **ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಶ್ರೇಣಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ**, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ವಿಂಗಡನೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವತಃ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವ, ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯತ್ವವು ಕೇವಲ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಅಲ್ಲ, **ಗುಣ, ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಶೀಲದಿಂದ** ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕು. ಜಪ, ಶುದ್ಧಾಚಾರ, ಮೈತ್ರಿಭಾವ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ—ಇವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, **ಆಚಾರದಿಂದ ಅಳೆಯುವ ಗ್ರಂಥ**.

2. "ಶೂದ್ರರನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣಲಾಗಿದೆ" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರನಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಹೀನೀಕರಣವಲ್ಲ; ಅದು **ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯವಿಭಾಗದ ನಿರೂಪಣೆ**. ಮನು ಶೂದ್ರನನ್ನು ಪಾಪಿಯಾಗಿಯೂ, ಅಧಮವಾಗಿಯೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಶೂದ್ರನು ದೇಹಶುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ, ಅದು ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸರಳ

ವಿಧಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ನಿಯಮ ಹೇರದೇ, ಅವರ ಜೀವನಶೈಲಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಸ್ತು ನೀಡುವುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇದು ಅಸಮಾನತೆ ಅಲ್ಲ; **ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸಮತೋಲನ**.

3. "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಹಿಳೆಯರ ವಿರುದ್ಧ" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಕುರಿತು ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚು ತಪ್ಪಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಡುವ ಆಕ್ಷೇಪ ಇದಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಮನು ಮಹಿಳೆಯನ್ನು "ಪೂಜ್ಯ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ಲೋಕಗಳು, "ಯತ್ರ ನಾರ್ಯಸ್ತು ಪೂಜ್ಯಂತೇ" ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಕ್ಯಗಳು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಮಹಿಳೆಯ ಸುರಕ್ಷತೆ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ—ಇವುಗಳನ್ನು ಮನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳು ಇಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವು **ಆ ಕಾಲದ ಸಮಾಜರಚನೆಯೊಳಗೆ ಮಹಿಳೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು**, ಹೀನೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ದ್ವೇಷದಂತೆ ಓದುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಪ್ಪು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

4. "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕ್ರೂರ ದಂಡನೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ದಂಡನಾನಿಯಮಗಳು ಇವೆ; ಆದರೆ ಅವು **ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಭಾಗ**, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಕೇಂದ್ರವಲ್ಲ. ಮನು ಸ್ವತಃ ದಂಡನೆಗಿಂತ **ಶೀಲ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ** ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಜಪಯಜ್ಞ, ಪ್ರಣವೋಪಾಸನೆ, ಸಂಧ್ಯಾಚರಣೆ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪಾಪಶುದ್ಧಿಗೆ ಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಮನು, ಕೇವಲ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜವನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯವನಲ್ಲ. ದಂಡನೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ **ಅಂತಿಮ ಉಪಾಯ**, ಮೂಲಸಾಧನೆ ಅಲ್ಲ.

5. "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಭಾಗವು **ಮಾನವ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ, ಶಿಸ್ತು, ಆಹಾರಕ್ರಮ, ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ದಿನಚರಿ, ಶ್ವಾಸನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆ** ಕುರಿತಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವನ್ನು ಪರಮ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು, ಮಾನಸ ಜಪವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಜ್ಞ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು—ಇವು ಆಧುನಿಕ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಂಶಗಳು. ಮನು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, **ನಿಯಮಿತ ಜೀವನವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿ** ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

6. "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಂದು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ

ಮನುಸ್ಮೃತಿ **ಕಾಲಾತೀತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು** ನೀಡುವ ಗ್ರಂಥ; ಕಾಲಬಂಧಿತ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಕಾನೂನು ಪುಸ್ತಕವಲ್ಲ. ಯಾವುದು ಆಚರಣಾತ್ಮಕವಾಗಿತ್ತೋ, ಅದು ಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ಬದಲಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಶುದ್ಧತೆ, ಮಿತಾಹಾರ, ಮೈತ್ರಿಭಾವ, ಜಪ, ಮೌನ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ—ಇವು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮಾನವಮೌಲ್ಯಗಳು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ, **ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ವಿಧಿ ಎರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು**, ಇದು ಬೌದ್ಧಿಕ ಅಸಮತೋಲನ.

ಸಮಗ್ರ ತತ್ತ್ವಸಾರ :- *ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಸಮಾನತೆಯ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಸ್ತು, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಗುಣಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ. ತಪ್ಪು ಓದು ಆಕ್ಷೇಪ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ಸಮಗ್ರ ಓದು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯುತ್ತದೆ.*

ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ – ಸಂವಿಧಾನ – ಧರ್ಮ : ಮೂರೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಹೋಲಿಕೆ

ಪರಿಚಯ:- ಮಾನವ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮಧ್ಯಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಯಿತು, ಆಧುನಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧಾನ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಮೂರು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳ ಗುರಿ ಒಂದೇ—ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ, ನ್ಯಾಯಯುತ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಡುವುದು. ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಗುರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಆಧಾರ ಮತ್ತು ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ.

ಧರ್ಮದ ಸ್ವಭಾವ (ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ) ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಧರ್ಮವು ಕಾನೂನಿನಂತೆ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿರದೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ. ಮನು ಪದೇಪದೇ ಹೇಳುವ ಅಂಶಗಳು—ಶುದ್ಧತೆ, ಮಿತಾಹಾರ, ಜಪ, ಮೌನ, ಮೈತ್ರಿಭಾವ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆ ಅಂತಿಮ ಸಾಧನವಲ್ಲ; ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯೇ ಮೂಲ ಸಾಧನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು "ಏನು ಮಾಡಬಾರದು" ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; "ಹೇಗೆ ಮಾನವನಾಗಬೇಕು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಸ್ವಭಾವ:- ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಧರ್ಮದ ಉಪವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಧರ್ಮ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಆಂತರಿಕ ನಿಯಮವಾದರೆ, ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಘರ್ಷಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ನೀಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದಂಡನಾನಿಯಮಗಳಿವೆ, ಆದರೆ ಅವು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವಲ್ಲ. ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವು ತಪ್ಪಾದ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ನೀಡುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ದಂಡನೆಗಿಂತ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ಜಪ, ಸಂಯಮಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಸಂವಿಧಾನದ ಸ್ವಭಾವ (ಆಧುನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ):- ಸಂವಿಧಾನವು ರಾಜ್ಯದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಸಾಧನ. ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ನೋಡದು; ಬಾಹ್ಯ ಹಕ್ಕು–ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಸಂವಿಧಾನವು "ನೀನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು" ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ, "ನಿನ್ನ ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಗತ್ಯವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಆದರೆ ಇದು ಮಾನವನ ನೈತಿಕ ಗುಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂವಿಧಾನ ಒಳ್ಳೆಯ ನಾಗರಿಕನನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾನೂನುಬದ್ಧ ನಾಗರಿಕನನ್ನು ಮಾತ್ರ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೂರು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳ ಮೂಲಭೇದ:-

- ಧರ್ಮವು ಅಂತರಂಗವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.
- ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.
- ಸಂವಿಧಾನವು ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.

- ಧರ್ಮ ಇಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧಾನ ಕಠಿಣವಾಗುತ್ತದೆ.
- ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಅಶಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.
- ಸಂವಿಧಾನ ಇಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೋಡುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಮೂಲವನ್ನು ಧರ್ಮದಲ್ಲೇ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಂತರಿಕ ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಕಾನೂನುಗಳು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳ ಮೂಲ ಕಾರಣ :- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಇಂದು ಸಂವಿಧಾನದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಓದಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಸಂವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಾನೂನಿನಂತೆ ಓದಿದರೆ ಅದು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೈತಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಗ್ರಂಥವಾಗಿ ಓದಿದರೆ ಅದು ಮಾನವೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ತಪ್ಪು ಓದುವಿಕೆಯಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಅನಗತ್ಯ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಸಮಗ್ರ ತತ್ತ್ವಸಾರ

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮವು

- ಸಂವಿಧಾನದಂತೆ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ
- ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ
- ಆದರೆ ಮಾನವನೊಳಗೆ ಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ, ಸಮಾಜವೇ ಸ್ವಯಂ ನ್ಯಾಯಯುತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ಸಾಲಿನ ನಿರ್ಣಯ:- ಸಂವಿಧಾನ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ, ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಧರ್ಮ ಮಾನವನನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ — ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಮೂರರ ಮೂಲವನ್ನು ಧರ್ಮದಲ್ಲೇ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಗ್ರಂಥ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ – ಭಾರತೀಯ ಸಂವಿಧಾನ : ಸಂಘರ್ಷವಲ್ಲ, ಸಂಕ್ರಮಣ

ತಪ್ಪಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ವಿರೋಧ:- ಸಾಮಾನ್ಯ ಚರ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಪರಸ್ಪರ ಶತ್ರುಗಳಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅಸಮಾನತೆಯ ಮೂಲವೆಂದು, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರನ್ನು ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿ ಮಂಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಇತಿಹಾಸ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಯಥಾರ್ಥವನ್ನು ಸರಳೀಕರಿಸಿದ ಓದು. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ, ಈ ಮೂರೂ — ಮನುಸ್ಮೃತಿ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಮತ್ತು ಸಂವಿಧಾನ — ಭಿನ್ನ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿನ ಒಂದೇ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ನೀಡಿದ ವಿಭಿನ್ನ ಉತ್ತರಗಳು.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿ : ಸಮಾಜಶಿಸ್ತು ಧರ್ಮದಿಂದ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಧರ್ಮಕೇಂದ್ರಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಮತವಲ್ಲ; ಅದು ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಜ್ಞಾನ. ಮನು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡುತ್ತಾನೆ—ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ಸರಿಯಾದರೆ ಸಮಾಜ ಸ್ವಯಂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಕಾನೂನಿನಂತೆ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಗುರಿ ಸಮಾನತೆ ಘೋಷಿಸುವುದು ಅಲ್ಲ; ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸುವುದು.

ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ದೃಷ್ಟಿ : ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕಾನೂನಿನ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರ:- ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರು. ಅವರ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ತನ್ನ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು; ಅದು ಶಿಸ್ತು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಬದಲು

ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿತ್ತು. ಅಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ನಂಬಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಅವರಿಗೆ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳ ಮೂಲಕ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಗತ್ಯವಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ಹೋರಾಟವು ಮನು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ; ವಿಕೃತವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಲಾದ ಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧ.

ಭಾರತೀಯ ಸಂವಿಧಾನದ ದೃಷ್ಟಿ :- ಕನಿಷ್ಠ ನ್ಯಾಯದ ಖಾತರಿ:- ಭಾರತೀಯ ಸಂವಿಧಾನವು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಅಲ್ಲ, ನೈತಿಕ ಗ್ರಂಥವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ರಾಜ್ಯವು ನಾಗರಿಕರಿಗೆ ನೀಡುವ ಕನಿಷ್ಠ ನ್ಯಾಯದ ಒಪ್ಪಂದ. ಸಂವಿಧಾನವು ಮಾನವನನ್ನು ಆದರ್ಶವಂತನೆಂದು ಊಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬಾಹ್ಯ ವರ್ತನೆಗೆ ಗಡಿ ಹಾಕುತ್ತದೆ. ಸಂವಿಧಾನವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಕ್ರಮಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ತಪ್ಪು. ಅದು ಬೇರೆ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ.
ಸಂಘರ್ಷವಲ್ಲ, ಸಂಕ್ರಮಣ (ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪರಿವರ್ತನೆ):- ಮನುಸ್ಮೃತಿ → ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ → ಸಂವಿಧಾನ, ಇದು ವಿರೋಧದ ಸರಣಿ ಅಲ್ಲ; ಸಂಕ್ರಮಣದ ಸರಣಿ.

- ಮನುಸ್ಮೃತಿ = ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಮಾದರಿ
- ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ = ಧರ್ಮ ವಿಫಲವಾದಾಗ ಕಾನೂನಿನ ಅಗತ್ಯ
- ಸಂವಿಧಾನ = ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕನಿಷ್ಠ ರಕ್ಷಣೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಧರ್ಮ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಾನೂನು ಮೃದುವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ ದುರ್ಬಲವಾದರೆ ಕಾನೂನು ಕಠಿಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಧರ್ಮದ ತತ್ತ್ವವನ್ನಲ್ಲ, ಅದರ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಫಲತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. ಸಂವಿಧಾನವು ಧರ್ಮವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯ ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದು.

ತಪ್ಪಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಪ್ರಶ್ನೆ : "ಮನು ಅಥವಾ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್?" ಇದು ತಪ್ಪು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ: "ಧರ್ಮ ಒಳಗಿನಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡದಾಗ, ಸಮಾಜವನ್ನು ಹೇಗೆ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು?"

- ಮನು ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತಾನೆ — ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ.
- ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತಾರೆ — ಕಾನೂನಿನಿಂದ.
- ಸಂವಿಧಾನ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತದೆ — ಹಕ್ಕುಗಳಿಂದ.
- ಮೂರು ಉತ್ತರಗಳು ಒಂದೇ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

ಸಮಗ್ರ ತತ್ತ್ವಸಾರ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿತು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಸಮಾಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಕಾನೂನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಸಂವಿಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕನಿಷ್ಠ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಿತು. ಇವು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳು ಅಲ್ಲ; ಒಂದೇ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಮೂರು ಹಂತಗಳು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮದ ಆದರ್ಶ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಕಾನೂನಿನ ಅಗತ್ಯ, ಸಂವಿಧಾನ ನ್ಯಾಯದ ಭದ್ರತೆ - ಭಾರತ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗಲೇ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧ್ಯ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿರುದ್ಧದ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳು : ಶಾಸ್ತ್ರ, ಸಂವಿಧಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾದ

ಪೂರ್ವಭಾವನೆ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಪಠಣದಿಂದಲ್ಲ, ರಾಜಕೀಯ ವಾಗ್ವಾದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿವೆ. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದದೆ, ಕೆಲವೇ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ಇಂದಿನ ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಮಾನದಂಡಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ತೀರ್ಪು ನೀಡುವುದು ಬೌದ್ಧಿಕ ಅಸಮತೋಲನ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ 1 : "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ"

ಪ್ರತಿವಾದ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾನತೆಯ ಘೋಷಣಾಪತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮತೋಲನದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ. ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ. ಮನು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವರ ಸ್ವಭಾವ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ವೈಷಮ್ಯವಲ್ಲ; ಕಾರ್ಯವಿಭಾಗ. ಸಂವಿಧಾನ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಚಿತ್ತವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಿ ಓದು.

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ 2 : "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶೂದ್ರವಿರೋಧಿ"

ಪ್ರತಿವಾದ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರನನ್ನು ಪಾಪಿ, ಅಧಮ ಅಥವಾ ಅಮಾನುಷ ಎಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ನಿಯಮಗಳು ಅವನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಭಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸರಳ ಶಿಸ್ತುಗಳು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಧಿಸದೇ, ಜೀವನಶೈಲಿಗೆ ತಕ್ಕ ವಿಧಾನ ಸೂಚಿಸುವುದು ಅಸಮಾನತೆ ಅಲ್ಲ. ಇಂದಿನ ಕಾನೂನೂ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ನಿಯಮ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಶೂದ್ರವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಆಧುನಿಕ ರಾಜಕೀಯ ಓದು, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸತ್ಯವಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ 3 : "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ದಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದೆ"

ಪ್ರತಿವಾದ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಹಿಳಾ ಸಂಬಂಧಿತ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭವಿಲ್ಲದೆ ಓದಿದಾಗಲೇ ಈ ಆಕ್ಷೇಪ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಮನು ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಕುಟುಂಬದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. "ಯತ್ರ ನಾರ್ಯಸ್ತು ಪೂಜ್ಯಂತೇ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳು ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕವಾಗಿವೆ—ಆ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯ ಮೇಲೆ ಇದ್ದ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ. ಅವುಗಳನ್ನು ಇಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ತಪ್ಪು; ಆದರೆ ಅವನ್ನು ದ್ವೇಷದ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಬಳಸುವುದು ಇನ್ನಷ್ಟು ತಪ್ಪು.

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ 4 : "ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ"

ಪ್ರತಿವಾದ:- ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಅದರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರು. ಅವರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ವಿಕೃತವಾಗಿ ಬಳಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಕಾನೂನನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಇದನ್ನು ಮನು–ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂಘರ್ಷವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸುವುದು ಇತಿಹಾಸವಿರೋಧಿ.

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ 5 : "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಂವಿಧಾನವಿರೋಧಿ"

ಪ್ರತಿವಾದ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಂವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಸಂವಿಧಾನ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಎರಡೂ ವಿಭಿನ್ನ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂವಿಧಾನವು ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕರ ನಡುವಿನ ಒಪ್ಪಂದ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ನಡುವಿನ ಸಂವಾದ. ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಹೇರುವುದು, ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು IPC ಮೂಲಕ ಓದಿದಂತೇ.

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ 6 : "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಂದು ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲ"

ಪ್ರತಿವಾದ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವು ಕಾಲಬಂಧಿತ. ಆದರೆ ಅದರ ತತ್ತ್ವಗಳು—ಶುದ್ಧತೆ, ಸಂಯಮ, ಜಪ, ಮೈತ್ರಿಭಾವ, ಮೌನ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ—ಕಾಲಾತೀತ. ಯಾವ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಬೌದ್ಧಿಕ ಸೋಮಾರಿತನ. ಸಂವಿಧಾನವೂ ತಿದ್ದುಪಡಿ ಹೊಂದುತ್ತಿದೆ; ಆದರೆ ಅದರ ಮೂಲಭಾವ ತ್ಯಜಿಸಲಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನೂ ವಿಧಿ–ತತ್ತ್ವ ವಿಭಜನೆಯೊಂದಿಗೆ ಓದಬೇಕು.

ಸಮಗ್ರ ತತ್ತ್ವಸಾರ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು

- ಕಾನೂನಿನಂತೆ ಓದಿದರೆ ಅದು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ,
- ರಾಜಕೀಯ ಘೋಷಣೆಯಂತೆ ಓದಿದರೆ ಅದು ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ,
- ಆದರೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಓದಿದರೆ, ಅದು ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಗ್ರಂಥವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ಸಾಲಿನ ನಿರ್ಣಯ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿರುದ್ಧದ ಬಹುತೇಕ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೋಷವಲ್ಲ; ತಪ್ಪು ಓದುವಿಕೆಯ ಫಲ. ಸಮಗ್ರ ಓದು ಮಾಡಿದಾಗ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಸಮಾನತೆಯಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ "ವಿಭಜಕ", "ಅಮಾನವೀಯ", "ಶೂದ್ರವಿರೋಧಿ" ಎಂದು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಚಿತ್ರಣವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮೂಲಪಾಠದಿಂದಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದದೇ, ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ, ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ವಾದಾತ್ಮಕ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿದವರಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಒಂದು ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂವಿಧಾನವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಗುಣಾಧಾರಿತವಾಗಿ ರೂಪಿಸಲು ರಚಿಸಲಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ.

ಮೊದಲು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ — ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ. ಅದು ಗುಣ–ಕರ್ಮ–ಆಚಾರಾಧಾರಿತ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ವರ್ಣ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಂದಿನ "ಜಾತಿ" ಎಂಬ ಸ್ಥಿರ ಕಲ್ಪನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸುವುದೇ ಮೊದಲ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿದೆ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ — ಆದರೆ ಇವು ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಗುಣಾಧಾರಿತ ಕಾರ್ಯವಿಭಾಗಗಳು, ಶಾಶ್ವತ ಜನ್ಮಪದವಿಗಳು ಅಲ್ಲ. ಇದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಗೀತೆಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಂ ಮಯಾ ಸೃಷ್ಟಂ ಗುಣಕರ್ಮವಿಭಾಗಶಃ ಅಂದರೆ ವರ್ಣವು ಗುಣ ಮತ್ತು ಕರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ; ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ "ಬ್ರಾಹ್ಮಣ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದಾಗ, ಅದು ಯಾವುದೇ ಜನ್ಮವರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದರೆ:

- ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು

- ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಹೊಂದಿರುವವನು
- ಸತ್ಯ, ಶೌಚ, ದಯೆ, ಕ್ಷಮೆ, ತಪಸ್ಸು ಪಾಲಿಸುವವನು
- ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ನೈತಿಕ ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿ

ಅದಕ್ಕೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಗುಣವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲ, ಗುಣವಿರುವವನನ್ನು ಯಾವ ಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಗುಣ ಕುಲಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ.

ಶೂದ್ರರನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೀನವಾಗಿ ನೋಡಿದೆ ಎಂಬ ಆರೋಪ ಅತ್ಯಂತ ಮೇಲ್ಮೈಯ (ಯಾವುದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದೆ, ಅದರ ಒಳಾರ್ಥ, ಹಿನ್ನೆಲೆ, ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೆ, ಕೇವಲ ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ಅಂಶಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ.) ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರರನ್ನು "ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಮಾನವೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳು ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಶೂದ್ರಸಂಬಂಧಿತ ನಿಯಮಗಳು ಆ ಕಾಲದ ಆರ್ಥಿಕ–ಶ್ರಮವಿಭಾಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು, ಜಾತಿ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರನ ಕಾರ್ಯವೇ ಸಮಾಜದ ಆಧಾರ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ, ರಕ್ಷಣೆ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಶ್ರಮ — ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಅಗತ್ಯ.

ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ:

- ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ
- ಎಲ್ಲರೂ ಯೋಧರಾಗಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ
- ಎಲ್ಲರೂ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಾಗಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ
- ಎಲ್ಲರೂ ಕೈಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ
- ಆದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮಾನವರೇ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೌರವ ಅಗತ್ಯ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಕಾರ್ಯವಿಭಾಗವನ್ನು ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ; ಅಧಿಕಾರ–ಅಧೀನತೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಸಿದವರು ಯಾರು? ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿರುದ್ಧದ ಬಹುತೇಕ ಆರೋಪಗಳು ಮೂರು ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬಂದಿವೆ:

1. ಪೂರ್ಣ ಗ್ರಂಥ ಓದದೇ, ಒಂದೆರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿ ತೀರ್ಪು ನೀಡಿದವರು
2. ಔಪನಿವೇಶಿಕ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು, ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲು ಬಯಸಿದವರು
3. ಆಧುನಿಕ ರಾಜಕೀಯ ವಾದಿಗಳು, ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಲು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದವರು

ಇವರು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅದರ ಕಾಲ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮತತ್ತ್ವದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಓದಿದ್ದಾರೆ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ - ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವುದು ಅದರ ಮೂಲ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಕಾರಣ:

- ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಗೌರವ
- ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ
- ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ
- ಗುಣಾಧಾರಿತ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ
- ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೌರವ
- ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು "ರತ್ನ" ಎಂದು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ

- ಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಧರ್ಮ

ಇವು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾಜವನ್ನು ನೈತಿಕವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಜಾತಿವಾದದ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು, ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದದೇ, ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೇ ಮಾಡಿದ ಅನ್ಯಾಯ.

- ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂಬುದು ಜಾತಿಯಲ್ಲ — ಜ್ಞಾನಸ್ಥಿತಿ.
- ಶೂದ್ರ ಎಂಬುದು ಹೀನತೆ ಅಲ್ಲ — ಸಾಮಾಜಿಕ ಕರ್ತವ್ಯ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅನ್ಯಾಯದ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ — ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ಸಮಾಜದ ಧರ್ಮಸಂಹಿತೆ. ಇದನ್ನು ರಾಜಕೀಯದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ, ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಓದಿದರೆ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಂದಿಗೂ ಮಾನವನಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸುವ ಗ್ರಂಥವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-1

ಸ್ಥೂಲ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ – ಸೃಷ್ಟಿ ಕರ್ಮ – ಜಾತಿ ಸೃಷ್ಟಿ

ಕಾಲದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಂಪನಗಳು ಸೇರಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ರಮ

ಅಣ್ವ್ಯೋ ಮಾತ್ರಾ ವಿನಾಶಿನ್ಯೋ ದಶಾರ್ಧಾನಾಂ ತು ಯಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ |
ತಾಭಿಃ ಸಾರ್ಧಮಿಡಂ ಸರ್ವಂ ಸಂಭವತ್ಮನುಪೂರ್ವಶಃ ॥ 27

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ-1

ಅರ್ಥ:- ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಣು-ಮಾತ್ರೆಗಳು ನಾಶನೀಯವಾಗಿವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ಹತ್ತು ಅರ್ಧ-ಮಾತ್ರೆಗಳು' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾದ ಆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲ-ಕಣಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ - ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲವೂ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಕ್ರಮದಂತೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ → *ಅಣ್ವ್ಯೋ ಮಾತ್ರಾಃ — ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಮೊದಲ ಮೋಹೋರ್ತದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲ-ಕಣಗಳು., ಇವು ಕ್ಷಣವೂ ನಿಲ್ಲದ ಪರಿವರ್ತನಶೀಲ ಸ್ಪಂದನೆಗಳು. ವಿನಾಶಿನಃ — ಅವು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ ನಾಶವನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಹೊಸ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿಯಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದಶಾರ್ಧಾನಾಂ ಯಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ — ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ 10 ಅರ್ಧ-ಮಾತ್ರೆಗಳ ಸೂತ್ರ. ಇವು ಕಾಲದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಳತೆ, ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲ ರಾಗ-ತಾಳ. ತಾಭಿಃ ಸಾರ್ಧಂ — ಅಣು-ಮಾತ್ರೆಗಳು ಮತ್ತು ಅರ್ಧ-ಮಾತ್ರೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸೇರುವಾಗ, ಚಲನೆಯಿಂದ ಸ್ಥೂಲಭೂತದ ಕಡೆಗೆ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಡಂ ಸರ್ವಂ ಸಂಭವತ್ — ಪಂಚತತ್ತ್ವಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ - ಎಲ್ಲವೂ ಈ ಕ್ಷಣ-ಕಣಗಳ ಮಧುರ ಸಂಯೋಜನೆಯಿಂದಲೇ ತೋರುವುದು. ಮನುಪೂರ್ವಶಃ - ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸೂಚಿಸಿದ ಸೃಷ್ಟಿ-ಕ್ರಮ, ಕಾಲ → ಗುಣ → ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತ → ಸ್ಥೂಲಭೂತ → ಜೀವ - ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾರಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ → ಕಾಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಣವೇ ಮೊದಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಬೀಜ. ಅದು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ, ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ - ಒಂದು ಕ್ಷಣ ನಾಶವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಷಣ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಈ ನಿರಂತರ ಕ್ಷಣ-ಮೃಗತೃಷ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಚಲಿಸುತ್ತವೆ, ತತ್ತ್ವಗಳು ಉದಯಿಸುತ್ತವೆ, ರೂಪಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ, ಜೀವವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು - "ಸೃಷ್ಟಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿಲ್ಲ; ಅದು ಕ್ಷಣದೊಳಗಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಂಪನಗಳ ಜೋಡಣೆ ಮಾತ್ರ."

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತತ್ತ್ವ: *ನಾಶವೇ ನಿರ್ಮಾಣದ ಆಧಾರ - ಕಾಲವೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಗುಪ್ತ ಕರ್ತೃ – ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಪಂದನೆಯೇ ಸ್ಥೂಲ ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣ ಯಾರು ಈ "ಕಾಲ-ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಶ–ಉತ್ಪತ್ತಿ"ಯನ್ನು ಒಳಗೆ (ಪ್ರಾಣ–ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಕಾಣುತ್ತಾರೆ, ಅವರಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳು ಒಂದು ನಿರಂತರ ತೂಗುಬಿದ್ದಿರುವ ಅಲೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ - ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ, ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಪಂದನೆಯ ನೆರಳು ಮಾತ್ರ.*

ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾನುಬಂಧ – ಮೊದಲ ನಿಯೋಜನೆಯ ಫಲಭೋಗ

ಯಂತು ಕರ್ಮಣಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ನ್ಯಯುಂಕ್ತ ಪ್ರಥಮಂ ಪ್ರಭುಃ!
ಸ ತದೇವ ಸ್ವಯಂ ಭೇಜೇ ಸೃಜ್ಯಮಾನಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ॥. 28

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ-1

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುವು (ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು) ಯಾವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಜೀವಿಯನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಿದನೋ, ಆ ಜೀವಿಯು ಪುನಃ ಪುನಃ ಜನ್ಮ ಹೊಂದುತ್ತಾ ಅದೇ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ತಾನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜನ್ಮಗಳ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಿಗೂ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆ ಮೊದಲ ನಿಯೋಜನೆಯೇ ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಜನ್ಮಗಳಿಗೂ ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಸೂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀವಿ ಮರುಮರು ಹುಟ್ಟಿದರೂ, ಅವನು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರಂತರತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಜೀವಿಯೊಳಗೆ ಆಳವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುವಂತೆ, ಜೀವಿಯು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಅದನ್ನೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಈ ಜನ್ಮದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಯ ಸಮೂಹ. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೋ, ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅನುಭವಗಳೇ ಆ ಜೀವಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ವಿಧಿಯ ಬಂಧನವೆಂದು ಮಾತ್ರ ನೋಡಬಾರದು. ಮನು ಮುಂದಿನ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಕರ್ಮಬಂಧನದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಮೇಲೇಳುವ ಅವಕಾಶವೂ ಮಾನವನಿಗೆ ಇದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾರಿ ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲೇ ಅಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಅವನು ಜನ್ಮದಿಂದ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ಮವು ನೆರಳಿನಂತೆ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತದೆ; ಅವನಿಂದ ದೂರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಂಡರೆ ಬಂಧನವಲ್ಲ, ಮುಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಜೀವಿಯು ಪುನಃ ಪುನಃ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣ–ಧರ್ಮಗಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರವೇಶ

ಹಿಂಸ್ರಾಹಿಂಸ್ರೇ ಮೃದುಕ್ರೂರೇ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾವೃತಾನೃತೇ ।
ಯದ್ ಯಸ್ಯ ಸೋಽದಧಾತ್ ಸರ್ಗೇ ತತ್ ತಸ್ಯ ಸ್ವಯಮಾವಿಶತ್ ॥ 29

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 1

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲೇ ದೇವರು ಪ್ರತಿ ಜೀವಿಗೆ ಯಾವ ಗುಣವನ್ನು ನೀಡಿದನೋ— ಹಿಂಸೆ ಅಥವಾ ಅಹಿಂಸೆ, ಮೃದುತೆ ಅಥವಾ ಕ್ರೂರತೆ, ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮ, ಸತ್ಯ ಅಥವಾ ಅಸತ್ಯ—ಅದೇ ಗುಣವು ಆ ಜೀವಿಯೊಳಗೆ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ವೈವಿಧ್ಯ—ಒಳ್ಳೆಯದು–ಕೆಟ್ಟದು, ಮೃದು–ಕಠಿಣ, ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮ—ಇವೆಲ್ಲವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಭಾಗವೇ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶಗಳು: ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಗುಣ ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ ಕೆಲವು ಜನರಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಅಹಿಂಸೆ, ಮೃದುತೆ ಇರುತ್ತದೆ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಕಠಿಣತೆ, ಕ್ರೂರತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ಕೆಲವರು ಸತ್ಯಪ್ರಿಯರು, ಕೆಲವರು ಅಸತ್ಯದತ್ತ ಒಲವುಳ್ಳವರು ಇದು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಿಂದಲೇ ಬಂದ ಗುಣಸಂಯೋಜನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನೂ ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹೇಳುವುದೇನಂದರೆ— ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳ ವೈವಿಧ್ಯ ಅನಿವಾರ್ಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥ ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ: ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮಾಜದಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲ , ಅದು ಜನ್ಮಸಹಜ ಗುಣಗಳ ಪರಿಣಾಮವೂ ಹೌದು, ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲ , ಯಾಕೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ— ಸ್ವಭಾವ ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ಧರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ: ಸ್ವಭಾವ = ಕೊಟ್ಟದ್ದು , ಧರ್ಮ = ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದು

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿತು— ಯಾರಿಗೋ ಮೃದುತೆ, ಯಾರಿಗೋ ಕಠಿಣತೆ. ಆ ಬೀಜವೇ ಸ್ವಭಾವ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹೂವನ್ನಾಗಿಸಬೇಕೋ, ಮುಳ್ಳನ್ನಾಗಿಸಬೇಕೋ ಅದು ಮಾನವನ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಗೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನನ್ನು ದಂಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ— ಅವನನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತನಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರತಿ ಜೀವಿಗೂ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಗುಣಗಳು ದೊರೆತಿವೆ; ಆದರೆ ಅವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮಾನವನದ್ದೇ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜನ್ಮದಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ–ಕೆಟ್ಟ ಎಂದು ವಿಭಜಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಜಾತಿಭೇದದ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ. "ಯದ್ ಯಸ್ಯ" ಎಂದರೆ — ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ಗುಣ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ. ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಕುರಿತು, ವಂಶದ ಕುರಿತು ಅಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗುಣವನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಮಾಡದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಶಿಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಗುಣವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯತೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗುಣವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಹಜ ನಿಯಮವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಅಂತರಂಗ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವುದು. ಜಾತಿಯಲ್ಲ, ಗುಣವೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮದ ಫಲವು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು

ಯಥರ್ತುಲಿಂಗಾನ್ಯರ್ತವಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಋತುಪರ್ಯಯೇ ।
ಸ್ವಾನಿ ಸ್ವಾನ್ಯಭಿಪದ್ಯಂತೇ ತಥಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ದೇಹಿನಃ ॥ 30

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 1

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹೇಗೆ ಋತುಗಳು ಬದಲಾದಾಗ ಆ ಋತುವಿಗೆ ತಕ್ಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸ್ವಯಂ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆಯೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಿಯು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೂ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.* ***ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ:*** *ವಸಂತ ಬಂದರೆ ಹೂಗಳು ಅರಳುತ್ತವೆ, ಗ್ರೀಷ್ಮ ಬಂದರೆ ಬಿಸಿಲು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ, ವರ್ಷಾ ಬಂದರೆ ಮಳೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ, ಶಿಶಿರ ಬಂದರೆ ಚಳಿ ತೀವ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ಬಲವಂತವಾಗಿ ತರುವುದಿಲ್ಲ. ಋತು ಬದಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತವೆ.* ***ಅದೇ ರೀತಿ—ಮಾನವನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳು:*** *ತಕ್ಷಣ ಫಲ ನೀಡಬಹುದು ಅಥವಾ ಕಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಆದರೆ ಫಲ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಹತ್ವದ ಮಾತು: ಕರ್ಮದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾಲವೇ ಸಾಧಕ; ಯಾರೂ ಅದನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯಲಾರರು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳನೋಟ ಬಹಳ ಗಂಭೀರ: ಕರ್ಮಫಲವು ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ತೀರ್ಪಿನಂತೆ ತಕ್ಷಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಿಯಮದಂತೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಆದರೆ ನಿಖರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ, ಒಳ್ಳೆಯ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಫಲ, ಕೆಟ್ಟ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟ ಫಲ. ಇದು ದೈವದ ಕೋಪವೂ ಅಲ್ಲ, ಕೃಪೆಯೂ ಅಲ್ಲ— ಇದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ನ್ಯಾಯ. ಅದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳಲು ಬಯಸುವುದೇನಂದರೆ: *ಇಂದು ಫಲ ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೂ, ಕರ್ಮ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಋತುವಿನ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಯಾರೂ ಘಂಟೆ ಹೊಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಹೂವು ಅರಳುವುದಕ್ಕೂ ಯಾರೂ ಆದೇಶ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾಲ ಬರುವುದು— ಹೂವು ಅರಳುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಮಾನವನ ಕರ್ಮಗಳು ಕಾಲದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿವೆ; ಅವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಅವು ತಾವೇ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ— ಕರ್ಮದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರಿ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಅವಕಾಶ ಸದಾ ಇದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ದೈವಾಧೀನ" ಅಥವಾ "ವಿಧಿವಾದಿ" ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಕೆಲವರು ಆರೋಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅದರ ವಿರುದ್ಧದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ದೇವರ ಇಚ್ಛೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ; ಕರ್ಮದ ಸಹಜ ಫಲಿತಾಂಶ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಯಿಂದ ಅವನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಕೈಗೇ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಂಧವಿಧಿವಾದವಲ್ಲ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ನೈತಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಋತು ಬದಲಾಗುವಾಗ ಅದರ ಲಕ್ಷಣಗಳು ತಾನಾಗಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂತೆ, ಮನುಷ್ಯನ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೂ ಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಅವನನ್ನೇ ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮವೇ ತನ್ನ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಾನೇ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಸಹಜ ಪ್ರಕೃತಿ ನಿಯಮದಂತೆ ವಿವರಿಸಿರುವುದು. ದೇವದಂಡನೆಗಿಂತ ಕರ್ಮಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ನೈತಿಕ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಕರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜದ ಸಮತೋಲನಕ್ಕಾಗಿ ರೂಪಿತವಾದ ವರ್ಣತತ್ತ್ವ

ಲೋಕಾನಾಂ ತು ವಿವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಮುಖಬಾಹೂರುಪಾದತಃ |
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ವೈಶ್ಯಂ ಶೂದ್ರಂ ಚ ನಿರವರ್ತಯತ್ ॥ 31॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ-1

ಅರ್ಥ :- ಲೋಕದ ಶ್ರೇಯೋಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ - ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಮುಖ, ಭುಜ, ಊರು, ಮತ್ತು ಪಾದಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರನ್ನು ಸೃಜಿಸಿದನು.

ವಿವರಣೆ :- *"ಲೋಕಾನಾಂ ವಿನೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ" – ಲೋಕವು ನಿಲ್ಲಲು, ಬೆಳೆಯಲು, ಸಂರಕ್ಷಣೆ–ಪೋಷಣೆ–ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಶಕ್ತಿಗಳು ಅಗತ್ಯ.* ***ಮುಖದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ:*** *ಜ್ಞಾನ, ವಾಗ್ವೈಭವ, ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸಂಕೇತ. ಲೋಕಕ್ಕೆ ದೀಪ, ಮಾರ್ಗ, ಶ್ರದ್ಧೆ.* ***ಭುಜದಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ:*** *ರಕ್ಷಣೆಯ ಶಕ್ತಿ, ಧೈರ್ಯ, ಕಾರ್ಯಶೀಲತೆ. ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ, ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾಪನೆ.* ***ಊರುಗಳಿಂದ ವೈಶ್ಯ:*** *ಕೃಷಿ, ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ, ವ್ಯಾಪಾರದ ಮೂಲಕ ಸಮೃದ್ಧಿ. ಸಮಾಜದ ಮಧ್ಯ-ನಡುವಳಿಯ ಶಕ್ತಿ.* ***ಪಾದಗಳಿಂದ ಶೂದ್ರ: ಸೇವೆ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ, ಶ್ರಮ. ಸಮಾಜದ ಧಾರಕಶಕ್ತಿ – ಪಾದವೇ ದೇಹಕ್ಕೆ ಆಧಾರ. ಇದು ಉತ್ತಮ–ಕೆಟ್ಟ ಭೇದವಲ್ಲ; ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕಾರ್ಯ-ಶಕ್ತಿಗಳ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಮಾನವ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದ ರೂಪ.***

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ "ವಿಭಜನೆ" ಅಲ್ಲ, ಸಮನ್ವಯ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ದೇಹದ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮುಖ ಮೇಲು–ಪಾದ ಕೆಳು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯೇ ಇಲ್ಲ; ಎಲ್ಲವೂ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯ. ಹೀಗೆಯೇ ಶೂದ್ರನ ಕಾರ್ಯವೂ ಸಮಾಜದ ಜೀವಾಳ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಧಿಕಾರವಿಭಾಗವಲ್ಲ, ಕರ್ತವ್ಯವಿಭಾಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಜಾತಿ–ಹೀನತೆಯ ಆಧಾರವೆಂದು ಬಳಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯೇ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಗುಣವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಗುಣವಿರುವವನನ್ನು ಯಾವ ಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣವು ಜನ್ಮಶ್ರೇಣಿ ಅಲ್ಲ; ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಸಂಕೇತ. ಶೂದ್ರರನ್ನು ಪಾದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ದೇಹವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿಗೆ ನೀಡಿದ ಗೌರವ. ಪಾದವಿಲ್ಲದೆ ದೇಹ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲಾರದು — ಇದೇ ಸಂದೇಶ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸಮಾಜವೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ಕಾರ್ಯ-ಶಕ್ತಿಗಳ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅವತಾರಗೊಂಡು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನ, ರಕ್ಷಣಾ-ಶಕ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸೇವೆ - ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಒಂದಾಗಿ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಲೋಕವು ದಿವ್ಯವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಒಂದು ಜೀವಂತ ದೇಹ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಶಕ್ತಿ ದಾರಿತಪ್ಪುತ್ತದೆ; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ನಿರ್ಗತಿಕ; ಉತ್ಪಾದನೆ ಇಲ್ಲದೆ ರಕ್ಷಣೆ ವ್ಯರ್ಥ; ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ನಿಲ್ಲದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ತನ್ನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವಿದೆ ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಸಮರ್ಪಕ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಮುಖ–ಬಾಹು–ಊರು–ಪಾದ ಎಂಬ ಉಪಮೆ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜದ ಕಾರ್ಯ ವಿಭಾಗವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೀನತೆ ಅಲ್ಲ, ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬನೆಯ ದರ್ಶನ. ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅಗತ್ಯ ಎಂಬುದೇ ಶ್ಲೋಕದ ಸಾರ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವರ್ಣವನ್ನು ಜಾತಿಯಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಳಸಿರುವುದು. ದೇಹೋಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮಾನ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿರುವುದು. ಶೂದ್ರರನ್ನು ಸಮಾಜದ ಆಧಾರಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿರುವ ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶ.

ಪುರುಷ–ನಾರೀ ಏಕತ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿತತ್ತ್ವ

ಧಾ ಕೃತ್ವಾ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಂ ಅರ್ಧೇನ ಪುರುಷೋಭವತ್ |
ಅರ್ಧೇನ ನಾರೀ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ವಿರಾಜಂ ಆಸೃಜತ್ ಪ್ರಭುಃ ॥ 32॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ-1

ಅರ್ಥ :- ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನದೇ ದೇಹವನ್ನು ಎರಡಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಿದಾಗ, ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ ಪುರುಷನು, ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದಿಂದ ನಾರಿಯು (ಸ್ತ್ರೀ) ಉಂಟಾದರು. ಈ ಎರಡರಿಂದಲೇ ನಂತರ "ವಿರಾಜ್" ಎಂಬ ಜೀವ–ಸೃಷ್ಟಿ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಹಾತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿದನು.

ವಿವರಣೆ :- *"ದ್ವಿಧಾ ಕೃತ್ವಾ" — ಏಕದಿಂದ ದ್ವಯಭಾವದ ಉದಯ, ಮೂಲ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ, ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಮಾನ, ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು ರೂಪ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಉದಯಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ "ವಿಭಜನೆ" ಎಂದರೆ ದೇಹದ ಕಳಚಿಕೆ ಅಲ್ಲ - ಏಕತತ್ತ್ವವು ತನ್ನಲ್ಲೇ ಎರಡು ಕಾರ್ಯ-ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. "ಅರ್ಧೇನ ಪುರುಷೋಭವತ್" — ಜ್ಞಾನ–ಚೈತನ್ಯ ಶಕ್ತಿ ಪುರುಷ ಎಂದರೆ ಪುರು-ಶಯನ, ಅಂದರೆ ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಕ, ದೃಷ್ಟ. ಈ ಭಾಗವು ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ಜಾಗೃತಿ. "ಅರ್ಧೇನ ನಾರೀ" — ಸೃಷ್ಟಿ–ಶಕ್ತಿ (ಶಕ್ತಿ ತತ್ತ್ವ), ನಾರಿ ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಗುಪ್ತ ಶಕ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮನೊಳಗೆ ಇದೆ; ಅದೇ ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ನಾರಿ ತತ್ತ್ವದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. "ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ವಿರಾಜಂ ಆಸೃಜತ್" - ವಿರಾಜ್: ಜಗತ್ತಿನ ಮೊದಲ ವಿಸ್ತಾರ "ವಿರಾಜ್" ಎಂದರೆ ಜೀವಿಗಳ ಪ್ರಥಮ ರೂಪ, ಜಗತ್ತಿನ ವಿಸ್ತರಣೆ, ದೃಶ್ಯ ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಾರಂಭ. ಪುರುಷ–ಪ್ರಕೃತಿ, ಚೈತನ್ಯ–ಶಕ್ತಿ ಎರಡೂ ಸೇರಿದಾಗ ಈ "ವಿರಾಜ್" ಎಂಬ ಜೀವ–ಸೃಷ್ಟಿಯ ಚಕ್ರ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿದೆ. ಪುರುಷ ಮತ್ತು ನಾರೀ ಇಬ್ಬರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹದ ಅರ್ಧ–ಅರ್ಧ ಭಾಗಗಳು. ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬನು ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಹೀನ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲದಲ್ಲೇ ಸಮಾನತೆ ಇದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪುರುಷ–ನಾರೀ ವಿಭಜನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಘರ್ಷಗಳು, ಈ ಮೂಲ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಮರೆತದ್ದರಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಧಾರಿತ ಅಧೀನತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಪೂರಕತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ; ಸಹಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಪುರುಷ ಮತ್ತು ನಾರೀ ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬಿತ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಒಬ್ಬನಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅಪೂರ್ಣ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪುರುಷನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದವಳಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಪುರುಷನ ಜೊತೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಗೌರವದ ಅತ್ಯಂತ ಮೂಲಭೂತ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಘೋಷಣೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಮಹಿಳಾವಿರೋಧಿ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಬಹುಶಃ ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿಲ್ಲ; ಪರಮಾತ್ಮನದೇ ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಶಕ್ತಿಯೇ ಪುರುಷ–ನಾರೀ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದಾಗ, ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ದುರ್ಬಲಳಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನದೇ ದೇಹವನ್ನು ಪುರುಷ ಮತ್ತು ನಾರೀ ಎಂದು ವಿಭಜಿಸಿ, ಅವರ ಏಕತ್ವದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದನು. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲವೇ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಪೂರಕತ್ವ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪುರುಷ–ನಾರೀ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದು. ಲಿಂಗವಿಭಜನೆಗೆ ಬದಲು ಏಕತ್ವ ಮತ್ತು ಪೂರಕತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಸೃಷ್ಟಿದರ್ಶನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-2

ಧರ್ಮ ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಗಳು

ಶುದ್ಧಹೃದಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಪುರುಷರ ಅನುಸರಣೆಯಿಂದ ಬರುವ ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮ.

ವಿದ್ಯುದ್ಭಿಃ ಸೇವಿತಃ ಸದ್ಭಿಃ ನಿತ್ಯಮದ್ವೇಷರಾಗಿಭಿಃ ।
ಹೃದಯೇನಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತೋ ಯೋ ಧರ್ಮಸ್ತಂ ನಿಬೋಧತ ॥ 1

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ :- ದ್ವೇಷ–ರಹಿತರು, ರಾಗ–ರಹಿತರು, ಸದಾಚಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಡಿತರು (ವಿದ್ವಾಂಸರು) ಅನುಸರಿಸುವ, ಹೃದಯವೂ ಒಪ್ಪುವ ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು.

ವಿವರಣೆ :- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಮೂಲವನ್ನು 'ಗ್ರಂಥ' ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಆದರೆ ಗುಣ, ಶೀಲ, ನೈತಿಕತೆ, ಹೃದಯದ ಒಳಗಣ ಅನುಮತಿ ಎನ್ನುವ ನಾಲ್ಕು ಸ್ತಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮ ಕೇವಲ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಅದು ಅಂತರಸಮ್ಮತಿ - ಅದು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಮೋಹದಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಆದರೆ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತ ಹೃದಯದಿಂದ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದದ್ದು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ :- *ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಆದೇಶವಾಗಿರದೆ, ಹೃದಯದ ಶುದ್ಧಿ + ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಸರಣೆ + ದ್ವೇಷರಹಿತ ಬುದ್ಧಿ ಈ ಮೂರು ಸೇರಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮಾನ್ಯ.*

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಜನರ ಮೇಲೆ ಹೇರಿದ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿ ಕರಗಿದಾಗ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯದ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ—ಅದೇ ಧರ್ಮ.

ಮನುಭಾಷ್ಯ :- ಬಾಹ್ಯ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬೂದಿಯನ್ನು ಧರಿಸುವುದು, ಭಿಕ್ಷಾ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ' ಧರ್ಮ ' ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ; - ಮತ್ತು ಇವುಗಳನ್ನು ' ಧರ್ಮ ' ವರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಗಿಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮನು ಅರ್ಹತೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ - ನಂತರ 'ವಿದ್ವಾಂಸರು' , 'ಇತ್ಯಾದಿ'. ವಿದ್ವಾಂಸರು' ಎಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಸುಸಂಸ್ಕೃತಗೊಂಡವರು; ಜ್ಞಾನದ ಸಾಧನಗಳು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದ ವಸ್ತುಗಳ ನೈಜ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿರುವವರು. 'ವಿದ್ವಾಂಸರು' (ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ) ಎಂದರೆ ವೇದದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವರು, ಇತರರಲ್ಲ.

ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮೂರು ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ:—(1) ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಯೋಚಿಸದೆ, ಕೇವಲ ಪ್ರಚೋದನೆಯ ಮೂಲಕ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಾಗ,—ಅದು ಸರಿಯಾಗಿರಬೇಕು; 'ಹೃದಯದಿಂದ ಅನುಮೋದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ' ಎಂದರೆ ಇದೇ;—(2) 'ಮಹಾನ್ ಪುರುಷರು ಹೋದ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ ಅದು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ವರ್ತಿಸಿದಾಗ ಅದೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ;—(3) ಯಾವುದೇ ಗುಪ್ತ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಲ್ಲದೆ 'ವಿದ್ಯಾವಂತ' ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವುದು ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಅವರನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ದೂಷಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಜನರು ತಮ್ಮ ಕ್ರಿಯೆಗೆ (ವೇದದಿಂದ) ಅಧಿಕಾರ ನೀಡದಿದ್ದರೂ ಸಹ, ಅದು ವೇದವನ್ನು ಆಧರಿಸಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಚಟುವಟಿಕೆಯತ್ತ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಭೋಗಾಸೆ ತ್ಯಾಜ್ಯ; ಆದರೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಕಲ್ಪ ಅಗತ್ಯ.

ಕಾಮಾತ್ಮತಾ ನ ಪ್ರಸಷ್ಟಾ ನ ಚೈವೈಹಾಸ್ತ್ಯಕಾಮತಾ ।
ಕಾಮ್ಯೋ ಹಿ ವೇದಾಧಿಗಮಃ ಕರ್ಮಯೋಗಶ್ಚ ವೈದಿಕಃ ॥ 2

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ :- ಕೇವಲ ಇಂದ್ರಿಯಭೋಗದ ಆಸಕ್ತಿ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಲ್ಲ; ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಸಕ್ತಿರಹಿತವಾಗಿರುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳೂ ಸಂಕಲ್ಪ/ಕಾಮನೆ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತ.

ವಿವರಣೆ :- *ಮಾನವನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ 'ಅಕಾಮ' ಆಗಿರುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ—ಓದಲು, ಕಲಿಯಲು, ಯಜ್ಞ ಮಾಡಲು, ಜಪ ಮಾಡಲು - ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಂಕಲ್ಪ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಭೋಗನಿಷ್ಠ ಕಾಮನೆ ತೊಡಕು. ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಾಮನೆ' ಎಂದರೆ ಭೋಗಾಸೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಕಲ್ಪ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ :- *ಕಾಮನೆ ಎರಡು: ಅಶುದ್ಧ ಕಾಮನೆ — ಭೋಗ, ಅಹಂಕಾರ ; ಶುದ್ಧ ಕಾಮನೆ — ವಿದ್ಯೆ, ಯಜ್ಞ, ಸೇವೆ, ಸತ್ಕರ್ಮ, ಮನು ಎರಡನೆಯದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಮನಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಡಲಾರದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಆಸೆಯನ್ನು ಸತ್ಪಥಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸು—ವೇದ, ವಿದ್ಯೆ, ಯಜ್ಞಗಳತ್ತ.

ಭಗವದ್ಗೀತೆ :- *'ತ್ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ, ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಪುರುಷರ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಲವು ತೋರುತ್ತವೆ.' (3.5) - 'ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಏಕಾಗ್ರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ಅವನು ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅದನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಕರ್ಮದ ಫಲದ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತನಾಗುವುದರಿಂದ, ಅವನು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ.' (5) - 'ಒಬ್ಬನು ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಅದರ ಫಲ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸದೆ ಮಾಡಿದರೆ.' (6.27) - 'ಮೂರು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿತ ಪುರುಷರು, ಸೋಮವನ್ನು ಕುಡಿದು, ತಮ್ಮ ಪಾಪಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇಂದ್ರನ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ತಲುಪಿದ ನಂತರ, ಅವರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಸುಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ.' (9.20).*

ಧರ್ಮದ ಬೇರು ಸಂಕಲ್ಪ—ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿರ್ಧಾರ.

ಸಂಕಲ್ಪಮೂಲಃ ಕಾಮೋ ವೈ ಯಜ್ಞಾಃ ಸಂಕಲ್ಪಸಂಭವಾಃ ।
ವ್ರತಾನಿ ಯಮಧರ್ಮಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಸಂಕಲ್ಪಜಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 3

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಕಾಮನೆಗೆ ಮೂಲ ಸಂಕಲ್ಪ. ಯಜ್ಞ–ವ್ರತ–ಯಮ–ನಿಯಮ—ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ :- *ಯಾವುದೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸು 'ಸಂಕಲ್ಪ' ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ 'ಕಾಮ' ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧ ಅಭಿಲಾಷೆ — ಧರ್ಮಕ್ಕೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗೆ, ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ. ವ್ರತ, ಯಮ, ನಿಯಮ, ಯಜ್ಞ—ಎಲ್ಲವು ಮನಸ್ಸಿನ ದೃಢನಿಶ್ಚಯದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ :- *ಮನಸ್ಸು ತೀರ್ಮಾನಿಸದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಆರಂಭವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಮಾನವನನ್ನು ಪಶುವಿನಿಂದ ಪುರುಷನಾಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿ.*

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಸ್ತು, ವ್ರತ, ನಿಯಮ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹೊರಗಿನ ಬಲದಿಂದಲ್ಲ; ಅಂತರದ ಶುದ್ಧ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಬೆಳೆಯುವವು.

ಮನುಭಾಷ್ಯ :- ಆಸೆಯು ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದೆ; ತ್ಯಾಗಗಳು ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತವೆ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳು ಮತ್ತು ನಿರ್ಬಂಧಗಳು - ಇವೆಲ್ಲವೂ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಲೋಚನೆ ಎಂದರೆ ಬಯಕೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿನ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯ; ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಅವು ಎಲ್ಲಾ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಮೂಲದಲ್ಲಿವೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಆಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ದೈಹಿಕ

ಚಟುವಟಿಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಏನಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—(ಎ) ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ನಮಗೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ನಿಖರವಾದ ಸ್ವರೂಪದ ಆಲೋಚನೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪನೆ ಇದೆ, ಮತ್ತು 'ಚಿಂತನೆ' ಎಂದರೆ, ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯವು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು;—(ಬಿ) ಇದರ ನಂತರ ಒಂದು ಹಂಬಲ, ಬಯಕೆ; ಮತ್ತು ಇದು 'ಆಸೆ';—(ಸಿ) 'ನಾನು ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆಯಬಹುದು' ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಯಕೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ನಂತರ , ಮನುಷ್ಯನು (ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕಡೆಗೆ) ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ , ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಮತ್ತು ಇದು ' ಸಂಕಲ್ಪ '. ಈ ಮೂರು ಮಾನಸಿಕ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳು ನಡೆದ ನಂತರವೇ ಮನುಷ್ಯನು ಬಯಸಿದ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಬಾಹ್ಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮದ ಮೂರರೂಟು - ಮನಸ್ಸಿನ ಆಸೆ. ಅದನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಅಕಾಮಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾ ಕಾಚಿದ್ ದೃಶ್ಯತೇ ನೈಹ ಕರ್ಹಿ ಚಿತ್ ।
ಯದ್ ಯದ್ ಹಿ ಕುರುತೇ ಕಿಂಚಿತ್ ತತ್ ತತ್ ಕಾಮಸ್ಯ ಚಿಷ್ಟಿತಮ್ ॥ 4

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ :- ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಕರ್ಮವೂ ಆಸೆ/ಸಂಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಾವು ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಅತ್ಯಂತ ವಾಸ್ತವವಾದ ಮಾನವ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ, ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ದಾನ ನೀಡುತ್ತಾನೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಕಾಮ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಲೈಂಗಿಕ ಆಸೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಇಚ್ಛೆ, ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಗುರಿ, ಪ್ರೇರಣೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಕ ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿದೆ. ಹಸಿವು ಆಹಾರದ ಕಾಮ; ಜ್ಞಾನ ಹುಡುಕುವುದು ಜ್ಞಾನಕಾಮ; ಧರ್ಮ ಪಾಲಿಸುವುದು ಧರ್ಮಕಾಮ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮನುಷ್ಯನ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೃತಕ ಪಾವಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ, ಅದರ ನೈಜ ಮೂಲವಾದ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಾಮವನ್ನು ಶತ್ರುವೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಮಸ್ಯೆ ಕಾಮದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಕಾಮದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡುವ ಕಾಮ ಬಂಧನಕಾರಕ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡುವ ಕಾಮ ಮುಕ್ತಿಕಾರಕ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಕಾಮವನ್ನು ಕೊಲ್ಲು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಧರ್ಮಾಧೀನಗೊಳಿಸು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದ ಯಂತ್ರವಲ್ಲ. ಅವನು ಆಸೆಗಳಿಂದ ಚಲಿಸುವ ಚೇತನ. ಆ ಆಸೆಗಳನ್ನು ದಮನಿಸಿದರೆ ಜೀವನ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ; ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆಸಿದರೆ ಜೀವನ ಉನ್ನತವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕಾಮದ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಕಾಮದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮಾನವಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಕಾಮವಿರೋಧಿ", "ಜೀವನನಿರಾಕಾರಿ" ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಕಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಜೀವನವನ್ನೇ ಅದು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಾಮವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಲ್ಲ ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ಧರ್ಮದೊಳಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಅದರ ಉದ್ದೇಶ. ಇದು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯ ಹಿಂದೆಯೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾಮ ಅಡಗಿದೆ. ಕಾಮವೇ ಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲಶಕ್ತಿ; ಅದನ್ನು ಧರ್ಮದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದರೆ ಜೀವನ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಮಾನವ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕಾಮವೇ ಮೂಲ ಪ್ರೇರಣೆ ಎಂಬ ವಾಸ್ತವವಾದ ಅಂಗೀಕಾರ. ಕಾಮವನ್ನು ಶತ್ರುವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ನೋಡಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ. ಧರ್ಮ–ಕಾಮಗಳ ಸಮನ್ವಯವೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಕೇಂದ್ರ ತತ್ತ್ವ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಶುದ್ಧ ಸಂಕಲ್ಪದೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಕರ್ಮ ಫಲವತ್ತಾಗಿ, ಶುಭಗತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ತೇಷು ಸಮ್ಯಗ್ ವರ್ತಮಾನೋ ಗಚ್ಛತ್ಯಮರಲೋಕತಾಮ್ ।
ಯಥಾ ಸಂಕಲ್ಪಿತಾಂಶ್ಚೈಹ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಮಶ್ನುತೇ ॥ 5

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ :- ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸರಿ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿದವನು ಅಮರಲೋಕಕ್ಕೆ (ಉತ್ತಮ ಗತಿಯ) ಪಥವಾಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಕಲ್ಪಗಳು ನೆರವಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಾರುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ ಎಂಬ ಮೂರು ಆಧಾರಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀವನ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಕಾಮ ಅಶಾಂತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ; ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮ ದೌರ್ಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಕಾಮವಿಲ್ಲದ ಜೀವನ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ "ಸಮ್ಯಗ್ ವರ್ತಮಾನಃ" ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಅತಿರೇಕವಿಲ್ಲದೆ, ವಿವೇಕಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಖ್ಯ. ಇಂತಹ ಜೀವನವೇ ಲೋಕಸೌಖ್ಯವನ್ನೂ, ಪರಲೋಕಗತಿಯನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜೀವನವನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ — "ಈ ಲೋಕ" ಮತ್ತು "ಪರಲೋಕ" ಎಂದು ವಿಭಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸರಿಯಾದ ಜೀವನಪಥವೇ ಪರಲೋಕಸಾಧನೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿರುವ ಕಾಮನೆಗಳು ದೋಷಕರವಲ್ಲ; ಅವು ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಂಕಲ್ಪಗಳು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಫಲಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾನವ ಆಸೆಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ತತ್ತ್ವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಜೀವನವಿರೋಧಿ ತ್ಯಾಗವಲ್ಲ. ಸರಿಯಾಗಿ ಬದುಕುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಮನುಷ್ಯನು ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಮಿತವಾಗಿ ಆನಂದಿಸಿ, ನೈತಿಕವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ — ಅವನ ಜೀವನವೇ ಯಜ್ಞವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ದೇವಲೋಕವೆಂದರೆ ದೂರದ ಕನಸಲ್ಲ; ಅದು ಅವನ ಜೀವನಶಾಂತಿಯ ಸ್ವರೂಪ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ಅಪೂರ್ಣತೆಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಕಾಮವಿರೋಧಿ" ಅಥವಾ "ಸೌಖ್ಯನಿರಾಕಾರಿ" ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ — ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಕಾಮನೆಗಳು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಫಲಿಸುತ್ತವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮನುಷ್ಯನ ಆಸೆಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ;

ಅವುಗಳನ್ನು ಧರ್ಮದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಘೋಷಿಸುವ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಸಮತೋಲನದ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡವನು ಲೋಕಸೌಖ್ಯವನ್ನೂ, ಪರಲೋಕಗತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮಾಧೀನ ಜೀವನವೇ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮನೆಗಳ ಸಾರ್ಥಕತೆಯ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ ಧರ್ಮಾಧೀನಗೊಳಿಸಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಜೀವನಪೂರಕ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಮನುಭಾಷ್ಯ :- *ಒಂದು ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಕಡ್ಡಾಯ ಕೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರತಿಫಲಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಲೇಬಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರತಿಫಲಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ; ಸ್ವಯಂಪ್ರೇರಿತ ಕೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಪ್ರತಿಫಲಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ನಿಷೇಧವಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಕೃತ್ಯಗಳು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಫಲಗಳನ್ನು ತರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಧರ್ಮಗ್ರಂಥದ ಆದೇಶಗಳಿಂದ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಷಯವೆಂದರೆ ಅವು ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಫಲಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಾಧನಗಳಾಗಿವೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪ್ರತಿಫಲಗಳ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನು ಇವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ, ಕಡ್ಡಾಯ ಕೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಪ್ರತಿಫಲಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುವುದು ಶುದ್ಧ ತಪ್ಪು; ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸದಿದ್ದಾಗ, ಮನುಷ್ಯನು ಅವುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಫಲಿತಾಂಶಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ [ಅಂದರೆ , ಆಸೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸರಿಯಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವ ಮೂಲಕ] ಒಬ್ಬರು ಅಮರರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಕಡ್ಡಾಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಯಾವುದೇ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರೇರಿತ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ 'ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು' ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಏನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದರ ಸರಿಯಾದ ನೆರವೇರಿಕೆಯಾಗಿದೆ; ಇದು 'ಆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಗುರಿಯನ್ನು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪರೋಕ್ಷ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.*

ವಶಿಷ್ಠ, ಸ್ಮೃತಿ , 1-2 :- 'ಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವ ನೀತಿವಂತ ಪುರುಷನು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಮರಣದ ನಂತರ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.'

ಆಪಸ್ತಂಬ, ಧರ್ಮಸೂತ್ರ,1.5.2-9. :- 'ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ಏಕಾಗ್ರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಕಾರ್ಯಗಳು ಫಲಪ್ರದವಾಗುತ್ತವೆ.'

ಧರ್ಮದ ಮೂಲ - ವೇದ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸಾಧುಮಾರ್ಗ, ಶುದ್ಧಹೃದಯ.

ವೇದೋಽಖಿಲೋ ಧರ್ಮಮೂಲಂ ಸ್ಮೃತಿಶೀಲೇ ಚ ತದ್ವಿದಾಮ್ ।
ಆಚಾರಶ್ಚೈವ ಸಾಧೂನಾಮಾತ್ಮನಸ್ತುಷ್ಟಿರೇವ ಚ ॥ 6

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ :- ಧರ್ಮದ ಮೂಲವೇ ವೇದ. ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಶೀಲ (ಗುಣ) ಸಹ ಮೂಲ. ಸಾಧುಸತ್ಪುರುಷರ ಆಚರಣೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಲ; ಕೊನೆಗೆ ಸ್ವಂತ ಹೃದಯಸಂತೋಷವೂ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಶಿಖರವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಒಂದೇ ಗ್ರಂಥ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸದೆ, ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ವೇದ — ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವಗಳ ಭಂಡಾರ. ಎರಡನೆಯದು ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಶೀಲ — ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ವಿವೇಕ. ಮೂರನೆಯದು ಸಜ್ಜನರ ಆಚಾರ — ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇವಲ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರದೆ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬ ಜೀವಂತ ಉದಾಹರಣೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ — ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳ ಅಂತಿಮ ಪರೀಕ್ಷೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರ್ಯ ಹೊರಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾಗಿ ಕಂಡರೂ, ಒಳಗೆ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅಸಮಾಧಾನವಿದ್ದರೆ ಅದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಲವಚಿಕ ಆದರೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸ್ವಭಾವ. ಧರ್ಮ ಯಂತ್ರದಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ನಿಯಮಸಂಕಲನ ಅಲ್ಲ. ಅದು ತತ್ತ್ವ → ವಿವೇಕ → ಆಚರಣೆ → ಆತ್ಮಾನುಭವ ಎಂಬ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಜೀವಂತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ವೇದ ತತ್ತ್ವ ನೀಡುತ್ತದೆ; ಸ್ಮೃತಿ ಅದನ್ನು ಕಾಲಾನುಸಾರ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ; ಆಚಾರ ಅದನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ ಅದನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ, ಒಳಗಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ನೈತಿಕ ಶಕ್ತಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ನಿಯಮ ಪಾಲಿಸುವುದು ಅಲ್ಲ. ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಿವೇಕ, ವಿವೇಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶೀಲ, ಶೀಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ನಡವಳಿಕೆ, ಮತ್ತು ಆ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮಾನವನನ್ನು ಭಯದಿಂದಲ್ಲ, ಅಂತರಾತ್ಮದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಠಿಣವಲ್ಲ, ಮಾನವೀಯವಾಗಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಅಂಧ ನಿಯಮಗಳ ಗ್ರಂಥ" ಎಂದು ಟೀಕಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಮಾನದಂಡವೇ ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಬಲವಂತ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವೇಕವಂತನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನೀಡುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಜೊತೆಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ನೈತಿಕ ಅನಾರ್ಕಿಯಲ್ಲ, ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಿತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ವೇದ; ಅದರ ಅನ್ವಯ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಶೀಲ; ಅದರ ಜೀವಂತ ರೂಪ ಸಜ್ಜನರ ಆಚಾರ; ಅದರ ಅಂತಿಮ ಪ್ರಮಾಣ ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ. ಧರ್ಮ ಹೊರಗಿನಿಂದಲ್ಲ, ಒಳಗಿನಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಹುಮಟ್ಟದ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು. ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಅಂತಿಮ ಮಾನದಂಡವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಧೈರ್ಯಮಯ ತತ್ತ್ವ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಕಾಲಾತೀತ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ.

ಮನುಭಾಷ್ಯ:- ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವೇದದ ಅಧಿಕೃತತೆಯು ನೇರ ಗ್ರಹಿಕೆಯಂತೆಯೇ ಸ್ವಯಂ-ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ - (1) ಅದು ಎಂದಿಗೂ ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸದ ಅರಿವುಗಳನ್ನು ತರುತ್ತದೆ, (2) ಅದು ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕೆಲಸವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಲೇಖಕರ ದೋಷಗಳಿಂದಾಗಿರಬಹುದಾದ ಯಾವುದೇ

ಸುಳ್ಳು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಮತ್ತು (3) ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಮಾತುಗಳು ವೇದಗಳು ಸ್ವತಃ ಎಲ್ಲಾ ದೋಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ವೇದವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಾವು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಲಿಯಲು ಯಾವುದೇ ಸ್ಮೃತಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಕೊನೆಯದಾಗಿ, ವೇದವು ಧರ್ಮದ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದಾಗ , ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಮೂಲಗಳನ್ನು (ಆಕಾರದಲ್ಲಿ) ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಸ್ವತಂತ್ರ ತಾರ್ಕಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ವಿಚಾರವಾದಿಗಳಿದ್ದಾರೆ - ತರ್ಕಬದ್ಧವಾಗಿ ತರ್ಕಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಹ ಬರಹಗಾರರು ಸ್ನೇಹಪರ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವು ಧರ್ಮದ ಮೂಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಸುಸ್ಥಾಪಿತ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ - (ಎ) ವೇದವು ಮೊದಲ ಮತ್ತು ಸರ್ವೋಚ್ಚ ಅಧಿಕಾರವಾಗಿದೆ, (ಬಿ) ಸ್ಮೃತಿಯು ವೇದಕ್ಕೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿದೆ, ಅದು ಅದರ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ನಮಗೆ ಯಾವುದೇ ಸರ್ವೋಚ್ಚ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, (ಸಿ) ಆಚರಣೆಗಳು ಅಥವಾ ಪದ್ಧತಿಗಳು ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕಗಳಾಗಿವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವು 'ಸಂಸ್ಕೃತಿ'ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿವೆ, ಮತ್ತು ನಂತರ ವೈದಿಕ ಅಥವಾ ಸ್ಮೃತಿ ಪಠ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿಲ್ಲದವುಗಳು ಮಾತ್ರ. (ಡಿ) ಬುಡಕಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕುಟುಂಬ ಪದ್ಧತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆಯೂ ಅದೇ. (ಇ) ವಿದ್ವಾಂಸರ 'ಸಭೆ'ಯ ತೀರ್ಪನ್ನು ವೇದಕ್ಕೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ ಮತ್ತು ಆ ತೀರ್ಪು ಅನುಚಿತ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ 'ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದ'ವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕೃತವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಮನು ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮವೇ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮದ ಮಾನವೋಚಿತ ವಿವರಣೆ.

ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ ಧರ್ಮೋ ಮನುನಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ ।
ಸ ಸರ್ವೋಽಭಿಹಿತೋ ವೇದೇ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಮಯೋ ಹಿ ಸಃ ॥ 7

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ :- ಮನು ಹೇಳಿದ ಯಾವ ಧರ್ಮವಾಗಿರಲಿ, ಅದು ವೇದದಲ್ಲೇ ಹೊಂದಿದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ವೇದವೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನಸಂಗ್ರಹ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ವೇದಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಧರ್ಮರಚನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಮಾಜಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸ್ಮೃತಿಗ್ರಂಥ. ಅಂದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮಸೂತ್ರವೂ ವೇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ, ವೇದದಿಂದಲೇ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ "ಯಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕಸ್ಯ ಚಿತ್ ಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾಗಿಯೂ, ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿಯೂ ಬದಲಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ವೇದತತ್ತ್ವದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೊಸ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಶಾಶ್ವತ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಅಧೀನಕ್ರಮ. ವೇದವು ಮೂಲ; ಸ್ಮೃತಿ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ವೇದ ತತ್ತ್ವಮಯ; ಸ್ಮೃತಿ ಕಾರ್ಯಮಯ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ವೇದಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಏಕತೆ ಮತ್ತು ನಿರಂತರತೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ, ಕಾಲ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಧರ್ಮದ ರೂಪ ಬದಲಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಅದರ ತತ್ತ್ವ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಾಧಾರವನ್ನು ಭದ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅಥವಾ ಶಾಸಕರ ಇಚ್ಛೆಯ ಫಲವಲ್ಲ. ಅದು ಶಾಶ್ವತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹರಿದುಬರುವ ಜೀವನಮಾರ್ಗ. ಮನುವು ಧರ್ಮದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಲ್ಲ; ಧರ್ಮದ ವಕ್ತಾರ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸರ್ವಜ್ಞಾನವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಲು ಸ್ಮೃತಿಗಳ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮದ ಮೂಲವಲ್ಲ, ಧರ್ಮದ ಸೇತುವೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ವೇದವಿರೋಧಿ", "ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತ", "ಅಧಿಕಾರಾತ್ಮಕ" ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವೇದಾಧಾರಿತವೆಂದು ಸ್ವತಃ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಯಾವುದೇ ನಿಯಮವನ್ನು ಟೀಕಿಸುವಾಗ, ಅದು ವೇದತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಮೂಲವೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಅನ್ವಯವೆಂದು ನೋಡಿದರೆ ಅನೇಕ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಗಳು ಕರಗುತ್ತವೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮವೂ ವೇದದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಬಂದಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವೇದಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ರೂಪ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ವೇದಗಳ ಅಧೀನಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿರುವುದು. ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಾರದ ಮೂಲವಲ್ಲದೆ, ವೇದಾರ್ಥದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನ್ವಯವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಸನಾತನ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ವಿವೇಕಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿ, ವೇದಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕು.

ಸರ್ವಂ ತು ಸಮವೇಕ್ಷ್ಯೇದಂ ನಿಖಿಲಂ ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷಾ ।
ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಸ್ವಧರ್ಮೇ ನಿವಿಶೇತ್ ವೈ ॥ 8

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ಶ್ರುತಿ (ವೇದ)ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಆಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವಿದ್ಯಾವಂತನು ತನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಂಧವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೂ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದೂ ಅಲ್ಲ. "ಸಮವೇಕ್ಷ್ಯ" ಎಂದರೆ ಸಮಗ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು. "ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷಾ" ಎಂದರೆ ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಿಂದ ನೋಡುವುದು. ಇಂತಹ ಪರಿಶೀಲನೆಯ ನಂತರ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ–ಗುಣ–ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ಒತ್ತಾಯವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಆಯ್ಕೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಯೋಚಿಸುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಆ ಯೋಚನೆಗೆ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವದ ದೀಪವನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸ್ವಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಜನ್ಮದಿಂದಲೇ ನಿಗದಿಯಾದ ಪಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸಮನ್ವಯ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ವೇದತತ್ತ್ವದ ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ತನ್ನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡುವುದು — ಇದೇ ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯ ಪಕ್ವ ಸ್ಥಿತಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಬಲವಂತದ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣ ನಿಷ್ಠೆ. ಜ್ಞಾನಕಣ್ಣು ತೆರೆದವನಿಗೆ ಧರ್ಮ ಭಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಸಹಜ ನೆಲೆ. ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ದಿಕ್ಸೂಚಕವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ತನ್ನ*

ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವನು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಭಯದಿಂದಲ್ಲ, ಬೋಧೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಅಂಧ ಆಚರಣೆಗಳ ಗ್ರಂಥ"ವೆಂದು ಹೇಳುವ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸಮಗ್ರ ಪರಿಶೀಲನೆ, ನಂತರ ಜ್ಞಾನ, ನಂತರ ಶ್ರುತಿ–ಪ್ರಮಾಣ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಧರ್ಮ — ಎಂಬ ಕ್ರಮ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ವೈರಾಚಾರವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ನೈತಿಕತೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಬೇಕು. ಧರ್ಮ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮಪಾಲನೆಗೆ ಸಮಗ್ರ ಪರಿಶೀಲನೆಯ ಅಗತ್ಯ. ಶ್ರುತಿ–ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ. ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಜ್ಞಾನ–ವಿವೇಕಗಳ ಫಲವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಧರ್ಮದರ್ಶನ.

ಮನುಭಾಷ್ಯ:- *'ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಗ್ರಹಿಸಿದ ನಂತರ - ತಾರ್ಕಿಕತೆ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ, ಮೀಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಇತರ ವಿವಿಧ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಕಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಚಿಂತನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು 'ಕಣ್ಣು' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕಣ್ಣಿನಂತೆ , ಜ್ಞಾನದ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ; ಹೋಲಿಕೆಯೆಂದರೆ 'ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ'. ಎಲ್ಲಾ ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ, ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರೆಗೆ ಇದನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ, ಈ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಂಬಲು ಯಾವುದೇ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ವೇದದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಂಬಲು ಕಾರಣಗಳಿವೆ ಎಂಬ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಅವನು ಬರುತ್ತಾನೆ.*

ಆಪಸ್ತಂಬ,2-16-1:- 'ಸರಿಯಾದ ತಾರತಮ್ಯದ ನಂತರ ವರ್ತಿಸುವವರು ಅತ್ಯಂತ ನೀತಿವಂತ-ರೆಂದು ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮನು ಶ್ರದ್ಧ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ .'

ಗೌತಮ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ,13-2:- 'ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೃಢನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವರು ಎಲ್ಲಾ ದೂಷಣೆ-ಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.'

ಅತ್ರಿ-ಸಂಹಿತಾ,25:- 'ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಉಳಿಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ ಜನರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ.' 'ಶೂದ್ರನು ಸಹ ತನ್ನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೃಢನಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.'

ಧರ್ಮಾಚರಣೆ - ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಗೌರವ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸೌಭಾಗ್ಯ.

ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯೋದಿತಂ ಧರ್ಮಮನುತಿಷ್ಠನ್ ಹಿ ಮಾನವಃ ।
ಇಹ ಕೀರ್ತಿಮವಾಪ್ನೋತಿ ಪ್ರೇತ್ಯ ಚಾನುತ್ತಮಂ ಸುಖಮ್ ॥ 9

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಬೋಧಿಸಿದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಮರಣಾನಂತರ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. (ಏಕೆಂದರೆ ಬಹಿರಂಗವಾದ ವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ಮರಣೆಗಳಿಂದ ವಿಧಿಸಲಾದ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಮನುಷ್ಯನು ಇಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಮರಣದ ನಂತರ, ಅಪ್ರತಿಮ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯ ಫಲವನ್ನು ಎರಡು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಇಹಲೋಕದ ಫಲ — ಕೀರ್ತಿ. ಕೀರ್ತಿ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಮಾನ್ಯತೆ. ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ, ತನ್ನ ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದಲೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎರಡನೆಯದು ಪರಲೋಕದ ಫಲ — ಅನುತ್ತಮ ಸುಖ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಭೋಗವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿ, ಬಂಧನರಹಿತ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯ ಸೂಚನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಪರಲೋಕಕೇಂದ್ರಿತವಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಲೋಕಕೇಂದ್ರಿತವಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲ — ಎರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಸಮಗ್ರ ಫಲಿತಾಂಶ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದರೆ ಕೇವಲ ಮರಣಾನಂತರ ಫಲ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ತಪ್ಪು. ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಜೀವನವು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೀರ್ತಿ ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಶಂಸೆಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಸ್ಥೈರ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ "ಅನುತ್ತಮಂ ಸುಖಮ್" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಆನಂದವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮವು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಘರ್ಷವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ. ಧರ್ಮವು ಇಹ ಮತ್ತು ಪರ — ಎರಡನ್ನೂ ವಿಭಜಿಸದೆ ಒಂದೇ ನಿರಂತರ ಜೀವನಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ವ್ಯರ್ಥ ತ್ಯಾಗವಲ್ಲ. ಅದು ಜೀವನವನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬದುಕಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಭಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ದಾರಿದೀಪವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಜೀವನವೇ ಅವನ ಕೀರ್ತಿ. ಮರಣಾನಂತರವೂ ಅವನ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಿಲ್ಲದ ಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯನ್ನು ಭಯದಿಂದಲ್ಲ, ಫಲಭರವಸೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಜೀವನಪೂರ್ಣತೆಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಪರಲೋಕದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಲೋಕಜೀವನವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವ ಗ್ರಂಥ"ವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಅದರ ವಿರುದ್ಧದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಇಹಲೋಕದ ಫಲವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ, ನಂತರ ಪರಲೋಕದ ಸುಖವನ್ನು. ಅಂದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬದುಕುವ ಮಾನವನನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಪಾಲನೆ ಸಮಾಜದಿಂದ ದೂರವಲ್ಲ; ಸಮಾಜದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಅದರ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೌರವಯುತ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು, ಮರಣಾನಂತರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ಇಹ ಮತ್ತು ಪರ ಎರಡರಿಗೂ ಸೇತುವೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯ ಇಹಲೋಕ–ಪರಲೋಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ನೈತಿಕ ಫಲವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸಮತೋಲನದ, ಜೀವನಪೂರಕ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ.

ಮನುಭಾಷ್ಯ:- *'ಮರಣದ ನಂತರ,' - ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿ - ಅವನು 'ಸುಖ'ವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ 'ಸುಖ'ವನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ; ಮತ್ತು 'ಸ್ವರ್ಗ' ಎಂದರೆ 'ಅತೀತ ಸುಖ'; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಲೇಖಕರು 'ಅತೀತ ಸುಖ'ದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ.*

ಆಪಸ್ತಂಭ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, 2.2.5:- 'ವಿಕಾಸದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಿತಾಂಶಗಳ ಶೇಷದಿಂದ ತನ್ನ ಜಾತಿ, ದೇಹ, ಮೈಬಣ್ಣ, ಶಕ್ತಿ, ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಇತರ ವಸ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತು ಅದರ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ, ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಅವನಿಗೆ ಎರಡೂ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ.' ಆಪಸ್ತಂಭ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, 2.2.7.:- 'ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ, ಒಬ್ಬನು ಅನಪೇಕ್ಷಿತ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸುತ್ತಾನೆ.'
ವಶಿಷ್ಠ-ಸ್ಮೃತಿ, 1-2:- *'ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಶಂಸನೀಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಮರಣದ ನಂತರ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.'*

ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿ ಎರಡೂ ಧರ್ಮದ ದ್ವಿಮೂಲಗಳು; ಅವೆರಡರ ಸಮನ್ವಯದಲ್ಲೇ ಸತ್ಯಧರ್ಮ.

ಶ್ರುತಿಸ್ತುವೇದೋ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ವೈ ಸ್ಮೃತಿಃ ।
ತೇ ಸರ್ವಾರ್ಥೇಷ್ವಮೀಮಾಂಸ್ಯೇ ತಾಭ್ಯಾಂ ಧರ್ಮೋ ಹಿ ನಿರ್ಬಭೌ ॥ 10

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ :- ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ವೇದ; ಸ್ಮೃತಿ ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ. ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು; ಏಕೆಂದರೆ ಧರ್ಮವೇ ಇವೆರಡರಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದೆ.
ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಮೂಲಸ್ತಂಭಗಳಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ — ವೇದ — ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ; ಸ್ಮೃತಿ — ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ — ಆ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಸಮಾಜಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಮೀಮಾಂಸ್ಯೇ" ಎಂಬ ಪದವು ಬಹುಮುಖ್ಯ. ಇದರರ್ಥ: ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟದ್ದೇ. ಅಂದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಂಧವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿವೇಚನೆಯ ಮೂಲಕ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಎರಡು ಪ್ರವಾಹಗಳು ಸೇರುವಲ್ಲಿಯೇ ಧರ್ಮ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.*
ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಸಮತೋಲನ. ವೇದ ತತ್ತ್ವ ನೀಡಿದರೆ, ಸ್ಮೃತಿ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಇದ್ದರೆ ಧರ್ಮ ಅಪೂರ್ಣ. ಶ್ರುತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ಮೃತಿ ಅಧಿಕಾರ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಶ್ರುತಿ ಸಮಾಜಜೀವನದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಂತಿಮಾಧಿಕಾರವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ವೇದಾಧೀನವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಕಾಲ–ಸ್ಥಳ–ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ಮೃತಿಗೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.
ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ದೈವವಾಣಿ ಅಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತ ನಿಯಮವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಶಾಶ್ವತ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ವಿವೇಕಗಳ ಸಂಯೋಜನೆ. ಶ್ರುತಿ ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸಿದರೆ, ಸ್ಮೃತಿ ನಡೆಯುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡರ ಸಮನ್ವಯದಿಂದಲೇ ಧರ್ಮ ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡಲು ಪ್ರಶ್ನೆ, ಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಅನುಭವ ಅಗತ್ಯ — ಇದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮರ್ಮ.*
ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಅಚಲ", "ಅಪರಿಶೀಲನೀಯ" ನಿಯಮಸಂಕಲನವೆಂದು ಟೀಕಿಸುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ — ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿ ಎರಡೂ ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಅರ್ಹ. ಅಂದರೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ಸಂವಾದ ನಡೆಸಬೇಕಾದವು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವೇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮೀರಿ ಇಡಲೂ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಅಂಧಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಧರ್ಮ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ವೇದ; ಸ್ಮೃತಿ ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ. ಈ ಎರಡೂ ಪರಿಶೀಲನೀಯವಾಗಿದ್ದು ಇವೆರಡರಿಂದಲೇ ಧರ್ಮ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಶಾಶ್ವತ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ವಿವೇಕಗಳ ಸಂಯೋಜನೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿಭೇದ. ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮೂಲಗಳ ಅಗತ್ಯತೆಯ ಒತ್ತಾಯ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಬೌದ್ಧಿಕ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿ.

ವೇದ–ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ದ್ವೇಷದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುವವನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಹೊರಗುಳಿದವನು.

ಯೋಽವಮನ್ಯೇತ ತೇ ಮೂಲೇ ಹೇತುಶಾಸ್ತ್ರಾಶ್ರಯಾದ್ ದ್ವಿಜಃ।
ಸ ಸಾಧುಭಿರ್ಬಹಿಷ್ಕಾರ್ಯೋ ನಾಸ್ತಿಕೋ ವೇದನಿಂದಕಃ ॥ 11

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ದ್ವಿಜನು (ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು) ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಗಳಾದ ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅಂಥವನು ನಾಸ್ತಿಕನೂ ವೇದನಿಂದಕನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ; ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಅವನು ದೂರವಿರಿಸಬೇಕಾದವನು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತರ್ಕ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತರ್ಕವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ತರ್ಕವನ್ನು ಏಕೈಕ ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವೇದ–ಸ್ಮೃತಿಗಳಂತಹ ಧರ್ಮಮೂಲಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತದೆ. "ಹೇತುಶಾಸ್ತ್ರಾಶ್ರಯಾತ್" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಕಾರಣ–ತರ್ಕಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತು, ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಲಘುವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಗಣಿತಸೂತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಅನುಭವ, ಪರಂಪರೆ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮನ್ವಯ. ಈ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮುರಿದಾಗ ಧರ್ಮದ ನೆಲೆಯೇ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ತರ್ಕವು ಸಾಧನ; ಅಂತಿಮ ಸತ್ಯವಲ್ಲ. ತರ್ಕವು ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ; ವೇದವು ಅತೀತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದರ ವಿರುದ್ಧ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೆ ಜ್ಞಾನವಿಕೃತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೌದ್ಧಿಕತೆಯಿಂದ ದೂರಸಲಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಬೌದ್ಧಿಕ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ದೂರಸಲು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಮೂಲಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಮೂಲವಿಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿವಾದ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಬೇರುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ವೃಕ್ಷ. ತರ್ಕವೆಂಬುದು ಅದರ ಕೊಂಬೆ; ಫಲವಲ್ಲ. ಬೇರುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವೇದವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಶಾಶ್ವತ ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು. ಇಂತಹ ನಿಲುವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ಅದಕ್ಕೇ ಸಜ್ಜನರು ಅಂಥ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ದೂರ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಭಿನ್ನಮತವನ್ನು ದಮನಿಸುವುದು" ಎಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವೈಚಾರಿಕ ಭಿನ್ನತೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಮಾತಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮಮೂಲಗಳ ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಶಾಶ್ವತ

ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಮರ್ಶೆಯ ನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲ; ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ನೆಲೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ನಿಯಮ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತರ್ಕವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೇದ–ಸ್ಮೃತಿಗಳಂತಹ ಧರ್ಮಮೂಲಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ನಾಸ್ತಿಕತೆಗೂ ವೇದನಿಂದನೆಗೂ ಸಮಾನ. ಧರ್ಮವು ತರ್ಕ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದಲೇ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ತರ್ಕದ ಮಿತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿರುವುದು. ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಧರ್ಮಮೂಲ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿರುವುದು. ಬೌದ್ಧಿಕ ಅಹಂಕಾರವಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿವೇಕವೇ ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬ ಸನಾತನ ಸಂದೇಶ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಕೇಂದ್ರ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.ವೇದ–ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಬ ಧರ್ಮಮೂಲಗಳನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕ ಕಾರಣಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ದ್ವಿಜನು ನಾಸ್ತಿಕನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಸತ್ಪುರುಷರಿಂದ ಅವನನ್ನು ದೂರವಿಡಬೇಕು.

ಧರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ಚಿಹ್ನೆಗಳು - ವೇದ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸದಾಚಾರ, ಶುದ್ಧಹೃದಯ.

ವೇದಃ ಸ್ಮೃತಿಃ ಸದಾಚಾರಃ ಸ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಿಯಮಾತ್ಮನಃ ।
ಏತಚ್ಚತುರ್ವಿಧಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ ॥ 12

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಧರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳು - (1) ವೇದ (2) ಸ್ಮೃತಿ (3) ಸತ್ಪುರುಷರ ಆಚಾರ (4) ಸ್ವಂತ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಶುದ್ಧ ನಡೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಅಂತಿಮ ಮತ್ತು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ನಿರೂಪಣೆಯಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಗಳು ಮತ್ತು ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ನಂತರ, ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾನದಂಡಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ವೇದವು ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ; ಸ್ಮೃತಿ ಆ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಮಾಜಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ; ಸದಾಚಾರವು ಧರ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಜೀವಂತ ಮಾದರಿ; ಆತ್ಮಪ್ರಿಯತೆ ಧರ್ಮದ ಒಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಕತ್ತರಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮ ಅಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಲ್ಲ, ಬದುಕಿನಲ್ಲೇ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಸಮಗ್ರತೆ. ಧರ್ಮ ಹೊರಗಿನ ಆದೇಶ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯೂ ಹೌದು. ವೇದ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿ ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸಿದರೂ, ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕೇವಲ "ನನಗೆ ಸರಿ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಧರ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೆ ವೇದ–ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಮಿತಿಯಿರಬೇಕು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಂತಃಕರಣ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ಶಾಸ್ತ್ರ — ಎರಡನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಭಯದಿಂದ ಪಾಲಿಸುವ ನಿಯಮವಲ್ಲ. ಅದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅರಿತು, ಶೀಲದಿಂದ ಬೆಳೆಸಿ, ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯಿಂದ ದೃಢಪಡಿಸುವ ಜೀವನಮಾರ್ಗ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಒಂದಾಗುವಾಗ ಧರ್ಮ ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಮ್ಮಿಯಾದರೆ, ಧರ್ಮ ಕೇವಲ ವೇಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೊರಗೂ ಒಳಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳ ಸಂಹಿತೆ" ಎಂದು ಹೇಳುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಅಂತಿಮ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಆತ್ಮಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ

ಧರ್ಮವು ಅಂಧ ಆಜ್ಞಾಪಾಲನೆ ಅಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ "ನನ್ನ ಇಷ್ಟವೇ ಧರ್ಮ" ಎಂಬ ಸ್ವೈರಾಚಾರಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನೀಡುವುದು ನಿಯಂತ್ರಿತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ — ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗಡಿಯೊಳಗಿನ ಆತ್ಮಸಮ್ಮತಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವೇದ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪ್ರಿಯತೆ — ಈ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮದ ನೇರ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಧರ್ಮವು ಶಾಸ್ತ್ರ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಅಂತರಾತ್ಮಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಸಮಾನ ಮಾನದಂಡಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು. ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಅಂಗವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಧೈರ್ಯಮಯ ತತ್ತ್ವ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸಮತೋಲನದ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಕಾಲಾತೀತ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ.

ಅರ್ಥ–ಕಾಮವ್ಯಸನ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದಾಗ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮದ ಪರಮಪ್ರಮಾಣ ವೇದ.

ಅರ್ಥಕಾಮೇಷ್ವಸಕ್ತಾನಾಂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಂ ವಿಧಾನ್ತೇ ।
ಧರ್ಮಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಮಾನಾನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪರಮಂ ಶ್ರುತಿಃ ॥ 13

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಅರ್ಥ–ಕಾಮಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಬೋಧಿಸಬಹುದು. ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಯಸುವವರಿಗೆ ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೇ ಶ್ರುತಿ (ವೇದ).

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದ ಎರಡು ಹಂತಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನವನ ಸ್ಥಿತಿ. ಅಂಥವರಿಗೆ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ಬೋಧಿಸಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ತಕ್ಷಣ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತತ್ತ್ವದ ಕಡೆ ತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯದು ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ — ಅಂದರೆ "ಧರ್ಮವೆಂದರೇನು?" ಎಂದು ನಿಜವಾಗಿ ಅರಿಯಲು ಬಯಸುವವರು. ಅಂಥವರಿಗಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಯಾವುದೇ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಧಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ನಡವಳಿಕೆಯ ನಿಯಮವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಮಾನವನ ಆಂತರಿಕ ಪಕ್ವತೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಹಂತದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥ–ಕಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು ಕೂಡ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ಬೋಧನೆ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸು — ಅಂದರೆ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಬಯಸುವವನು — ಅವನಿಗೆ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿಕೆ ಬೇಡ. ಅವನು ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಮಾಣ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ, ಸಂಪ್ರದಾಯವಲ್ಲ, ಬಹುಮತವಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನಾಸಕ್ತನಿಗೆ ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ; ಜ್ಞಾನಾಸಕ್ತನಿಗೆ ಧರ್ಮ ಸತ್ಯ. ಶ್ರುತಿ ಧರ್ಮದ ಅಂತಿಮ ಆಶ್ರಯ. ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಧರ್ಮ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಶ್ರುತಿ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಾಹ್ಯಾಚಾರದಿಂದ ಆಂತರಿಕ ತತ್ತ್ವದ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಅರ್ಥ–ಕಾಮ ವಿರೋಧಿ" ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿರುವವರನ್ನೇ ಹೊರಗಿಡಲಾಗಿಲ್ಲ; ಅವರಿಗೆ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮದ ಅಂತಿಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಜನಾಭಿಪ್ರಾಯ, ತರ್ಕ ಅಥವಾ

ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಿರ, ಅಚಲ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತ ನೆಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಯೇ ಹೊರತು ಮಾನವನ ದಮನವಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಿಗೂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಅಗತ್ಯ. ಆದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಬಯಸುವವನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣ. ಧರ್ಮ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಮಾನವನ ಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟ ಧರ್ಮೋಪದೇಶ. ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಅಂತಿಮ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ, ಹಂತಬದ್ಧ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದು.

ಮನುಭಾಷ್ಯ:- *'ಸಂಪತ್ತು' ಎಂದರೆ ದನ, ಭೂಮಿ, ಚಿನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು 'ವ್ಯಸನ' ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಕೃಷಿ, ಸೇವೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು. 'ಭೋಗ' ಎಂದರೆ ಲೈಂಗಿಕ ಸುಖಗಳು ; ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಗೆ 'ವ್ಯಸನ' ಎಂದರೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. ಇವುಗಳಿಂದ (ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳಿಂದ) ವಂಚಿತರಾದ ಜನರಿಗೆ, 'ಧರ್ಮದ ಜ್ಞಾನ', 'ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆ' 'ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ'.*

ವೇದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿದ್ದರೆ - ಎರಡೂ ಧರ್ಮ; ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನೇ ಮನು ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರುತಿದ್ವೈಧಂ ತು ಯತ್ರ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ರ ಧರ್ಮಾವುಭೌ ಸ್ಮೃತೌ ।
ಉಭಾವಪಿ ಹಿ ತೌ ಧರ್ಮೌ ಸಮ್ಯಗುಕ್ತೌ ಮನಿಷಿಭಿಃ ॥ 14

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ (ವೇದದಲ್ಲಿ) ಎರಡು ವಿಭಿನ್ನ ಮಾರ್ಗಗಳು ಇದ್ದಲ್ಲಿ, ಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುವ ಎರಡೂ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಧರ್ಮವೆಂದು ಮಾನ್ಯರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೌಢ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಅಥವಾ ವಿಭಿನ್ನ ಸೂಚನೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಬಾರದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಕಂಡಾಗ, ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾದ ಎರಡೂ ಧರ್ಮರೂಪಗಳನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ವಿಭಿನ್ನ ಸಂದರ್ಭಗಳು, ವಿಭಿನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಗುಣ–ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಕಾಲಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಲವಚಿಕತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ. ಧರ್ಮವು ಗಣಿತದಂತೆ ಒಂದೇ ಉತ್ತರವನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿತತ್ತ್ವ ವಿಭಿನ್ನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಋಷಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಲ್ಲ; ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡಲು ಈ ಬಹುಮಾರ್ಗ ಸ್ವೀಕಾರ ಅಗತ್ಯ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮ ಕಠಿಣ ಮತ್ತು ಅಸಹಜವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಸಂಘರ್ಷ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲ, ಸಮಾಧಾನ ಸಾಧಿಸಲು. ಒಂದೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ವಿವಿಧ ಕೋನಗಳಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸತ್ಯವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಉಳಿದನ್ನೆಲ್ಲ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ಅಹಂಕಾರ. ಋಷಿಗಳು ಅಂಥ*

ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ದೂರ ನಿಂತು, ಎಲ್ಲ ಸಮ್ಯಕ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಧರ್ಮವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಏಕಮುಖವಲ್ಲ, ಬಹುಮುಖವಾದ ಜ್ಞಾನಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಒಂದೇ ನಿಯಮ, ಒಂದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ" ಎಂಬ ಕಠಿಣ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಚಿತ್ರಿಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಅದರ ವಿರುದ್ಧದ ಅತ್ಯಂತ ಬಲವಾದ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ — ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಕಂಡಾಗಲೂ ಧರ್ಮ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಧರ್ಮರೂಪಗಳು ಮಾನ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಅಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮದ ಮಾನವೀಯತೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಭಿನ್ನಮತವನ್ನು ದಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಕಂಡಾಗ, ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎರಡೂ ಸ್ಮೃತಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾನ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ವಿಭಿನ್ನ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಧರ್ಮರೂಪಗಳು ಸಮ್ಮತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾರ್ಗಗಳ ಮಾನ್ಯತೆ. ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸಮನ್ವಯದ ದೃಷ್ಟಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ, ಸಂಘರ್ಷರಹಿತ ಮತ್ತು ಕಾಲಾತೀತ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ.

ಯಜ್ಞ-ಕರ್ಮಗಳು ಮೂರು ರೀತಿಯಾದರೂ - ಎಲ್ಲವೂ ಶ್ರುತಿ ಮಾನ್ಯ; ಧರ್ಮವು ದೇಶಕಾಲಪರಿಣಾಮಾನುಸಾರಿಣಿ

ಉದಿತೇಽನುದಿತೇ ಚೈವ ಸಮಯಾಧ್ಯುಷಿತೇ ತಥಾ ।
ಸರ್ವಥಾ ವರ್ತತೇ ಯಜ್ಞ ಇತೀಯಂ ವೈದಿಕೀ ಶ್ರುತಿಃ ॥ 15

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ನಕ್ಷತ್ರ–ತಿಥಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಯಜ್ಞವಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಅನುಚಿತ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಯಜ್ಞವಾಗಲಿ - ಎಲ್ಲವೂ ವೈದಿಕ ಶ್ರುತಿ ಅನುಮೋದಿತ. (ಸೂರ್ಯೋದಯ-ವಾದಾಗಲೂ, ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗದಿದ್ದರೂ, ಹಾಗೆಯೇ ನಿಗದಿತ ಸಮಯವನ್ನು ಮೀರಿದರೂ — ಎಲ್ಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಈ ವೈದಿಕ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯಜ್ಞಧರ್ಮವನ್ನು ಕಠಿಣ ಕಾಲಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಾಲ, ಮುಹೂರ್ತ, ಉದಯ–ಅನುದ್ಯಯಗಳ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅನುಕೂಲವಾಗದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮ ನಿಂತುಹೋಗಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅರ್ಥ. "ಉದಿತೇ–ಅನುದಿತೇ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಕಾಲದ ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ಅನಿವಾರ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. "ಸಮಯಾಧ್ಯುಷಿತೇ" ಎಂದರೆ ನಿಗದಿತ ಸಮಯ ಕಳೆದುಹೋದರೂ ಕೂಡ. ಇಂತಹ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞವು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಾಗಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಕರ್ಮವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ಸ್ವಭಾವ. ಧರ್ಮವು ಯಂತ್ರದಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಕಾಲಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿಯುವ ವಿವೇಕ. ಕಾಲಸಿದ್ಧತೆ ಮುಖ್ಯವಾದರೂ, ಕಾಲದ ಅಸಾಧ್ಯತೆಯಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೈಬಿಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಜ್ಞದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸಮರ್ಪಣೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಹಿತ. ಅವು ಇದ್ದರೆ, ಕಾಲದ ಸಣ್ಣ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಮಾನ್ಯಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿವಾದಕ್ಕಿಂತ ಧರ್ಮಾರ್ಥವನ್ನು ಮೇಲಿಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವು ಸಮಯದ ಬಂಧನದಲ್ಲಿರುವ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವನ ಕರ್ತವ್ಯಬುದ್ಧಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ, ಯಜ್ಞದ ಆತ್ಮವು ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ, ಘಡಿಯಲ್ಲಲ್ಲ. ಕಾಲವು ಸಹಾಯಕ; ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವೀಯ, ಸಹಾನುಭೂತಿಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ ನಿಂತುಹೋಗಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಮೌನ ಸಂದೇಶ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಕಠಿಣ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಗ್ರಂಥ" ಎಂದು ಟೀಕಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ — ಕಾಲಪಾಲನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ದೇವರಂತೆ ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ವಿಧಿಗಳ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಂಧ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಆಚರಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಯಜ್ಞವು ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ. ಧರ್ಮವು ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮೌಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬದ್ಧ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಯಜ್ಞಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲಸೌಕರ್ಯದ ಅಂಗೀಕಾರ. ವಿಧಿಗಿಂತ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯ, ಲವಚಿಕ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿ–ಆಧಾರಿತ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದು.

ವೇದಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದವನಿಗೇ ವೈದಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರಿತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಪೂರ್ಣ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಇದೆ.

ನಿಷೇಕಾದಿಶ್ಮಶಾನಾಂತೋ ಮಂತ್ರೈರ್ಯದಸ್ಯೋದಿತೋ ವಿಧಾನಃ ।
ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಧಿಕಾರೋಽಸ್ಮಿನ್ ಜ್ಞೇಯೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ॥ 16

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಶ್ಮಶಾನವರೆಗೆ, ಯಾರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮಂತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ, ಅಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ; ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಅಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಅಧಿಕಾರ" ಎಂಬ ಪದದ ನಿಖರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಮೇಲು–ಕೆಳಗಿನ ಹಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಲ್ಲ. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಮತ್ತು ಅದರ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಅರ್ಹತೆಯ ಕುರಿತು. ನಿಷೇಕ (ಗರ್ಭಾಧಾನ)ದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯವರೆಗೆ, ಮಂತ್ರಾಧಾರಿತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಮೂಲಕ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಯಾರಿಗೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ, ಅವರಿಗೇ ಆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶಾಸ್ತ್ರಪಥದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಬಲವಂತದ ಹೊರೆಯಾಗಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ ವಿನ್ಯಾಸ. ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಯಾರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ರಮವಿದೆಯೋ, ಅವರಿಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಮಂತ್ರಾಧಿಷ್ಠಿತ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸದವನ ಮೇಲೆ ಅದೇ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹೇರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅನ್ವಯದ ಗಡಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಶೋಷಣೆಯಲ್ಲ, ಅತಿರೇಕವಲ್ಲ — ನ್ಯಾಯ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಬಲವಂತದ ಬಂಧನವಲ್ಲ. ಜೀವನದ ಯಾವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೋ, ಆ ಮಾರ್ಗದ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನಿಯಮಗಳು ಅವನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಜೀವನಪಥ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸಾಧನಾಮಾರ್ಗ. ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವನು ಮಾತ್ರ ಅದರ*

ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧನಾಗಿರಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಸ್ವೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿಯೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿಯೂ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹಕ್ಕು ಕೊಡುತ್ತದೆ" ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿನ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ; ಕರ್ತವ್ಯದ ಮಾತು ಇದೆ. ಮಂತ್ರಾಧಾರಿತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಆ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹೇರದೇ ಇರುವುದೇ ನ್ಯಾಯ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೆ ಒಂದೇ ಮಾದರಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಬಲವಂತಪಡಿಸುವ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ವಿವಿಧ ಜೀವನಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಗ್ರಂಥ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಮಂತ್ರಾಧಿಷ್ಠಿತ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಧಿಗಳ ಅಧಿಕಾರ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- "ಅಧಿಕಾರ" ಎಂಬ ಪದದ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಾಧಾರಿತ ಅರ್ಥ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ನಿಯಮ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗೆ ತಿದ್ದುಪಡಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ನ್ಯಾಯಬದ್ಧ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದು.

ಒಟ್ಟಾರೆ:- ಧರ್ಮವು ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಕಾಲಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು ಮಾತ್ರ ಅದರ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲನು.

ಅಧ್ಯಾಯ-3
ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ–ವ್ರತ–ಯಜ್ಞ–ವೇದಾಧ್ಯಯನಗಳಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ದೇಹ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭೆಯಿಂದ ತುಂಬುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇನ ವ್ರತೈರ್ಹೋರ್ಮೈಸ್ತ್ರೈವಿದ್ಯೇನೇಜ್ಯಯಾ ಸುತೈಃ ।
ಮಹಾಯಜ್ಞೈಶ್ಚ ಯಜ್ಞೈಶ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯಂ ಕ್ರಿಯತೇ ತನುಃ ॥ 28

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ವ್ರತ, ಹೋಮ, ತ್ರೈವಿದ್ಯ (ವೇದಾಧ್ಯಯನ), ದೇವಯಜ್ಞ, ಮಕ್ಕಳ ಮೂಲಕವಾದ ಪಿತೃಯಜ್ಞ, ಮಹಾಯಜ್ಞ ಹಾಗೂ ದೈನಂದಿನ ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ದೇಹ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: "ಬ್ರಾಹ್ಮಣ" ಎನ್ನುವುದು ಜನನದಿಂದ ಅಲ್ಲ; ಅವನ ದೇಹ, ಪ್ರಾಣ, ಜೀವನ – ಇವು ಯಜ್ಞ–ವ್ರತ–ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯ ಆಗಬೇಕು." ಈ ಪಟ್ಟಿ ಮನು ನೀಡಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ನಕ್ಷೆ:*

1. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇನ → ನಿತ್ಯ ವೇದಪಠ, ಶಾಸ್ತ್ರಪಠ
2. ವ್ರತೈಃ → ನಿಯಮ–ನಿಯಂತ್ರಣ, ಅಹಿಂಸೆ–ಸತ್ಯಾದಿ ವ್ರತಗಳು

3. ಹೋಮೈಃ → ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ದೈನಂದಿನ ಹವಿರ್ದಾನ
4. ತ್ರೈವಿದ್ಯೇನ → ಋಗ್–ಯಜು–ಸಾಮ ವೇದ ಜ್ಞಾನ
5. ಇಜ್ಯಯಾ → ದೇವಯಜ್ಞ
6. ಸುತೈಃ → ಪುತ್ರರ ಮೂಲಕ ಪಿತೃಯಜ್ಞ
7. ಮಹಾಯಜ್ಞೈಃ → ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು → ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ, ದೇವಯಜ್ಞ, ಪಿತೃಯಜ್ಞ, ಭೂತಯಜ್ಞ, ಮಾನವಯಜ್ಞ
8. ಯಜ್ಞೈಶ್ಚ → ಕಾಲಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವ ಇತರೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳು

➔ ಇವುಗಳೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- *"ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯಂ ಕ್ರಿಯತೇ ತನೂಃ" - ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಾಕ್ಯ. ಅರ್ಥ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ರಕ್ತದಲ್ಲಲ್ಲ, ಪವಿತ್ರತೆಯಲ್ಲಿ; ಜನನದಲ್ಲಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನ–ಶಿಸ್ತು–ಯಜ್ಞ–ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ದೇಹವೇ ಪವಿತ್ರ ಯಜ್ಞವೇದಿ ಆಗುವಷ್ಟು ಶ್ರದ್ಧಾ–ಸಂಯಮ–ಪಠ–ಹವಿಭಾವ ಅವನೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮೂಲತಃ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ: ವೃತ್ತಿ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವ, ಜನನ = ಕೇವಲ ಸಾಧ್ಯತೆಯ ಬೀಜ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಜನನ, ಜಟಿ, ಉಡುಪುಗಳಿಂದ ಬರುವುದಲ್ಲ. ಅವನ ಉಸಿರು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯಜ್ಞ, ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಅವನ ದೇಹವೇ ಬ್ರಹ್ಮಮಯ ಯಜ್ಞವೇದಿ. ಯಾವ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ಉರಿಯಾಗಲೀ, ಹೋಮದ ಜ್ವಾಲೆಯಾಗಲೀ, ಪವಿತ್ರ ವ್ರತದ ಕಂಟಕವಾಗಲೀ, ವೇದದ ಶಬ್ದವಾಗಲೀ ಎದ್ದು ಬೀಳುತ್ತದೆ - ಅದೇ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯ ತನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವ ಬಾಹ್ಯಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ; ಅದು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ–ವ್ರತ–ಹೋಮ–ವೇದಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಸ್ವರೂಪಗೊಳ್ಳುವ ಆಂತರಿಕ ತೇಜಸ್ಸು.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ "ಬ್ರಾಹ್ಮಣ = ಜಾತಿ" ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಗೆ ನೇರ ಉತ್ತರ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯ ದೇಹವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು, ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವದು ಅಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಶೀಲವಿಲ್ಲದವನು ಜನ್ಮದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಇವುಳ್ಳವನು ಯಾವ ಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜಾತಿವಾದವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನವಾದವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ವ್ರತ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಶೀಲಗಳಿಂದ ಮಾನವನ ದೇಹ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಜನ್ಮವಲ್ಲ; ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನೆಯ ಫಲವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು. ದೇಹವನ್ನು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಸಾಧನವೆಂದು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಜ್ಞಾನಕೇಂದ್ರಿತ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಾಧಾರಿತ ಸಮಾಜದರ್ಶನವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ.*

ಹಿಂದು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು

ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಎಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯ ಶಂಕರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ "ಸಂಸ್ಕಾರೋ ಹಿ ನಾಮ ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಗುಣಾಧಾನೇನ ವಾ ಸ್ಯಾದ್ದೋಷಾಪನಯನೇನ ವಾ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ 1-1-4). ಅಂದರೆ, "ಉತ್ತಮ ಗುಣವನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವ ಹಾಗು ದೋಷವನ್ನು ದೂರಮಾಡುವ ಸತ್ಕರ್ಮವೇ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭವನ್ನು ಪವಿತ್ರ ಮಾಡುವ ಹೋಮದಿಂದ, ಜಾತಕರ್ಮ, ಚೂಡಾಕರ್ಮ, ಮೌಂಜೀಬಂಧನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಪುರುಷನ ಹಾಗು ಸ್ತ್ರೀಯ ಬೈಜಿಕ ಹಾಗು ಗಾರ್ಭಿಕ ದೋಷಗಳು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ವ್ರತ, ಹೋಮ,

ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ತದನುಕೂಲ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ, ದೇವ-ಋಷಿ-ಪಿತೃತರ್ಪಣ, ಪ್ರಜೋತ್ಪಾದನೆ, ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞತಥಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ಶರೀರವು ದೇವಾಲಯದಂತೆ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ

ಶಿಶು ಜನಿಸಿದ ತಕ್ಷಣ ಮಧುರ–ತೇಜೋ–ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರೋಪಚಾರದಿಂದ ತುಂಬಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಜಾತಕರ್ಮ.

ಪ್ರಾಙ್ ನಾಭಿವರ್ಧನಾತ್ ಪುಂಸೋ ಜಾತಕರ್ಮ ವಿಧೀಯತೇ ।
ಮನ್ತ್ರವತ್ ಪ್ರಾಶನಂ ಚಾಸ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಮಧುಸರ್ಪಿಷಾಮ್ ॥ 29

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಶಿಶುವಿನ ನಾಭಿರಜ್ಜು ಕಡಿದು ಬಿದ್ದ ನಂತರ ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು; ಆ ವೇಳೆಗೆ ಮಂತ್ರೋಪಚಾರದೊಂದಿಗೆ ಅವನಿಗೆ ಚಿನ್ನ, ಮಧು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪದ ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು ಸವಿಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜನನದ ನಂತರದ ಮೊದಲ ಸಂಸ್ಕಾರ - ಜಾತಕರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಾತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶಗಳು: ನಾಭಿ–ವರ್ಧನಾತ್ - ಶಿಶುವಿನ ನಾಭಿನಾಳ (umbilical cord) ಬಿದ್ದುಹೋಗಿದ ನಂತರ ಸಂಸ್ಕಾರ ಆರಂಭ ಮಂತ್ರವತ್ ಪ್ರಾಶನಂ - ವೇದಮಂತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಶನ, ಹಿರಣ್ಯ–ಮಧು–ಸರ್ಪಿಷಾಮ್ — ಚಿನ್ನದ ಕಣ + ಮಧು + ತುಪ್ಪದ ಮಿಶ್ರಣ, ಇದು ಶಿಶುವಿಗೆ ದೈಹಿಕ–ಮಾನಸಿಕ–ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶುಭಾಶಯದ ಸಂಕೇತ. ವೇದಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಇದು: ಮಧು → ಮಧುರವಾದ ವಾಣಿ, ಮಧುರ ಸ್ವಭಾವ, ಸರ್ಪಿಸ್ (ತುಪ್ಪ) → ತೇಜಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿ, ಹಿರಣ್ಯ → ಆನಂದ–ಆರೋಗ್ಯ–ಶೋಭೆ, ಮಂತ್ರ → ಚೈತನ್ಯಶಕ್ತಿ. ಈ ಮಿಶ್ರಣವು "ಶಿಶು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿದವನಾಗಲಿ" ಎಂಬ ಆಶಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನು ಜಾತಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಎರಡು ಮೂಲತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ: (1). ದೇಹ–ಮನಸ್ಸು–ಪ್ರಾಣ ಮೂರುಗೂ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರ ಬೀಜ ಅಗತ್ಯ. ಮಧು → ಭಾವಪವಿತ್ರತೆ, ತುಪ್ಪ → ಬುದ್ಧಿಪಾಕ್ವತೆ, ಚಿನ್ನ → ತೇಜಸ್ವಿತ್ವ, ಮಂತ್ರ → ಆತ್ಮಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಅಂದರೆ, ಶಿಶುವಿನ ಜೀವನದ ಆರಂಭವೇ ಸಾತ್ವಿಕ–ಧಾರ್ಮಿಕ–ಪವಿತ್ರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. (2) ನಾಭಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಸ್ಕಾರ - ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಗೌರವ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಮ (ನಾಭಿಚೇದ) ಪೂರ್ತಿಯಾದ ನಂತರವೇ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿರೋಧವಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ನಾಭಿ ಬಿದ್ದುಹೋಗುವುದು ಶಿಶುವಿನ ಮೊದಲ ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಸಿರು - ಪ್ರಪಂಚದೊಂದಿಗೆ ಅವನ ಮೊದಲ ಸ್ವಯಂ–ಸಂಭಂಧ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಧು–ತುಪ್ಪ–ಚಿನ್ನ–ಮಂತ್ರ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಸೇರಿ ಶಿಶುವಿನ ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ "ಮಧುರತೆ, ತೇಜಸ್ಸು, ಧೈರ್ಯ, ಜ್ಞಾನ" ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ದೀಪಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಜೀವನದ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸತ್ಕರ್ಮದ ವಾಸನೆ ಬಿತ್ತಿದರೆ, ಜೀವನದ ಉಳಿದ ಪಯಣವೇ ಆ ಬೆಳಕನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಅಂಧಾಚಾರ" ಅಥವಾ "ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಲ್ಲ" ಎಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ಮೇಲ್ಮೈಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಶನವು ವೈದ್ಯಕೀಯ ಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ; ಅವು ಮಾನಸಿಕ–ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪೂರಕಗಳು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಶುವಿನ ಆರೈಕೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ದೇಹಪಾಲನೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸು–ಸಮಾಜ–ಧರ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಶೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ; ಸಂವೇದನಾಶೀಲ ಮಾನವೀಯತೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಜಾತಕರ್ಮವು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಮೊದಲ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕ ಪ್ರಾಶನದ ಮೂಲಕ ಶಿಶುವಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಆಯುಷ್ಯದ ಆಶಯವನ್ನು ನೆಡಲಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಜನನವನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಆವರಿಸಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ. ದೇಹ–ಮನಸ್ಸು–ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಏಕಸೂತ್ರತೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಜೀವನಪರ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಸಂವೇದನಾಶೀಲ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದು.

ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ (ಅಪರಾರ್ಕ, ಪು. 20) ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯಪುರಾಣ , (ಪರಾಶರಮಾಧವ, ಪು. 440):- 'ಎರಡು ಬಾರಿ ಜನಿಸಿದವರ ಮನೆಗೆ ದೇವರುಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳು ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಬರುತ್ತಾರೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು; ಚಿನ್ನ, ಭೂಮಿ, ಹಸುಗಳು ಮತ್ತು ರಥಗಳು, ಛತ್ರಿಗಳು, ಮೇಕೆಗಳು, ಹೂಮಾಲೆಗಳು, ಎಳ್ಳು, ಮನೆಗಳು ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿದ ನಂತರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು.'

ಜಾತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕು:- ಓಂ ವತ್ಸ ವೇದೋ’ಸೀ । ಓಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತೇಜಸ್ವಿ । ಓಂ ಅಮ್ಮೃತಂ ಜೀವರಸಂ ಧಾರಯಸ್ವ । ಓಂ ಆಹಂ ಬೃಹತ್, ತ್ವಂ ಬೃಹತ್। ಓಂ ವೇದೋ’ಸೀ, ಪ್ರಜಾಪತಿರಸಿ । **ಕನ್ನಡಾರ್ಥ:-** ಓ ಮಗುವೇ ನೀನು ವೇದಸ್ವರೂಪ; ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದವನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವಂತಾಗು ಅಮೃತಸ್ವರೂಪದ ಧರ್ಮ–ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬದುಕು. ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇನೆ; ನೀನು ವೇದಸ್ವರೂಪ, ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಆಶೀರ್ವಾದಪಾತ್ರ.

ಪಾರಸ್ಕರ ಗೃಹ್ಯ ಸೂತ್ರ (1.18.2) → "ಅಂಗಾದಂಗಾತ್ ಸಂಭವಸಿ ಹೃದಯಾದಧಿಜಾಯಸೇ | ಆತ್ಮಾ ವೈ ಪುತ್ರ ನಾಮಾಸಿ ಸ ಜೀನ ಶರದಃ ಶತೆಮ್॥ ಅಂದರೆ, “ಓ ಶಿಶು! ನೀನು ನನ್ನ ಅಂಗ-ಅಂಗದ ಸಾರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದೀಯೆ ; ಹೃದಯದಿಂದ ಪ್ರಕಟನಾಗಿದ್ದೀಯೆ, ನನ್ನ ಆತ್ಮವೇ `ಪುತ್ರ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಅದು ನೂರು ವರ್ಷ ಬದುಕಲಿ”

ವಸಿಷ್ಠನ ಉಕ್ತಿ ಹೀಗಿದೆ:- “ತಂದೆಯು ತನಗೆ ಪುತ್ರನಾದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಲೇ ಸವಸ್ತ್ರನಾಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು”

ಗರ್ಭಾಧಾನಾದಿಸಂಸ್ಕಾರಾಃ ಕಾರ್ಯಾ ಮಂತ್ರವಿಧಾನತಃ ।
ಸ್ತ್ರೀಣಾಮಮಂತ್ರತಃ ಕಾರ್ಯಾ ಯಥಾಕಾಲಂ ಯಥಾವಿಧಿ | 3

ನಾರದೀಯಪುರಾಣಂ – ಅಧ್ಯಾಯ 25

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗರ್ಭಾಧಾನ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪುರುಷರಿಗೆ ಮಂತ್ರವಿಧಾನದಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದೆ, ಆದರೆ ಕಾಲ ಮತ್ತು ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಇದು ಮೌಲ್ಯಭೇದವಲ್ಲ, ವಿಧಿಭೇದ. ಪುರುಷನ ಜೀವನಪಥವು ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದರಿಂದ, ಅವನ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮಂತ್ರಾಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಜೀವನಪಥವು ಗೃಹಧರ್ಮ, ಪೋಷಣೆ, ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಅವಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಆದರೆ “ಯಥಾಕಾಲಂ ಯಥಾವಿಧಿ” ಎಂಬ ಪದಗಳು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದವು — ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದಲ್ಲ, ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ ಮತ್ತು ವಿಧಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಶ್ಲೋಕವೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಸಾಧನಗಳ ವಿಭಿನ್ನತೆ, ಮೌಲ್ಯದ ಅಸಮಾನತೆ ಅಲ್ಲ. ಮಂತ್ರವು ಒಂದು ಸಾಧನ; ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಅಮಾನ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಯ ದೇಹವೇ ಜೀವಸೃಷ್ಟಿಯ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನವಾದರೆ, ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಅಂತರಂಗೀಯ. ಈ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿಯದೇ ಇದನ್ನು "ಭೇದಭಾವ" ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಸುವುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ನಾರದೀಯಪುರಾಣದ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ವಿಭಿನ್ನ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಧರ್ಮವೂ ಅವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವುದರಿಂದ ಅವಳ ಸ್ಥಾನ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಅವಳ ಧರ್ಮವು ಮಂತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಂಭೀರವಾದ ಜೀವಸಂಸ್ಕಾರ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಗೆ ನೀಡಿದ ಗೌರವ, ನಿರಾಕರಣೆ ಅಲ್ಲ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ವೇದದಿಂದ ದೂರ ಇಡಲಾಗಿದೆ" ಎಂಬ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ವೇದಾಧಿಕಾರದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಇಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರವಿಧಾನದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಜೀವನವೇ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ವೇದದಂತೆ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವಳಿಗೆ ಮಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಇದು ಅನ್ಯಾಯವಲ್ಲ; ಪ್ರಕೃತಿ–ಧರ್ಮದ ಸಮನ್ವಯ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಗರ್ಭಾಧಾನಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಪುರುಷರಿಗೆ ಮಂತ್ರವಿಧಾನದಿಂದ, ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ಆದರೆ ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ ಮತ್ತು ವಿಧಿಯೊಂದಿಗೆ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು. ಇದು ಮೌಲ್ಯಭೇದವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಬದ್ಧ ವಿಧಾನಭೇದ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸ್ತ್ರೀ–ಪುರುಷ ಸಮಾನತೆಗೂ ಜೊತೆಗೆ ವಿಧಾನವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ದೃಷ್ಟಿ. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಏಕೈಕ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಮಾಪಕವಾಗಿ ಮಾಡದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿವೇಕ. ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರರಹಿತಳಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಹಜ ಪವಿತ್ರತೆಯ ಧಾರಕಳಾಗಿ ಕಾಣುವ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಆಳವಾದ ಮಾನವೀಯ ದರ್ಶನ.

ನಾಮಕರಣ ಸಂಸ್ಕಾರ

ನಾಮಕರಣವು ಶುಭ ಕಾಲ–ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಸಂಸ್ಕಾರ.

ನಾಮಧೇಯಂ ದಶಮ್ಯಾಂ ತು ದ್ವಾದಶ್ಯಾಂ ವಾ'ಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಯೇತ್ ।
ಪುಣ್ಯೇ ತಿಥೌ ಮುಹೂರ್ತೇ ವಾ ನಕ್ಷತ್ರೇ ವಾ ಗುಣಾನ್ವಿತೇ ॥ 30

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಶಿಶುವಿನ ಹೆಸರು ದಶಮಿ ಅಥವಾ ದ್ವಾದಶಿ ದಿನದಲ್ಲಿ - ಅಥವಾ ಪುಣ್ಯ ತಿಥಿ, ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತ, ಅಥವಾ ಶುಭ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- ನಾಮಕರಣಕ್ಕೆ ಮನು ಸೂಚಿಸಿದ ಕ್ರಮ: ದಶಮಿ ಅಥವಾ ದ್ವಾದಶಿ ಅತ್ಯಂತ ಶುಭ, ಆದರೆ ಅವು ಸಿಗದಿದ್ದರೆ - ಆಶ್ರಿತ ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತ - ಶುಭ ನಕ್ಷತ್ರ - ಅಥವಾ ವಿಶೇಷ ಪುಣ್ಯತಿಥಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಬಹುದು. ನಾಮಕರಣ = ಶಿಶುವಿನ ಮೊದಲ ಗುರುತಿನ ಅಂಕುರ → ಆದ್ದರಿಂದ "ಗುಣಾನ್ವಿತ" ಕಾಲ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಹೆಸರು ಶಬ್ದವಲ್ಲ, **ಸಂಕಲ್ಪ** ಶಬ್ದವು ಬದುಕಿನ ನಾದ - ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ "ಶುಭ ಕಾಲ" ಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಉತ್ತಮ ದಿನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು → ಶಿಶುವಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಗುಣ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುತ್ತದೆ.

ಹೆಸರು = ಗುಣ–ವೃತ್ತಿ–ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಧ್ವನಿ.

ಮಙ್ಗಲ್ಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ಬಲಾನ್ವಿತಮ್ ।
ವೈಶ್ಯಸ್ಯ ಧನಸಂಯುಕ್ತಂ ಶೂದ್ರಸ್ಯ ತು ಜುಗುಪ್ಸಿತಮ್ ॥ 31

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರು ಮಂಗಳಮಯ; ಕ್ಷತ್ರಿಯನದು ಬಲ–ಶೌರ್ಯಪೂರ್ಣ; ವೈಶ್ಯನದು ಹಣ–ಸಂಪತ್ತಿನ ಸೂಚಕ; ಶೂದ್ರನದು ಸರಳ, ವಿನಮ್ರ, ಅಹಂಕಾರರಹಿತ.

ವಿವರಣೆ:- ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರು = **ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಕೃತಿ** ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. **ಬ್ರಾಹ್ಮಣ** → ಜ್ಞಾನ–ಶಾಂತಿ–ಮಂಗಳ (ಉದಾ: ಶರ್ಮ, ಶಾಂತ, ಸೋಮ, ವಿದ್ಯಾ) **ಕ್ಷತ್ರಿಯ** → ಶೌರ್ಯ, ವೀರ್ಯ (ಉದಾ: ವೀರ, ಶೂರ, ಬಲವಂತ, ರಣಧೀರ) **ವೈಶ್ಯ** → ಸಂಪತ್ತು, ವೃದ್ಧಿ (ಉದಾ: ದನೇಶ್, ಶ್ರೀಧರ, ಧನಂಜಯ) **ಶೂದ್ರ** → ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸರಳ ಹೆಸರು "ಜುಗುಪ್ಸಿತ" ಎಂದರೆ "ಹೀನ" ಅಲ್ಲ → **'ಆಡಂಬರರಹಿತ, ಸರಳ'** ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ಇದು **ಗುಣಾಧಾರಿತ ನಾಮಧರ್ಮ**, ಭೇದ–ದ್ವೇಷವಲ್ಲ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಹೆಸರು → ಕರ್ಮ → ವೃತ್ತಿ → ಜೀವನ. ಹೆಸರು ಏನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಮನಸ್ಸು ಅದಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಹೆಸರು ಜೀವನದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರಬೇಕು - ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮಂಗಳ, ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಶೌರ್ಯ, ವ್ಯಾಪಾರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತು, ಸೇವಕನಿಗೆ ವಿನಯ.

ಶರ್ಮವದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಸ್ಯಾದ್ ರಾಜ್ಞೋ ರಕ್ಷಣ–ಸಮನ್ವಿತಮ್ ।
ವೈಶ್ಯಸ್ಯ ಪುಷ್ಟಿ–ಸಂಯುಕ್ತಂ ಶೂದ್ರಸ್ಯ ಪ್ರೇಷ್ಯ–ಸಂಯುತಮ್ ॥ 32

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ "ಶರ್ಮ"— ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣಾಸೂಚಕ ಶಬ್ದ— ವೈಶ್ಯನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಟಿ–ಸಂಪತ್ತು— ಶೂದ್ರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸೇವಾಭಾವ.

ವಿವರಣೆ:- *ಇದು ಶ್ಲೋಕ 31ರ ವಿಸ್ತೃತ ರೂಪ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣ → "ಶರ್ಮ", "ಶರತ್", "ಶಾಂತ", "ಶುಭ"; ಕ್ಷತ್ರಿಯ → "ಪಾಲ", "ರಕ್ಷ", "ಸೇನ", "ಧೀರ", "ಆಧಿಪ"; ವೈಶ್ಯ → "ಗುಪ್ತ", "ದತ್ತ", "ಧನ", "ಪಾಲ್", "ವರ್ಧನ್"; ಶೂದ್ರ → ಸೇವೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಸೂಚಕ, ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಹೆಸರು*

"ಪ್ರೇಷ್ಯ" = ಸೇವಾಮನೋಭಾವ, ದಾಸ್ಯವಲ್ಲ. ಇದು ವೈದಿಕ ಸಮಾಜದ ಕರ್ತವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ನಿಡುವಿಕೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಹೆಸರು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ದಿನವೂ ನೆನಪಿಸುವ ಪುಣ್ಯಶಬ್ದ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು ಅವನ ಬದುಕಿನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಲು ಮನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ.
ಸಾರಾಂಶ:- ಹೆಸರು—ವರ್ಣಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಆದರ್ಶ ಸೂಚಕ.

ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಸುಖೋದ್ಯಮ–ಅಕ್ರೂರಂ ವಿಶ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಂ ಮನೋಹರಮ್ ।
ಮಙ್ಗಲ್ಯಂ ದೀರ್ಘವರ್ಣಾಂತಮ್ ಆಶೀರ್ವಾದಾಭಿಧಾನವತ್ ॥ 33

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳ ಅರ್ಥ:- ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೆಸರು ಸುಖಕರ, ಮೃದು, ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥ, ಮನೋಹರವಾಗಿರಬೇಕು; ಆಶೀರ್ವಾದದ ಸೂಚನೆಯೂ ಆಗಿರಬೇಕು; ದೀರ್ಘಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತ್ಯಗೊಳ್ಳುವುದು ಶುಭ.
ವಿವರಣೆ:- *ಸ್ತ್ರೀಹೆಸರಿನ ಗುಣಗಳು: ಸುಖೋದ್ಯಮ → ಕೇಳುಗರಿಗೆ ಹಿತಕರ ; ಅಕ್ರೂರಂ → ಕಠೋರ–ಕ್ರೂರ ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲದ ; ವಿಶ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಂ → ಸ್ಪಷ್ಟ ಅರ್ಥ ; ಮನೋಹರಂ → ಮೃದು–ಶೋಭನ ; ಮಙ್ಗಲ್ಯಂ → ಶುಭ ; ದೀರ್ಘವರ್ಣಾಂತಮ್ → "ಆ", "ಈ", "ಊ", "ಏ" ಅಂತ್ಯ (ಉದಾ: ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶಾಂತಾ, ಪಾರ್ವತಿ) ; ಆಶೀರ್ವಾದಾಭಿಧಾನವತ್→ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಅರ್ಥ (ಉದಾ: ಸುಧಾ, ಜಯಾ, ಶಾಂತಿ) ಇದು ಕೇವಲ ಭಾಷಾಶೈಲಿ ಅಲ್ಲ— ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ವಭಾವ–ಲಕ್ಷ್ಮಿತತ್ತ್ವ–ಸೌಮ್ಯ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಶ್ರೀಮಂತ ನಾಮಶಾಸ್ತ್ರ.*
ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಸ್ತ್ರೀ = ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಶಾಂತಿ, ಮೃದುತೆ. ಹೆಸರು → ಆ ಗುಣವನ್ನು ಅವಳಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಶಬ್ದ
ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೆಸರು ಮನೆಗೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ತರಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿ.
ಸಾರಾಂಶ:- ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೃದುತೆ–ಶಾಂತಿ–ಮಂಗಳತೆ–ಆಶೀರ್ವಾದದ ಧ್ವನಿ ಇರಬೇಕು.

ಶಿಶುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಂತಾನುಸಾರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು – ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ಮತ್ತು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ

ಚತುರ್ಥೇ ಮಾಸಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಶಿಶೋರ್ ನಿಷ್ಕ್ರಮಣಂ ಗೃಹಾತ್ ।
ಷಷ್ಠೇಽನ್ನಪ್ರಾಶನಂ ಮಾಸಿ ಯದ್ ವೈಷ್ಟಂ ಮಂಗಳಂ ಕುಲೇ ॥ 34

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶಿಶುವಿಗೆ ನಾಲ್ಕನೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆ ಹೊರಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಆರನೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಇವು ಕುಲಕ್ಕೆ ಶುಭವನ್ನು ತರುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಾಗಿವೆ.
ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಶಿಶುವಿನ ದೈಹಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಕಾಲಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾಲ್ಕನೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಶುವನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿ ಮನೆ ಹೊರಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಇದರಿಂದ ಶಿಶು ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶ, ವಾಯು, ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬರಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಿಶುವಿನ ದೇಹಬಲ ಮತ್ತು ಮನೋಬಲಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆರನೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಸಂಸ್ಕಾರ ಶಿಶುವಿನ ಆಹಾರಜೀವನದ ಹೊಸ ಹಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಯಿನ ಹಾಲಿನ ಜೊತೆಗೆ ಘನ ಆಹಾರವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವು ದೇಹಪೋಷಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ. ಮನು ಈ ಎರಡನ್ನೂ "ಕುಲಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಕರ"ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಇವು ಕುಟುಂಬದೊಳಗಿನ ಸಂಸ್ಕಾರಬದ್ಧ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ಮತ್ತು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಜೀವನದ ಹಂತಾಂತರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು. ಶಿಶುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಅರಿವು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಮತ್ತು ಆಹಾರದ ಶುದ್ಧ ಪ್ರವೇಶ—ಇವೆರಡೂ ಶಿಶುವಿನ ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವ ರೂಪುಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಶಿಶುವನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಲೋಕದೊಳಗೆ ತಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಕಾಲವನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕದ ಸ್ಪರ್ಶ, ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನದ ಪ್ರವೇಶ—ಇದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಲಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನಡೆ. ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಮೂಲಕ ಜೀವನವನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಶುದ್ಧವಾಗಿ, ಮಂಗಳಕರವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಸುವುದು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಶಿಶುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಂತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ಮತ್ತು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಜೀವನವನ್ನು ಮಂಗಳಕರವಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಬೇಕು.

ಚೂಡಾಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ – ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಆರಂಭ

ಚೂಡಾಕರ್ಮ ದ್ವಿಜಾತೀನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಧರ್ಮತಃ ।
ಪ್ರಥಮೇಽಬ್ದೇ ತೃತೀಯೇ ವಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಶ್ರುತಿಚೋದನಾತ್ ॥ 35

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲ ದ್ವಿಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಚೂಡಾಕರ್ಮ (ಮುಂಡನ ಸಂಸ್ಕಾರ) ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಇದನ್ನು ಮೊದಲನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮೂರನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಚೂಡಾಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಚೂಡಾಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಶಿಶುವಿನ ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಇದನ್ನು ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಗಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮನು ಇದನ್ನು ದ್ವಿಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮವಾಗಿ ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಮುಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ ಪಥಕ್ಕೆ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವ ಆದೇಶದಂತೆ, ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಶಿಶುವಿನ ಮೊದಲ ವರ್ಷದಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ಮೂರನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲೋ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಕುಟುಂಬದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಚೂಡಾಕರ್ಮದ ಒಳಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ತಲೆಯ ಕೂದಲು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಂಕೇತವೆಂದು ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶಿಶುವಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಅಧ್ಯಾಯ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇದೆ. ಇದು ಅಜ್ಞಾನ, ಅಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಅಕ್ರಮ ಶೀಲಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತುಮಯ ಜೀವನದತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುವ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಎರಡೂ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಹೇಳುವಂತೆ, ಶಿಶುವಿನ ತಲೆಯಿಂದ ಕೂದಲು ಹೋಗುವುದೇ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ. ಅದು ಅವನ ಜೀವನದ ದಿಕ್ಕು ಬದಲಿಸುವ ಪವಿತ್ರ ಸಂಕೇತ. ಶುದ್ಧತೆ, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲು ಚೂಡಾಕರ್ಮ. ಶ್ರುತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾಡಿದಾಗ, ಜೀವನವು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಜಾತಿಭೇದಕ್ಕೆ ಉಪಕರಣ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜಾತಿ ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರಪಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು. ಚೂಡಾಕರ್ಮವು ಹಕ್ಕಿನ ಗುರುತು ಅಲ್ಲ; ಕರ್ತವ್ಯದ

ಆರಂಭ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೇಲ್ಮೈಯ ಆಚಾರವಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣದ ಭಾಗ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಚೂಡಾಕರ್ಮವು ದ್ವಿಜಾತಿಗಳಿಗೆ ವಿಧಿಸಲಾದ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದ ಆರಂಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಚೂಡಾಕರ್ಮವನ್ನು ದೇಹಕರ್ಮವಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕರ್ಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು. ದ್ವಿಜತ್ವವನ್ನು ಜನ್ಮವಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾರಿತವೆಂದು ತೋರಿಸಿರುವುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕೇಂದ್ರಿತ ಧರ್ಮದರ್ಶನ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವಶಿಷ್ಠ (ವಿರಮಿತ್ರೋದಯ-ಸಂಸ್ಕಾರ, ಪುಟ 296).—' ಚೂಡಾಕರ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಜಾತಿಗಳಿಗೂ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ; ಚೂಡಾಕರ್ಮ ಎಂದರೆ ಜೀವಿತಾವಧಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಮೂರನೇ ಅಥವಾ ಐದನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಜನನದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿದ ಏಳನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬಹುದು.'

ಅತ್ರಿ (ದೋ., ಪುಟ 298).— *'ಮೂರನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಚೂಡಾಕರ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಆಸೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದೆ; ಮೊದಲ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೈಭವಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದೆ; ಐದನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಸಮ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬೇಕು.'*

ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಕಾಲನಿರ್ಣಯ – ವರ್ಣಧರ್ಮಾನುಸಾರ ಕ್ರಮ

ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮೇಽಬ್ದೇ ಕುರ್ವೀತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯೋಪನಾಯನಮ್ ।
ಗರ್ಭಾದೇಕಾದಶೇ ರಾಜ್ಞೋ ಗರ್ಭಾತ್ ತು ದ್ವಾದಶೇ ವಿಶಃ ॥ 36

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ಎಣಿಸಿದ ಎಂಟನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಉಪನಯನವು ಕೇವಲ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಬಾಲಕನನ್ನು ಶಿಸ್ತು, ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಥದತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಮಹತ್ವದ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ "ಗರ್ಭದಿಂದ ಎಣಿಸಿದ ವರ್ಷ" ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಮಾನವಜೀವನದ ಆರಂಭವನ್ನು ಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯಿಂದಲೇ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಧ್ಯಯನ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಉಪನಯನವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಶೌರ್ಯ, ರಕ್ಷಣಾ ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಖ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಗಿ ಉಪನಯನ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ, ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ವಯಸ್ಸು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಮನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಧರ್ಮ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದು ಮಾನವನ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಬಾಲಕನನ್ನು ಯಂತ್ರದಂತೆ ಒಂದೇ ವೇಳೆಗೆ ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಪಥಕ್ಕೆ ಬೇಗನೆ ಹೋಗಬೇಕಾದವನು ಬೇಗ ಉಪನಯನ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ರಕ್ಷಣಾ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದ ಹೊಣೆ ಹೊರುವವನು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಗಿ; ಜೀವನೋಪಾಯ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವವನು ಇನ್ನೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿ. ಈ ರೀತಿ ಧರ್ಮವು ಮಾನವನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಅವನನ್ನು ಶಿಸ್ತಿನ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆತರುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ವರ್ಣಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆಪಸ್ತಂಭ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ , 1-19.—'ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಉಪನಯನವನ್ನು ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯನನ ಉಪನಯನವನ್ನು ಶರತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯ ಎಂಟನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಉಪನಯನವನ್ನು ಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು.'

ಉಪನಯನದ ಪರ್ಯಾಯ ಕಾಲನಿರ್ಣಯ – ಆಶಯಾನುಸಾರ ವಯಸ್ಸು

ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಕಾಮಸ್ಯ ಕಾರ್ಯೋ ವಿಪ್ರಸ್ಯ ಪಂಚಮೇ ।
ರಾಜ್ಞೋ ಬಲಾರ್ಥಿನಃ ಷಷ್ಠೇ ವೈಶ್ಯಸ್ಯೈಹಾರ್ಥಿನೋಽಷ್ಟಮೇ ॥ 37

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು (ವೇದತೇಜಸ್ಸು) ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಉಪನಯನವನ್ನು ಐದನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲೇ ಮಾಡಬಹುದು. ಬಲವನ್ನು ಆಶಿಸುವ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಆರನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನ ಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಲೋಕದ ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಧನೆ ಬಯಸುವ ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಎಂಟನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನ ಮಾಡಬಹುದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮುಂಚಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಪನಯನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾಲಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಪೂರಕವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸಿನ ಲವಚಿಕತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಾಲಕನ ಸ್ವಭಾವ, ಆಶಯ ಮತ್ತು ಜೀವನಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಪನಯನವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೇಗ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು, ಅಂದರೆ ವೇದತೇಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಪ್ರಭಾವ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಆರಂಭಿಸುವ ಅವಕಾಶ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ದೈಹಿಕ ಬಲ, ಶೌರ್ಯ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣಾ ಶಕ್ತಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಉಪನಯನವನ್ನು ಆರನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಈ ಲೋಕದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಾಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಎಂಟನೇ ವರ್ಷವನ್ನು ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಮಾನವನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುಬದ್ಧ ಕಾಲಸೀಮೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ಆಶಯ ಮತ್ತು ಗುರಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಕಾಲ ಬದಲಾಗಬಹುದು. ಜ್ಞಾನ, ಬಲ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತು—ಇವು ಮೂರು ವಿಭಿನ್ನ ಗುರಿಗಳು; ಅವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಮನು ನೀಡುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದರ್ಶನ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಮಾನವನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಜೀವಂತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಗುರುನಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಬಾಲಕನನ್ನು ನೋಡಿ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ—ನಿನಗೆ ಯಾವ ದಾರಿ ಬೇಕು? ಜ್ಞಾನವೇ ಗುರಿಯಾದರೆ ಬೇಗನೆ ಬ್ರಹ್ಮಪಥಕ್ಕೆ ಬಾ; ಬಲವೇ ಗುರಿಯಾದರೆ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು*

ತರಬೇತಿಗೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧನಾಗು; ಸಂಪತ್ತೇ ಗುರಿಯಾದರೆ ಜೀವನೋಪಾಯದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು. ಈ ರೀತಿ ಧರ್ಮವು ಗುರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲವನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿ ಮಾನವನನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನದ ವಯಸ್ಸು ಮಾನವನ ಆಶಯ ಮತ್ತು ಜೀವನಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬದಲಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆಪಸ್ತಂಬ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ , 1.21-26.—'ಏಳನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ, ಹುಡುಗನಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೈಭವವನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ; ಎಂಟನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ, ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ; ಒಂಬತ್ತನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ, ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ; ಹತ್ತನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಹಾರವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಬಯಸಿದರೆ; ಹನ್ನೊಂದನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ; ಹನ್ನೆರಡನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ, ದನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಬಯಸಿದರೆ.'

ಸಾವಿತ್ರಿ ಉಪದೇಶದ ಅಂತಿಮ ವಯಸ್ಸು – ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಕಾಲಮಿತಿ

ಆ ಷೋಡಶಾದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಸಾವಿತ್ರಿ ನಾತಿವರ್ತತೇ ।
ಆ ದ್ವಾವಿಂಶಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಬಂಧೋರಾ ಚತುರ್ವಿಂಶತೇರ್ವಿಶಃ ॥ 38

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಸಾವಿತ್ರಿ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ (ಉಪನಯನ) ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ ಮೀರಬಾರದು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವರ್ಷ ಮೀರಬಾರದು. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ಮೀರಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅಂತಿಮ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಿತಿಯನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾದ ಸೂಕ್ತ ಮತ್ತು ಮುಂಚಿತ ವಯಸ್ಸುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ನಂತರ, ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ವಿಳಂಬಗೊಳಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. "ಸಾವಿತ್ರಿ" ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ, ಅಂದರೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಥಕ್ಕೆ ಅಧಿಕೃತ ಪ್ರವೇಶ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ಈ ಪ್ರವೇಶವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಶಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯ—ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಅವರ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗರಿಷ್ಠ ವಯಸ್ಸನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಾನವನ ಜೀವನ ಅಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಬಹುದು. ಉಪನಯನವು ಕೇವಲ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಯಮ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಅದನ್ನು ತುಂಬಾ ತಡ ಮಾಡಿದರೆ, ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೀಜಬಿತ್ತಬೇಕಾದ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಕಳೆದುಹೋಗುವ ಅಪಾಯವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲಮಿತಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ತಂದೆಯಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ—ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಮುಂದೂಡಬೇಡ. ಬಾಲ್ಯವೇ ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಮೃದುವಾಗಿರುವ ಕಾಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಬೀಜ ಬೀಳದಿದ್ದರೆ, ಮುಂದೆ ಅದನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಸಾವಿತ್ರಿಯ ಉಪದೇಶ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಾಗಲೇ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಹರಡುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನ (ಸಾವಿತ್ರಿ ಉಪದೇಶ) ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಗರಿಷ್ಠ ವಯಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು; ವಿಳಂಬ ಧರ್ಮಪಥಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪನಯನ ವಿಳಂಬದ ಪರಿಣಾಮ – ಸಾವಿತ್ರಿಯಿಂದ ಪತನ

ಅತ ಊರ್ಧ್ವಂ ತ್ರಯೋಽಪ್ಯೇತೇ ಯಥಾಕಾಲಮಸಂಸ್ಕೃತಾಃ ।

सावित्रीपतिता व्रात्या भवन्त्यार्यविगर्हिताः ॥ 39

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಿರ್ಧರಿತ ಕಾಲ ಮೀರಿದರೂ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು (ಉಪನಯನ) ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯ—ಈ ಮೂವರೂ ಸಾವಿತ್ರಿಯಿಂದ ಪತನಗೊಂಡವರಾಗಿ 'ವ್ರಾತ್ಯ'ರಾಗುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಆರ್ಯಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿಂದನೀಯರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಉಪನಯನವನ್ನು ವಿಳಂಬಗೊಳಿಸುವುದರ ಗಂಭೀರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ ಗರಿಷ್ಠ ವಯಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ, ಆ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಕೇವಲ ಬಾಕಿಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲ; ಧರ್ಮಪಥದಿಂದಲೇ ಜಾರಿ ಹೋಗುವ ಅಪಾಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. "ಸಾವಿತ್ರೀಪತಿತ" ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದ ವಂಚಿತರಾದವರು. ಉಪನಯನವು ವಿದ್ಯೆ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಪ್ರವೇಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅದನ್ನು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವವನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹವರನ್ನು "ವ್ರಾತ್ಯ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ; ಇದು ಜಾತಿನಿಂದ ಹೊರಹಾಕುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ, ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಜೀವನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದವಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜನನವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಸಂಸ್ಕಾರಪಾಲನೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ಹಕ್ಕಿನ ವಿಷಯವಲ್ಲ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ವಿಷಯ. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸದಿದ್ದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನದೇ ಧರ್ಮಸ್ಥಾನದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಾನೆ. "ಆರ್ಯವಿಗರ್ಹಿತ" ಎಂಬ ಪದವು ಸಮಾಜದ ನಿಂದನೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಸ್ವಯಂ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಕಠೋರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಆದರೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಮುಂದೂಡಿದರೆ ಅದು ಕಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೀಜ ಬಿತ್ತದ ಹೊಲದಂತೆ, ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಜೀವನ ಬಣಕಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಸಾವಿತ್ರಿಯ ಬೆಳಕು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸದಿದ್ದರೆ, ಮುಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಂಧಕಾರ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಲು ಉದ್ದೇಶಿತವಾಗಿದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಪಥದಿಂದ ಪತನ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜನರನ್ನು ಜಾತಿಯಿಂದ ಹೊರಹಾಕುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಜಾತಿಯ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ–ಕ್ಷತ್ರಿಯ–ವೈಶ್ಯ ಎಂಬವು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾರಿತ ಧರ್ಮಪಥಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಂತರ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡದವರ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶಿಸ್ತುಸೂಚನೆ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಯಾರೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಹೀನರಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದಿಂದ ಪುನಃ ಧರ್ಮಪಥಕ್ಕೆ ಬರಬಹುದು — ಇದೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸಮಗ್ರ ದೃಷ್ಟಿ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- "ಸಾವಿತ್ರೀಪತನ" ಎಂಬುದು ಶಾಶ್ವತ ಪತನವಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯ. ವ್ರಾತ್ಯ ಎಂಬ ಪದದ ಶಿಸ್ತುಸೂಚಕ ಅರ್ಥ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವಲ್ಲ, ಅನುಷ್ಠಾನವೇ ಮಾನದಂಡ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವದ ಸ್ಪಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತೀಕರಣ.

ಅಸಂಸ್ಕೃತರೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರಬಾರದು ಎಂಬ ಧರ್ಮನಿಯಮ

ನೈತೈರಪೂತೈರ್ವಿಧಿವದಾಪದ್ಯಪಿ ಹಿ ಕರ್ಹಿ ಚಿತ್ ।

ಬ್ರಾಹ್ಮಾನ್ ಯೌನಾಂಶ್ಚ ಸಂಬಂಧಾನ್ ನಾಚರೇದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸಹ ॥ 40

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ಸಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಥವಾ ವೈವಾಹಿಕ (ಯೌನ) ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವಾದ ಆದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಉಪನಯನ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸದೇ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರೊಂದಿಗೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಬಾರದು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. "ವಿಧಿವದಾಪದ್ಯಪಿ" ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಮನು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ— ಅಪಾಯ, ಸಂಕಟ ಅಥವಾ ಒತ್ತಡದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಧರ್ಮನಿಯಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಧರ್ಮಪಥವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಜೀವನವು ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಮಾನದಂಡವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನ ನಡೆ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಶಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ "ಅಪೂತ" ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಇದು ಜನ್ಮವನ್ನಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರರಹಿತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ರಕ್ತಸಂಬಂಧ ಅಥವಾ ದೈಹಿಕ ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ ಧರ್ಮಸಂಬಂಧದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದಿಡುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನದ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು, ತನ್ನ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಜಾಗರೂಕರಾಗಿರಬೇಕು. ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೂಲಕ ಗುಣಗಳು ಹರಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಪಾಲಕನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಗಳ ಆಯ್ಕೆಯೂ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಭಾಗವೇ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಶಿಕ್ಷಕನಂತೆ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ದೀಪ ಹಿಡಿದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶುದ್ಧ ನೀರಿಗೆ ಅಶುದ್ಧ ಹನಿ ಬೀಳಿದರೆ ನೀರಿನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ, ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಧರ್ಮಜೀವನವನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕುಂದಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೆ ನಿಲ್ಲುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಪಾಲಕ ಎಂದು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಧರ್ಮಪಥವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು, ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದವರೊಂದಿಗೆ ಆಂತರಿಕ ಅಥವಾ ವೈವಾಹಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತೊರೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವರನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುತ್ತದೆ" ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವೀಯ ಸಂಬಂಧಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಕರಣೆ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಂಬಂಧ (ಧಾರ್ಮಿಕ–ಸಂಸ್ಕಾರ ಸಂಬಂಧ) ಮತ್ತು ಯೌನಸಂಬಂಧಗಳ ಕುರಿತು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಸಹಾಯ, ಮಾನವೀಯ ಸಂಪರ್ಕಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. moreover, ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪುನಃಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದ ಮೂಲಕ ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಬಹಿಷ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಶಿಸ್ತಿನ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಗಡಿ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- "ಅಪೂತ" ಎಂಬ ಪದದ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾರಿತ ಅರ್ಥ. ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಶಿಸ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬಾರದೆಂಬ ಸೂಚನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವಲ್ಲ, ಅನುಷ್ಠಾನ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಮಾನದಂಡ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪುನರುಚ್ಚಾರ.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವೇಷಧಾರಣೆ – ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯದ ಸಂಕೇತ

कार्ष्ण–रौरव–बास्तानि चर्माणि ब्रह्मचारिणः ।
वसीरन्नानुपूर्व्येण शाण–क्षौम–आविकानि च ॥ 41

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಮೃಗದ ಚರ್ಮ, ರೌರವ (ಹರಿಣ/ಮೃಗ) ಚರ್ಮ ಅಥವಾ ಬಾಸ್ತ (ಆಡು) ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು. ಅದೇ ರೀತಿ ಶಾಣ (ಸಣದ ಬಟ್ಟೆ), ಕ್ಷೌಮ (ಅಗಸೆ ಬಟ್ಟೆ) ಅಥವಾ ಆವಿಕ (ಉಣ್ಣೆ) ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವೇಷಧಾರಣೆಯ ಕುರಿತು ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಯಮವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯವು ಕೇವಲ ಅಧ್ಯಯನದ ಹಂತವಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಧಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಚರ್ಮಧಾರಣೆ ಸರಳವಾಗಿರಬೇಕು ಹಾಗೂ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಮೃಗಚರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಭೋಗವಿರೋಧಿ ಜೀವನದ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಅತಿಶಯ, ಆಭರಣ ಮತ್ತು ವೈಭವದಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು, ದೇಹವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇದರ ಉದ್ದೇಶ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ "ಅನುಪೂರ್ವ್ಯ" ಎಂಬ ಪದ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಕ್ರಮದೊಳಗೆ ಇರಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಜೀವನ ಅಸಂಯಮಿತವಾಗಿರಬಾರದು; ಆಹಾರದಿಂದ ಹಿಡಿದು ವೇಷಭೂಷಣದವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಶಿಸ್ತಿನಲ್ಲಿರಬೇಕು. ನೈಸರ್ಗಿಕ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದರಿಂದ ದೇಹದ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಮಿತಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಬಾಹ್ಯ ಸರಳತೆ ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವೇಷವು ಅಲಂಕಾರವಲ್ಲ, ಉಪದೇಶ. ಅವನು ಧರಿಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತ್ರವೂ ಅವನಿಗೆ ದಿನವೂ ನೆನಪಿಸಬೇಕು—ನೀನು ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆಂದು. ಸರಳ ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚುವ ಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ತೇಜಸ್ಸು—ಇವೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ನಿಜವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಎಂದು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವೇಷಧಾರಣೆ ಸರಳ, ನೈಸರ್ಗಿಕ ಮತ್ತು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದು, ಶಿಸ್ತು ಹಾಗೂ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿರಬೇಕು.

ಮೇಖಲಾ (ಉಡುದಾರ) ಸಂಸ್ಕಾರ – ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಶಿಸ್ತುಬಂಧನ

(ಮೇಖಲಾ = ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ನಡುಪಟ್ಟಿ; ಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ನಿಯಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಿಹ್ನೆ.)

ಮೌಂಜೀ ತ್ರಿವೃತ್ ಸಮಾ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಾ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಪ್ರಸ್ಯ ಮೇಖಲಾ ।
ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ತು ಮೌರ್ವೀ ಜ್ಯಾ ವೈಶ್ಯಸ್ಯ ಶಣತಾಂತವೀ ॥ 42

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಮೂವರು ತಂತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸಮಾನ ಮತ್ತು ಮೃದುವಾದ ಮುಂಜಾ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಮೌರ್ವಿ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲಿಷ್ಠ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಶಣದ ತಂತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು. (ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ನಡುಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಟ್ಟೆಯೇ ಮೇಖಲಾ.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಮುಖ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಯಾದ ಮೇಖಲೆಯ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೇಖಲೆಯು ಕೇವಲ ವಸ್ತ್ರವಸ್ತುವಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಸ್ತು, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಸಂಕೇತ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಮೂರು ತಂತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ತ್ರಿವೇದ, ತ್ರಿಗುಣ ಅಥವಾ ತ್ರಿಕಾಲಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಸಮಾನವಾಗಿಯೂ ಮೃದುವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಮೃದುವಾದ ನಡೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಮೌರ್ವಿ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲಿಷ್ಠ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೃಢತೆ, ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣಾ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಶಣದ ತಂತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು, ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರಿಶ್ರಮ, ಉತ್ಪಾದನೆ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿರತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮೇಖಲೆಯು ದೇಹವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ವಸ್ತುವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಕೇತ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅತಿರೇಕ, ಅಲಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅಶಿಸ್ತಿಗೆ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ. ವಿಭಿನ್ನ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ ಮನು ಸಮಾಜದ ಕರ್ತವ್ಯವಿಭಾಗವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಈ ವಿಭಿನ್ನತೆ ಭೇದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಶಿಸ್ತು ರೂಪಿಸಲು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಹೇಳುವಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಮೇಖಲೆಯು ಅವನ ಅಂತರಂಗದ ನಿಯಮವನ್ನು ನೆನಪಿಸುವ ಮೌನೋಪದೇಶ. ಅದು ದಿನವೂ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು—ನಿನ್ನ ಜೀವನವು ನಿಯಂತ್ರಣದೊಳಗೆ ಇರಬೇಕು, ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇವಕವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಬಾಹ್ಯ ಬಂಧನವು ಆಂತರಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮೇಖಲೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದು, ವರ್ಣಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮೇಖಲೆಯ ಪರ್ಯಾಯ ನಿರ್ಮಾಣ – ಲಭ್ಯತೆಯ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಲವಚಿಕತೆ

ಮುಞ್ಜಾಲಾಭೇ ತು ಕರ್ತವ್ಯಾಃ ಕುಶಾಶ್ಮಂತಕಬಲ್ವಜೈಃ ।
ತ್ರಿವೃತಾ ಗ್ರಂಥಿನೈಕೇನ ತ್ರಿಭಿಃ ಪಂಚಭಿರೇವ ವಾ ॥ 43

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮುಂಜಾ ಹುಲ್ಲು ಲಭ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಕುಶ, ಅಶ್ಮಂತಕ ಅಥವಾ ಬಲ್ವಜ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಮೂರು ತಂತುಗಳಿಂದ ತಿರುವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಒಂದೇ ಗಂಠಿನಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಮೂರು ಅಥವಾ ಐದು ಗಂಟುಗಳಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಬಹುದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಗುಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅದು ಲವಚಿಕತೆ. ಮುಂಚಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಜಾ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ ನಂತರ, ಇಲ್ಲಿ ಮುಂಜಾ ದೊರಕದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕುಶ, ಅಶ್ಮಂತಕ ಮತ್ತು ಬಲ್ವಜ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲುಗಳು ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಖಲೆಯೂ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ವಸ್ತುವಿನ ಅಪರೂಪದಿಂದ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ನಿಯಮ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ "ಧರ್ಮವು ಕಟ್ಟುಗೋಡೆ ಅಲ್ಲ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಶುದ್ಧ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ನಿಯಮಬದ್ಧತೆ ಇದ್ದರೆ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿಧಾನ ಬದಲಾಗಬಹುದು. ಮೇಖಲೆಯ ವಸ್ತು ಬದಲಾಗಿದರೂ,

ಅದರ ಸಂಕೇತ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂರು ತಂತುಗಳು ಮತ್ತು ಗಂಠುಗಳ ನಿಯಮವು ಸಂಯಮ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನಿಯಮಗಳ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಮನು ಆಚರಣೆಯಿಗಿಂತ ಅದರ ಅಂತರಂಗದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪವಿತ್ರತೆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮುಂಜಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮ ನಿಲ್ಲಬಾರದು; ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಖಲೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಗುರುತು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸಾರುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮೇಖಲೆಯ ವಸ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬದಲಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಅದರ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಕೇತ ಅಚಲವಾಗಿರಬೇಕು.

ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ರೂಪ – ವರ್ಣಧರ್ಮಾನುಸಾರ ನಿಯಮ

ಕಾರ್ಪಾಸಮುಪವೀತಂ ಸ್ಯಾದ್ ವಿಪ್ರಸ್ಯೌರ್ಧ್ವವೃತಂ ತ್ರಿವೃತ್ ।
ಶಣಸೂತ್ರಮಯಂ ರಾಜ್ಞೋ ವೈಶ್ಯಸ್ಯಾವಿಕಸೌತ್ರಿಕಮ್ ॥ 44

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಹತ್ತಿಯ ದಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು, ಮೇಲಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದಂತೆ ಧರಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ಮೂರು ತಂತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಶಣದ ದಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ವೈಶ್ಯನ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಉಣ್ಣೆಯ ದಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಅದರ ಧಾರಣೆಯ ರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಕೇವಲ ಒಂದು ದಾರಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಅಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತುಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ನಿರಂತರ ಸ್ಮರಣೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಹತ್ತಿಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವುದು ಶುದ್ಧತೆ, ಸೌಮ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕತೆಯ ಸಂಕೇತ. "ಔರ್ಧ್ವವೃತ" ಎಂಬ ಪದವು ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಧರಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ, ಇದು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಧರ್ಮಪಥದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಮೂರು ತಂತುಗಳು ಜೀವನದ ನಿಯಮ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ತ್ರಿವಿಧ ಸ್ಮರಣೆಯಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಶಣದ ದಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ದೃಢತೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಶೀಲತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಉಣ್ಣೆಯ ದಾರಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು ಪರಿಶ್ರಮ, ಉತ್ಪಾದನೆ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ವಸ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ತತ್ತ್ವ. ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಸ್ತು ಬದಲಾಗಿದರೂ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ಉದ್ದೇಶ ಒಂದೇ—ನಿಯಮಬದ್ಧ, ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಜೀವನ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ದಾರಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ನೆನಪಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಧರಿಸುವವನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು—ನೀನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ, ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬದ್ಧನಾಗಿದ್ದೀಯೆಂದು. ವಸ್ತು ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರಬಹುದು, ಆದರೆ ಧರ್ಮಸಂಕಲ್ಪ ಒಂದೇ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ರೂಪ ವರ್ಣಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರಬೇಕು; ಆದರೆ ಅದರ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ.

ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯ ವಿಧಾನ – ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಕ್ರಮ

ಭವತ್ಪೂರ್ವಂ ಚರೇದ್ ಭೈಕ್ಷಮೂಪನೀತೋ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಃ ।
ಭವನ್ಮಧ್ಯಂ ತು ರಾಜನ್ಯೋ ವೈಶ್ಯಸ್ತು ಭವದುತ್ತರಮ್ ॥ 49

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಉಪನಯನ ಪಡೆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಭಿಕ್ಷೆ ಯಾಚಿಸುವಾಗ "ಭವತಿ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಅದನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ವೈಶ್ಯನು ಅದನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಸ್ತನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಯಾಚಿಸುವುದು ದರಿದ್ರತೆಯ ಸೂಚಕವಲ್ಲ; ಅದು ವಿನಯ, ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಅಭ್ಯಾಸ. "ಭವತಿ" ಎಂಬ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಸಂಬೋಧನೆಯನ್ನು ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಳಸಬೇಕು ಎಂಬುದರ ಮೂಲಕ, ಪ್ರತಿ ವರ್ಣದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಮನು ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿನಯ ಮತ್ತು ನಮನಭಾವ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನು ಆ ಗೌರವಪದವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಗೌರವದ ಜೊತೆಗೆ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ಅಗತ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಅವನು ಅದನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನು ಅದನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿ ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಜದ ಕರ್ತವ್ಯವಿಭಾಗ ಮತ್ತು ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮಶಿಕ್ಷಣವು ಮಾತಿನ ಸಣ್ಣ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲೂ ಅಡಗಿದೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಯಾಚಿಸುವ ವಿಧಾನದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಅಹಂಕಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬೇಕು. ಯಾರು ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯಬೇಕೋ ಅವರು ವಿನಯವನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕಲಿಯಬೇಕು. ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯ ಹೊಣೆ ಹೊರುವವನು ಗೌರವ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಾಯದ ಹೊಣೆ ಹೊರುವವನು ಸೌಜನ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ಪದದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಮನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆಯ ಮೂಲಕ ತಗ್ಗಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಎತ್ತಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಭಿಕ್ಷೆಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅಹಂಕಾರವೂ ಕರಗಬೇಕು. "ಭವತಿ" ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದವು ಯಾರಿಗೋ ತಲೆಬಾಗುವಿಕೆ, ಯಾರಿಗೋ ಸಮತೋಲನ, ಯಾರಿಗೋ ಸಂಯಮವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮನು ದೈನಂದಿನ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ ಪಾಠವಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಲಿಸಲು, ವರ್ಣಾನುಸಾರ ಮಾತಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮನುಭಾಷ್ಯ:- *ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ವಿನಂತಿಸಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ, 'ಭವತ್' ಎಂಬ ಪದದ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ರೂಪವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು. ಆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೆಲವು ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಪೂರೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬಳಸಲಾದ ನಿಜವಾದ ಪದಗಳು - 'ಭವತಿ ಭಿಕ್ಷಾಮ್ ದೇಹಿ', 'ಓ ಮಹಿಳೆ, ನನಗೆ ಆಹಾರ ಕೊಡು' ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು. ಅದೇ ರೀತಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ' ಭವತ್ ' ಮಧ್ಯವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು ; ನಿಜವಾದ ರೂಪ 'ಭಿಕ್ಷಾಮ್ ಭವತಿ ದೇಹಿ', 'ಆಹಾರವನ್ನು ಓ ಮಹಿಳೆ, ನನಗೆ ಕೊಡು'. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಶ್ಯನು 'ಭವತ್' ಅಂತ್ಯವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು . 'ಭಿಕ್ಷಾಮ್ ದೇಹಿ ಭವತಿ ', 'ಆಹಾರವನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಡು ಓ ಮಹಿಳೆ'.*

ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾದೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವ

ಮಾತರಂ ವಾ ಸ್ವಸಾರಂ ವಾ ಮಾತುರ್ವಾ ಭಗಿನೀಂ ನಿಜಾಮ್ ।
ಭಿಕ್ಷೇತ ಭಿಕ್ಷಾಂ ಪ್ರಥಮಂ ಯಾ ಚೈನಂ ನಾವಮಾನಯೇತ್ ॥ 50

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವಾಗ ಮೊದಲಿಗೆ ತನ್ನ ತಾಯಿ, ತನ್ನ ಸಹೋದರಿ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ಸಹೋದರಿಯ ಬಳಿಯಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಪಡೆಯಬೇಕು. ಅವನು ಭಿಕ್ಷೆ ಕೇಳುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸದವರಿಂದಲೇ ಭಿಕ್ಷೆ ಪಡೆಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಯಾಚನೆ ಎಂದರೆ ಯಾರ ಬಳಿಯಾದರೂ ಹೋಗುವುದು ಅಲ್ಲ. ಅದು ವಿನಯದ ಜೊತೆಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ವಿಧಾನವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಯವರಲ್ಲೇ—ತಾಯಿ, ಸಹೋದರಿ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ಸಹೋದರಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯು ಅವಮಾನಕರ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗದೆ, ಕುಟುಂಬದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ "ಯಾ ಚೈನಂ ನಾವಮಾನಯೇತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮನು ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತಾನೆ—ಭಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವವನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದು, ಅವನನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ನೋಡಬಾರದು. ಭಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯು ದಾನಿಯ ಶುದ್ಧ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮಶಿಕ್ಷಣವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವಂತಾಗಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿನಯ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಆತ್ಮಹೀನತೆ ಅಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಕೇಳುವವನು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಬೇಕು, ಆದರೆ ಅವಮಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ದಯೆಯ ಬೇಡಿಕೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ವಿನಿಮಯವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ತಾಯಿಯ ಕೈಯಿಂದ ದೊರಕುವ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವಿಲ್ಲ, ಸಹೋದರಿಯ ದಾನದಲ್ಲಿ ಹೀನತೆ ಇಲ್ಲ. ಅಂಥ ದಾನವೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಮಾನದಿಂದ ಬಂದ ಅನ್ನಕ್ಕಿಂತ, ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಬಂದ ಅಲ್ಪ ಭಿಕ್ಷೆಯೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಎಂದು ಮನು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿನಯದ ಜೊತೆಗೆ ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು; ಅವಮಾನಿಸದವರಿಂದಲೇ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಆಶ್ವಲಾಯನ-ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ , 1-22-7 - 'ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದ ಪುರುಷ ಅಥವಾ ಮಹಿಳೆಯಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಬೇಕು.'

ಪಾರಸ್ಕರ-ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ, 2.5.5-7 – '*ನಿರಾಕರಿಸದ ಮೂವರು ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅಥವಾ ಆರು, ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡು, ಅಥವಾ ಅಸಂಖ್ಯಾತ. ಕೆಲವು ಜನರು ತಾಯಿಯೇ ಮೊದಲಿಗರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ನಂಬುತ್ತಾರೆ.*'

ಶೌನಕ :- 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮೌದಾನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಕರಿಂದ - ಅವನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದ ಪುರುಷರು ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರು - ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಲು ಹಿಡಿದು

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಬಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಬೇಕು; ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಅವನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯಿಂದ, ನಂತರ ಅವನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಹಿಳೆಯಿಂದ; ನಂತರ ಅವನ ತಂದೆ ಮತ್ತು ಹಾಜರಿರುವ ಇತರ ಸಂಬಂಧಿಕರಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.'

ಭಿಕ್ಷೆಯ ಶುದ್ಧೋಪಯೋಗ – ಗುರುನಿವೇದನೆ ಮತ್ತು ನಿಯಮಿತ ಭೋಜನ

ಸಮಾಹೃತ್ಯ ತು ತದ್ ಭೈಕ್ಷಂ ಯಾವದನ್ನಮಮಾಯಯಾ ।
ನಿವೇದ್ಯ ಗುರವೇಽಶ್ನೀಯಾದಾಚಮ್ಯ ಪ್ರಾಂಗ್ಮುಖಃ ಶುಚಿಃ ॥ 51

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮೋಸವಿಲ್ಲದೆ, ಅಗತ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಗುರುಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ನಂತರ ಆಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಿ, ಪೂರ್ವಮುಖನಾಗಿ, ಶುದ್ಧನಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯ ಅಂತಿಮ ಹಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಉದ್ದೇಶ ಭೋಗವಲ್ಲ, ಜೀವನನಿರ್ವಹಣೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಯಾವದನ್ನಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅಗತ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಭಿಕ್ಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅಮಾಯಯಾ" ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲಕ ಯಾವುದೇ ಮೋಸ, ಅಡವಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕಪಟತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವಂತದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುನ್ನ, ಅದನ್ನು ಗುರುಗೆ ನಿವೇದಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮ್ಯಭಾವ ಕಳೆದು, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಬೆಳೆಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಆಚಮನ ಮಾಡಿ, ಪೂರ್ವಮುಖನಾಗಿ, ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಿಂದ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕ್ರಮಗಳು ಆಹಾರವನ್ನು ದೈಹಿಕ ಪೋಷಣೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿಯೂ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಸಂಬಂಧಿ ಧರ್ಮದ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಅನ್ನವು ಕೇವಲ ದೇಹದ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧಿಗೂ ಕಾರಣ. ಗುರುಗೆ ನಿವೇದಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಭಿಕ್ಷೆಯು 'ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಮುಖವಾಗಿ, ಶುದ್ಧನಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೇಹ–ಮನಸ್ಸು–ಪ್ರಾಣಗಳ ನಡುವೆ ಸಮತೋಲನ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೇ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ ಸಾಧನವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಪಾಠ ಸರಳವಾಗಿದೆ—ಅನ್ನವನ್ನು ಗೌರವಿಸು. ಅದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಾಗ ಲೋಭವಿರಬಾರದು, ಉಪಯೋಗಿಸುವಾಗ ಅಹಂಕಾರವಿರಬಾರದು. ಗುರುಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನವೇ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಸಾದ. ಶುದ್ಧತೆ, ದಿಕ್ಕಿನ ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯೊಂದಿಗೆ ಸೇವಿಸಿದ ಆಹಾರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಪೋಷಕ ಶಕ್ತಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಿತವಾಗಿ, ನಿಷ್ಕಪಟವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಗುರುಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ, ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಿಂದ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಧರ್ಮ.

ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಧಾರಣೆಯ ವಿಧಗಳು – ಉಪವೀತಿ, ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಿ ಮತ್ತು ನಿವೀತಿ

ಉದ್ಧೃತೇ ದಕ್ಷಿಣೇ ಪಾಣಾವ್ ಉಪವೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ ದ್ವಿಜಃ ।
ಸವ್ಯೇ ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಿ ನಿವೀತಿ ಕಂಠಸಜ್ಜನೇ ॥ 63

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದ್ವಿಜನು ಬಲಗೈಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು "ಉಪವೀತಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಎಡಗೈಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಧರಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು "ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಿ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಹಾರವಾಗಿ ಧರಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು "ನಿವೀತಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಮೂರು ವಿಭಿನ್ನ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಕೇವಲ ದಾರಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಯಾವ ವಿಧದ ಕರ್ಮ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತ. ಬಲಗೈ ಎತ್ತಿದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ "ಉಪವೀತಿ" ದೇವಕರ್ಮಗಳು, ಯಜ್ಞ, ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. "ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಿ" ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಎಡಗೈಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಧರಿಸುವುದು; ಇದು ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳು, ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ತರ್ಪಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. "ನಿವೀತಿ" ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಹಾರವಾಗಿ ಧರಿಸುವುದು; ಇದು ದೈಹಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳು, ಶೌಚಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಲೋಕಸಂಬಂಧಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮನು ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ಧಾರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಕರ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆ ಅಡಗಿದೆ. ಒಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಭಿನ್ನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ತಕ್ಕ ಮನಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂಕಲ್ಪ ಅಗತ್ಯ. ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ಧಾರಣೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ಬದಲಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಮಾನವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಜಾಗೃತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಮೌನಗುರುವಂತೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಈಗ ನೀನು ಯಾವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದೀಯೆಂದು. ಬಲಗೈಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದರೆ ದೇವಕರ್ಮ, ಎಡಗೈಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದರೆ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ, ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದರೆ ಲೋಕಕರ್ಮ. ಹೀಗೆ ಒಂದು ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಅಡಗಿದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ಧಾರಣೆಯ ವಿಧಗಳು ನಡೆಯುವ ಕರ್ಮದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಉಪಕರಣಗಳ ಶುದ್ಧ ಪುನರ್‌ಗ್ರಹಣ – ಸಂಸ್ಕಾರದ ನಿರಂತರತೆ

ಮೇಖಲಾಮಜಿನಂ ದಂಡಮುಪವೀತಂ ಕಮಂಡಲುಮ್ ।
ಅಪ್ಸು ಪ್ರಾಸ್ಯ ವಿನಷ್ಟಾನಿ ಗೃಹ್ಣೀತಾನ್ಯಾನಿ ಮಂತ್ರವತ್ ॥ 64

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮೇಖಲಾ, ಮೃಗಚರ್ಮ, ದಂಡ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಮತ್ತು ಕಮಂಡಲು—ಇವುಗಳು ನಾಶವಾದರೆ ಅಥವಾ ಕಳೆದುಹೋದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಿ, ನಂತರ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೊಸದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಮುಖ್ಯ ಉಪಕರಣಗಳು ನಾಶವಾದಾಗ ಅಥವಾ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದಾಗ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೇಖಲಾ, ಅಜಿನ, ದಂಡ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಮತ್ತು ಕಮಂಡಲು—ಇವು ಕೇವಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಗುರುತುಗಳು ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಸಂಕೇತಗಳು. ಅವು ಹಾಳಾದಾಗ ಅಥವಾ ಕಳೆದುಹೋದಾಗ, ಹಳೆಯದನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿ, ನಂತರ ಮಂತ್ರಸಹಿತವಾಗಿ ಹೊಸದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು*

ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರವು ನಿರಂತರವಾಗಿರಬೇಕು, ಆದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಟು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಬಾರದು ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿಯ ಮಹತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ತನ್ನ ಉಪಕರಣಗಳಿಗೆ ಬಂಧಿತನಾಗಬಾರದು. ಅವು ನಾಶವಾದರೆ ಶೋಕಿಸಬಾರದು; ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಬೇಕು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ ಶುದ್ಧ ವಿಸರ್ಜನೆಯ ಸಂಕೇತ. ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೊಸದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಪುನರುಜ್ಜೀವನ. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮವು ನಾಶವನ್ನು ಅಂತ್ಯವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಪಾಠ ಇದು—ವಸ್ತುಗಳು ಬದಲಾಗಬಹುದು, ಸಂಸ್ಕಾರ ಬದಲಾಗಬಾರದು. ದಂಡ ಮುರಿದರೂ ಶಿಸ್ತು ಮುರಿಯಬಾರದು; ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಹಾಳಾದರೂ ಧರ್ಮಭಾವ ಹಾಳಾಗಬಾರದು. ನೀರಿಗೆ ಹಳೆಯದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೊಸದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ, ಜೀವನದ ಅನಿತ್ಯತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕರ್ತವ್ಯದ ನಿತ್ಯತೆಯ ಸತ್ಯ ಅಡಗಿದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಉಪಕರಣಗಳು ನಾಶವಾದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸಿ, ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೊಸದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಕ್ರಮ.

ಅಧ್ಯಾಯ-4

ಆಹಾರ ಮತ್ತು ತೀರ್ಥ ಸೇವನೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ

ಭೋಜನದ ದಿಕ್ಕು ಮತ್ತು ಫಲಗಳು – ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಧರ್ಮದ ಸಮನ್ವಯ

ಆಯುಷ್ಯಂ ಪ್ರಾಂಗ್ಮುಖೋ ಭುಂಕ್ತೇ ಯಶಸ್ಯಂ ದಕ್ಷಿಣಾಮುಖಃ ।
ಶ್ರಿಯಂ ಪ್ರತ್ಯಙ್ಮುಖೋ ಭುಂಕ್ತೇ ಋತಂ ಭುಂಕ್ತೇ ಹ್ಯುದಙ್ಮುಖಃ ॥ 52

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪೂರ್ವಮುಖನಾಗಿ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಆಯುಷ್ಯ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣಮುಖನಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಯಶಸ್ಸು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಪಶ್ಚಿಮಮುಖನಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶ್ರೀಸಂಪತ್ತು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರಮುಖನಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಋತ, ಅಂದರೆ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಭೋಜನದ ದಿಕ್ಕು ಮತ್ತು ಅದರ ಫಲಗಳ ನಡುವಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭೋಜನವು ಕೇವಲ ದೇಹಪೋಷಣೆಯ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು ಸೂರ್ಯೋದಯದ ದಿಕ್ಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯದ ಸಂಕೇತವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆ, ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಗಳ ದಿಕ್ಕು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, ಅಲ್ಲಿ ಮುಖಮಾಡಿ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಯಶಸ್ಸು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು ಸಮೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಭೋಗದ ಸಂಕೇತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಿದ ಆಹಾರ ಶ್ರೀಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು ಧರ್ಮ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಋತದ ದಿಕ್ಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಉತ್ತರಮುಖವಾಗಿ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದವನು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಭೌತಿಕ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಅರ್ಥ ಅಡಗಿದೆ. ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವಾಗ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಜೀವನದ ಯಾವ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ದಿಕ್ಕಿನ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಯುಷ್ಯ, ಯಶಸ್ಸು, ಶ್ರೀಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಧರ್ಮ—ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಾನವನ ಬದುಕಿನ ಗುರಿಗಳು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಭೋಜನದಂತಹ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗುರಿಚೇತನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಭೋಜನವನ್ನು ಉಪವಾಸ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ಮಧ್ಯದ ಸೇತುವೆಯಂತೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೋ, ಆ ದಿಕ್ಕಿನ ಗುಣವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ದಿಕ್ಕು, ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಸಂಕಲ್ಪ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿದಾಗ, ಜೀವನವೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಭೋಜನದ ದಿಕ್ಕು ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಆಯುಷ್ಯ, ಯಶಸ್ಸು, ಶ್ರೀ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭೋಜನಪೂರ್ವ–ಭೋಜನೋತ್ತರ ಶುದ್ಧಾಚರಣೆ - ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ

ಉಪಸ್ಪೃಶ್ಯ ದ್ವಿಜೋ ನಿತ್ಯಮನ್ನಮದ್ಯಾತ್ ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಭುಕ್ತ್ವಾ ಚೌಪಸ್ಪೃಶೇತ್ ಸಮ್ಯಗದ್ಭಿಃ ಖಾನಿ ಚ ಸಂಸ್ಪೃಶೇತ್ ॥ 53

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದ್ವಿಜನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವ ಮೊದಲು ಆಚಮನ ಮಾಡಿ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿ ಭೋಜನ ಮಾಡಬೇಕು. ಭೋಜನ ಮಾಡಿದ ನಂತರವೂ ಮತ್ತೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಿ, ನೀರಿನಿಂದ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶುದ್ಧಾಚರಣೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಹಾರ ಸೇವನೆ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಅಗತ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಶುದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ. "ಉಪಸ್ಪೃಶ್ಯ" ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲಕ, ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಆಚಮನ ಮಾಡಿ ಶುದ್ಧನಾಗಬೇಕೆಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಸಮಾಹಿತಃ"*

ಎಂಬುದರಿಂದ, ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವಾಗದೆ, ಶಾಂತವಾಗಿ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಭೋಜನದ ನಂತರವೂ ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ "ಅದ್ಭಿಃ ಖಾನಿ ಚ ಸಂಸ್ಪೃಶೇತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಮೂಲಕ, ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ಬಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿ ಶುದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದೈಹಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಮಾನಸಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಆಹಾರವು ದೇಹದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಮನಸ್ಸೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಆಹಾರ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪೋಷಣೆ ನೀಡುತ್ತದೆ; ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಆಹಾರ ಜೀವಿತವನ್ನೇ ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಭೋಜನಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಭೋಜನೋತ್ತರ ಆಚಮನದ ಮೂಲಕ, ಮಾನವನು ತನ್ನ ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಶುದ್ಧೀಕರಣವು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು ಸಂಯಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಕ್ರಮವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಭೋಜನವನ್ನು ಒಂದು ಯಜ್ಞದಂತೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಶುದ್ಧತೆ ಅಗತ್ಯವಾದಂತೆ, ಅನ್ನಗ್ರಹಣಕ್ಕೂ ಶುದ್ಧತೆ ಅಗತ್ಯ. ನೀರಿನ ಸ್ಪರ್ಶವು ದೇಹವನ್ನು ತಾಜಾಗೊಳಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದಿನನಿತ್ಯದ ಊಟವೂ ಧರ್ಮಪಥದ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯ ಮುನ್ನ ಮತ್ತು ನಂತರ ಆಚಮನ ಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದೇ ದ್ವಿಜನ ನಿತ್ಯ ಶುದ್ಧಾಚಾರ.

ಅನ್ನಪೂಜಾ ಭಾವನೆ – ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನ ಭೋಜನ

ಪೂಜಯೇದಶನಂ ನಿತ್ಯಮದ್ಯಾಚ್ಚೈತದಕುತ್ಸಯನ್ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹೃಷ್ಯೇತ್ ಪ್ರಸೀದೇಚ್ಚ ಪ್ರತಿನಂದೇಚ್ಚ ಸರ್ವಶಃ ॥ 54

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆಹಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಪೂಜೆಯಂತೆ ಗೌರವಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ನಿಂದಿಸದೆ ಸೇವಿಸಬೇಕು. ಅನ್ನವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಸಂತೋಷಪಡಬೇಕು, ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅನ್ನದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾನವನ ಮನೋಭಾವ ಹೇಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ನವು ಕೇವಲ ಆಹಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದ ಆಧಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸುವಾಗ ತಿರಸ್ಕಾರ, ಅಸಹನೆ ಅಥವಾ ನಿಂದಾಭಾವ ಇರಬಾರದು. "ಪೂಜಯೇತ್" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಅನ್ನವನ್ನು ದೇವರಂತೆ ಗೌರವಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಹಾರವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಹರ್ಷವಾಗಬೇಕು, ಅಂದರೆ ಅದು ದೊರೆತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷಪಡಬೇಕು. "ಪ್ರಸೀದೇತ್" ಎಂಬುದರಿಂದ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿ ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುತ್ತದೆ. "ಪ್ರತಿನಂದೇತ್" ಎಂಬ ಪದವು, ದೊರಕಿದ ಅನ್ನದ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಆಗಿರಲಿ, ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಮನೋಭಾವ ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಆಳವಾದ ಸಂಬಂಧ ಅಡಗಿದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಅನ್ನವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ವಿನಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಭೋಗವಿರೋಧಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕೃತಜ್ಞ

ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಅನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಪೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಅಸಂತೋಷ ತೋರಿಸುವವನು ಜೀವನದ ಮೇಲೆಯೇ ಅಸಂತೋಷ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಅನ್ನವನ್ನು ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಸಾದದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ಅಲ್ಪವಾಗಿರಲಿ, ಸರಳವಾಗಿರಲಿ, ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಮನಸ್ಸು ಅರಳಬೇಕು. ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಕೋಪವಿಲ್ಲ, ನಿಂದೆ ಇಲ್ಲ, ಅಸಹನೆ ಇಲ್ಲ— ಇದೆ ನಿಜವಾದ ಅನ್ನಯೋಗ. ಈ ಭಾವದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಅನ್ನವೇ ಆಯುಷ್ಯ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅನ್ನವನ್ನು ನಿಂದಿಸದೆ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸೇವಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಭೋಜನ.

ಅನ್ನಪೂಜೆಯ ಫಲ – ಬಲ ಮತ್ತು ಊರ್ಜಸ್ಸಿನ ಮೂಲ

ಪೂಜಿತಂ ಹ್ಯಶನಂ ನಿತ್ಯಂ ಬಲಮೂರ್ಜಂ ಚ ಯಚ್ಛತಿ ।
ಅಪೂಜಿತಂ ತು ತದ್ ಭುಕ್ತಮುಧ್ಭಯಂ ನಾಶಯೇದಿದಂ ॥ 55

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪೂಜಾಭಾವದಿಂದ, ಗೌರವದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಆಹಾರವು ಸದಾ ದೇಹಕ್ಕೆ ಬಲ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗೌರವವಿಲ್ಲದೆ, ನಿಂದಾಭಾವದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಆಹಾರವು ದೇಹದ ಬಲವನ್ನೂ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಎರಡನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅನ್ನಸೇವನೆಯ ಫಲವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ನವು ದೇಹದೊಳಗೆ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಬಲ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಯಾವ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೋ ಅದರಿಂದಲೂ ಫಲ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. "ಪೂಜಿತಂ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ, ಅನ್ನವನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಭಾವದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಆಹಾರವು ದೇಹಕ್ಕೆ ಬಲವನ್ನೂ, ಜೀವಶಕ್ತಿಯಾದ ಊರ್ಜಸ್ಸನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಆಹಾರವನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ, ಅಸಹನೆ ಅಥವಾ ನಿಂದಾಭಾವದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದರೆ, ಅದು ಪೋಷಣೆಯ ಬದಲು ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಆಳವಾದ ಸಂಬಂಧ ಅಡಗಿದೆ. ಅನ್ನವು ದೇಹಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಕೂಡ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಒಳಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯೊಂದಿಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಆಹಾರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ; ನಿಂದಾಭಾವದೊಂದಿಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಆಹಾರ ತಾಮಸ ಗುಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನದ ಗುಣಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ನಗ್ರಹಣದ ಭಾವವೇ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಅನ್ನವನ್ನು ಮೌನಗುರು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಭಾವವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತದೆ. ಗೌರವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಅದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಅವಮಾನಿಸಿದಾಗ ಅದೇ ಅನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಜೀವನವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೇ ಆಗಿದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗೌರವದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಅನ್ನ ಬಲ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ; ನಿಂದಾಭಾವದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಅನ್ನ ಅದನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಾಚಾರ ನಿಷೇಧ – ಶುದ್ಧ ಜೀವನಶೈಲಿಯ ನಿಯಮ

ನೌಚ್ಛಿಷ್ಟಂ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ ದದ್ಯಾನ್ನಾದ್ಯಾದೇತತ್ ತಥಾಅಂತರಾ ।
ನ ಚೈವಾತ್ಯಶನಂ ಕುರ್ಯಾನ್ನ ಚೌಚ್ಛಿಷ್ಟಃ ಕ್ವ ಚಿದ್ ವ್ರಜೇತ್ ॥ 56

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಾನು ಉಚ್ಛಿಷ್ಟನಾಗಿರುವಾಗ ಯಾರಿಗೂ ಏನನ್ನೂ ನೀಡಬಾರದು. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಬಾರದು. ಅತಿಯಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡಬಾರದು. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟನಾಗಿರುವಾಗ ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ದೈನಂದಿನ ಜೀವನದ ಶುದ್ಧಾಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. **"ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ" ಅಂದರೆ ಊಟ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಶುದ್ಧೀಕರಣವಾಗದ ಸ್ಥಿತಿ.** ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇತರರಿಗೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಕೊಡುವುದು ಅಥವಾ ತಾನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವುದು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅತಿಯಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕೂಡ ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲಾಗಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅತಿಭೋಜನವು ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಊಟ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಮಾಡದೇ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದನ್ನೂ ಮನು ತಪ್ಪು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ದೇಹದ ಶುದ್ಧತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯೂ ಕಾಪಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಕೇವಲ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಇತರರಿಗೂ ಹರಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಹಾರ, ನಡೆನುಡಿ ಮತ್ತು ಸಂವಹನ—ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಭಾಗವೆಂದು ಅವನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೇಹವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಸಾಧನವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ಅಶುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಬಾರದು ಎಂಬುದು ಅವನ ಸಂದೇಶ. ಊಟದ ನಂತರ ಶುದ್ಧವಾಗದೆ ತಿರುಗಾಡುವುದು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಿಸ್ತಿನ ಸೂಚಕ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನು ಸರಳ ನಿಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧ, ಸಮತೋಲನಯುತ ಮತ್ತು ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿಡಲು ಮಾರ್ಗ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ದಾನ, ಭೋಜನ ಅಥವಾ ಸಂಚಾರ ಮಾಡದೆ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಮಿತಭೋಜನವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಜೀವನ.

ಅತಿಭೋಜನದ ದೋಷಗಳು – ಆರೋಗ್ಯ, ಆಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹಾನಿ

ಅನಾರೋಗ್ಯಮನಾಯುಷ್ಯಮಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ ಚಾತಿಭೋಜನಮ್ ।
ಅಪುಣ್ಯಂ ಲೋಕವಿದ್ವಿಷ್ಟಂ ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಪರಿಭರ್ಜಯೇತ್ ॥ 57

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅತಿಯಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆರೋಗ್ಯ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ, ಆಯುಷ್ಯ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ, ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಪುಣ್ಯವಲ್ಲ, ಲೋಕದವರಿಂದಲೂ ಅಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಭೋಜನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅತಿಭೋಜನದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅತಿಯಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೇಹದ ಆರೋಗ್ಯ ಹಾನಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಜೀರ್ಣಕ್ರಿಯೆ ದುರ್ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಮನಸ್ಸು ಆಲಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಆಯುಷ್ಯವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ, ಅತಿಭೋಜನವು ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ತಪಸ್ಸು, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಯಮವನ್ನು*

ಕುಂದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು "ಅಸ್ವರ್ಗ್ಯ" ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ, ಅತಿಭೋಜನವು ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅತಿರೇಕದ ಸೂಚಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಿತಾಹಾರದ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಆಹಾರವು ದೇಹವನ್ನು ಪೋಷಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಆಳಬಾರದು. ಅತಿಭೋಜನವು ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ ಕಳೆದುಹೋಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಇಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮಿತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮಿತಾಹಾರವೇ ಆರೋಗ್ಯ, ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಥದ ಆಧಾರವೆಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಜೀವನವನ್ನು ಸಮತೋಲನದ ಕಲೆಯಂತೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಊಟದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದರೆ, ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿರೇಕ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಪವೂ ಅಲ್ಲ, ಅತಿಯಾದರೂ ಅಲ್ಲ—ಮಿತಿಯೇ ಧರ್ಮ. ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಿದವನು ದೇಹವನ್ನು ಸಾಧನವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಅತಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದವನು ದೇಹದ ದಾಸನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅತಿಭೋಜನವು ಆರೋಗ್ಯ, ಆಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹಾನಿಕಾರಕ-ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮಿತಾಹಾರವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆಚಮನದ ತೀರ್ಥನಿಯಮ – ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮತ್ತು ಪಿತ್ರ್ಯ ಭೇದ

ಬ್ರಾಹ್ಮೇಣ ವಿಪ್ರಸ್ತೀರ್ಥೇನ ನಿತ್ಯಕಾಲಮುಪಸ್ಪೃಶೇತ್ ।
ಕಾಯತ್ರೈದಶಿಕಾಭ್ಯಾಂ ವಾ ನ ಪಿತ್ರ್ಯೇಣ ಕದಾ ಚನ ॥ 58

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥದಿಂದಲೇ ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಕಾಯ ಅಥವಾ ತ್ರೈದಶಿಕ ತೀರ್ಥಗಳಿಂದ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥದಿಂದ ಯಾವತ್ತೂ ಆಚಮನ ಮಾಡಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಆಚಮನಕ್ಕೆ ಬಳಸಬೇಕಾದ ತೀರ್ಥಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಯಮವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆಚಮನವು ದೇಹಶುದ್ಧಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮನಃಶುದ್ಧಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ತೀರ್ಥದಿಂದ ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮವಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥವು ಜ್ಞಾನ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ದಿನನಿತ್ಯ ಅದನ್ನೇ ಬಳಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಕಾಯ ಅಥವಾ ತ್ರೈದಶಿಕ ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಳಸಬಹುದಾದರೂ, ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥವನ್ನು ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಬಾರದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥವು ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅದು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಾಚರಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಧರ್ಮನಿಯಮ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಉಪಾಯವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಶುದ್ಧವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಎಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕತೆಯ ಸಂಕೇತವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು; ಪಿತೃಸಂಬಂಧಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲೇ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮವು ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನವನ್ನು ಶಿಸ್ತಿನ ನಾದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ತನ್ನದೇ ಸ್ವರ ಇದೆ. ನಿತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸ್ವರ, ಪಿತೃಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪಿತ್ರ್ಯ ಸ್ವರ. ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಗೊಂದಲಗೊಳಿಸಿದರೆ ಸಂಗೀತವೇ ಕೆಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ*

ಆಚಮನದಂತಹ ಸಣ್ಣ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ದೇಶದ ಪವಿತ್ರತೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಮದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ನಿತ್ಯಾಚಮನವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥದಿಂದಲೇ ಮಾಡಬೇಕು; ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥವನ್ನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಾಚರಣೆಗೆ ಬಳಸಬಾರದು ಎಂದು ಮನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಅನಗತ್ಯ ವಿಧಿಭೇದ" ಎಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ಮೇಲ್ಮೈಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವರ ಮೇಲೆ ಭೇದಭಾವವಿಲ್ಲ; ಕಾರ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗಡಿ ಇದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಗೊಂದಲಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಂಧಾಚಾರವಲ್ಲ, ಸಂಯೋಜಿತ ಶಿಸ್ತು.

ತೀರ್ಥಗಳ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನ – ಬ್ರಾಹ್ಮ, ದೈವ ಮತ್ತು ಪಿತ್ರ್ಯ ವಿಭೇದ

ಅಂಗುಷ್ಠಮೂಲಸ್ಯ ತಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ತೀರ್ಥಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ।
ಕಾಯಮಂಗುಲಿಮೂಲೇಽಗ್ರೇ ದೈವಂ ಪಿತ್ರ್ಯಂ ತಯೋರಧಃ ॥ 59

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬೊಟ್ಟೆ ಬೆರಳಿನ ಮೂಲಭಾಗದ ಒಳತಳದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೈಯ ತರ್ಜನಿ ಬೆರಳಿನ (ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳು) ಮೂಲದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ದೈವ ತೀರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಎರಡರ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ (ಕನಿಷ್ಠಿಕ ಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಜಲಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ತೀರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಚಮನ ಅಥವಾ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡುವಾಗ ಕೈಯ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೀರು ತಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಶುದ್ಧಾಚಾರದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬೊಟ್ಟೆ ಬೆರಳಿನ ಮೂಲಭಾಗವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು, ಅದು ಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ತರ್ಜನಿ ಬೆರಳಿನ ಮೂಲದ ಮುಂಭಾಗವನ್ನು ದೈವ ತೀರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದು, ಅದು ದೇವತಾಸಂಬಂಧಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ. ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತೀರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮನು ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳ ನಕ್ಷೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶದ ಸಮನ್ವಯ ಅಡಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ನೀರೂ ಒಂದೇ ಇದ್ದರೂ, ಎಲ್ಲ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವೂ ಒಂದೇ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಯಾವ ತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ದೇವತಾಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆರಾಧನಾಭಾವ ಇರಬೇಕು; ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಇರಬೇಕು. ಈ ವಿಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದು ಆಚರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಪಾಲನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಕೈಯನ್ನು ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ಅಂಗವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅದನ್ನು ಧರ್ಮದ ಸಾಧನವಾಗಿಸಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬೊಟ್ಟೆಯ ಬಳಿ ಜ್ಞಾನ, ತರ್ಜನಿಯ ಬಳಿ ದೈವಭಾವ, ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ—ಹೀಗೆ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ರಮ ಅಡಗಿದೆ. ಸಣ್ಣ ಜಲಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವಿದ್ದರೆ, ಜೀವನವೇ ಯಜ್ಞವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಕೈಯ ವಿಭಿನ್ನ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮ, ದೈವ ಮತ್ತು ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥಗಳು ಕರ್ಮದ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಭೇದಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರ ವಿಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ:-

ವಶಿಷ್ಠ-ಸ್ಮೃತಿ , 3. 29.:- 'ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಬುಡವನ್ನು ಮೀರಿದ ರೇಖೆಯು ಬ್ರಹ್ಮ-ತೀರ್ಥವಾಗಿದೆ ; ಅದರ ಮೂಲಕ ಮೂರು ಬಾರಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು ಮತ್ತು ನಂತರ ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು.'

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ , 1.18 :- 'ಮೂರು ಬಾರಿ ಜನಿಸಿದವರು ಮೊಣಕಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಕೈಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು, ಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಉತ್ತರ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಮುಖ ಮಾಡಿ, ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು.'

ಬೌಧಾಯನ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ , 5. 1. 12-13.:- 'ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಬುಡವು ಬ್ರಹ್ಮ-ತೀರ್ಥ ; ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ತುದಿಯು ಪಿತೃ-ತೀರ್ಥ ; ಬೆರಳುಗಳ ತುದಿಗಳು, ದೈವ-ತೀರ್ಥ ; ಬೆರಳುಗಳ ಬುಡ, ಆರ್ಷ-ತೀರ್ಥ ; ಪಿತೃ-ತೀರ್ಥವು ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಮತ್ತು ತೋರುಬೆರಳಿನ ನಡುವಿನ ಭಾಗವೂ ಆಗಿದೆ.'

ವಿಷ್ಣು-ಸ್ಮೃತಿ , 62.1-4:- 'ಎರಡು ಬಾರಿ ಜನಿಸಿದವರಿಗೆ ಕಿರುಬೆರಳಿನ ಬುಡವು ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ -ತೀರ್ಥ ; ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ-ತೀರ್ಥ ; ಬೆರಳುಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ದೈವ ; ತೋರುಬೆರಳಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಪಿತೃ.'

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, 1.19:- 'ಚಿಕ್ಕ ಬೆರಳಿನ ಬುಡ, ತೋರುಬೆರಳಿನ ಬುಡ, ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಬುಡ ಮತ್ತು ಕೈ ಬೆರಳುಗಳ ತುದಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ, ಪಿತೃ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ದೈವ ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ.'

ಶಂಖ (ಮೇಧಾತಿಥಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ).:- ' ಕಾಯವು ಕಿರುಬೆರಳಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿದೆ; ಪ್ರಜಾಪತ್ಯವು ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿದೆ, ದೈವವು ಬೆರಳುಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿದೆ; ಪಿತೃತ್ವವು ತೋರುಬೆರಳಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿದೆ.'

ಶಂಖ-ಲಿಖಿತ (ಪರಾಶರಮಾಧವ, ಪುಟ 221).:- ' ಬ್ರಹ್ಮತೀರ್ಥವು ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ರೇಖೆಯ ಮೇಲೆ ಇದೆ; ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಮತ್ತು ತೋರುಬೆರಳಿನ ನಡುವಿನ ಪಿತೃ ; ಅಂಗೈ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ತೋರುಬೆರಳಿನ ನಡುವಿನ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ: ಬೆರಳ ತುದಿಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ದೈವ .'

ಒಟ್ಟಾರೆ ಸತ್ಯಾರ್ಥ:-

- **ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ** ಕೈಯ ಬೊಟ್ಟೆ ಬೆರಳಿನ ಬೇರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಅಂಗುಷ್ಠಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ.
- **ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ** ಕೈಯ ಚಿಕ್ಕ ಬೆರಳಿನ ಬೇರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಕನಿಷ್ಠಿಕಾಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ.
- **ದೈವ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ** ಕೈಯ ತರ್ಜನಿ (ಸೂಚಿಬೆರಳು) ಬೆರಳಿನ ಮೂಲಭಾಗದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ.
- **ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ** ಕೈಯ ತರ್ಜನಿ (ಸೂಚಿಬೆರಳು) ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮ ಬೆರಳಿನ ನಡುವಿನ ಸಂಧಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ.
- **ಆರ್ಷ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ** ಕೈಯ ಮಧ್ಯಮ ಬೆರಳಿನ (ಮಧ್ಯ ಬೆರಳು) ಮೂಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:-

ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ *ಕೈಯ ಬೊಟ್ಟೆ ಬೆರಳಿನ ಬೇರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಅಂಗುಷ್ಠಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ. ಆಚಮನ ಮಾಡುವಾಗ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಬೊಟ್ಟೆ ಬೆರಳಿನ ಮೂಲಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರು ತಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ತುಟಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ಕ್ರಮವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥದಿಂದ ಆಚಮನ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಜ್ಞಾನ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕತೆಯ ಸಂಕೇತವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬೊಟ್ಟೆ ಬೆರಳು*

ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಚೇತನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ, ಅದರ ಮೂಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವಾಗುವ ಆಚಮನವನ್ನು "ಬ್ರಾಹ್ಮ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲೂ, ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೂ ಮುನ್ನವೂ, ಭೋಜನಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ನಂತರವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥವೇ ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ ಕೈಯ ಚಿಕ್ಕ ಬೆರಳಿನ ಬೇರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಕನಿಷ್ಠಿಕಾಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ. ಆಚಮನ ಅಥವಾ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡುವಾಗ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಚಿಕ್ಕ ಬೆರಳಿನ ಮೂಲಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರು ತಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವೇ ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥವು ಪಿತೃಗಳು, ಶ್ರಾದ್ಧ ತರ್ಪಣ ಮತ್ತು ಮೃತಸ್ಮರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಯೋಗ್ಯ. ಚಿಕ್ಕ ಬೆರಳು ವಂಶ, ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ಸಂಕೇತವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, ಅದರ ಮೂಲಭಾಗದ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು "ಪಿತ್ರ್ಯ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧ, ತರ್ಪಣ, ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಗೆ ನಿಷೇಧಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಸ್ಪಷ್ಟ. ನಿತ್ಯಜೀವನವು ಜೀವಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕತೆಯತ್ತ ಮುಖಮಾಡಿರುವುದು; ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳು ಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವದ್ದಾಗಿವೆ. ಎರಡನ್ನೂ ಮಿಶ್ರಣ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಾಚಮನಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥ, ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥ—ಇದು ಶುದ್ಧಾಚಾರದ ಮಿತಿಯಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ *ಕೈಯ ತರ್ಜನಿ (ಸೂಚಿಬೆರಳು) ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮ ಬೆರಳಿನ ನಡುವಿನ ಸಂಧಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ. ಆಚಮನ ಅಥವಾ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡುವಾಗ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಈ ಎರಡು ಬೆರಳಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರು ತಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ ತೀರ್ಥ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ ತೀರ್ಥವು ಪ್ರಜಾಪತಿ–ಸಂಬಂಧಿತ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ, ಅಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ವಂಶವೃದ್ಧಿ, ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಸಂಬಂಧಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ. ವಿವಾಹ, ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕಾರಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ತರ್ಜನಿ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮ ಬೆರಳುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮದ ಸಂಕೇತವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಾಚಮನಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮ ತೀರ್ಥವನ್ನು, ದೇವತಾಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ದೈವ ತೀರ್ಥವನ್ನು, ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪಿತ್ರ್ಯ ತೀರ್ಥವನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವಂತೆ, ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ ತೀರ್ಥವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಸಂಬಂಧಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದವು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ, ಕರ್ಮದ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.*

ದೈವ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ ಕೈಯ ತರ್ಜನಿ (ಸೂಚಿಬೆರಳು) ಬೆರಳಿನ ಮೂಲಭಾಗದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ. ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿದು, ತರ್ಜನಿ ಬೆರಳಿನ ಬೇರುಭಾಗದ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರು ತಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಮಾಡುವ ಆಚಮನ ಅಥವಾ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವೇ ದೈವ ತೀರ್ಥ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೈವ ತೀರ್ಥವು ದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ. ದೇವಪೂಜೆ, ಹೋಮ, ಯಜ್ಞ, ದೇವತಾತರ್ಪಣ, ಮಂತ್ರಜಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ತರ್ಜನಿ ಬೆರಳು ಆಜ್ಞೆ, ನಿರ್ದೇಶನ ಮತ್ತು ಆರಾಧನಾಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ, ಅದರ ಮೂಲಭಾಗದ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ದೈವಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನಿಗದಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಆರ್ಷ ತೀರ್ಥ ಎಂದರೆ *ಕೈಯ ಮಧ್ಯಮ ಬೆರಳಿನ (ಮಧ್ಯ ಬೆರಳು) ಮೂಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಸ್ಪರ್ಶ. ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಮಧ್ಯಮ ಬೆರಳಿನ ಬೇರುಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರು ತಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಆಚಮನ ಅಥವಾ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವನ್ನೇ ಆರ್ಷ ತೀರ್ಥ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಷ ತೀರ್ಥವು ಋಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಗುರುಪರಂಪರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ. ಗುರುತರ್ಪಣ, ಋಷಿತರ್ಪಣ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾರಂಭ, ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಶುದ್ಧಾಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಮ ಬೆರಳು ಸಮತೋಲನ, ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನ ಸಂಕೇತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅದರ ಮೂಲಭಾಗದ ಜಲಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಋಷಿಸಂಬಂಧಿ ವಿಧಿಗಳಿಗೆ ನಿಗದಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಆಚಮನಕ್ರಮ – ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಪೂರ್ಣತೆ

ತ್ರಿರಾಚಾಮೇದಪಃ ಪೂರ್ವಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಮೃಜ್ಯಾತ್ ತತೋ ಮುಖಮ್ ।
ಖಾನಿ ಚೈವ ಸ್ಪೃಶೇದದ್ಭಿರಾತ್ಮಾನಂ ಶಿರ ಏವ ಚ ॥ 60

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮೊದಲು ನೀರಿನಿಂದ ಮೂರು ಬಾರಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು. ನಂತರ ಎರಡು ಬಾರಿ ಮುಖವನ್ನು ಒರೆಸಬೇಕು. ಆಮೇಲೆ ನೀರಿನಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬೇಕು; ಹಾಗೆಯೇ ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಸಹ ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬೇಕು. (ಅನ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ, ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಅವನು ಮೂರು ಬಾರಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು; ನಂತರ ಅವನು ತನ್ನ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಒರೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಮತ್ತು ನೀರಿನಿಂದ ಕುಳಿಗಳನ್ನು, ಆತ್ಮವನ್ನು ಮತ್ತು ತಲೆಯನ್ನು ಸಹ ಮುಟ್ಟಬೇಕು.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಆಚಮನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ವಿಧಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಚಮನವನ್ನು ಒಂದು ಬಾರಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶುದ್ಧತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಮೂರು ಬಾರಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ದೇಹ, ವಾಣಿ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು—ಈ ಮೂರೂ ಶುದ್ಧವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಎರಡು ಬಾರಿ ಮುಖವನ್ನು ಒರೆಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಹೊರಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಗೂ ಗಮನ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ಕ್ರಮವು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮತ್ತು ಬಾಯಿಯಂತಹ ದ್ವಾರಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದರಿಂದ ಚೇತನ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಯ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ದೇಹಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ನೀರಿನ ಸ್ಪರ್ಶವು ದೇಹವನ್ನು ತಾಜಾಗೊಳಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರು ಬಾರಿ ಆಚಮನ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚಂಚಲತೆಯಿಂದ ಹೊರತಂದು ಏಕಾಗ್ರತೆಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ತಲೆಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಮಾನವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಧರ್ಮದ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಆಚಮನವನ್ನು ಒಂದು ಯಜ್ಞದಂತೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ನೀರು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದ್ರವವಲ್ಲ; ಅದು ಶುದ್ಧತೆಯ ವಾಹಕ. ಮೂರು ಬಾರಿ ಮಾಡಿದ ಆಚಮನದಿಂದ ಜೀವನದ ಮೂರೂ ಅಂಗಗಳು ಶುದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಮುಖ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ತಲೆಯ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸಣ್ಣ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಕಾರ ಅಡಗಿದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಆಚಮನವನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡಿದಾಗ ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರ ವಿಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು:-

ಬೋಧಾಯವ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ , 1.5.15-10:- *'ಅವನು ಮೂರು ಬಾರಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು, ಹೃದಯವನ್ನು ತಲುಪಬೇಕು - ನಗಬಾರದು, ಮಾತನಾಡಬಾರದು, ನಿಲ್ಲಬಾರದು, ಈ ಕಡೆ ನೋಡಬಾರದು, ಬಾಗಬಾರದು, ನಮಸ್ಕರಿಸಬಾರದು, ಶಿಖೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಬಾರದು, ಗಂಟಲು ಮುಚ್ಚಬಾರದು, ತಲೆ ಮುಚ್ಚಬಾರದು, ಆತುರಪಡಬಾರದು, ಪವಿತ್ರ ದಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಪಾದಗಳನ್ನು ಹರಡಬಾರದು, ಕೆಳ ಉಡುಪಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಸೊಂಟದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಬಾರದು, ತೋಳುಗಳು ಮೊಣಕಾಲುಗಳ ಹೊರಗೆ ಇರಬಾರದು, ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದ ಮಾಡದೆ ಇರಬೇಕು; ಮತ್ತು ಅವನು ಮೂರು ಬಾರಿ ತೊಳೆಯಬೇಕು; ಕೆಲವರ ಪ್ರಕಾರ ಎರಡು ಬಾರಿ.'*

ಬೌಧಾಯನ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, 1.5.21:- .—'ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟಿ, ಅವನು ಪಾದಗಳು, ಹೊಕ್ಕುಳ, ತಲೆ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಎಡಗೈಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕು.'

ಗೌತಮ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ I.38-42.:- *'ಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ತನ್ನ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಮೊಣಕಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಇರಿಸಿ, ಪವಿತ್ರ ದಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಮಣಿಕಟ್ಟಿನವರೆಗೆ ಕೈಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು, ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿತ ಸಾಧಿಸಿ, ಅವನು ಹೃದಯವನ್ನು ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ಮುಟ್ಟಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು; ಅವನು ಎರಡು ಬಾರಿ ತೊಳೆಯಬೇಕು; ಪಾದಗಳನ್ನು ಸಹ; ತಲೆಯ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕು; ಹೃದಯದ ಮೇಲೂ ನೀರನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಬೇಕು.'*

ಆಪಸ್ತಂಬ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, 1.5.10. 2-9:- 'ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಅವನು ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ತಲುಪುವಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು; ಮೂರು ಬಾರಿ ತುಟಿಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯಬೇಕು - ಎರಡು ಬಾರಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಬೇಕು; ಒಮ್ಮೆ ಅವನು ಬಾಯಿ ತೊಳೆಯಬೇಕು - ಎರಡು ಬಾರಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಬೇಕು; ಎಡಗೈಯನ್ನು ಬಲಗೈಯಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು, ಅವನು ನೀರಿನಿಂದ, ಪಾದಗಳು, ತಲೆ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಕಣ್ಣುಗಳು, ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕು; ನಂತರ ಅವನು ನೀರನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕು; ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗುವಾಗ, ಅವನು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ, ಎರಡು ಬಾರಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು, ಎರಡು ಬಾರಿ ತನ್ನ ತುಟಿಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯಬೇಕು ಮತ್ತು ಒಮ್ಮೆ ಬಾಯಿ ತೊಳೆಯಬೇಕು; ಅವನು ತುಟಿಗಳನ್ನು ತುದಿಗಳವರೆಗೆ ತೊಳೆದ ನಂತರ ನೀರಿನ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು.'

ವಶಿಷ್ಠ-ಸ್ಮೃತಿ , 3.29-30.:- *'ಬ್ರಹ್ಮ-ತೀರ್ಥದೊಂದಿಗೆ , ಅವನು ಮೂರು ಬಾರಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು ಮತ್ತು ಎರಡು ಬಾರಿ ನೀರಿನಿಂದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯಬೇಕು; ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟಬೇಕು; ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಬೇಕು.'*

ವಿಷ್ಣು-ಸ್ಮೃತಿ , 62,6-8.:- 'ಬ್ರಹ್ಮ-ತೀರ್ಥದಿಂದ , ಅವನು ಮೂರು ಬಾರಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು; ಎರಡು ಬಾರಿ ತೊಳೆಯಬೇಕು; ರಂಧ್ರಗಳು, ತಲೆ ಮತ್ತು ಎದೆಯನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟಬೇಕು.'

ಗೋಭಿಲ-ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ , 2.5-8.:- *'ಅಗ್ನಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಕೈ ತೊಳೆದು, ಕುಳಿತು, ಮೂರು ಬಾರಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು ಮತ್ತು ಎರಡು ಬಾರಿ ತೊಳೆಯಬೇಕು; ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಿದ ನಂತರ, ಅವನು ಅದನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಂಪಡಿಸಬೇಕು; ಕಣ್ಣುಗಳು, ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳ ಅಂಗಗಳನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬೇಕು.'*

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, 1-20:- 'ನೀರನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ಗುಟುಕಿಸಿ ಎರಡು ಬಾರಿ ತೊಳೆದ ನಂತರ, ಅವನು ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಅದರ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟಬೇಕು.'

ಒಟ್ಟಾರೆ:- *ಆಚಮನದ ವೇಳೆ ಸೂಕ್ತ ಹಸ್ತ ಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಮುಖ್ಯ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಹೃದಯ ಮತ್ತು ನಾಭಿ ಸ್ಪರ್ಶ ಶುದ್ಧತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂಬ ಸಮಗ್ರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.*

ಆಚಮನದ ನೀರು, ತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ದಿಕ್ಕು – ಶೌಚಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ಣತೆ

ಅನುಷ್ಣಾಭಿರಫೇನಾಭಿರದ್ಭಿಸ್ತೀರ್ಥೇನ ಧರ್ಮವಿತ್ ।
ಶೌಚೇಪ್ಸುಃ ಸರ್ವದಾಽಚಾಮೇದೇಕಾಂತೇ ಪ್ರಾಗುದಙ್ಮುಖಃ ॥ 61

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತವನು ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬಯಸುವವನಾಗಿ, ಸದಾ ಬಿಸಿಯಲ್ಲದ, ನೊರೆ ಇಲ್ಲದ ನೀರನ್ನು ತಕ್ಕ ತೀರ್ಥದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಮುಖನಾಗಿ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಮುಖನಾಗಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಆಚಮನಕ್ಕೆ ಬಳಸಬೇಕಾದ ನೀರಿನ ಸ್ವಭಾವ, ತೀರ್ಥದ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ದಿಕ್ಕಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಚಮನಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ನೀರು ಬಿಸಿ ಆಗಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಅದು ದೇಹವನ್ನು ಉದ್ವೇಗಗೊಳಿಸದೆ ಶಾಂತಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ನೊರೆ ಇಲ್ಲದ ನೀರು ಎಂದರೆ ಸ್ವಚ್ಛ, ಮಲಿನತೆಯಿಲ್ಲದ ಜಲ. "ತೀರ್ಥೇನ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ, ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಾವ ತೀರ್ಥ ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಮನು ನೆನಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜೊತೆಗೆ ಆಚಮನವನ್ನು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಶುದ್ಧತೆ ಕೇವಲ ದೇಹದ ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ, ಅದು ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಮುಖ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಮುಖನಾಗಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಜನೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆಯ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಶುದ್ಧತೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಕೈ ತೊಳೆಯುವುದು ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ಬಿಸಿಯಿಲ್ಲದ, ಶಾಂತ ನೀರು ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗವನ್ನು ತಣಿಸುತ್ತದೆ. ನೊರೆ ಇಲ್ಲದ ನೀರು ಅಂತರಂಗದ ಪಾರದರ್ಶಕತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕಾಂತ, ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕು ಮತ್ತು ಸರಿಯಾದ ತೀರ್ಥ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ, ಆಚಮನವನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ ಸಾಧನವಾಗಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ, ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಶಾಂತ ನೀರು, ಮೌನ ಸ್ಥಳ, ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕು—ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಾಡಿದ ಆಚಮನವು ದೇಹವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಚಿತ್ತವನ್ನೂ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದಿನನಿತ್ಯದ ಸಣ್ಣ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಜಾಗೃತಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕು ಎಂಬುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮರ್ಮ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಶಾಂತ, ಶುದ್ಧ ನೀರನ್ನು ಸರಿಯಾದ ತೀರ್ಥದಿಂದ, ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರ ವಿಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು:-

ಬೋಧಾಯನ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, 1.5.14.—'ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡಬಾರದು, ಅಥವಾ ನೊರೆ ಇರುವ, ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಅಥವಾ ಉಪ್ಪು, ಅಥವಾ ಕೆಸರು, ಅಥವಾ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ, ಅಥವಾ ದುರ್ವಾಸನೆ ಬೀರುವ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡಬಾರದು.'

ಬೌಧಾಯನ (ವೀರ-ಆಹ್ನಿಕ, ಪುಟ 71).—'*ಪಾದಗಳನ್ನು ತೊಳೆದ ನಂತರ ಉಳಿದ ನೀರಿನಿಂದ ಕುಡಿಯಬಾರದು; ಅಥವಾ ಇದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸುರಿದ ನಂತರ ಕುಡಿಯಬೇಕು.*'

ಆಪಸ್ತಂಬ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, 5.15.4-7.—'ಮಳೆಗಾಲದಿಂದ ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯ ಕುಳಿಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬಾರದು; ಬಿಸಿ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡ,

ವಶಿಷ್ಠ-ಸ್ಮೃತಿ, 3.36.—‘*ಕೆಟ್ಟ ಬಣ್ಣ, ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟ ರುಚಿ ಇರುವ ನೀರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಅಶುದ್ಧ ಮೂಲದಿಂದ ಬರುವ ನೀರಿನಿಂದ ಕುಡಿಯಬಾರದು.’*

ವಿಷ್ಣು-ಸ್ಮೃತಿ, 62.5.—‘ಶುದ್ಧ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಮೊಣಕಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪೂರ್ವ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮುಖ ಮಾಡಿ, ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಅವನು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಬಿಸಿಯಾಗದ, ನೊರೆ ಇಲ್ಲದ, ಶೂದ್ರರಿಂದ ತರದ ಮತ್ತು ಉಪ್ಪುನೀರಿನಲ್ಲದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು.’

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, 1.20.—‘*ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ನೀರು ಹೊಂದಿರುವ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಮತ್ತು ನೊರೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ ಸ್ಥಿತಿ.’*

ಗೌತಮ ಮತ್ತು ಶಂಕ-ಲಿಖಿತ (ದೋ., ಪುಟ 67).—‘ಶೂದ್ರ ಅಥವಾ ಅಶುದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ತಂದ ನೀರಿನಿಂದ ಅಲ್ಲ.’

ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ (ದೋ.).—‘*ಉಪ್ಪುನೀರಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರ ಅಥವಾ ಅಶುದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ತಂದಿಲ್ಲದ ನೀರಿನಿಂದ; ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ತಂದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ.’*

ಶುದ್ಧತೆ ಸಾಧನೆಯ ಕ್ರಮ – ವರ್ಣಧರ್ಮಾನುಸಾರ ಶೌಚವಿಧಿ

ಹೃದ್ಗಾಭಿಃ ಪೂಯತೇ ವಿಪ್ರಃ ಕಣ್ಠಗಾಭಿಸ್ತು ಭೂಮಿಪಃ ।
ವೈಶ್ಯೋಽದ್ಭಿಃ ಪ್ರಾಶಿತಾಭಿಸ್ತು ಶೂದ್ರಃ ಸ್ಪೃಷ್ಟಾಭಿರಂತತಃ ॥ 62

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಹೃದಯವರೆಗೆ ತಲುಪುವಂತೆ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಕಂಠವರೆಗೆ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ವೈಶ್ಯನು ಕುಡಿದ ನೀರಿನ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಶೂದ್ರನು ದೇಹಕ್ಕೆ ನೀರು ಸ್ಪರ್ಶವಾದಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಶೌಚದ ವಿಧಾನವನ್ನು ವರ್ಣಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಎನ್ನುವುದು ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ, ಜೀವನಶೈಲಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸ್ಥಾನದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, "ಹೃದ್ಗಾಭಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮುಖ್ಯಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ವಾಣಿ, ಆಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕಂಠವರೆಗೆ ನೀರು ತಲುಪುವ ಶೌಚವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಆಹಾರ, ವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ದೇಹಪೋಷಣೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕುಡಿದ ನೀರಿನ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧತೆ ಸಾಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶೂದ್ರನಿಗೆ ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ದೇಹಕ್ಕೆ ನೀರು ಸ್ಪರ್ಶವಾದಷ್ಟೇ ಶುದ್ಧತೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಮಾನವ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅಳೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶುದ್ಧತೆಯ ಪ್ರಮಾಣವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಅಥವಾ ಹೀನತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಲ್ಲ; ಅದು ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಶಿಸ್ತುಮಟ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ನಿಯಮ ಹೇರಿದರೆ ಅದು ಧರ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವು ಸಮತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಒಂದೇ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಅಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೆ ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆ ಮುಖ್ಯ. ಯಾರು ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ವಾಣಿಯ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಡಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಶುದ್ಧತೆ. ಯಾರು ಜೀವನೋಪಾಯ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವರೋ,*

ಅವರಿಗೆ ದೇಹಶುದ್ಧತೆಯೇ ಸಾಕು. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಜೀವನವನ್ನು ಅವನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಶೌಚದ ವಿಧಾನ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ; ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನಶೈಲಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶುದ್ಧತೆ ಸಾಧಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-5
ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯಮಗಳು

ವೇದಾಧ್ಯಯನವೆಂದರೆ ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಶಿಸ್ತಿನ ಮೂಲಕ, ಪ್ರಣವದ ಕೇಂದ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವ ಆತ್ಮಸಾಧನೆ.

ಅಧ್ಯೇಷ್ಯಮಾಣಸ್ತ್ವಚಾಂತೋ ಯಥಾಶಾಸ್ತ್ರಮುದಙ್ಮುಖಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಜಲಿಕೃತೋಽಧ್ಯಾಪ್ಯೋ ಲಘುವಾಸಾ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಃ ॥ 70
ಬ್ರಹ್ಮಾರಂಭೇಽವಸಾನೇ ಚ ಪಾದೌ ಗ್ರಾಹ್ಯೌ ಗುರೋಃ ಸದಾ ।

संहत्य हस्तावध्येयं स हि ब्रह्मांजलिः स्मृतः ॥ 71
व्यत्यस्तपाणिना कार्यमुपसंग्रहणं गुरोः ।
सव्येन सव्यः स्प्रष्टव्यो दक्षिणेन च दक्षिणः ॥ 72
अध्येष्यमाणं तु गुरुर्नित्यकालमतंद्रितः ।
अधीष्व भो इति ब्रूयाद्विरामोऽस्त्विति चारमेत् ॥ 73
ब्रह्मणः प्रणवं कुर्यादादावंते च सर्वदा ।
स्रवत्यनोंकरितं पूर्वं परस्ताच्च विशीर्यति ॥ 74
प्राक्कूलान् पर्युपासीनः पवित्रैश्चैव पावितः ।
प्राणायामैस्त्रिभिः पूतस्तत ओंकारमर्हति ॥ 75

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಶಿಷ್ಯನು ಆಚಮನ ಮಾಡಿದವನಾಗಿ, ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಮುಖನಾಗಿ ಕುಳಿತು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸರಳ ವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ವೇದಪಾಠ ಆರಂಭದಲ್ಲೂ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲೂ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುಗಳ ಪಾದಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಿಡಿದ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಜಲಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಗುರುಗೆ ಸಮೀಪ ಹೋಗುವಾಗ ಕೈಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಬಳಸಿ, ಗುರುಗಳ ಎಡಭಾಗವನ್ನು ಎಡಕೈಯಿಂದ, ಬಲಭಾಗವನ್ನು ಬಲಕೈಯಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಗುರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ "ಅಧೀಷ್ವ" ಎಂದು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಆದೇಶ ನೀಡಬೇಕು ಮತ್ತು "ವಿರಾಮೋಽಸ್ತು" ಎಂದು ಪಾಠ ಮುಗಿಸಬೇಕು. ವೇದಪಾಠದ ಆರಂಭದಲ್ಲೂ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪ್ರಣವ (ಓಂ) ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು. ಓಂ ಇಲ್ಲದೆ ಆರಂಭವಾದ ಪಾಠ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಪವಿತ್ರದಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗಿ, ಮೂರು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಂಡ ನಂತರ ಓಂಕಾರ ಜಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಿಷ್ಯನ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇರುವ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಚಮನ ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಗೆ, ಉತ್ತರಮುಖ ಧರ್ಮಜಾಗೃತಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಜಲಿ ವಿನಯಕ್ಕೆ, ಸರಳ ವಸ್ತ್ರ ಅಲಂಕಾರವಿರಹಕ್ಕೆ, ಇಂದ್ರಿಯಜಯ ಅಧ್ಯಯನಸ್ಥೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ. ವೇದಾಧ್ಯಯನವು ಕೇವಲ ಪಾಠವಲ್ಲ; ಅದು ಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಶಿಸ್ತು. ಪಾಠದ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುಪಾದಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಾವ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಜಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶರಣಾಗತಿಯ ಸಂಕೇತ. ಇದು ದೈಹಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನಸಿಕ ನಿಯಂತ್ರಣ. ಗೊಂದಲವಿಲ್ಲದ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಗಂಭೀರ ಶಿಸ್ತು. ವೇದಪಾಠ ಗುರುಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಗುರುಆಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ ಮುಗಿಯಬೇಕು. ಸ್ವೇಚ್ಛೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಣವವೇ ವೇದದ ದ್ವಾರ. ಓಂ ಇಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದ ಶಕ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಣವ ಫಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹ–ಪ್ರಾಣ–ಚಿತ್ತಗಳ ಸಮನ್ವಯವೇ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮೊದಲು ಅಹಂಕಾರ ಹೊರ ಹೋಗಬೇಕು. ದೇಹ ಹಗುರವಾದಷ್ಟೂ ಬುದ್ಧಿ ಗಂಭೀರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಗುರು ಇಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೂಲವಿಲ್ಲ. ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ ಅಹಂನಿಗ್ರಹದ ಕ್ರಿಯೆ. ದೇಹದ ನಿಯಮ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನ ನಿಯಮದಿಂದ ಹರಿಯಬೇಕು, ಹಠದಿಂದಲ್ಲ. ಪ್ರಣವ ಚೇತನವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಓಂ ಶಬ್ದವಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರಾಣದ ನಾದ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ವೇದವು ಶಬ್ದವಲ್ಲ; ಅದು ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಶರೀರ–ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮಗ್ರ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಗುರುವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ಅಸಾವಧಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಗುರುಶಬ್ದವೇ ಅಧ್ಯಯನದ ಗಡಿಯಾರ. ಓಂ ಇಲ್ಲದ*

ಜ್ಞಾನ ಜೀವವಿಲ್ಲದ ಶರೀರದಂತೆ. ಮನು ಪ್ರಣವವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕಾದ ಧ್ವನಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಅರ್ಹತೆಯಿಂದಲೇ ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧತೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಗುರುಪಾದಸ್ಪರ್ಶವೇ ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಶ್ರದ್ಧಾ ಮುದ್ರೆ. ಗುರುಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಲನವಲನಕ್ಕೂ ಶಿಸ್ತು ಅಗತ್ಯ. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಗುರುನಿಯಂತ್ರಿತ ಶಿಸ್ತು. ಪ್ರಣವವೇ ವೇದದ ಜೀವ. ಪ್ರಾಣಶುದ್ಧಿಯ ನಂತರವೇ ಪ್ರಣವೋಪಾಸನೆ ಸಾರ್ಥಕ.

ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ – ಶುದ್ಧತೆ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಪ್ರಣವದ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ :- *ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನು ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪಠ್ಯಶಿಕ್ಷಣವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ ಸಮಗ್ರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಧ್ಯಯನದ ಮುನ್ನಾಚರಣೆ, ಅಧ್ಯಯನದ ಸಮಯದ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ, ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧ, ಪ್ರಣವೋಪಾಸನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಶುದ್ಧಿ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ: ಜ್ಞಾನವು ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶುದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕವಲ್ಲ; ಅದು ಚಿತ್ತದ ಸಿದ್ಧತೆ. ಶಿಷ್ಯನು ಆಚಮನ ಮಾಡಿ, ಉತ್ತರಮುಖನಾಗಿ, ಸರಳ ವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುವುದರ ಉದ್ದೇಶ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಭಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಜಲಿಯ ಮೂಲಕ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು, ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಎದುರು ಶರಣಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪಾಠದ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುಪಾದಸ್ಪರ್ಶವು ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುನಿಯಂತ್ರಿತ ಆರಂಭ ("ಅಧೀಷ್ವ") ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ ("ವಿರಾಮೋऽಸ್ತು")—ಇವುಗಳು ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಶಿಸ್ತಿನ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಣವ (ಓಂ) ಇಲ್ಲದೆ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಯಮದಿಂದ ಮನು ಹೇಳುವುದು ಒಂದೇ: ವೇದದ ಧ್ವನಿಗೆ ಮೂಲ ನಾದ ಪ್ರಣವ. ಓಂ ಚೇತನೆಯನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿ, ಶಬ್ದವನ್ನು ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಣವೋಪಾಸನೆಗೆ ಮುನ್ನ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಣಶುದ್ಧಿ ಅಗತ್ಯ. ಪ್ರಾಣ ಶುದ್ಧವಾದಾಗಲೇ ನಾದ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾರವಾಗಿ, ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಶರೀರ–ಪ್ರಾಣ–ಚಿತ್ತಗಳ ಸಂಯೋಜಿತ ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಅತಿರೇಕವಲ್ಲ; ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ರಮಬದ್ಧ. ಶುದ್ಧತೆ ಶಿಸ್ತುಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಶಿಸ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ; ಶ್ರದ್ಧೆ ಪ್ರಣವದ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ.*

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂಶಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ವರ್ಗೀಯ ಮೇಲುಗೈ ಅಥವಾ ಆಚರಣಾತ್ಮಕ ಕಠೋರತೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಓದಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶಿಸ್ತುಗಳು ಮಾನವ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅಳೆಯಲು ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮಾನಸಿಕ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಜಲಿ, ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ, ದಿಕ್ಕಿನ ನಿಯಮ—ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಧಿಕಾರದ ಸಂಕೇತಗಳಲ್ಲ; ಅಹಂಕಾರವಿರೋಧಿ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು. ಪ್ರಣವವನ್ನು "ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಬ್ದ" ಎಂದು ಮಾತ್ರ ನೋಡಿದಾಗ ತಪ್ಪು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಪ್ರಣವವನ್ನು ಮಾನಸಿಕ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ನಂತರ ಓಂ ಜಪವು ಧ್ವನಿಯಲ್ಲ, ಸ್ಥಿತಿಯ ಅಭ್ಯಾಸ. ಹೀಗಾಗಿ ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ವಿಜ್ಞಾನ. ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ದಾಸ್ಯವೆಂದು ಕಾಣುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಗುರು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆ. ಗುರುನಿಯಂತ್ರಣವು ಶಿಷ್ಯನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಲ್ಲ; ಅವನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಚದುರಿಕೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದು. ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಅಧ್ಯಯನ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ, ಮಾಹಿತಿಯ ಗುಡ್ಡ. ಇನ್ನೊಂದು ತಪ್ಪು ಅರ್ಥವೆಂದರೆ, ಈ ನಿಯಮಗಳು "ಇಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲ" ಎನ್ನುವುದು. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ, ಇವುಗಳ ಸಾರ—ಶುದ್ಧತೆ, ಏಕಾಗ್ರತೆ, ವಿನಯ, ಕ್ರಮ—ಇಂದಿಗೂ ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಭೂತ ತತ್ತ್ವಗಳೇ. ರೂಪ ಬದಲಾಗಬಹುದು; ತತ್ತ್ವ ನಿತ್ಯ.

ಪ್ರಣವದ ಉತ್ಪತ್ತಿ – ವೇದತ್ರಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳ ಏಕತ್ವ

ಅಕಾರಂ ಚಾಪ್ಯುಕಾರಂ ಚ ಮಕಾರಂ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ವೇದತ್ರಯಾನ್ನಿರದುಹದ್ ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವರಿತೀತಿ ಚ ॥ 76

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ವೇದತ್ರಯದಿಂದ 'ಅ', 'ಉ', 'ಮ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದನು. ಹಾಗೆಯೇ 'ಭೂಃ', 'ಭುವಃ', 'ಸ್ವಃ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳನ್ನೂ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿದನು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಪ್ರಣವ (ಓಂ) ಮತ್ತು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ವೇದತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಅ', 'ಉ', 'ಮ' ಎಂಬ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರಣವದ ಅಂಗಗಳು. ಅವು ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ ಮತ್ತು ಸಾಮವೇದಗಳ ಸಾರವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿವೆ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಭೂಃ', 'ಭುವಃ', 'ಸ್ವಃ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಭೌತಿಕ, ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ದೈವಿಕ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ವೇದಗಳಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದವು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ತತ್ತ್ವ—ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ, ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಯಮ. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಣವ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಮಾನವ ಕಲ್ಪನೆಗಳಲ್ಲ; ಅವು ವೇದಸಾರದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಚೇತನ ನಾದಗಳು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆಳವಾದ ಸಂಬಂಧ ಅಡಗಿದೆ. ಪ್ರಣವವು ಕೇವಲ ಜಪಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಾದಸೂತ್ರ. 'ಅ' ಆರಂಭದ ಚೇತನ, 'ಉ' ವಿಸ್ತರಣೆಯ ಚಲನೆ, 'ಮ' ಲಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಪ್ತಿ—ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಭೂಃ–ಭುವಃ–ಸ್ವಃ ಎಂಬ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಮಾನವನ ಅನುಭವದ ಮೂರು ಹಂತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜಪದ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮೌನವಾಗಿ ತೆರೆದಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಪ್ರಣವವನ್ನು ಒಂದು ಶಬ್ದವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವೇದಗಳ ಹೃದಯಧ್ವನಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ವೇದಗಳು ಪಠ್ಯವಲ್ಲ; ಅವು ನಾದರೂಪದ ಜ್ಞಾನ. ಆ ನಾದದ ಸಂಕ್ಷೇಪವೇ 'ಓಂ'. ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗ, ಪ್ರಣವವು ಮಾನವನನ್ನು ದೇಹದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಸೇತುವೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಣವೋಪಾಸನೆ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಲಯವಾಗುವ ಸಾಧನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರಣವ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ವೇದತ್ರಯದ ಸಾರವಾಗಿದ್ದು, ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಾದತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರವು ಮೂರು ವೇದಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಒಂದೇ ನಾದದಲ್ಲಿ ಏಕೀಕರಿಸಿದ ರೂಪ.

ತ್ರಿಭ್ಯ ಏವ ತು ವೇದೇಭ್ಯಃ ಪಾದಂ ಪಾದಮದೂದುಹತ್ ।
ತದಿತ್ಯಚೋಽಸ್ಯಾಃ ಸಾವಿತ್ರ್ಯಾಃ ಪರಮೇಷ್ಠೀ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ 77

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪರಮೇಷ್ಠಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮೂರು ವೇದಗಳಿಂದ ತಲಾ ಒಂದು ಪಾದವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, "ತತ್" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಸಾವಿತ್ರಿ (ಗಾಯತ್ರಿ) ಮಂತ್ರವನ್ನು ರೂಪಿಸಿದನು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರದ ವೇದಮೂಲವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗಾಯತ್ರಿಯು ಒಂದೇ ವೇದದ ಉತ್ಪನ್ನವಲ್ಲ; ಅದು ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ ಮತ್ತು ಸಾಮವೇದಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಒಂದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಜಿಸಿದ ರೂಪ. "ಪಾದಂ ಪಾದಂ" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖದಿಂದ, ಪ್ರತಿ ವೇದದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಸಮತೋಲನಯುತ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ತತ್" ಎಂಬ*

ಪದವು ನಿರಾಕಾರ ಪರಮತತ್ತ್ವದ ಸೂಚನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗಾಯತ್ರಿ ದೇವತಾಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ತೆಗೆಯುವ ನಾದರೂಪ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏಕೀಕರಣದ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವು ವಿಭಜಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಚದುರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ; ಏಕೀಕೃತವಾದಾಗ ಅದು ಸಾಧನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂರು ವೇದಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಒಂದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಮನು ಮಾನವನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಶಬ್ದದ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವೇದಹೃದಯದ ಸ್ಪಂದನವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಮೂರು ವೇದಗಳು ಮೂರು ನದಿಗಳಾದರೆ, ಗಾಯತ್ರಿ ಅವುಗಳ ಸಂಗಮ. ಆ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಜಪಿಸಿದವನು ಜ್ಞಾನಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಲಯವಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಪ್ರಣವ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ ಜಪಿಸಿದವನು ವೇದಸಾರವಾದ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಏತದಕ್ಷರಮೇತಾಂ ಚ ಜಪನ್ ವ್ಯಾಹೃತಿಪೂರ್ವಿಕಾಮ್ ।
ಸಂಧ್ಯಾಯೋರ್ವೇದವಿದ್ ವಿಪ್ರೋ ವೇದಪುಣ್ಯೇನ ಯುಜ್ಯತೇ ॥ 78

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪ್ರಣವ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಜಪಿಸುವ ವೇದಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ವೇದಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಂಧ್ಯಾಜಪದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಣವ, ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಗಾಯತ್ರಿ—ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿ ಸಂಧ್ಯಾಜಪದ ಪೂರ್ಣತೆ. ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕ್ಷಣಗಳು; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜಪ ಮಾಡಿದ ಮಂತ್ರವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ವೇದವಿದ್" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ, ಯಾಂತ್ರಿಕ ಜಪವಲ್ಲ; ಅರ್ಥಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಜಪವೇ ಫಲಕಾರಿಯೆಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಜಪದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪುಣ್ಯವು ಕೇವಲ ಕರ್ಮಫಲವಲ್ಲ; ಅದು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯ ಫಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ವೇದಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸದಾ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಧ್ಯಯನವೇ ಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ನಿತ್ಯಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಜಪವೂ ಅದೇ ಫಲಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಗಾಯತ್ರೀ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವೇದವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಲೋಕತ್ರಯದ ಸ್ಮರಣೆ; ಗಾಯತ್ರೀ ಚೇತನಶಕ್ತಿಯ ಜಾಗೃತಿ. ಈ ಎರಡರ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗೆ ವೇದಾರ್ಥ ಜಾಗೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನವು ಕರ್ಮವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಾನುಷ್ಠಾನ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಾಲ, ನಾದ ಮತ್ತು ಚೇತನಗಳ ಸಂಗಮ ಅಡಗಿದೆ. ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವ–ವ್ಯಾಹೃತಿ–ಗಾಯತ್ರಿಯ ಜಪವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಭೂತ–ಭವಿಷ್ಯಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ವರ್ತಮಾನ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಸ್ಥಿತಿಯೇ "ವೇದಪುಣ್ಯ".

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನವು ದಿನಚರ್ಯದ ಮಧ್ಯೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸ್ಥಂಭ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ — ಈ ಎರಡು ಸಂಧಿಗಳು — ಮನುಷ್ಯನ ಬದುಕನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ದ್ವಾರಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪಿಸಿದವನು ತನ್ನನ್ನು ವೇದದ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವೇದಪುಣ್ಯ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪರಲೋಕದ ಫಲವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ, ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರಕಾಶ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸಮತೋಲನ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ನಿತ್ಯಜಪವನ್ನು ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಫಲದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಸಂಧ್ಯಾವಂದನವನ್ನು "ಕಾಲಬದ್ಧ ಆಚರಣೆ" ಎಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ಮೇಲ್ಮೈಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಅದರ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ — ಸಂಧ್ಯೆ ಜಪವು ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಸಾರ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ನಿತ್ಯಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ವೇದಚೇತನವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡಲು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಂಧ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲ, ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿದವನು, ವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ನಿತ್ಯಜಪವೇ ವೇದಸಾರ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಕ್ಕೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನಸಮಾನ ಸ್ಥಾನ. ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವೇದವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿರುವುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ನಿತ್ಯಾನುಷ್ಠಾನ–ಜ್ಞಾನ–ಪುಣ್ಯಗಳ ಏಕೀಕೃತ ಧರ್ಮದರ್ಶನ.

ತ್ರಿಕಜಪದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಶಕ್ತಿ – ಪಾಪನಾಶ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ

ಸಹಸ್ರಕೃತ್ವಸ್ತ್ವಭ್ಯಸ್ಯ ಬಹಿರೇತತ್ ತ್ರಿಕಂ ದ್ವಿಜಃ ।
ಮಹತೋಽಪ್ಯೇನಸೋ ಮಾಸಾತ್ ತ್ವಚೈವಾಹಿರ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ ॥ 79

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದ್ವಿಜನು ಪ್ರಣವ–ವ್ಯಾಹೃತಿ–ಗಾಯತ್ರಿ ಎಂಬ ಈ ತ್ರಿಕವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಸಾವಿರ ಬಾರಿ ಜಪಿಸಿದರೆ, ಅವನು ದೊಡ್ಡ ಪಾಪಗಳಿಂದಲೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳೊಳಗೆ ಸರ್ಪವು ತನ್ನ ಚರ್ಮವನ್ನು ಬಿಸಾಕುವಂತೆ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ತ್ರಿಕಜಪದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ "ತ್ರಿಕ" ಎಂದರೆ ಪ್ರಣವ, ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಗಾಯತ್ರಿ—ವೇದಸಾರದ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು. "ಬಹಿಃ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ, ಈ ಜಪವು ದೇಹದ ಹೊರಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಏಕಾಗ್ರತೆಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಸಾವಿರ ಬಾರಿ ಜಪಿಸುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಒಂದೇ ನಾದದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಜಮೆಯಾಗಿರುವ ಅಶುದ್ಧ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಕರಗುತ್ತವೆ. "ಮಾಸಾತ್" ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಇದು ಕ್ಷಣಿಕ ಪರಿಣಾಮವಲ್ಲ; ನಿಯಮಿತ ಅಭ್ಯಾಸದ ಫಲ ಎಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ಪವು ತನ್ನ ಹಳೆಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಬಿಸಾಕುವ ಉಪಮೆ ಮೂಲಕ, ಪಾಪನಾಶವನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ತ್ಯಜನೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಪುನರ್ಜನ್ಮದಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಪಾಪವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಕರ್ಮದ ದೋಷವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಶುದ್ಧ ಅಭ್ಯಾಸ. ತ್ರಿಕಜಪದ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ನಾದಬದ್ಧತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ನಾದವು ಹಳೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬಿಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪಾಪನಾಶವು ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಚೇತನದ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಪಾಪವನ್ನು ಹೊರೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲ, ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ಪವು ತನ್ನ ಚರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವಂತೆ, ಮಾನವನು ತನ್ನ ಹಳೆಯ ಅಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊಸ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಪ್ರಣವ–ವ್ಯಾಹೃತಿ–ಗಾಯತ್ರಿಯ ನಾದದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಲಯಗೊಂಡಾಗ, ಜೀವನವೇ ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಭಯದ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಧರ್ಮ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರಣವ–ವ್ಯಾಹೃತಿ–ಗಾಯತ್ರಿ ತ್ರಿಕವನ್ನು ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಜಪಿಸಿದರೆ, ಗಂಭೀರ ಪಾಪಗಳಿಂದಲೂ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ ಸಹಿತ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದವನು ಸಜ್ಜನರ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ

ಏತಯಾ�ऽಋಚಾ ವಿಸಂಯುಕ್ತಃ ಕಾಲೇ ಚ ಕ್ರಿಯಯಾ ಸ್ವಯಾ ।
ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಿಯವಿದ್ಯೋನಿರ್ಗರ್ಹಣಾಂ ಯಾತಿ ಸಾಧುಷು ॥ 80

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಿಗದಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಸಂಧ್ಯಾಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಥವಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯನು, ಸಜ್ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ನಿಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಂಧ್ಯಾಜಪದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅದರ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಏತಯಾ ಋಚಾ" ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರ. ಅದರಿಂದ "ವಿಸಂಯುಕ್ತಃ" ಆಗಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ. "ಕಾಲೇ ಚ ಕ್ರಿಯಯಾ ಸ್ವಯಾ" ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಜಾಣವಾಗಿ ಅಥವಾ ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಬಿಡುವುದು ಧರ್ಮಭಂಗ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ದಂಡನೆ ಅಥವಾ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಅಂದರೆ ಸಜ್ಜನರ ಗರಹೆ. ಕಾರಣ, ಸಂಧ್ಯಾಜಪವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪುಣ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತಿನ ಮಾದರಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸುವವನು ತನ್ನ ವರ್ಣಧರ್ಮದ ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಯಾಮ ಅಡಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಒಳಗಿನ ಭಾವವಲ್ಲ; ಅದು ಕಾಲಾನುಸಾರ ನಡೆದು ತೋರಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಗಾಯತ್ರಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಂತ್ರ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ನಿತ್ಯ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಂಕೇತ. ಅದನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ಎಂದರೆ, ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಮಾಜದ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನೂ ಹಾನಿಗೊಳಿಸುವುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾಜಪವು ದೈನಂದಿನ ಶುದ್ಧೀಕರಣ. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟವನು ಪಾಪಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲ; ಆದರೆ ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಲಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸಜ್ಜನರು ಗರಹಿಸುವುದು ಶಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಗಂಟೆ. ಧರ್ಮವು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಮಾಜವೂ ಸರಿಯಾದ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತವೆ.*

ಪ್ರಣವ–ವ್ಯಾಹೃತಿ–ಸಾವಿತ್ರಿಯ ಏಕತ್ವ – ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮುಖ

ಓಂಕಾರಪೂರ್ವಿಕಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ಮಹಾವ್ಯಾಹೃತಯೋऽವ್ಯಯಾಃ ।
ತ್ರಿಪದಾ ಚೈವ ಸಾವಿತ್ರೀ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮುಖಮ್ ॥ 81

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪ್ರಣವದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಮೂರು ಮಹಾವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ನಾಶರಹಿತವಾಗಿವೆ. ಮೂರು ಪಾದಗಳಿರುವ ಸಾವಿತ್ರಿ (ಗಾಯತ್ರಿ) ಮಂತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಮುಖವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಪ್ರಣವ, ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಗಾಯತ್ರಿಯ ತತ್ತ್ವಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಓಂಕಾರಪೂರ್ವಿಕಾಃ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ, ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲ*

ಪ್ರಣವವೇ ಎಂಬುದು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಅವ್ಯಯಾಃ" ಎಂದರೆ ಇವು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗದ ಚೇತನತತ್ತ್ವಗಳು. ಭೂಃ–ಭುವಃ–ಸ್ವಃ ಎಂಬ ಮೂರು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ದೇಹ, ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತದ ಹಂತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. "ತ್ರಿಪದಾ ಸಾವಿತ್ರೀ" ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಮೂರು ಪಾದಗಳು—ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಮೂರು ವೇದಗಳ ಸಾರವೂ, ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಅರ್ಥವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸಾವಿತ್ರಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಮಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮನ ಮುಖವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಮುಖ ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತೀಕರಣ; ನಿರಾಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಾದರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ದ್ವಾರವೇ ಗಾಯತ್ರಿ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾದ ಮತ್ತು ತತ್ತ್ವಗಳ ಏಕತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಪ್ರಣವ ಮೂಲನಾದ, ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಚೇತನದ ವಿಸ್ತರಣೆ, ಗಾಯತ್ರಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ವಿಧಿ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜಪಕ್ರಮವನ್ನು ತತ್ತ್ವಸಾಧನೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮುಖಮ್" ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವು, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶಬ್ದದ ಮೂಲಕ ಅನುಭವಿಸಬಹುದೆಂಬ ಧೈರ್ಯವಾದ ಉಪದೇಶ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ದೂರದ ಪರಮತತ್ತ್ವವಲ್ಲ. ಅವನು ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತಾನೆ, ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮೂರರ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಅರಿತವನು ಜಪ ಮಾಡುವವನಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸಂಧ್ಯಾಜಪವು ಯಾಂತ್ರಿಕ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ದ್ವಾರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರಣವದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಮೂರು ಪಾದಗಳ ಸಾವಿತ್ರಿ ಸೇರಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ವ್ಯಕ್ತರೂಪವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನಿತ್ಯ ಅಧ್ಯಯನದ ಪರಮಫಲ – ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ನಾದಾತೀತ ಸ್ಥಿತಿ

ಯೋಽಧೀತೇಽಹನ್ಯಹನ್ಯೇತಾಂ ತ್ರೀಣಿ ವರ್ಷಾಣ್ಯತಂದ್ರಿತಃ ।
ಸ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಭ್ಯೇತಿ ವಾಯುಭೂತಃ ಖಮೂರ್ತಿಮಾನ್ ॥ 82

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರು ಈ ಪ್ರಣವ–ವ್ಯಾಹೃತಿ–ಸಾವಿತ್ರಿ ಜಪವನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಪರಮಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಅವನು ವಾಯುವಿನಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಗಿ, ಆಕಾಶಸ್ವರೂಪನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ನಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಫಲವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅಹನ್ಯಹನಿ" ಎಂದರೆ ದಿನವೂ, ಮಧ್ಯೆ ಬಿಡದೆ. "ಅತಂದ್ರಿತಃ" ಎಂದರೆ ಅಲಕ್ಷ್ಯ, ಬೇಸರ ಅಥವಾ ಯಾಂತ್ರಿಕತೆ ಇಲ್ಲದೆ. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಮಾಣದ ಮಾತಲ್ಲ; ಅದು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನಾದ ಸ್ಥಿರವಾಗುವ ಕಾಲಸೂಚನೆ. ಈ ಅಭ್ಯಾಸದ ಫಲವಾಗಿ "ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಭ್ಯೇತಿ" ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದೇಹಾಂತರಗಮನದ ವಾಗ್ದಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಚಿತ್ತಾಂತರದ ಸ್ಥಿತಿ. "ವಾಯುಭೂತಃ" ಎಂದರೆ ಬಂಧನರಹಿತ, ಸ್ಪರ್ಶರಹಿತ ಸ್ಥಿತಿ. "ಖಮೂರ್ತಿಮಾನ್" ಎಂದರೆ ಆಕಾಶದಂತೆ ವ್ಯಾಪಕ, ನಿರಾಕಾರ, ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಚೇತನಾವಸ್ಥೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯ ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆ ಅಡಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಕ್ಷಣಿಕ ಅನುಭವವಲ್ಲ; ಅದು ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿ. ನಾದದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಲಯಗೊಂಡಾಗ, ಮನಸ್ಸಿನ ಗಾಢತೆ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ತವು ವಾಯುವಿನಂತೆ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ—ಆಸಕ್ತಿ, ದ್ವೇಷ, ಭಯಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ. ಆಕಾಶದಂತೆ

ರೂಪರಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ—ಸೀಮೆಗಳಿಲ್ಲದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅತೀಮಾನವೀಯ ಘಟನೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲ, ಮಾನವನೊಳಗಿನ ಸಾಧ್ಯತೆಯ ಪರಿಪಕ್ವತೆ ಎಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ದೂರದ ಗುರಿಯಲ್ಲ. ಅದು ನಿತ್ಯ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಹಜ ಫಲ. ಪ್ರಣವ–ವ್ಯಾಹೃತಿ–ಸಾವಿತ್ರಿಯ ನಾದದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳು ನಿಲ್ಲುವವನು, ತನ್ನ ದೇಹದೊಳಗೇ ಆಕಾಶವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಚೇತನ ವಾಯುವಿನಂತೆ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಆಕಾಶದಂತೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಪರ್ಶ—ಅಲ್ಲಿ ಭಯವಿಲ್ಲ, ಗಡಿ ಇಲ್ಲ, ಭೇದ ಇಲ್ಲ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ನಿತ್ಯ, ಏಕಾಗ್ರ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಜಪದಿಂದ ಮಾನವನು ವಾಯುವಿನಂತೆ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಆಕಾಶಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪರಮ ಸಾಧನೆಯ ಕ್ರಮ – ಪ್ರಣವ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಸಾವಿತ್ರಿ ಮತ್ತು ಮೌನ

ಏಕಾಕ್ಷರಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ ಪರಂ ತಪಃ ।
ಸಾವಿತ್ರ್ಯಾಸ್ತು ಪರಂ ನಾಸ್ತಿ ಮೌನಾತ್ ಸತ್ಯಂ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ॥ 83

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಒಂದು ಅಕ್ಷರವಾದ ಪ್ರಣವ (ಓಂ)ವೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮ. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತಪಸ್ಸು. ಸಾವಿತ್ರಿ ಮಂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಾದದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಮೌನಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧನಾಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಏಕಾಕ್ಷರಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ದೂರದ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ, ಪ್ರಣವರೂಪದ ನಾದವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಬಹುದೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ ಪರಂ ತಪಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ, ದೇಹವನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸಿಗಿಂತ, ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಶಾಂತ ಸಾಧನೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಸಾವಿತ್ರ್ಯಾಸ್ತು ಪರಂ ನಾಸ್ತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ಗಾಯತ್ರಿಯು ಕೇವಲ ಮಂತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ವೇದಸಾರದ ಪರಮಸಂಕೇತ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ "ಮೌನಾತ್ ಸತ್ಯಂ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ" ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅತಿಯಾದ ವಾಗ್ವಾದಕ್ಕಿಂತ ಮೌನದಲ್ಲೇ ಸತ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಆಳವಾದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯ ಹಂತಗಳು ಅಡಗಿವೆ. ಪ್ರಣವವು ತತ್ತ್ವದ ದ್ವಾರ; ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯ ಉಪಾಯ; ಸಾವಿತ್ರಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶದ ಸಾಧನ; ಮೌನ ಅಂತಿಮ ಸ್ಥಿತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ಒಳಗಿನ ಸ್ಥಿತಿಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಮಾತು ಕಡಿಮೆಯಾದಂತೆ ಸತ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಾನಸಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಅವನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಸಾಧನೆ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಡಗಿದೆ; ಒಂದು ಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಅಡಗಿದೆ; ಒಂದು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೇದಸಾರ ಅಡಗಿದೆ; ಒಂದು ಮೌನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಅಡಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಸೇರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸುವುದೇ ಪರಮಸಾಧನೆ. ಹೀಗೆ ಮನು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸರಳತೆಯ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರಣವ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಸಾವಿತ್ರಿ ಮತ್ತು ಮೌನ—ಇವೇ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಸಾಧನೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನಗಳು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನಶ್ವರ ಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮ – ಶಾಶ್ವತತೆಯ ತತ್ತ್ವ

ಕ್ಷರಂತಿ ಸರ್ವಾ ವೈದಿಕ್ಯೋ ಜುಹೋತಿಯಜತಿಕ್ರಿಯಾಃ ।

अक्षरं दुष्करं ज्ञेयं ब्रह्म चैव प्रजापतिः ॥ 84

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲಾ ವೈದಿಕ ಹೋಮ, ಯಾಗ, ಯಜ್ಞಗಳಂತಹ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ನಾಶವಾಗುವವು. ಆದರೆ ಅಕ್ಷರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಕಷ್ಟಕರವಾದುದು; ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ನಡುವಿನ ಮೂಲಭೂತ ಭೇದವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೋಮ, ಯಜ್ಞ, ಯಾಗಗಳು ವೈದಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಕ್ರಿಯೆಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ಫಲ ಕೊಟ್ಟು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಪಾಪಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಲೋಕಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಶಾಶ್ವತ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ "ಅಕ್ಷರಂ" ಎಂದರೆ ನಾಶರಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ—ಅದು ಕರ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. "ಬ್ರಹ್ಮ ಚೈವ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವ ಎರಡೂ ಭಿನ್ನವಲ್ಲ ಎಂಬ ವೇದಾಂತಸಾರವನ್ನು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯ ಕ್ರಮ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಗಳು ಅಗತ್ಯವಾದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು; ಆದರೆ ಅವೇ ಗುರಿಯಲ್ಲ. ಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮದ ಜ್ಞಾನ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಅದರ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಾಶ್ವತವನ್ನು ನಶ್ವರದಿಂದ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಬೋಧಿತವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಎರಡು ಹಂತಗಳ ಯಾತ್ರೆ. ಮೊದಲ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ, ಹೋಮ, ವಿಧಿಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಎರಡನೇ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮನಸ್ಸು ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತದೆ. ನಶ್ವರ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಸೇತುವೆ; ಶಾಶ್ವತ ಜ್ಞಾನವೇ ತೀರ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರಿತವನೇ ಧರ್ಮದ ಹೃದಯವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳು ನಶ್ವರವಾದರೂ, ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮದ ಜ್ಞಾನವೇ ಶಾಶ್ವತ; ಅದೇ ಪರಮಸಾಧನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಯಜ್ಞಗಳ ಕ್ರಮೋನ್ನತಿ – ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆಂತರಿಕ ಜಪದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ

विधियज्ञाज् जपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
उपांशुः स्यात् शतगुणः साहस्रो मानसः स्मृतः ॥ 85

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿಧಿಯಜ್ಞಕ್ಕಿಂತ ಜಪಯಜ್ಞವು ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಉಪಾಂಶು (ನಿಧಾನವಾಗಿ, ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಚ್ಚರಿಸುವ) ಜಪವು ನೂರು ಪಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಮಾಡುವ ಮಾನಸ ಜಪವು ಸಾವಿರ ಪಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಯಜ್ಞಗಳ ಮೌಲ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿಧಿಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಹೋಮ, ಯಾಗ, ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಮ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಜಪಯಜ್ಞವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಧರ್ಮವು ಕ್ರಮೇಣ ಬಾಹ್ಯದಿಂದ ಆಂತರಿಕದತ್ತ ಸಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಾಂಶು ಜಪ—ಅಂದರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹರಿಯದಂತೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಪ—ಇದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲು ಮಾನಸ ಜಪ. ಅಲ್ಲಿ*

ಶಬ್ದವೂ ಇಲ್ಲ, ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇಲ್ಲ—ಕೇವಲ ಚಿತ್ತದ ಲಯ ಮಾತ್ರ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯ ದಿಕ್ಕು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಫಲ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ತಿರುವು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಫಲವು ಕ್ರಿಯೆಯ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಚಿತ್ತದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವಸ್ತು ಬೇಕು; ಜಪಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಬೇಕು; ಮಾನಸ ಜಪದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಸಾಧನೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದಂತೆ ಅವಲಂಬನೆಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಮುಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರು ಹೊರಗಿಲ್ಲ; ಅವನು ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಗೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೊರಗಿನ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಹವಿಸ್ಸಿಗಿಂತ, ಒಳಗಿನ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿದ ಅಹಂಕಾರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಜ್ಞ. ಮಾನಸ ಜಪದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕನು ಮಾತು, ಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ದೇಹವನ್ನು ಮೀರಿ, ಶುದ್ಧ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಸಾವಿರ ಪಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಯಜ್ಞದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಬಾಹ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆಂತರಿಕ ಚಿತ್ತಜಪದತ್ತ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ; ಮಾನಸ ಜಪವೇ ಪರಮ ಯಜ್ಞ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪಾಕಯಜ್ಞಗಳ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಜಪಯಜ್ಞದ ಪರಮತ್ವ

ಯೇ ಪಾಕಯಜ್ಞಾಃ ಚತ್ವಾರೋ ವಿಧಿಯಜ್ಞಸಮನ್ವಿತಾಃ ।
ಸರ್ವೇ ತೇ ಜಪಯಜ್ಞಸ್ಯ ಕಲಾಂ ನಾರ್ಹಂತಿ ಷೋಡಶೀಮ್ ॥ 86

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾಕಯಜ್ಞಗಳು ಇದ್ದರೂ, ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರಿಕೊಂಡರೂ ಜಪಯಜ್ಞದ ಹದಿನಾರನೇ ಭಾಗದಷ್ಟು ಮೌಲ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬಾಹ್ಯ ಯಜ್ಞಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಕಯಜ್ಞಗಳು ಎಂದರೆ ಗೃಹಸ್ಥನ ನಿತ್ಯಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಗ್ನಿಹೋಮ, ವೈಶ್ವದೇವ, ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಮುಂತಾದ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳು. ಇವು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತುಗಾಗಿ ಅವಶ್ಯಕವಾದವು. ಆದರೆ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾಲ್ಕು ಪಾಕಯಜ್ಞಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರಿಕೊಂಡರೂ ಜಪಯಜ್ಞದ ಹದಿನಾರನೇ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಸಮವಲ್ಲ ಎಂಬುದರ ಮೂಲಕ, ಮನು ಸಾಧನೆಯ ತೂಕವನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆಂತರಿಕ ಚಿತ್ತದತ್ತ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಪಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸೇ ಅಗ್ನಿ, ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಹವಿಸ್, ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯೇ ಫಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ದಿಕ್ಕು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಅಗತ್ಯ, ಆದರೆ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಅವು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜಪಯಜ್ಞವು ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಪರಿವರ್ತನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನು ಇಲ್ಲಿ “ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು” ಎಂದು ಅಲ್ಲ, “ಆಳವಾಗಿ ಮಾಡು” ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಚಿತ್ತದ ಲಯದಲ್ಲೇ ಪರಮಫಲ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಹೊಗೆಯೂ ಅಗ್ನಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನ ಅಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುವ ಕ್ರಿಯೆ. ಬಾಹ್ಯ ಯಜ್ಞಗಳು ಸಮಾಜವನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತವೆ; ಜಪಯಜ್ಞವು ಮಾನವನನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಶುದ್ಧನಾದಾಗಲೇ ಸಮಾಜವೂ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮರ್ಮವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಎಲ್ಲಾ ಬಾಹ್ಯ ಪಾಕಯಜ್ಞಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಜಪಯಜ್ಞವೇ ಅನೇಕಪಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಆತ್ಮಸಾಧನೆಗೆ ಅದು ಪರಮ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-6
ಇಂದ್ರಿಯ ಬಯಕೆಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣ

ಜಪಸಾಧನೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ – ಮೈತ್ರಿಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ

जप्येनैव तु संसिद्ध्येद् ब्राह्मणो नात्र संशयः। (Kannada script:)

ಜಪ್ಯೇನೈವ ತು ಸಂಸಿದ್ಧ್ಯೇದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ।
ಕುರ್ಯಾದನ್ಯನ್ನ ವಾ ಕುರ್ಯಾನ್ ಮೈತ್ರೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉಚ್ಯತೇ ॥ 87

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಜಪಸಾಧನೆಯಿಂದಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಇತರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ, ಮೈತ್ರಿಭಾವ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಅವನನ್ನು ನಿಜವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದ ಅಂತಿಮ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅನೇಕ ವಿಧಿ, ಯಜ್ಞ, ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಗುರಿಯಲ್ಲ; ಜಪದ ಮೂಲಕ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಸಾಧಿಸುವುದೇ ಪರಮ ಗುರಿ. "ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಜಪವೇ ಸಾಕು. ಜೊತೆಗೆ "ಕುರ್ಯಾದ್ ಅನ್ಯತ್ ನ ವಾ ಕುರ್ಯಾತ್" ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಹೊರಗಿನ ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ "ಮೈತ್ರಃ" ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲಕ, ಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಗುರುತನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೈತ್ರಿ ಎಂದರೆ ಸೌಹಾರ್ದ, ಕರುಣೆ, ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಸಮದೃಷ್ಟಿ. ಈ ಗುಣವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳೂ ಅರ್ಥಹೀನವಾಗುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಹೃದಯ ಅಡಗಿದೆ. ಜಪದಿಂದ ಚಿತ್ತ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಭಾವ ಸ್ವಯಂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜಪವು ಸಾಧನೆ, ಮೈತ್ರಿ ಅದರ ಫಲ. ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ದೊಡ್ಡವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ದೊಡ್ಡವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ವರ್ಣದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಗುಣದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂದರೆ ಕೇವಲ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಅಲ್ಲ. ಅವನು ಜಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವನು, ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳತ್ತ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ನೋಡುವವನು. ಅವನು ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅವನೇ ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ರೂಪ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನು ಆಚರಣೆಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಮಾನವೀಯ ಗುಣಗಳ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಜಪಸಾಧನೆಯಿಂದ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಸಾಧಿಸಿ, ಎಲ್ಲರತ್ತ ಮೈತ್ರಿಭಾವ ಹೊಂದಿರುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಕರ್ಮಭಾರದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಒತ್ತುವ ಗ್ರಂಥ" ಎಂದು ಹೇಳುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಜಪನಿಷ್ಠೆ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕು ಅಲ್ಲ, ಅಂತರಂಗದ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಪವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಸಾಧನೆ; ಅದನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸರಳ ಮತ್ತು ಸುಲಭವಾಗಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಜಪವನ್ನು ಪರಮ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿರುವುದು. ಕರ್ಮ ಪ್ರಚುರತೆಯಿಗಿಂತ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗೆ ನೀಡಿದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನು ಮೈತ್ರಭಾವ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗ ಶಾಂತಿಯೊಂದಿಗೆ ಗುರುತಿಸಿರುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ಧರ್ಮದರ್ಶನ.

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಅವಶ್ಯಕತೆ – ಜ್ಞಾನಿಯ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಅಶ್ವೋಪಮೆ

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಚರತಾಂ ವಿಷಯೇಷ್ವಪಹಾರಿಷು।
ಸಂಯಮೇ ಯತ್ನಮಾತಿಷ್ಠೇದ್ ವಿದ್ವಾನ್ ಯಂತ್ರೈವ ವಾಜಿನಾಮ್ ॥ 88

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡಾಡಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನಿಯು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಯಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಅದು ರಥಸಾರಥಿಯು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವಂತೆಯೇ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಸ್ವಭಾವವೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪಹಾರಿಷು—ಅಂದರೆ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವು—ಎಂದು ಕರೆಯಲು ಕಾರಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ದಮನಿಸುವುದು ಅಲ್ಲ, ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಯಮಿಸುವುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಅಶ್ವೋಪಮೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಅಶ್ವಗಳು ಬಲಶಾಲಿಯಾದರೂ, ಯಂತ (ಸಾರಥಿ) ಅವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ರಥವು ಗಮ್ಯ ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲವಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಅವು ಆತ್ಮಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಶಿಸ್ತು ಅಡಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಅವು ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಅಧೀನನಾಗಿ ಬದುಕುವುದು ಅಜ್ಞಾನ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಬೇಕು, ದಾಸನಾಗಬಾರದು. "ಯತ್ನಮಾತಿಷ್ಠೇತ್" ಎಂಬ ಪದವು ಸಂಯಮವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲ; ಅದು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಕ್ಷಣಿಕ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲ, ಜೀವನಪೂರಿತ ಅಭ್ಯಾಸ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಯ ಗುರುತು ಉಪವಾಸ, ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸು ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ವೈರಾಗ್ಯವಲ್ಲ. ಅವನು ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟು-ಕೊಂಡವನು. ಅಶ್ವಗಳು ಓಡಬೇಕಾದರೂ, ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಓಡಿದರೆ ಅಪಾಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದರೂ, ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಅನುಭವಿಸಿದರೆ ಬಂಧನ. ಸಂಯಮವೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮೂಲ ಎಂದು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಓಡುವುದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನಿಯು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಾರಥಿಯು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವಂತೆ ಸಂಯಮಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಖ್ಯಾ ನಿರೂಪಣೆ – ಪ್ರಾಚೀನ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕ್ರಮ

ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುರ್ ಯಾನಿ ಪೂರ್ವೇ ಮನೀಷಿಣಃ ।
ತಾನಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯಥಾವದನುಪೂರ್ವಶಃ ॥ 89

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪ್ರಾಚೀನ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ನಾನು ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಮುಂದಿನ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಕುರಿತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲು, ಅವನು ಮೊದಲು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ಜ್ಞಾನ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಪೂರ್ವೇ ಮನೀಷಿಣಃ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ, ಈ ತತ್ತ್ವವು ಮನುನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಬಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪರಂಪರೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ, ಮನು ಮಾನವನ ಅನುಭವಲೋಕವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟು-*

ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವುಗಳನ್ನು “ಅನುಪೂರ್ವಶಃ” ವಿವರಿಸುವೆನು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ವಿಷಯವನ್ನು ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಂದೇಶ ಅಡಗಿದೆ. ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಯಾವುದನ್ನು ಸಂಯಮಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಸಂಯಮ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಮೊದಲು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ನಂತರ ಅವುಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನವು ಸದಾ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮತ್ತು ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ಇಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಪರಂಪರೆಯ ವಕ್ತಾರ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿವರಣೆ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ವಿವೇಕಕ್ಕಾಗಿ. ಮಾನವನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಅರಿತಾಗಲೇ ಅವುಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮಾನವನ ಅನುಭವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳ ಪರಂಪರೆಯಂತೆ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದಾಗಿ ಮನು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆ – ಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯ ಸಮತೋಲನ

ಶ್ರೋತ್ರಂ ತ್ವಕ್ ಚಕ್ಷುಷೀ ಜಿಹ್ವಾ ನಾಸಿಕಾ ಚೈವ ಪಂಚಮೀ ।
ಪಾಯೂಪಸ್ಥಂ ಹಸ್ತಪಾದಂ ವಾಕ್ ಚೈವ ದಶಮೀ ಸ್ಮೃತಾ ॥ 90

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕಿವಿ, ಚರ್ಮ, ಕಣ್ಣು, ನಾಲಿಗೆ, ಮೂಗು—ಇವು ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಗುದ, ಲಿಂಗ, ಕೈ, ಕಾಲು ಮತ್ತು ವಾಣಿ—ಇವು ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಹೀಗೆ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಮಾನವನ ಇಂದ್ರಿಯಲೋಕವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು—ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳ ಅನುಭವ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು—ವಿಸರ್ಜನೆ, ಸಂತಾನಸೃಷ್ಟಿ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ, ಸಂಚಲನ ಮತ್ತು ಸಂವಹನ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ಪಾಪದ ಮೂಲವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಾಧನೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿರುವುದೇ ದೋಷವಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಅಸಂಯಮವೇ ಬಂಧನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವು ದಮನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವಿವೇಕಕ್ಕಾಗಿ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನದ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಸಂಯೋಜನೆ. ಕೇವಲ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರೆ ಭೋಗ; ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರೆ ಯಾಂತ್ರಿಕತೆ. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ದಿಕ್ಕು ನೀಡುತ್ತವೆ; ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಮನು ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮಾನ ಮಹತ್ವದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಒಂದನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಅಲ್ಲ; ಎರಡನ್ನೂ ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನವ ದೇಹ ಶತ್ರುವಲ್ಲ. ಅದು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಯಂತ್ರ. ಕಿವಿ ಕೇಳಲಿ, ಕಣ್ಣು ನೋಡಲಿ, ನಾಲಿಗೆ ಆಸ್ವಾದಿಸಲಿ—but ಸಂಯಮದೊಂದಿಗೆ. ಕೈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿ, ಕಾಲು ನಡೆಯಲಿ, ವಾಣಿ ಮಾತಾಡಲಿ—but ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಮಿತಿಯೊಂದಿಗೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ಜೀವನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಧರ್ಮ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಸಂಯಮಿತ ಬಳಕೆಯೇ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯ–ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿಭಜನೆ – ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರ

ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪಂಚೈಷಾಂ ಶ್ರೋತ್ರಾದೀನ್ಯನುಪೂರ್ವಶಃ ।
ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪಂಚೈಷಾಂ ಪಾಯ್ವಾದೀನಿ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ 91

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಿವಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಗಳು (ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು). ಗುದದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಉಳಿದ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೋತ್ರ, ತ್ವಕ್, ಚಕ್ಷು, ಜಿಹ್ವಾ, ನಾಸಿಕಾ—ಇವು ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಗಳು, ಏಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥ, ಹಸ್ತ, ಪಾದ ಮತ್ತು ವಾಣಿ—ಇವು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಏಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನವು ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ "ಅನುಪೂರ್ವಶಃ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಅಸಂಬದ್ಧವಲ್ಲ; ಅದು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಡಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನ ಒಳಗೆ ಬರುತ್ತದೆ, ಕ್ರಿಯೆ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನ ದೋಷಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸಂಯಮವು ಎರಡಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ—ಇದು ಭಾವನೆಯ ಮಾತಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕ ಯಂತ್ರದ ವಿವರಣೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಜೀವನವು ಒಳಗೆ ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೂ ಹೊರಗೆ ನೀಡುವದಕ್ಕೂ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನ. ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಯೋಚಿಸದೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅಶಾಂತಿ; ಕಂಡುದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ಬಂಧನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಗಳ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯಮ—ಇವೆರಡೂ ಧರ್ಮದ ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳು. ಒಂದಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಚಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮಾನವನ ಐದು ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಗಳು ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕ್ರಿಯೆಗೆ; ಇವೆರಡರ ಸಂಯಮವೇ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮನಸ್ಸು – ಹನ್ನೊಂದನೇ ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಜಯದ ಕೇಂದ್ರ

ಏಕಾದಶಂ ಮನೋ ಜ್ಞೇಯಂ ಸ್ವಗುಣೇನೌಭಯಾತ್ಮಕಮ್ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ ಜಿತೇ ಜಿತಾವೇತೌ ಭವತಃ ಪಂಚಕೌ ಗಣೌ ॥ 92

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹನ್ನೊಂದನೇ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಎರಡೂ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ, ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎರಡೂ ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಇಂದ್ರಿಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಶಿಖರವನ್ನು ತಲುಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಣ ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಅವುಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದೇ ಮೂಲ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಸ್ವಗುಣೇನೌಭಯಾತ್ಮಕಮ್" ಎಂಬ ಪದವು ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ—ಅದು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಸೇತುವೆಯಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಅಶಾಂತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಎರಡೂ ಅಶಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾದರೆ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ವಯಂ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಸೂತ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಯುದ್ಧವು ಹೊರಗಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣು ನೋಡುತ್ತದೆಯೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ, ನೋಡಿದುದನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಹೇಗೆ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಬಂಧನ ಅಥವಾ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಾರಣ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವನ್ನು ಸರಳಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ—ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಒಂದೇ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿಯಿರಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಶತ್ರುವೂ ಆಗಬಹುದು, ಗುರುವಾಗಬಹುದು. ಅದು ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಓಡಿದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ದಾಸರಾಗುತ್ತವೆ; ಅದು ಸಂಯಮದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ಸೇವಕರಾಗುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಅಲ್ಲ; ಸ್ವಂತ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶುರುವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮನಸ್ಸೇ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಇಂದ್ರಿಯ; ಅದನ್ನು ಜಯಿಸಿದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ವಯಂ ಜಯಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ – ಪತನ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಿಯ ದ್ವಿಮಾರ್ಗ

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಸಂಗೇನ ದೋಷಂ ಋಚ್ಛತ್ಯಸಂಶಯಮ್ ।
ಸಂನಿಯಮ್ಯ ತು ತಾನ್ಯೇವ ತತಃ ಸಿದ್ಧಿಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ ॥ 93

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ದೋಷಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸಂಯಮಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಇಂದ್ರಿಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಾರವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ವತಃ ದೋಷಕರವಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಆಸಕ್ತಿಯೇ ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. "ಪ್ರಸಂಗೇನ" ಎಂಬ ಪದವು ಅತಿಯಾದ ಒಳಪಡುವಿಕೆ, ನಿರಂತರ ತೊಡಗುವಿಕೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಅಂಟಿಕೊಂಡಾಗ, ಮನಸ್ಸು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ದೋಷ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯತ್ಯಾಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಸಂನಿಯಮ್ಯ ತು ತಾನ್ಯೇವ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಅದೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ತಂದಾಗ, ಅವು ಸಾಧನೆಯ ಸಾಧನಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಯಮವೇ ಪತನ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಿಯ ನಡುವಿನ ಏಕೈಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಪಾಪ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಗಳು ಹೊರಗಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಅವು ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯ–ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಸಂಯಮವೆಂದರೆ ತಡೆಗೋಡೆ

ಅಲ್ಲ; ಅದು ದಿಕ್ಕುಸೂಚಿ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಜೀವನದ ಯಶಸ್ಸು ಅಥವಾ ವಿಫಲತೆಯನ್ನು ಒಂದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬೆಂಕಿಯಂತೆ. ಅವು ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದೆ ಹರಿದರೆ ಸುಡುತ್ತವೆ; ನಿಯಂತ್ರಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬೆಳಕು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿಯೇ ಬಂಧನ; ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮವೇ ಮುಕ್ತಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಭಯದಿಂದಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಿಂದ ಅನುಸರಿಸುವ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿ ಮಾನವನನ್ನು ದೋಷಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ; ಅದೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯಮ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ದಕ್ಷ-ಸ್ಮೃತಿ (7.12 ಮತ್ತು 16).:- 'ಯಾರ ಮನಸ್ಸು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಸನಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಅವರು ಎಂದಿಗೂ ಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗಿಯು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಸನಿಯಾಗುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು.'

ವಶಿಷ್ಠ-ಸ್ಮೃತಿ (30.10-11).:- 'ಒಬ್ಬನು ವಯಸ್ಸಾದಂತೆ ಅವನ ಕೂದಲುಗಳು ಕೂಡ ಉದುರಿಹೋಗುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತಿನ ಹಂಬಲವು ಮನುಷ್ಯ ಮಸುಕಾಗುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಎಂದಿಗೂ ಮಸುಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂರ್ಖ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ, ಮನುಷ್ಯ ಮಸುಕಾಗುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಮಸುಕಾಗದ, ಮಾರಕ ರೋಗ - ಅಂತಹ ಬಯಕೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವನು ಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.'

ಕಾಮದ ಸ್ವಭಾವ – ಭೋಗದಿಂದ ಶಮನವಲ್ಲ, ವೃದ್ಧಿಯೇ

ನ ಜಾತು ಕಾಮಃ ಕಾಮಾನಾಮುಪಭೋಗೇನ ಶಾಮ್ಯತಿ ।
ಹವಿಷಾ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮ್ಯೆವ ಭೂಯ ಏವಾಭಿವರ್ಧತೇ ॥ 94

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕಾಮವು ತನ್ನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸು ಹಾಕಿದಂತೆ, ಅದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಮಾನವ ಮನಸ್ಸಿನ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಯಥಾರ್ಥ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾನೆ—ಕಾಮವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದರೆ ಅದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂದು. ಆದರೆ ಮನು ಇದನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ತಳ್ಳಿಹಾಕುತ್ತಾನೆ. "ನ ಜಾತು" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ, ಯಾವುದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಕಾಮವು ಭೋಗದಿಂದ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸು ಹಾಕಿದಂತೆ, ಭೋಗವು ಕಾಮವನ್ನು ತಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಇಂಧನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಾಮದ ಸಮಸ್ಯೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಅಡಗಿದೆ. ಕಾಮವು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಸ್ತುವಿನ ಆಸೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ನಿರಂತರ ಹೆಚ್ಚುವ ಮನೋವೃತ್ತಿ. ಇಂದು ಒಂದು ವಿಷಯ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದರೆ, ನಾಳೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಭೋಗವು ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಹೊಸ ನಿರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ ಭೋಗವಲ್ಲ; ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ವಾಸ್ತವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮ ಶತ್ರುವಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದರೆ ಅದು ಅತೃಪ್ತಿಯ ಅಗ್ನಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಷಯಗಳ ಹವಿಸ್ಸು ಹಾಕಿದಷ್ಟು, ಅದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಉರಿಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುವುದು ಹೊರಗಿನಿಂದಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ವಿವೇಕದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭೋಗವಿರೋಧಿ ಅಲ್ಲ; ಭ್ರಮಾವಿರೋಧಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಕಾಮವು ಭೋಗದಿಂದ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸು ಹಾಕಿದಂತೆ ಅದು ಇನ್ನಷ್ಟು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗ – ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮಾನದಂಡ

ಯಶ್ಚೈತಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್ ಸರ್ವಾನ್ ಯಶ್ಚೈತಾನ್ ಕೇವಲಾಂಸ್ತ್ಯಜೇತ್ ।
ಪ್ರಾಪಣಾತ್ ಸರ್ವಕಾಮಾನಾಂ ಪರಿತ್ಯಾಗೋ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ॥ 95

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರು ಎಲ್ಲ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಯಾರು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾನೋ—ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕಿಂತ ಅವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಭೋಗ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗಬಹುದು, ಯಶಸ್ವಿಯಾಗ-ಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ಆಸಕ್ತಿಯ ಬಂಧನದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಕಾಮಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವನು ಹೊರಗೆ ಏನನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡವನಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವನು ಒಳಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಭೋಗವನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಅದರ ಮಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭೋಗವು ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಸೂಚಕ; ತ್ಯಾಗವು ವಿವೇಕದ ಸೂಚಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಅತೀತತೆಯಲ್ಲಿ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಗುರಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಅಡಗಿದೆ. ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಜೀವನದ ಒಂದು ಹಂತ; ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ಬಂಧನ. ಕಾಮಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ಅಲ್ಲ; ಅದು ಜಗತ್ತಿನ ಮೇಲಿನ ಅಧೀನತೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಬಲವಂತದ ವ್ರತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನೋದಯದ ಸಹಜ ಫಲವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ತ್ಯಾಗವು ದೌರ್ಬಲ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಅತಿದೃಢತೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಶ್ರೀಮಂತನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವವನು ಅಲ್ಲ; ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅವಲಂಬಿತನಲ್ಲದವನು. ಎಲ್ಲ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೂ ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ "ಇನ್ನೂ ಬೇಕು" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಾಮಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯೇ ಪರಮಲಾಭ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದ ಶಿಖರವನ್ನು ಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಎಲ್ಲ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಅವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ತ್ಯಾಗವೇ ನಿಜವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ನಿಜ ಮಾರ್ಗ – ತ್ಯಾಗವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನ

ನ ತಥೈತಾನಿ ಶಕ್ಯಂತೇ ಸಂನಿಯಂತುಮಸೇವಯಾ ।
ವಿಷಯೇಷು ಪ್ರಜುಷ್ಟಾನಿ ಯಥಾ ಜ್ಞಾನೇನ ನಿತ್ಯಶಃ ॥ 96

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು, ಕೇವಲ ಉಪಭೋಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದರಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬಹುದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಕುರಿತು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ—ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು. ಆದರೆ ಮನು ಇದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. "ಅಸೇವಯಾ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೂರ ಉಳಿಯುವುದು, ಹೊರಗಿನಿಂದ ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದು. ಇಂತಹ ಬಾಹ್ಯ ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳ ಆಸಕ್ತಿ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಜೀವಂತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ತೊಡಗಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ತ್ಯಾಗವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಸಂಯಮವೇ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯದ ಶುದ್ಧ ರೂಪ ಅಡಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ತ್ಯಾಗವು ದಮನವಾಗುತ್ತದೆ; ದಮನದಿಂದ ಒಳಗೊಳಗಿನ ಒತ್ತಡ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ವಿಷಯಗಳ ನಿಜ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ—ಅವು ಕ್ಷಣಿಕ, ಅತೃಪ್ತಿಕರ ಮತ್ತು ಬಂಧನಕಾರಿಗಳು ಎಂದು. ಈ ಅರಿವು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾದಾಗ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ವಿವೇಕಜನ್ಯ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಬೇಕಿಲ್ಲ, ಓಡಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಜ್ಞಾನವು ಬೆಳಕಿನಂತೆ; ಬೆಳಕು ಬಂದಾಗ ಕತ್ತಲೆ ಓಡಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ, ಅದನ್ನು ಹೊರಹಾಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನ ಸ್ಥಿರವಾದಾಗ, ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿ ತಾನೇ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಠೋರತೆಯಲ್ಲ, ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಕೇವಲ ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ; ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿಜವಾಗಿ ಸಂಯಮಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ದುಷ್ಟಭಾವದ ಅಸಾಧ್ಯತೆ – ವಿಧಿ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದ ಮಿತಿಗಳು

ವೇದಾಸ್ತ್ಯಾಗಶ್ಚ ಯಜ್ಞಾಶ್ಚ ನಿಯಮಾಶ್ಚ ತಪಾಂಸಿ ಚ ।
ನ ವಿಪ್ರದುಷ್ಟಭಾವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಂ ಗಚ್ಛತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ॥ 97

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ತ್ಯಾಗ, ಯಜ್ಞಗಳು, ನಿಯಮಗಳು ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸುಗಳೆಲ್ಲ ಇದ್ದರೂ, ದುಷ್ಟಭಾವ ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಸಿದ್ಧಿ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಹೊರಗಿನ ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಇದ್ದರೂ, ಒಳಗಿನ ಭಾವನೆ ದುಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವೇದಪಠಣ, ಯಜ್ಞ, ತಪಸ್ಸು— ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಸಾಧನಗಳು - ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ. "ವಿಪ್ರದುಷ್ಟಭಾವ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಅಹಂಕಾರ, ದ್ವೇಷ, ವಂಚನೆ ಮತ್ತು ಕಪಟತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೋಭಾವ. ಇಂತಹ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ನೆಲೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ, ಭಾವದ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಮಾನದಂಡ ಅಡಗಿದೆ. ಸಿದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಚಿತ್ತಪರಿವರ್ತನೆ. ದುಷ್ಟಭಾವವು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸುಗಳ ಶತ್ರು. ಹೊರಗೆ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೂ ಒಳಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಆ ತ್ಯಾಗ ಕೇವಲ ನಾಟಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಪಟದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಗಡಿ ಎಳೆಯುತ್ತಾನೆ—ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೂ ಸಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರು ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ. ವೇದಗಳು ಓದಲ್ಪಡಬಹುದು, ಯಜ್ಞಗಳು ನಡೆಯಬಹುದು, ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಬಹುದು—ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ದುಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಧೂಮವಷ್ಟೇ. ಧರ್ಮವು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಸಸ್ಯ; ಹೊರಗಿನ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅದು ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಕಂಡದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಮಹಾವಾಕ್ಯ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೇದ, ಯಜ್ಞ, ತಪಸ್ಸುಗಳೆಲ್ಲ ಇದ್ದರೂ ದುಷ್ಟಭಾವ ಹೊಂದಿರುವವನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ; ಭಾವಶುದ್ಧಿಯೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಆಧಾರ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಬಾಹ್ಯ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಅತಿಯಾದ ಒತ್ತು ನೀಡುವ ಗ್ರಂಥ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಲ್ಲ ಬಾಹ್ಯ ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ದುಷ್ಟಭಾವವಿದ್ದರೆ ಯಾವುದೂ ಫಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ನೈತಿಕವಾಗಿ ಅಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಜಾತಿವಾದವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುವ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಗ್ರಂಥ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಬಾಹ್ಯ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಗಿಂತ ಅಂತರಂಗ ಭಾವಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೂ ನೈತಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ವಿನಾಯಿತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಘೋಷಣೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಮಾನವೀಯ, ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ ಮತ್ತು ಕಾಲಾತೀತ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ ಇದು.

ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನ ಲಕ್ಷಣ – ಅನುಭವದ ಮಧ್ಯೆ ಸಮಚಿತ್ತತೆ

ಶ್ರುತ್ವಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟ್ವಾ ಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಚ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಘ್ರಾತ್ವಾ ಚ ಯೋ ನರಃ ।
ನ ಹೃಷ್ಯತಿ ಗ್ಲಾಯತಿ ವಾ ಸ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಃ ॥ 98

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕೇಳಿ, ಮುಟ್ಟಿಸಿ, ನೋಡಿ, ತಿಂದು, ವಾಸನೆ ಅನುಭವಿಸಿದರೂ, ಅತಿಯಾಗಿ ಹರ್ಷಿಸಲೂ ಇಲ್ಲ, ದುಃಖಪಡುವುದೂ ಇಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗುರುತನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸುವವನು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಲ್ಲ; ಇಂದ್ರಿಯಾನುಭವಗಳ ಮಧ್ಯೆಯೂ ಸಮಚಿತ್ತತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನೇ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ. ಕೇಳುವುದು, ನೋಡುವುದು, ತಿನ್ನುವುದು, ವಾಸನೆ ಅನುಭವಿಸುವುದು—ಇವು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಸಹಜ ಅಂಶಗಳು. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಅತಿಯಾಗಿ ಹರ್ಷಗೊಂಡರೆ ಅಥವಾ ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕುಸಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ ಇಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದಮನವಲ್ಲ, ಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನುಭವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಚಿತ್ತ ಅಲುಗುವುದಿಲ್ಲ— ಅದು ಪಾಂಡಿತ್ಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮತ್ವಯೋಗ ಅಡಗಿದೆ. ಅನುಭವವೇ ಬಂಧನವಲ್ಲ; ಅನುಭವದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅತಿರೇಕದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯೇ ಬಂಧನ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಲೋಕವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಲೋಕದಿಂದ ತಾನು ಆಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹರ್ಷ ಮತ್ತು ಗ್ಲಾನಿ—ಇವೆರಡೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಅತಿರೇಕದ ಅಲೆಗಳು. ಅವು ಶಮನವಾದಾಗ ಚಿತ್ತ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯ "ಸಮದುಃಖಸುಖ" ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನೆಲೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನೆಂದರೆ ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ನಿರ್ಜೀವನಲ್ಲ, ಅವನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಆ ಅನುಭವ ಅವನನ್ನು ಎಳೆದಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಖ ಬಂದರೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ;*

ದುಃಖ ಬಂದರೂ ಕುಸಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಒಳಗಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. ಇಂದ್ರಿಯಜಯ ಎಂದರೆ ಲೋಕವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಅಲ್ಲ; ಲೋಕದ ಮಧ್ಯೆ ನಿಲ್ಲುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಇಂದ್ರಿಯಾನುಭವಗಳ ನಡುವೆ ಹರ್ಷ–ವಿಷಾದಗಳಿಂದ ಅಲುಗದೆ ಸಮಚಿತ್ತನಾಗಿರುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯದ ಅಸಂಯಮವೂ ಜ್ಞಾನನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಯದ್ಯೇಕಂ ಕ್ಷರತೀಂದ್ರಿಯಮ್ ।
ತೇನಾಸ್ಯ ಕ್ಷರತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾ ದೃತೇಃ ಪಾದಾದಿವೋದಕಮ್ ॥ 99

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯವು ಸಂಯಮ ತಪ್ಪಿದರೂ, ಅದರ ಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ (ಬುದ್ಧಿ) ರಂಧ್ರವಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ನೀರು ಸುರಿಯುವಂತೆ ಹಾರಿಹೋಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮನುಷ್ಯನು "ನನ್ನ ಬಹುತೇಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿವೆ, ಒಂದಿಷ್ಟು ತಪ್ಪಿದ್ದರೂ ಏನು?" ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಮನು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯವೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ತಪ್ಪಿದರೆ, ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ರಂಧ್ರವಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ನೀರು ಹಾಕಿದರೂ ಅದು ನಿಲ್ಲದಂತೆ, ಅಸಂಯಮಿತ ಇಂದ್ರಿಯವಿದ್ದಾಗ ಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞೆ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮವನ್ನು ಭಾಗಶಃ ಸಾಧ್ಯವಿರುವ ವಿಷಯವೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಸಮಗ್ರ ಶಿಸ್ತಿನ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯ ಅಡಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಲ್ಲ; ಅವು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿವೆ. ಒಂದೇ ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯದ ಅತಿರೇಕವು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕೆಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಅಶಾಂತವಾದಾಗ, ಬುದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿರತೆ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರಬಹುದು, ಆದರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುವುದು ಕಠೋರತೆ ಅಲ್ಲ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸ್ಥಿರವಾದ ಒಳನಿಲುವು. ಆ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಸಹಕರಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ಕಡೆ ಸಡಿಲತೆ ಬಂದರೆ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಒಳಜಗತ್ತೇ ಸೋರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧಕನು "ಒಂದು ಮಾತ್ರ" ಎಂಬ ಸಡಿಲತೆಯನ್ನು ಅನುಮತಿಸಬಾರದು. ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ-ದ್ದಾಗಲೇ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಸಂಯಮ ತಪ್ಪಿದರೆ, ಪ್ರಜ್ಞೆ ರಂಧ್ರವಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯ ನೀರಿನಂತೆ ಸೋರಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದ್ರಿಯ–ಮನಸ್ಸಿನ ಜಯದಿಂದ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ – ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ದೇಹಸಾಧನೆ

ವಶೇ ಕೃತ್ವೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮಂ ಸಂಯಮ್ಯ ಚ ಮನಸ್ತಥಾ ।
ಸರ್ವಾನ್ ಸಂಸಾಧಯೇದರ್ಥಾನ್ ಅಕ್ಷಿಣ್ವನ್ ಯೋಗತಸ್ತನೂಮ್ ॥ 100

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಸಂಯಮಿಸಿದವನು, ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸುತ್ತಾ, ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಗುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. "ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮ" ಎಂದರೆ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹ. ಅವುಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತರುವುದೇ ಮೊದಲ ಹಂತ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; "ಮನಸ್ತಥಾ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮವನ್ನೂ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗದು; ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡೂ ಸೇರಿದಾಗಲೇ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಜೀವನದ "ಅರ್ಥ"ಗಳನ್ನು—ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ—ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲನು. "ಯೋಗತಸ್ತನೂಮ್ ಅಕ್ಷಿಣ್ವನ್" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಯೋಗವನ್ನು ದೇಹಶೋಷಣೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ದೇಹದ ಪೋಷಣೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಯೋಗದಿಂದ ದೇಹವೂ, ಮನಸ್ಸೂ, ಚಿತ್ತವೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯ ಸಮಗ್ರ ಮಾದರಿ ಅಡಗಿದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಜೀವನತ್ಯಾಗವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವನನಿಯಂತ್ರಣವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದಾಸನಾದವನು ಗುರಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾದವನು ಗುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗವು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಆಸನ–ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಗಳಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುವ ಶಿಸ್ತು. ದೇಹವನ್ನು ಹಿಂಸಿಸದೇ, ಅದನ್ನು ಸಾಧನೆಯ ಯಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಮಾರ್ಗವೇ ಯೋಗ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಜೀವನ ಸೋಲು–ಗೆಲುವಿನ ಆಟವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಯಮ–ಸಿದ್ಧಿಯ ಪಥ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿ, ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ದೇಹವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದವನು—ಅವನು ಲೋಕದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ; ಲೋಕದಲ್ಲೇ ನಿಂತು ಸಫಲನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಧರ್ಮವನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನ ಕಠೋರತೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ಸಮತೋಲನದ ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಸಂಯಮಿಸಿ, ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ದೇಹವನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸಿದವನು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಗುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವ್ಯಾಸಸ್ಮೃತಿ (4.60-61).:- *'ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯ ಸಾಧಿಸುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬನು ವೀರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕೇವಲ ವಾಗ್ಮಿತೆಯಿಂದ ವಾಗ್ಮಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಉದಾರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅಂಗಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಮೂಲಕ ಒಬ್ಬನು ವೀರನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ, ಕಲಿತವನಾಗುತ್ತಾನೆ, - ಸತ್ಯದಿಂದ, ವಾಗ್ಮಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತು ಉದಾರನಾಗುವುದು, ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ.'*

ಅಧ್ಯಾಯ-7
ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ವಿಧಿ

ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಕ್ರಮ – ಪ್ರಾತಃ ಮತ್ತು ಸಾಯಂ ಸಂಧ್ಯೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶಿಸ್ತು

ಪೂರ್ವಾಂ ಸಂಧ್ಯಾಂ ಜಪಂಸ್ತಿಷ್ಠೇತ್ ಸಾವಿತ್ರೀಮಾರ್ಕದರ್ಶನಾತ್ ।
ಪಶ್ಚಿಮಾಂ ತು ಸಮಾಸೀನಃ ಸಮ್ಯಗ್ ಋಕ್ಷವಿಭಾವನಾತ್ ॥ 101

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ನೋಡುವ ತನಕ ಸಾವಿತ್ರೀ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿರಬೇಕು. ಸಂಜೆ ಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವ ತನಕ ಕುಳಿತುಕೊಂಡೇ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಕಾಲ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಸಂಧ್ಯೆ ಜಾಗೃತಿಯ ಸಂಕೇತ. ಸೂರ್ಯೋದಯವು ಚೈತನ್ಯದ ಉದಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜಪ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿಂತು ಜಪಿಸುವುದು ದೇಹವನ್ನು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಯಂಕಾಲದ ಸಂಧ್ಯೆ ಶಾಂತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ನಂತರ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಾಣುವ ತನಕ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಜಪಿಸುವುದು, ದಿನದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತರಲು ಸಹಾಯಕ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕರ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಕಾಲ–ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯ ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನಚಕ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯೆ ಚಲನೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಯಾರಿ; ಸಂಜೆ ಸಂಧ್ಯೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾವಲೋಕನ. ನಿಲ್ಲುವುದು ಮತ್ತು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಪ್ರತೀಕ. ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗೆ ತೆರೆಯುತ್ತದೆ, ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯನ್ನು ದಿನದ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದ ಮಾನಸಿಕ ಸಂಯಮದ ಗಡಿ ರೇಖೆಗಳಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ದೇವರನ್ನು ಸಂತೈಸುವ ವಿಧಿಯಲ್ಲ. ಅದು ಮಾನವನು ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಾರಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಸಮತೋಲನಕ್ಕೆ ತರಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮ. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿ, ಸಂಜೆ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುವುದು ಇದರ ಗುರಿ. ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಹೊರಗಿನ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕೇತಗಳು; ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಒಳಗಿನ ಆಕಾಶವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ, ದಿನದ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಫಲ – ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಹಗಲಿನ ದೋಷಗಳ ಶೋಧನೆ

ಪೂರ್ವಾಂ ಸಂಧ್ಯಾಂ ಜಪಂಸ್ತಿಷ್ಠನ್ನೈಶಮೇನೋ ವ್ಯಪೋಹತಿ ।
ಪಶ್ಚಿಮಾಂ ತು ಸಮಾಸೀನೋ ಮಲಂ ಹಂತಿ ದಿವಾಕೃತಮ್ ॥ 102

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಜಪ ಮಾಡುವವನು, ರಾತ್ರಿ ಉಂಟಾದ ದೋಷವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಜೆ ಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಜಪ ಮಾಡುವವನು, ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಮಲಿನತೆಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾತ್ರಿ ಮಾನವನು ಅಜ್ಞಾನ, ಅಚೇತನ ಮತ್ತು ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಅಜಾಗೃತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅಸ್ಪಷ್ಟತೆಗಳು ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತವೆ. ಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಜಪ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆ ರಾತ್ರಿ ಉಂಟಾದ "ಐಶಮೇನಃ" — ಅಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಜನ್ಯ ದೋಷ — ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ಹಗಲು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ, ಮಾತು, ಚಿಂತನೆಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಮಲಿನತೆಗಳನ್ನು, ಸಂಜೆ ಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ*

ಕುಳಿತು ಜಪ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶೋಧಿಸಬಹುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಪಾಪ–ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಭಯದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಮಾನಸಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಿನಚರಿಯ ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತು ಅಡಗಿದೆ. ಮಾನವನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತಿಳಿದು–ತಿಳಿಯದೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವು ಕೇವಲ ನೈತಿಕ ತಪ್ಪುಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶುದ್ಧತೆಗಳು. ಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಗುವ ಸೇತು. ಸಂಜೆ ಸಂಧ್ಯೆ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಶಾಂತಿಗೆ ಮರಳುವ ದ್ವಾರ. ಈ ಎರಡು ಸಂಧ್ಯೆಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಮನಸ್ಸು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮಲಿನವಾಗುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯನ್ನು ದೈನಂದಿನ ಆತ್ಮಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಅಗತ್ಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಪರಿಹಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಸ್ನಾನ. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸದೇ ದಿನ ಆರಂಭಿಸಿದರೆ, ಅಶುದ್ಧತೆಯೇ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಜೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಳೆಯದೇ ಮಲಗಿದರೆ, ಅದೇ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತೆ ಮುಂದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಈ ನಿರಂತರ ಮಲಿನತೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವ ಶಾಂತ ವಿಧಾನ. ಇದು ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ವಿಧಿಯಲ್ಲ; ಸ್ವಂತ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕೊಡುವ ವಿರಾಮ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯೆ ರಾತ್ರಿ ಉಂಟಾದ ದೋಷವನ್ನು ಶೋಧಿಸುತ್ತದೆ; ಸಂಜೆ ಸಂಧ್ಯೆ ಹಗಲಿನ ಮಲಿನತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ತ್ಯಾಗದ ಪರಿಣಾಮ – ಅಧಿಕಾರದ ಅಸಾಧ್ಯತೆ, ಅಪಮಾನವಲ್ಲ

ನ ತಿಷ್ಠತಿ ತು ಯಃ ಪೂರ್ವಾಂ ನೌಪಾಸ್ತೇ ಯಶ್ಚ ಪಶ್ಚಿಮಾಮ್ ।
ಸ ಶೂದ್ರವದ್ ಬಹಿಷ್ಕಾರ್ಯಃ ಸರ್ವಸ್ಮಾದ್ ದ್ವಿಜಕರ್ಮಣಃ ॥ 103

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರು ಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಂತು ಆಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಯಾರು ಸಂಜೆ ಸಂಧ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವನು ದ್ವಿಜನಾಗಿದ್ದರೂ ದ್ವಿಜಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ವಂಚಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಪ್ಪಾಗಿ "ಅವಮಾನ" ಅಥವಾ "ಜಾತಿ ದ್ವೇಷ"ದಂತೆ ಓದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮಾನವನ ಗೌರವವನ್ನು ಕೀಳಾಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಶೂದ್ರವತ್" ಎಂಬ ಪದವು ಇಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಅಧಿಕಾರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ವಿಜಕರ್ಮಗಳು ಎಂದರೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞ, ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾರಿತ ಕರ್ಮಗಳು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಕೇವಲ ಜನ್ಮದಿಂದ ಅಲ್ಲ; ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾತಃ ಮತ್ತು ಸಾಯಂ ಸಂಧ್ಯೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವವನು, ತನ್ನ ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತನ್ನೇ ತ್ಯಜಿಸಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ದ್ವಿಜಕರ್ಮಗಳ ಅಧಿಕಾರ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸೂತ್ರ ಅಡಗಿದೆ: ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೇ ಆಧಾರ. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಕೇವಲ ವಿಧಿಯಲ್ಲ; ಅದು ದಿನದ ಎರಡು ಬಾರಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ನಿಯಮ. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟವನು ದ್ವಿಜನಾದರೂ ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರಶೂನ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜತ್ವವನ್ನು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅದು ಪಾಲನೆಗೆ ಅವಲಂಬಿತವಾದ ಸ್ಥಾನ ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕಠೋರತೆ ಅಲ್ಲ; ಶಿಸ್ತಿನ ನಿಯಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಹಕ್ಕುಗಳ ಪಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಮಾರ್ಗ. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಇಲ್ಲದ ದ್ವಿಜತ್ವವು ಹೆಸರಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ಹೆಸರಿನ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡುವುದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹಾನಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನಿಗೆ "ನಿನ್ನ ಆಚಾರವನ್ನು ಮರುಸ್ಥಾಪಿಸು" ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದಂಡನೆ ಅಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕರೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ತ್ಯಜಿಸಿದವನು ಜನ್ಮದಿಂದ ದ್ವಿಜನಾಗಿದ್ದರೂ, ದ್ವಿಜಕರ್ಮಗಳ ಅಧಿಕಾರ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಇದು ಅವಮಾನವಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶಿಸ್ತು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನಿತ್ಯಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧ ಆಚರಣೆ – ಜಲಸಮೀಪ, ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸಾವಿತ್ರೀ ಅಧ್ಯಯನ

ಅಪಾಂ ಸಮೀಪೇ ನಿಯತೋ ನೈತ್ಯಕಂ ವಿಧಿಮಾಸ್ಥಿತಃ ।
ಸಾವಿತ್ರೀಮಪ್ಯಧೀಯೀತ ಗತ್ವಾರಣ್ಯಂ ಸಮಾಹಿತಃ ॥ 104

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಿಯಮಬದ್ಧನಾಗಿ ನೀರಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ, ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಸಾವಿತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ನಿತ್ಯಧರ್ಮದ ಆಚರಣೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ವಾತಾವರಣ ಮತ್ತು ಮನೋಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅಪಾಂ ಸಮೀಪೇ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ನೀರಿನ ಸಮೀಪವನ್ನು ಶುದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ನೀರು ದೇಹಶುದ್ಧಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. "ನೈತ್ಯಕಂ ವಿಧಿಮಾಸ್ಥಿತಃ" ಎಂಬುದು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮವು ಅಪರೂಪದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ, ಅದು ಪ್ರತಿದಿನದ ಶಿಸ್ತು. "ಅರಣ್ಯಂ ಗತ್ವಾ" ಎನ್ನುವುದು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂಬ ಶಾಬ್ದಿಕ ಸೂಚನೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಯಮಿತ, ಗೊಂದಲರಹಿತ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಸಾವಿತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಆಂತರಿಕ ಕ್ರಮ ಅಡಗಿದೆ. ಜಲಸಮೀಪವು ಹೊರಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆ, ಅರಣ್ಯವು ಒಳಗಿನ ಏಕಾಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನಿತ್ಯಕರ್ಮವು ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಸಾವಿತ್ರೀ ಅಧ್ಯಯನವು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಎತ್ತುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ—ಅರಣ್ಯವೆಂದರೆ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಿತಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಗದ್ದಲದ ಮಧ್ಯೆ ನಡೆಯುವ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ವಾತಾವರಣ, ನಿಯಮಿತ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರ ಮನಸ್ಸು—ಇವೇ ಸಾವಿತ್ರೀಮಂತ್ರದ ಫಲಕ್ಕೆ ದಾರಿ. ನೀರಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ದಿನಚರಿಯ ಶುದ್ಧಿಕರಣ ಮಾಡಿ, ನಂತರ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವುದು—ಇದು ಮಾನವನೊಳಗಿನ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕ್ರಮ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ತೆಗೆದು, ಅಂತರಂಗದ ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿ, ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಸಾವಿತ್ರೀಮಂತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅನಧ್ಯಾಯ ನಿಯಮದ ಮಿತಿ – ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಹೋಮಮಂತ್ರಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ

ವೇದೌಪಕರಣೇ ಚೈವ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇ ಚೈವ ನೈತ್ಯಕೇ ।

नानु रोऽधोऽस्यनध्यायो होममन्त्रेषु चैव हि ॥ 105

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೇದೋಪಕರಣಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಹೋಮಮಂತ್ರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನಧ್ಯಾಯ ನಿಯಮ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅನಧ್ಯಾಯ ಎಂಬ ನಿಯಮದ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಅದರ ಮಿತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಧ್ಯಾಯ ಎಂದರೆ ಕೆಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಪಠಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ನಿಯಮ. ಆದರೆ ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದೋಪಕರಣಗಳು, ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳು, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಹೋಮಮಂತ್ರಗಳು—ಇವು ನಿರಂತರ ಆಚರಣೆಗೆ ಸೇರಿದವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಬಿಡಬಾರದು ಎಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ನಿಯಮಗಳು ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ, ಕೆಲವು ನಿರಂತರತೆಗೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸಮತೋಲನ ಅಡಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳನ್ನೂ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮವೇ ಅಡಚಣೆಯಾಗಬಹುದು. ಅನಧ್ಯಾಯ ನಿಯಮವು ಶಿಸ್ತಿಗಾಗಿ; ಆದರೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ. ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಜೀವಂತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ—ಅದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು, ಅಗತ್ಯವಿರುವುದನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ನೆಪ ಹುಡುಕುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ. ನಿತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಹೋಮಗಳು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳು. ಅವುಗಳಿಗೆ "ಇಂದು ಬಿಡೋಣ" ಎಂಬ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿದರೆ, ಶಿಸ್ತು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕಠೋರತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ನಿರಂತರತೆಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅನಧ್ಯಾಯ ನಿಯಮ ಇದ್ದರೂ, ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಹೋಮಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮದ ನಿರಂತರತೆಯೇ ಅದರ ಜೀವಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲ – ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ನಿರಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ

ನೈತ್ಯಕೇ ನಾಸ್ತ್ಯನಧ್ಯಾಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರಂ ಹಿ ತತ್ ಸ್ಮೃತಮ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾಹುತಿಹುತಂ ಪುಣ್ಯಮನಧ್ಯಾಯವಷಟ್ ಕೃತಮ್ ॥ 106

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನಧ್ಯಾಯ ಎನ್ನುವುದೇ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರ (ನಿರಂತರ ಯಜ್ಞ) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅನಧ್ಯಾಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಹುತಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಜಪವೂ ಪುಣ್ಯವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅನಧ್ಯಾಯ ನಿಯಮದ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಗೊಂದಲವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಧ್ಯಾಯ ಎಂದರೆ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಪಠಣಕ್ಕೆ ವಿರಾಮ. ಆದರೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವಿರಾಮ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು "ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ—ಅಂದರೆ ಅದು ಒಂದು ದಿನದ, ಒಂದು ಕಾಲದ ಯಜ್ಞವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನಪೂರಿತ ನಿರಂತರ ಯಜ್ಞ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜಪವನ್ನು ಯಜ್ಞದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಎತ್ತುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ*

ಹವಿಸ್ಸು ಹಾಕುವ ಯಜ್ಞದಂತೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಹುತಿ ಕೂಡ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪುಣ್ಯಕರ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅನಧ್ಯಾಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜಪ ನಿಲ್ಲಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ ಅಡಗಿದೆ. ಯಜ್ಞ ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞವೂ ಹೌದು. ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ನಿರಂತರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲ, ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣತೆಯಿಂದ ಹೊರತಂದು, ನಿರಂತರ ಜಾಗೃತಿಯ ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರ ಆರಾಧನೆಗೆ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲ. ದೀಪ ಬೆಳಗಿಸದಿದ್ದರೂ, ಅಗ್ನಿ ಹಚ್ಚದಿದ್ದರೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಪ ನಿಲ್ಲಬಾರದು. ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ಮಾನವನ ಜೀವಶ್ವಾಸದಂತೆ—ಅದಕ್ಕೆ "ಇಂದು ಬಿಡೋಣ" ಎಂಬ ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಣೆಯ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಏರಿಸಿ, ಜೀವನಶೈಲಿಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ನಿರಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ; ಅನಧ್ಯಾಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜಪವು ಪುಣ್ಯಕರವೇ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಶೌನಕ (ವೀರಮಿತ್ರೋದಯ-ಸಂಸ್ಕಾರ , ಪುಟ 537).:- *'ದೈನಂದಿನ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ, ಅಥವಾ ಸಹಾಯಕ ವಿಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ, ಅಥವಾ ತ್ಯಾಗ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಿಗೆ, ಅಥವಾ ಪಾಠಗಳ ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೆ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ನಿಷೇಧಿತ ದಿನಗಳಿಲ್ಲ. ದೇವರುಗಳ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಪಠಣಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ನಿಷೇಧಿತ ದಿನವಿಲ್ಲ.'*

ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ (ವೀರಮಿತ್ರೋದಯ-ಸಂಸ್ಕಾರ , ಪುಟ 538).:- 'ಕಡ್ಡಾಯ ವಿಧಿಗಳಿಗೆ, ಸಂಧ್ಯಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಿಗೆ, ಉಪಕರ್ಮ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ, ಹೋಮ-ಮಂತ್ರಗಳ ಪಠಣಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ದಿನ ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ... ಉಪ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ನಿಷೇಧಿತ ದಿನಗಳಿಲ್ಲ... ಒಬ್ಬರು ಯಾವಾಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಸಾವಿತ್ರಿ, ಶತರುದ್ರೀಯ ಸ್ತೋತ್ರ ಮತ್ತು ವೇದಾಂತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕು.'

ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ (ಪರಾಶರಮಾಧವ , ಪುಟ 150).:- *'ಉಪ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ದಿನ ನಿಷೇಧವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪರ್ವ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ (ಹುಣ್ಣಿಮೆ-ದಿನ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ-ದಿನ, ಅಯನ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಗಳ ದಿನಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ.) ಇವುಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕು.'*

ನಿತ್ಯಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ಫಲ – ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞದಿಂದ ನಿರಂತರ ಪೋಷಣೆ

ಯಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮಧೀತೇಽಬ್ದಂ ವಿಧಿನಾ ನಿಯತಃ ಶುಚಿಃ ।
ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಕ್ಷರತ್ಯೇಷ ಪಯೋ ದಧಿ ಘೃತಂ ಮಧು ॥ 107

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿಧಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು, ಶುದ್ಧನಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಷ ಕಾಲ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ, ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಜೇನುಗಳಂತೆ ಪೋಷಕ ಫಲಗಳು ಸದಾ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ಆಂತರಿಕ ಫಲವನ್ನು ಸುಂದರ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಜೇನುಗಳು ಭೌತಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅವು ಪೋಷಣೆ, ಸಾಂತ್ವನ, ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಮಧುರತೆಗಳ ಸಂಕೇತಗಳು. ವಿಧಿನಿಯಮಪಾಲನೆಯೊಂದಿಗೆ, ಶುದ್ಧ*

ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಪೋಷಕವಾಗುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವಾಣಿ ಮಧುರವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಪಠಣವನ್ನಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವನವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ಕ್ರಮ ಅಡಗಿದೆ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಕ್ಷಣಿಕ ಅಭ್ಯಾಸವಲ್ಲ; ಅದು ಕಾಲಪರೀಕ್ಷಿತ ಸಾಧನೆ. "ಅಬ್ದಂ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಮನು ಸ್ಥಿರತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ದಿನದಂದು ದಿನ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದಾಗ, ಅದರ ಫಲ ತಕ್ಷಣ ಗೋಚರಿಸದಿದ್ದರೂ, ಒಳಗಡೆ ಜ್ಞಾನಸಾರ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಸುವಿನಿಂದ ಹಾಲು, ಹಾಲಿನಿಂದ ಮೊಸರು, ಮೊಸರಿನಿಂದ ತುಪ್ಪ ಹೊರಬರುವಂತೆ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿವೇಕ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯಂತಹ ಗುಣಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಬರಿದಾದ ಬೌದ್ಧಿಕ ವ್ಯಾಯಾಮವಲ್ಲ. ಅದು ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಆಹಾರ. ದೇಹಕ್ಕೆ ಆಹಾರವಿಲ್ಲದೆ ಶಕ್ತಿ ಕ್ಷೀಣಿಸುವಂತೆ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸು ಒಣಗುತ್ತದೆ. ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ, ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಿಂದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಧುರತೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಹರಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಧುರತೆ ಭೋಗದ ಫಲವಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನಪಾಕದ ಸವಿರುಚಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ನಿಯಮಬದ್ಧ ಹಾಗೂ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಜೀವನವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ ಹಾಲು–ತುಪ್ಪ–ಜೇನಿನಂತೆ ನಿರಂತರ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿಷ್ಣು-ಸ್ಮೃತಿ (30.34-38).— *'ಋಕ್ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ, ಅವನು ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ;—ಯಜುಷ್ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ, ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ;—ಸಾಮ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ, ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ;—ಅವನು ಅಥರ್ವ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ, ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಂಸದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ;—ಪುರಾಣಗಳು, ಇತಿಹಾಸಗಳು, ವೇದ ಉಪ ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿದಾಗ, ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಧಾನ್ಯ-ಆಹಾರದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.'*

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ-ಸ್ಮೃತಿ (1.41-47).—'ಪ್ರತಿದಿನ ಋಕ್ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಓದುವವನು ದೇವರು-ಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ;—ಯಜುಷ್ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಓದುವವನು ದೇವರುಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ;—ಸಾಮ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ಓದುವವನು ದೇವರುಗಳನ್ನು ಸೋಮ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ;—ಅಥರ್ವಾಂಗಿರಸ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ಓದುವವನು ದೇವರುಗಳನ್ನು ಕೊಬ್ಬಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಪಿತೃವನ್ನು ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ;—ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ವಾಕೋವಾಕ್ಯ, ಪುರಾಣ, ನರಸಂಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ಓದುವವನು ದೇವರುಗಳನ್ನು ಮಾಂಸ, ಹಾಲು, ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂದ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ - ಇವೆಲ್ಲವೂ ತೃಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ರೀತಿಯ ಸಮೃದ್ಧಿ.

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು – ಶಿಸ್ತು, ಸೇವೆ ಮತ್ತು ವಿನಯ

ಅಗ್ನೀಂಧನಂ ಭೈಕ್ಷಚರ್ಯಾಂ ಅಧಃಶಯ್ಯಾಂ ಗುರೋರ್ಹಿತಮ್ ।
ಆ ಸಮಾವರ್ತನಾತ್ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕೃತೋಪನಯನೋ ದ್ವಿಜಃ ॥ 108

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಗೊಂಡ ದ್ವಿಜನು, ಸಮಾವರ್ತನ (ಶಿಕ್ಷಣಪೂರ್ಣತೆ) ಆಗುವ ತನಕ, ಅಗ್ನಿಗೆ ಇಂಧನ ತರುವುದು, ಭಿಕ್ಷೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು, ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಗುರುಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನಿಗೆ ಇಂಧನ ತರುವುದು ಯಜ್ಞಪರಂಪರೆಯ ನಿರಂತರತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಭೈಕ್ಷಚರ್ಯೆ ಅಂದರೆ ಭಿಕ್ಷೆ—ಇದು ದಾರಿದ್ರ್ಯವಲ್ಲ, ಅಹಂಕಾರಭಂಗದ ಅಭ್ಯಾಸ. ಅಧಃಶಯ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಸರಳ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರಿಸುವುದು—ದೇಹಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದ ಶಿಸ್ತು. "ಗುರೋರ್ಹಿತಮ್" ಎಂಬ ಪದವೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಹೃದಯ. ಗುರುಸೇವೆಯೇ ವಿದ್ಯೆಯ ನೆಲೆ. ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲ್ಲ; ಸೇವೆ ಮತ್ತು ವಿನಯದಿಂದ ಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇವಲ ಪಾಠಶಾಲೆಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವನಶೈಲಿಯ ರೂಪಾಂತರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ನೈತಿಕ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಪಡೆದವನು ಸಮಾಜಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಲ್ಲ; ಅವನು ಮೊದಲು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕು. ಭಿಕ್ಷೆ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ, ಗುರುಸೇವೆ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಸರಳ ಜೀವನ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮೊದಲು, ಮಾನವನನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾವರ್ತನದವರೆಗಿನ ಈ ಶಿಸ್ತು, ಮುಂದಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಂತರಿಕ ಆಧಾರ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಸಂಗ್ರಾಹಕ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅವನು ಶಿಸ್ತಿನ ಮೂರ್ತರೂಪ. ಸರಳ ಜೀವನ, ಸೇವಾಭಾವ ಮತ್ತು ವಿನಯ—ಇವಿಲ್ಲದೆ ವಿದ್ಯೆ ಕೇವಲ ಗರ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕಠೋರತೆ ವಿಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ವಿನಯವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ರೂಪಿಸುವ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನಗೊಂಡ ದ್ವಿಜನು ಸಮಾವರ್ತನದವರೆಗೆ ಸರಳ ಜೀವನ, ಭಿಕ್ಷೆ, ಗುರುಸೇವೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು—ಇದೇ ನಿಜವಾದ ವಿದ್ಯಾಶಿಕ್ಷೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಅರ್ಹತೆಗಳು – ವಿದ್ಯೆಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಆಚಾರ

ಆಚಾರ್ಯಪುತ್ರಃ ಶುಶ್ರೂಷುರ್ಜ್ಞಾನದೋ ಧಾರ್ಮಿಕಃ ಶುಚಿಃ ।
ಆಪ್ತಃ ಶಕ್ತೋಽರ್ಥದಃ ಸಾಧುಃ ಸ್ವೋಽಧ್ಯಾಪ್ಯಾ ದಶ ಧರ್ಮತಃ ॥ 109

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆಚಾರ್ಯನ ಪುತ್ರ, ಸೇವಾಭಾವ ಹೊಂದಿರುವವನು, ಜ್ಞಾನ ನೀಡಬಲ್ಲವನು, ಧಾರ್ಮಿಕನು, ಶುದ್ಧನಾದವನು, ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನು, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂತನು, ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವನು, ಸಜ್ಜನನು ಮತ್ತು ತನ್ನವರಾಗಿರುವವನು—ಇಂತಹ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೇ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಲು ಯೋಗ್ಯರು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಯಾರು ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಬೇಕು?" ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕನ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಆಚಾರ್ಯಪುತ್ರನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕೇವಲ ವಂಶವಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಕ್ಷಣಪರಂಪರೆಯೊಳಗೆ ಬೆಳೆದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಶುಶ್ರೂಷು" ಎಂಬ ಪದ ಸೇವಾಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ—ವಿದ್ಯೆ ಗರ್ವಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ, ಸೇವೆಗೆ. "ಜ್ಞಾನದಃ" ಎಂದರೆ ತಿಳಿದವನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತಿಳಿಸಬಲ್ಲವನು. "ಧಾರ್ಮಿಕ" ಮತ್ತು "ಶುಚಿ" ಎಂದರೆ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆ.*

"ಆಪ್ತ" ಎಂದರೆ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರ, "ಶಕ್ತ" ಎಂದರೆ ಹೊಣೆ ಹೊರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, "ಅರ್ಥದಃ" ಎಂದರೆ ಶಿಷ್ಯನ ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವವನು. "ಸಾಧು" ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು "ಸ್ವಃ" ಎಂದರೆ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯತೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕನನ್ನು ಜ್ಞಾನಯಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವಂತ ಮಾದರಿಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ನೈತಿಕ ಅಡಿಪಾಯ ಅಡಗಿದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಶುದ್ಧ ಕೈಗಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜವನ್ನು ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ತಪ್ಪು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ವಿದ್ಯೆ ಅಹಂಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಶಿಕ್ಷಕನ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಧ್ಯಾಪಕನು ಕೇವಲ ಪಾಠ ಹೇಳುವವನು ಅಲ್ಲ; ಅವನು ಶಿಷ್ಯನ ಜೀವನದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ರೂಪಿಸುವವನು. ಹೀಗಾಗಿ ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮನು ಅಪೂರ್ಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು ಅಲ್ಲ; ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ದಾರಿ ತೋರಿಸುವವನು. ಶುದ್ಧ ಜೀವನ, ಸೇವಾಭಾವ ಮತ್ತು ಸಜ್ಜನತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ಬೋಧಿಸಿದರೆ ಅದು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಭಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಚಾರದಿಂದ ಜೀವಂತವಾದ ಜ್ಞಾನ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಮೃದು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಿ ಮಾನವನನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಧ್ಯಾಪಕನ ಅರ್ಹತೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಲ್ಲಲ್ಲ; ಆಚಾರ, ಶುದ್ಧತೆ, ಸೇವಾಭಾವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಜ್ಞಾನಿಯ ಸಂಯಮ – ಕೇಳದೆ ಮಾತಾಡದ ಮೌನಧರ್ಮ

ನಾಪೃಷ್ಟಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಬ್ರೂಯಾನ್ ನ ಚಾನ್ಯಾಯೇನ ಪೃಚ್ಛತಃ ।
ಜಾನನ್ನಪಿ ಹಿ ಮೇಧಾವೀ ಜಡವಲ್ಲೋಕ ಆಚಾರೇತ್ ॥ 110

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರೂ ಕೇಳದೇ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತಾಡಬಾರದು. ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವವನಿಗೂ ಉತ್ತರಿಸಬಾರದು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನಿಯು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜಡನಂತೆ ಮೌನವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಜ್ಞಾನಿಯ ಮಾತಿನ ಶಿಸ್ತನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಮನು ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನೀತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆಲ್ಲ; ಅದು ವಿವೇಕಕ್ಕೆ. ಕೇಳದೇ ಮಾತಾಡುವುದು ಅಹಂಕಾರದ ಲಕ್ಷಣ. ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದ, ದುರುದ್ದೇಶಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ "ಮೇಧಾವೀ" — ಅಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದವನು — ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಜಡವತ್" ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಡತೆ ಅಜ್ಞಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನಜನ್ಯ ಮೌನ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಾಣಿಯ ಸಂಯಮ ಅಡಗಿದೆ. ಮಾತು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ; ಅದು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೂ ಹಾನಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಎಲ್ಲ ಸತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಕಾಲ, ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭ ತಿಳಿದು ಮಾತಾಡುವುದೇ ಜ್ಞಾನ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ "ಮೌನ"ವನ್ನು ದೌರ್ಬಲ್ಯವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಪರಮ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಗತ್ಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು ಲೋಕದ ಸಂಘರ್ಷಗಳಿಂದ ಸ್ವತಃ ದೂರವಿರುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಯ ಗುರುತು ಅವನು ಎಷ್ಟು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಲ್ಲ; ಅವನು ಯಾವಾಗ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಲೋಕದ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಆತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯ. ಜ್ಞಾನಿಯ ಮೌನವು ಖಾಲಿತನವಲ್ಲ; ಅದು ತುಂಬಿದ ಶಾಂತಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಇಂದಿನ ಅತಿಮಾತಿನ ಯುಗಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಜ್ಞಾನಿಯು ಕೇಳದೆ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಮೌನದಿಂದ ನಡೆಯುವದೇ ನಿಜವಾದ ವಿವೇಕ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಧರ್ಮಮಯ ಸಂವಾದದ ಫಲ – ನಾಶ ಅಥವಾ ವೈಷಮ್ಯ

ಅಧರ್ಮೇಣ ಚ ಯಃ ಪ್ರಾಹ ಯಶ್ಚಾಧರ್ಮೇಣ ಪೃಚ್ಛತಿ ।
ತಯೋರನ್ಯತರಃ ಪ್ರೈತಿ ವಿದ್ವೇಷಂ ವಾಽಧಿಗಚ್ಛತಿ ॥ 111

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಮಾತನಾಡುವವನು ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವವನು—ಈ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬನು ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಂವಾದದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮಾತನಾಡುವುದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಕ್ರಿಯೆಯೇ. ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಮಾತನಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಅಸತ್ಯ, ಕಪಟ, ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮಾತಾಡುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಕಲಿಯಲು ಅಲ್ಲ, ಸೋಲಿಸಲು, ಅವಮಾನಿಸಲು ಅಥವಾ ಗೊಂದಲ ಉಂಟುಮಾಡಲು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದು. ಇಂತಹ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ—ಅಧರ್ಮಮಯ ಸಂಭಾಷಣೆ ಯಾರಿಗೂ ಲಾಭ ಕೊಡದು; ಅದು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ನಾಶಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ವೈಷಮ್ಯಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಮನೋಶುದ್ಧಿಯ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಸಂವಾದವು ಜ್ಞಾನ ವಿನಿಮಯವಾಗಬೇಕಾದದ್ದು; ಯುದ್ಧವಾಗಬಾರದು. ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಶುದ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಉತ್ತರ ನೀಡುವವನು ಎಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಫಲವು ವಿಷದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು—ಅಧರ್ಮವು ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು; ಎರಡೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಹಾನಿಕರ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮವು ಮಾತಿನ ಮುಂಚೆಯೇ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ಒಂದು ಯಜ್ಞ. ಅದಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧ ಉದ್ದೇಶ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಮಿತಭಾಷೆ ಬೇಕು. ದುರುದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ, ದುರುದ್ದೇಶದಿಂದ ನೀಡಿದ ಉತ್ತರವೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಿರುಕು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಮೌನದಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯ—ಎಲ್ಲ ಸಂವಾದಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಕಡ್ಡಾಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ವಾಗ್ವಾದದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಮಹಾವಾಕ್ಯ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ನೀಡಿದ ಉತ್ತರವೂ ನಾಶ ಅಥವಾ ದ್ವೇಷವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ; ಸಂವಾದಕ್ಕೂ ಧರ್ಮವೇ ಆಧಾರ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಪಾತ್ರನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾದಾನ ಬೇಡ – ಬಂಜರು ನೆಲದ ಉಪಮೆ

ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ ಯತ್ರ ನ ಸ್ಯಾತಾಂ ಶುಶ್ರೂಷಾ ವಾಽಪಿ ತದ್ವಿಧಾ ।
ತತ್ರ ವಿದ್ಯಾ ನ ವಪ್ತವ್ಯಾ ಶುಭಂ ಬೀಜಮಿವೌಷರೇ ॥ 112

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಸತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆಸಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಗುರುಸೇವೆಯೂ ಇಲ್ಲವೋ—ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಬಾರದು. ಅದು ಬಂಜರು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದಂತೆಯೇ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ವಿದ್ಯೆಯ ಮಹತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿದ್ಯೆ ಪಡೆಯುವವರ ಅರ್ಹತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಿದ್ಯೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಫಲಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದ ಅರಿವು ಇಲ್ಲದವನಲ್ಲಿ,*

ಅರ್ಥಸಾಧನೆಯ ಶಿಸ್ತು ಇಲ್ಲದವನಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ಗುರುಸೇವೆಯ ಮನೋಭಾವವಿಲ್ಲದವನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ನೆಲೆಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಶುಭಂ ಬೀಜಂ" ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಬೀಜ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು "ಊಷರೇ" — ಬಂಜರು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ, ಅದು ಮೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ತಪ್ಪು ಬೀಜವಲ್ಲ; ತಪ್ಪು ನೆಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ವಿದ್ಯೆಯ ದೋಷವಲ್ಲ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ನೈತಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಅಡಗಿದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಲಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಆಧುನಿಕ ಭಾವನೆಗೆ ಮನು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ವಿದ್ಯೆ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ; ಅದು ತಪ್ಪು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಪಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸೇವಾಭಾವವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಅದು ಅಹಂಕಾರ, ವಂಚನೆ ಅಥವಾ ಹಿಂಸೆಯ ಸಾಧನವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುಗೆ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ—ಅಪಾತ್ರನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಕೊಡಬಾರದು ಎಂಬುದು ದ್ವೇಷವಲ್ಲ; ಅದು ವಿದ್ಯೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕ್ರಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಪವಿತ್ರ ಬೀಜ. ಅದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ನೆಲ ಬೇಕು—ವಿನಯ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸೇವಾಭಾವ. ಆ ನೆಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ವಿದ್ಯೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅಪಾಯ-ಕಾರಿಯಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುರು ಮೌನವಾಗಿರುವುದೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ದಯೆಯೇ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರವಾಗುವುದರಿಂದ, ಶಸ್ತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಮಹಾವಾಕ್ಯ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಧರ್ಮ, ಸೇವಾಭಾವ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಬೋಧಿಸಬಾರದು; ಅದು ಬಂಜರು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದಂತೆಯೇ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿದ್ಯೆಯ ರಕ್ಷಣೆ – ಕಠಿಣ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಪಾತಕ ಬಳಕೆ ಬೇಡ

ವಿದ್ಯಯೈವ ಸಮಂ ಕಾಮಂ ಮರ್ತವ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾ ।
ಆಪದ್ಯಪಿ ಹಿ ಘೋರಾಯಾಂ ನ ತ್ವೇನಾಮಿರಿಣೇ ವಪೇತ್ ॥ 113

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನು, ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣದಂತೆ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಅತ್ಯಂತ ಭಯಾನಕ ಸಂಕಟದಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನು ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಬಿತ್ತಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ವಿದ್ಯೆಯ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ವಿದ್ಯಯೈವ ಸಮಂ ಕಾಮಂ ಮರ್ತವ್ಯಂ" ಎಂದರೆ—ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗ ಎಂದರೆ ಅತಿರೇಕವಲ್ಲ; ಅದು ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಭಯಾನಕ ಸಂಕಟದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ("ಆಪದ್ಯಪಿ ಹಿ ಘೋರಾಯಾಂ") ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಪ್ಪು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಇರಿಣೇ ವಪೇತ್" ಎಂಬ ಉಪಮೆ, ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಬಂಜರು ನೆಲದ ರೂಪಕವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತದೆ—ವಿದ್ಯೆ ಅಯೋಗ್ಯ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯ ನೈತಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಅಡಗಿದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂಪತ್ತಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾಜವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದುರುದ್ದೇಶಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೀಡಿದರೆ, ಅದೇ ವಿದ್ಯೆ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗೆ—ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವನಿಗೆ—ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಧರ್ಮಬಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದ್ವೇಷವಲ್ಲ; ವಿದ್ಯೆಯ ರಕ್ಷಣೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಜೀವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಮೂಲ್ಯ. ಜೀವ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದರೆ, ಸಮಾಜವೇ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು*

ಬಿಡಬಾರದು. ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅದನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಮಹಾಕರುಣೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶಸ್ತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಘೋಷಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕಟದಲ್ಲಿಯೂ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ನೀಡಬಾರದು; ಜ್ಞಾನಿಯು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣದಂತೆ ಕಾಪಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿದ್ಯೆಯ ವಾಣಿ – "ನಾನು ನಿಧಿ, ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು"

ವಿದ್ಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮೇತ್ಯಾಹ ಶೇವಧಿಸ್ತೇಽಸ್ಮಿ ರಕ್ಷ ಮಾಂ ।
ಅಸೂಯಕಾಯ ಮಾಂ ಮಾದಾಸ್ತಥಾ ಸ್ಯಾಂ ವೀರ್ಯವತ್ತಮಾ ॥ 114

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿದ್ಯೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ: "ನಾನು ನಿನಗೆ ಒಂದು ಅಮೂಲ್ಯ ನಿಧಿ. ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು. ಅಸೂಯೆ (ದ್ವೇಷ) ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನನ್ನನ್ನು ನೀಡು; ಆಗ ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗಿರುತ್ತೇನೆ."

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಜೀವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕ ಉಪಮೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಗಂಭೀರ ಧರ್ಮಸಂದೇಶ. ವಿದ್ಯೆ ತನ್ನನ್ನು "ಶೇವಧಿ" — ನಿಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ಸಂಪತ್ತು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೊಡಬಹುದಾದದ್ದು; ಆದರೆ ನಿಧಿ ಕಾಪಾಡಬೇಕಾದದ್ದು. "ರಕ್ಷ ಮಾಂ" ಎಂಬ ವಿನಂತಿ, ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ದುರುಪಯೋಗದಿಂದ ಕಾಪಾಡಬೇಕಾದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಗುರುಗೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಅಸೂಯಕಾಯ ಮಾಂ ಮಾದಾಃ" ಎಂಬ ಸಾಲು ಬಹುಮುಖ್ಯ. ಅಸೂಯೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಈರ್ಷೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ದ್ವೇಷ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಕುಟಿಲತೆ. ಇಂತಹ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಬಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿದ್ಯೆ ತನ್ನ ಪೂರ್ಣ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯ ಅಡಗಿದೆ. ವಿದ್ಯೆ ತಾನೇ ಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಯಾರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತದೋ ಅವರ ಗುಣದಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸೂಯೆ ಇರುವವನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ವಿನಾಶಕಾರಿ ಆಗಬಹುದು; ವಿನಯ ಇರುವವನಲ್ಲಿ ಅದು ಲೋಕಹಿತಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುಗೆ ಹೇಳುವುದು—ನೀನು ವಿದ್ಯೆಯ ಮಾಲೀಕನಲ್ಲ, ರಕ್ಷಕ. ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಮೊದಲು ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಒಂದು ಆಯುಧವಲ್ಲ; ಅದು ದೀಪ. ದೀಪವನ್ನು ಕೊಡುವವನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ದೊಡ್ಡದು. ತಪ್ಪು ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೀಪ ಬೆಂಕಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಸ್ವತಃ ವಿನಯದಿಂದ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ—"ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಕೊಡು; ಆಗ ಮಾತ್ರ ನಾನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು ನೀಡಬಲ್ಲೆ." ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ, ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಧರ್ಮವಾಣಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವಿದ್ಯೆ ತನ್ನನ್ನು ನಿಧಿಯಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅಸೂಯೆ ಇಲ್ಲದ ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನೀಡುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ವಿನಂತಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿದ್ಯೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಶಿಷ್ಯ – ಶುದ್ಧತೆ, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಮಾದಿ

(ಅಪ್ರಮಾದಿ ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ನಂತರವೂ ಅದನ್ನು ದುರುಪಯೋಗ ಮಾಡದ, ಮರೆಯದ, ತಿರಸ್ಕರಿಸದ, ಗರ್ವಕ್ಕಾಗಿಸದ ವ್ಯಕ್ತಿ.)

ಯಮೇವ ತು ಶುಚಿಂ ವಿದ್ಯಾನ್ನಿಯತಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಮ್ ।
ತಸ್ಮೈ ಮಾಂ ಬ್ರೂಹಿ ವಿಪ್ರಾಯ ನಿಧಿಪಾಯಾಪ್ರಮಾದಿನೇ ॥ 115

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರು ಶುದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ನಿಯಮಬದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೋ, ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಧಿಯಂತೆ ಕಾಪಾಡುವಲ್ಲಿ ಅಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದಾನೋ—ಅಂತಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು (ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು) ಬೋಧಿಸು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿದ್ಯೆಯ ವಾಣಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿದ್ಯೆ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುಗೆ ನೇರ ಸೂಚನೆ ನೀಡುತ್ತದೆ—ಯಾರಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು. "ಶುಚಿಂ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಶುದ್ಧತೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ. "ನಿಯತಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಮ್" ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ. "ನಿಧಿಪಾಯ" ಎಂಬುದು ಬಹುಮುಖ್ಯ ಪದ—ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪತ್ತಿನಂತೆ ಅಲ್ಲ, ನಿಧಿಯಂತೆ ಕಾಪಾಡುವ ಜಾಗ್ರತೆ. "ಅಪ್ರಮಾದಿನೇ" ಎಂದರೆ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಹೊಣೆಗಾರ ಮನಸ್ಸು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಗುಣ ಮತ್ತು ಆಚಾರದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅಂತಿಮ ನೈತಿಕ ಸೂತ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ—ಅದು ಯಾರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಬೇಕು ಎಂದು. ಶುದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ನೆಲೆಸಿದರೆ, ಅದು ಅಹಂಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಭ್ರಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಾಗ್ರತೆ ಇಲ್ಲದವನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ವಿದ್ಯೆಯ ರಕ್ಷಣೆ ಶಿಷ್ಯನ ಗುಣದಲ್ಲಿದೆ, ಗುರುನ ವಿವೇಕದಲ್ಲಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಿಷ್ಯ ಎಂದರೆ ತೀವ್ರ ಬುದ್ಧಿವಂತನಲ್ಲ; ವಿನಯ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೊಂದಿದವನು. ವಿದ್ಯೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ದೀಪವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ, ಬೆಂಕಿಯಾಗಿ ಸುಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಅಂತಿಮ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಶುದ್ಧ, ನಿಯಮಬದ್ಧ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಧಿಯಂತೆ ಕಾಪಾಡುವ ಅಪ್ರಮಾದಿಯೇ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಶಿಷ್ಯ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ – ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇಯದ ತತ್ತ್ವ

ಬ್ರಹ್ಮ ಯಸ್ತ್ವನನುಜ್ಞಾತಮಧೀಯಾನಾದವಾಪ್ನುಯಾತ್ ।
ಸ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇಯಸಂಯುಕ್ತೋ ನರಕಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ॥ 116

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇಯ (ವಿದ್ಯಾ-ಕಳ್ಳತನ) ಮಾಡಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಅವನು ದುಃಖಕರ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇಯ" ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಪದವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಳ್ಳತನವೆಂದರೆ ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕದಿಯುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕದಿಯಲ್ಪಡುವುದು ವಸ್ತುವಲ್ಲ—ವಿದ್ಯೆ. ವಿದ್ಯೆ ಯಾರಿಗೂ ಹಾನಿ ಮಾಡದೆ ದೊರೆಯುವಂತೆ ತೋಚಬಹುದು; ಆದರೆ ಮನು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ವಿದ್ಯೆಯಿಗೂ ಕ್ರಮ, ಅನುಮತಿ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯತೆ ಅಗತ್ಯ. "ಅನುಜ್ಞಾತ" ಎಂದರೆ ಗುರು, ಪರಂಪರೆ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ಒಪ್ಪಿಗೆ. ಅದಿಲ್ಲದೆ ವಿದ್ಯೆ ಪಡೆಯುವುದು ಶಿಸ್ತಿನ ಉಲ್ಲಂಘನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನವನ್ನು ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅಕ್ರಮ ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗವನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯ ನೈತಿಕ ಗಡಿ ಅಡಗಿದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಶಕ್ತಿ. ಶಕ್ತಿಗೆ ನಿಯಂತ್ರಣ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ಹಾನಿಕರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ವೈದ್ಯಕೀಯ, ಅಣುಶಕ್ತಿ, ಕಾನೂನು, ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ—ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅನುಮತಿ, ಪ್ರಮಾಣೀಕರಣ, ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಅಗತ್ಯ. ಅದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವಿವೇಕ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ ಮನು "ನರಕ" ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ—ಅದು ಭೌತಿಕ ನರಕವಲ್ಲ; ಮಾನಸಿಕ ಪತನ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ. ಯಾರಿಗೂ ಕೇಳದೇ, ಕ್ರಮ ಪಾಲಿಸದೇ, "ನನಗೆ ಬೇಕು" ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವಿದ್ಯೆ ಪಡೆಯುವುದು, ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸದಿರುವುದು. ಆದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಗರ್ವ ಮಾತ್ರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮನು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮೂಲಕ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ವಿದ್ಯೆಗೆ ದಾರಿ ಶಿಸ್ತು; ಶಿಸ್ತಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವೇ ಅಂಧಕಾರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುವಿನ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ವಿದ್ಯೆ ಪಡೆಯುವುದು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇಯ; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶಿಸ್ತೇ ರಕ್ಷಣೆಯೆಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ತಡೆಯಲ್ಪಡುವುದು ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ; ಅಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಮಯ ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ಆಧುನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಬೇರೆ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು.

ಆಧುನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ	ಮನುಸ್ಮೃತಿ
ಮಾಹಿತಿ ಮತ್ತು ಕೌಶಲ್ಯ	ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು
ಹಕ್ಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒತ್ತು	ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಒತ್ತು
ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಪಠ್ಯ	ಅರ್ಹತೆಗೆ ತಕ್ಕ ವಿದ್ಯೆ
ವೃತ್ತಿಪರ ಯಶಸ್ಸು	ಆಂತರಿಕ ಸಮತೋಲನ

- ಆಧುನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತದೆ: "ನೀನು ಏನು ಮಾಡಬಹುದು?"
- ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತದೆ: **"ನೀನು ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೇ?"**
- ಇಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬುದ್ಧಿವಂತರನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುತ್ತದೆ;
- ಮನುಸ್ಮೃತಿ **ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಮಾನವರನ್ನು** ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.
- ಇವು ಎರಡೂ ಸೇರಿದಾಗಲೇ ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಾಧ್ಯ.

ಅಧ್ಯಾಯ-8
ವಂದನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಯಮಗಳು

ಜ್ಞಾನ ಬಂದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ನಮನ – ಗುರುಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಧರ್ಮ

ಲೌಕಿಕಂ ವೈದಿಕಂ ವಾಽಪಿ ತಥಾಽಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಮೇವ ವಾ ।
ಆದದೀತ ಯತೋ ಜ್ಞಾನಂ ತಂ ಪೂರ್ವಮಭಿವಾದಯೇತ್ ॥ 117

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಲೌಕಿಕ (ಲೋಕಜ್ಞಾನ), ವೈದಿಕ (ವೇದಜ್ಞಾನ) ಅಥವಾ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜ್ಞಾನ—ಯಾವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೋ, ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮೊದಲು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಗುರುಭಾವನೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ವೇದ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸೀಮಿತ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಲೌಕಿಕ ಜ್ಞಾನ—ಅಂದರೆ ಜೀವನಾನುಭವ, ಕೌಶಲ್ಯ, ವೃತ್ತಿ, ಸಮಾಜಬುದ್ಧಿ; ವೈದಿಕ ಜ್ಞಾನ—ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು; ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜ್ಞಾನ—ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಮಾರ್ಗ. ಈ ಮೂರು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನ ನೀಡಿದವನು ಗುರುವೇ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಗುರುವಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನ ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ನೀಡಿದ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯೇ ಧರ್ಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಮೂಲಸೂತ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ಕೃತಜ್ಞತೆ ಇಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಪರಂಪರೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇಂದು ತಿಳಿದಿರುವುದನ್ನು "ನಾನು ಕಂಡುಕೊಂಡೆ" ಎನ್ನುವ ಅಹಂಕಾರವೇ ವಿದ್ಯೆಯ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸತತತೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಲೌಕಿಕ ಜ್ಞಾನ ನೀಡಿದ ಶಿಕ್ಷಕನಿಗೂ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಾರ್ಗ ತೋರಿಸಿದ ಸಾಧಕನಿಗೂ ಸಮಾನ ಗೌರವ—ಇದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿಶಾಲತೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಾಧನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಪರಂಪರೆಯ ಹರಿವು. ನಾವು ನಿಲ್ಲುವ ನೆಲ ಅನೇಕ ಗುರುಗಳ ಶ್ರಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ನೆಲವನ್ನು ಮರೆತಾಗ, ಅಹಂಕಾರ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಒಣಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಮೊದಲು ನಮನ, ನಂತರ ಜ್ಞಾನ. ಇದು ದಾಸ್ಯವಲ್ಲ; ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಗೌರವ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಲೌಕಿಕ, ವೈದಿಕ ಅಥವಾ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ—ಯಾವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡಿದನೋ, ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮನು ಬೋಧಿಸುವ ಗುರುಧರ್ಮ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನರೂಪಗಳಿಗೂ ಸಮಾನ ಗೌರವ ನೀಡುವ ಮಾನವೀಯ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ.

ವಿಷ್ಣು-ಸ್ಮೃತಿ (27. 14-17).—'ಸಂಧ್ಯಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ನಂತರ, ಅವನು ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು:—ಅವನು ಗುರುಗಳ ಪಾದಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ಮುಟ್ಟಬೇಕು, ಬಲಗಾಲನ್ನು ಬಲಗೈಯಿಂದ ಮತ್ತು ಎಡಗಾಲನ್ನು ಎಡಗೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಬೇಕು;—ನಮಸ್ಕಾರದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಹ ಘೋಷಿಸಬೇಕು, ಭೋಃ ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳಬೇಕು.'

ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನ + ಸಂಯಮ = ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ, ಅಪಾರ ಜ್ಞಾನ + ಅಸಂಯಮ = ಪತನ

ಸಾವಿತ್ರೀಮಾತ್ರಸಾರೋಽಪಿ ವರಂ ವಿಪ್ರಃ ಸುಯಂತ್ರಿತಃ ।
ನಾಯಂತ್ರಿತಸ್ತ್ರಿವೇದೋಽಪಿ ಸರ್ವಾಶೀ ಸರ್ವವಿಕ್ರಯೀ ॥ 118

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸಾವಿತ್ರೀಮಂತ್ರದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ್ದರೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಂಯಮಿತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಆದರೆ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು— ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಸಹ —ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಂದು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಜ್ಞಾನಮಾನದಂಡವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರುನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದವನೇ ಮಹಾನ್ ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. "ಸಾವಿತ್ರೀಮಾತ್ರಸಾರಃ" — ಅಂದರೆ ಗಾಯಕತ್ರೀಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥಮಾತ್ರ ತಿಳಿದವನಾದರೂ, "ಸುಯಂತ್ರಿತಃ" — ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ತ್ರಿವೇದಪಾಠವನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ,*

ಅಸಂಯಮಿತನಾದವನು "ಸರ್ವಾಶೀ" — ಯಾವ ನಿಯಮವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭೋಗಿಸುವವನು, "ಸರ್ವವಿಕ್ರಯೀ" — ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾರುವವನು ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನಲ್ಲ, ಪಾತ್ರತೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಅಡಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಶಕ್ತಿ; ಶಕ್ತಿಗೆ ಸಂಯಮ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ಶೋಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸಂಯಮಿತ ಜ್ಞಾನಿ ತನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಆಹಾರ, ಹಣ, ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರಾಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ ಮನು "ಸರ್ವವಿಕ್ರಯೀ" ಎಂಬ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮಿತನಾದವನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸುರಕ್ಷಿತ, ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯ ಮಹತ್ವ ಅದರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿದೆ. ಒಂದು ದೀಪ ಸಾಕು—ಅದು ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ. ಆದರೆ ಅಸಂಯಮಿತ ಬೆಂಕಿ ಸಾವಿರ ದೀಪಗಳಿಗಿಂತ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಜ್ಞಾನ ಕಡಿಮೆ ಇರಬಹುದು, ಆದರೆ ಸಂಯಮ ಇರಬೇಕು. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವು ಶಾಪವಾಗುತ್ತದೆ; ಸಂಯಮಿತ ಜ್ಞಾನವೇ ವರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮಿತನಾದವನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಅಪಾರ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಅಸಂಯಮಿತನಾದವನು ಪತನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿನಯದ ಶಾಸ್ತ್ರ – ಶಯ್ಯೆ ಮತ್ತು ಆಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಗೌರವ

ಶಯ್ಯಾಽಽಸನೇಽಧ್ಯಾಚರಿತೇ ಶ್ರೇಯಸಾ ನ ಸಮಾವಿಶೇತ್ ।
ಶಯ್ಯಾಽಽಸನಸ್ಥಶ್ಚೈವೇನಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯಾಭಿವಾದಯೇತ್ ॥ 119

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು ಅಥವಾ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿ ಶಯ್ಯೆ ಅಥವಾ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅವನಿಗಿಂತ ಮೇಲು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ತಾನೇ ಶಯ್ಯೆ ಅಥವಾ ಆಸನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅವನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ವಿನಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಗುಣವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ದೇಹದ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಯ್ಯೆ ಮತ್ತು ಆಸನಗಳು ಆರಾಮ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರದ ಸಂಕೇತಗಳು. ಶ್ರೇಷ್ಠನಿಗಿಂತ ಮೇಲು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದು ಅಹಂಕಾರದ ಸೂಚನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ— ಗುರು ಅಥವಾ ಹಿರಿಯರು ಆಸನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಗಿಂತ ಎತ್ತರದ ಆಸನವನ್ನು ಪಡೆಯಬಾರದು. ತಾನೇ ಆಸನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಗುರು ಎದುರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು ಗೌರವದ ಸಹಜ ವ್ಯಕ್ತೀಕರಣ. ಇದು ದಾಸ್ಯವಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮತೋಲನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮ ಅಡಗಿದೆ. ಗೌರವವು ಪದವಿಯಿಂದಲ್ಲ, ವಿನಯದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ದೇಹದ ಭಂಗಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಹಂಕಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ, ದೇಹವೇ ಮೊದಲಿಗೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ—ಕುಳಿತೇ ಇರುವುದು, ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಸಮಾನ ಗೌರವ ತೋರಿಸದಿರುವುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಒಳಗಿನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಸಾಧನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ಮಾತಿನಿಂದಲ್ಲ, ನಡೆ–ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಕೇವಲ ಸಂಪ್ರದಾಯವಲ್ಲ; ಅದು "ನಾನು ನಿನ್ನಿಂದ ಕಲಿಯಲು ಸಿದ್ಧನಿದ್ದೇನೆ" ಎಂಬ ಮೌನ*

ಘೋಷಣೆ. ಶಯ್ಯೆ ಮತ್ತು ಆಸನಗಳು ಕ್ಷಣಿಕ ಆರಾಮ; ವಿನಯವು ಶಾಶ್ವತ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ನಿಶ್ಶಬ್ದ ನಿಯಮ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರು ಅಥವಾ ಹಿರಿಯರ ಎದುರು ದೇಹದ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿನಯ ತೋರಿಸಬೇಕು; ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಂಸ್ಕಾರ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಗೌರವದಿಂದ ಪ್ರಾಣಪುನರುತ್ಥಾನ – ವಿನಯದ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ

ಊರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರಾಣಾ ಹ್ಯುತ್ಕ್ರಮಂತಿ ಯೂನಃ ಸ್ಥವಿರ ಆಯತಿ ।
ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾಭಿವಾದಾಭ್ಯಾಂ ಪುನಸ್ತಾನ್ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ॥ 120

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯುವಕನು ಹಿರಿಯನನ್ನು ಕಂಡಾಗ, ಅವನ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿ ಕ್ಷೀಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ, ಆ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ವಿನಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯ ಚಲನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯುವನ ಎದುರಿಗೆ ಹಿರಿಯನು ಬಂದಾಗ, ಸಹಜವಾಗಿ ಯುವನ ಅಹಂಕಾರ, ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಅಚಾತುರ್ಯ ಶಕ್ತಿಗಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದನ್ನೇ ಮನು "ಪ್ರಾಣಾಃ ಊರ್ಧ್ವಂ ಉತ್ಕ್ರಮಂತಿ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಅಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯುವನು ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದಾಗ, ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ವಿನಯಕ್ಕೆ ವಾಲುತ್ತವೆ. ಈ ವಿನಯದ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಪುನಃ ಸಮತೋಲನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗೌರವವು ಕೇವಲ ಸಂಪ್ರದಾಯವಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರಾಣಯೋಗದ ಕ್ರಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಯೋಗತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಪ್ರಾಣವು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತದೆ; ವಿನಯದಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣ ಸಮತೋಲನ ತಪ್ಪಿದಾಗ ಬುದ್ಧಿ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿ ಅಸ್ಥಿರವಾದಾಗ ವಿವೇಕ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಈ ಶ್ರೇಣಿಯನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಧನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಸಣ್ಣ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಮಹಾ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಎಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಡುವುದಲ್ಲ; ಸ್ವಂತ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತರುವ ವಿಧಾನ. ಹಿರಿಯರ ಮುಂದೆ ವಿನಯ ತೋರಿಸಿದ ಯುವನು ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎದ್ದು ನಿಂತ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಮರಳಿ ಬರುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಬುದ್ಧಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿನಯವನ್ನು ದೌರ್ಬಲ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ಎಲ್ಲ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯುವನ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಸಮತೋಲನಕ್ಕೆ ಮರಳುತ್ತದೆ; ವಿನಯವೇ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ರಕ್ಷಣೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿನಯ ಸಮಾಜದ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣ–ಮನ–ಬುದ್ಧಿಯ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ.

ವಶಿಷ್ಠ-ಸ್ಮೃತಿ (13.13).—'ಅರ್ಚಕ, ಮಾವ, ತಂದೆಯಕಡೆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಸೋದರಮಾವ - ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯರಲ್ಲದವರು; - ಅವರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ನಿಂತು ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು.'

ಅಭಿವಾದನ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯೋಪಾಸನೆ – ನಾಲ್ಕು ಸಮೃದ್ಧಿಗಳ ಮೂಲ

ಅಭಿವಾದನಶೀಲಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ವೃದ್ಧೋಪಸೇವಿನಃ ।

ಚತ್ವಾರಿ ತಸ್ಯ ವರ್ಧಂತೇ ಆಯುರ್ಧರ್ಮೋ ಯಶೋ ಬಲಮ್ ॥ 121

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸದಾ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ ಹೊಂದಿದ್ದಾನೋ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೋ—ಅವನಲ್ಲಿ ಆಯುಷ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ವಿನಯದ ಫಲವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅಭಿವಾದನಶೀಲ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಶಬ್ದದ ನಮಸ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತೋರಿಸುವ ಗೌರವ. "ವೃದ್ಧೋಪಸೇವಿನಃ" ಎಂದರೆ ಹಿರಿಯರ ಸಮೀಪವಿದ್ದು, ಅವರ ಅನುಭವದಿಂದ ಕಲಿಯುವ ಮನೋಭಾವ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಆಯುಷ್ಯ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ—ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ದೂರವಿರುತ್ತಾನೆ; ಧರ್ಮ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ—ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಡೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿ ಬರುತ್ತವೆ—ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಾಜ ಗೌರವಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ ಅವನಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ; ಮತ್ತು ಬಲ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ—ದೇಹಬಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮನೋಬಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವಿನಯವನ್ನು ದುರ್ಬಲತೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲ, ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಮೂಲವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ವಿಕಾಸದ ಸೂತ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ಹಿರಿಯರು ಅನುಭವದ ಜೀವಂತ ಗ್ರಂಥಗಳು. ಅವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವನು ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮರುಕಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿನಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಶಾಂತಿ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿಡುತ್ತದೆ; ಆ ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಆಯುಷ್ಯ ದೀರ್ಘವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ, ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬಲ— ಎಲ್ಲವೂ ವಿನಮ್ರತೆಯ ಅಡ್ಡಪರಿಣಾಮಗಳು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕ–ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರವು ಕೇವಲ ಸಂಪ್ರದಾಯವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನವನ್ನು ಉದ್ದಗೊಳಿಸುವ, ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಬಲಪಡಿಸುವ ಸಾಧನೆ. ಹಿರಿಯರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗುವವನು ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ತನ್ನ ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಯುಷ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ಬಲ—ಇವು ಹೊರಗಿಂದ ಬರುವ ವರಗಳಲ್ಲ; ವಿನಯದಿಂದ ಒಳಗೇ ಬೆಳೆಯುವ ಫಲಗಳು.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಯಾರು ಸದಾ ವಿನಯದಿಂದ ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೋ—ಅವರಿಗೆ ಆಯುಷ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬಲ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಮೃದ್ಧಿಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಭಿವಾದನದ ಕ್ರಮ – ವಿನಯದೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಪರಿಚಯ

ಅಭಿವಾದಾತ್ ಪರಂ ವಿಪ್ರೋ ಜ್ಯಾಯಾಂಸಮಭಿವಾದಯನ್ ।
ಅಸೌ ನಾಮಾಹಮಸ್ಮೀತಿ ಸ್ವಂ ನಾಮ ಪರಿಕೀರ್ತಯೇತ್ ॥ 122

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತನ್ನಿಗಿಂತ ಹಿರಿಯನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ನಂತರ, "ನಾನು ಇಂತಹ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು" ಎಂದು ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅಭಿವಾದನದ ಶಿಷ್ಟ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಭಿವಾದನೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ತಲೆಬಾಗುವುದು ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸಜ್ಜನ ಸಂವಾದದ ಆರಂಭ. ಹಿರಿಯನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಮೊದಲು ವಿನಯದಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಬಳಿಕ "ಅಸೌ ನಾಮ ಅಹಂ ಅಸ್ಮಿ" ಎಂದು ತನ್ನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಆತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆಯಲ್ಲ; ಆತ್ಮಪರಿಚಯದ ಶುದ್ಧ ವಿಧಾನ. ಹೆಸರು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಹಿರಿಯನು ಶಿಷ್ಯನನ್ನು*

ಗುರುತಿಸಬಲ್ಲನು, ಸಂವಾದವು ಸೌಮ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರನ್ನು ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಗುರುತುವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಗಾಢ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಗುರು–ಹಿರಿಯರ ಮುಂದೆ ತನ್ನನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಿನಯವಲ್ಲ; ಹಾಗೆಯೇ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಮೊದಲು ತಲೆಬಾಗುವುದು—ನಂತರ ಹೆಸರು ಹೇಳುವುದು—ಈ ಕ್ರಮವು "ನಾನು ನಿನ್ನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿದ್ದೇನೆ" ಎಂಬ ದಾಸ್ಯವನ್ನಲ್ಲ; ನಾನು ಕಲಿಯಲು ಸಿದ್ಧನಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನು ಸಂವಾದವನ್ನು ಅಹಂಕಾರರಹಿತವಾಗಿಡಲು ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಯವು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕರಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿರಿಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ನಂತರ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವುದು—ಇದು ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಸಮತೋಲನ. ಹೆಸರು ಹೇಳುವವನು ತನ್ನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಇಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎರಡರ ಸಂಗಮವೇ ಸಂಸ್ಕಾರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಮೊದಲು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ನಂತರ ವಿನಯದಿಂದ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮನು ಬೋಧಿಸುವ ಅಭಿವಾದನ ಧರ್ಮ.

ಅಭಿವಾದನ ತಿಳಿಯದವರ ಎದುರು ವಿವೇಕ – "ನಾನು ಇವನು" ಎನ್ನುವ ಶಿಷ್ಟ ಕ್ರಮ

ನಾಮಧೇಯಸ್ಯ ಯೇ ಕೇ ಚಿದಭಿವಾದಂ ನ ಜಾನತೇ ।
ತಾನ್ ಪ್ರಾಜ್ಞೋಽಹಮಿತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಸ್ತ್ರೀಯಃ ಸರ್ವಾಸ್ತಥೈವ ಚ ॥ 123

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರಾದರೂ ಅಭಿವಾದನದ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಯದವರಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವರ ಎದುರು ಜ್ಞಾನಿಯು "ನಾನು ಇವನು" ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬೇಕು. ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಮಹಿಳೆಯರ ಎದುರು ಕೂಡ ಪಾಲಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂವಾದದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಿಕ ವಿವೇಕವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಅಭಿವಾದನದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಅಸಂಬವ. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದವನ್ನು ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಬಾರದು. "ಪ್ರಾಜ್ಞಃ" — ಅಂದರೆ ವಿವೇಕವಂತನು — ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಂವಹನವನ್ನು ಸುಗಮಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಹೇಳುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ; ಸೌಜನ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟತೆ. ಮಹಿಳೆಯರ ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವುದೂ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಆ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನಗತ್ಯ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಸರಳ ಸಂವಾದವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಕ್ರಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಒಂದೇ ನಿಯಮ ಹೇರುವುದು ಅಲ್ಲ; ಎದುರಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅರಿವಿನ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆಯುವುದು. ಜ್ಞಾನಿಯ ಗುರುತು ಅವನು ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹೇರುತ್ತಾನೋ ಅಲ್ಲ; ಅವನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಎಂಬುದೇ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಕಠೋರ ಕಾನೂನಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಮಾನವೀಯ ವಿವೇಕದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ವಿಧಿಗಳ ಗುಂಪಲ್ಲ. ಎದುರಿನವನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ, ಅವನನ್ನು ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸರಳವಾಗಿ ಪರಿಚಯ*

ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಇದೇ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಮಹಿಳೆಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸರಳತೆ ಮುಖ್ಯ; ಅತಿವಿಧಿವಾದವಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವೀಯತೆಯಿಂದ ಜೋಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಭಿವಾದನ ಕ್ರಮ ತಿಳಿಯದವರ ಎದುರು ಜ್ಞಾನಿಯು ಸರಳವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಧರ್ಮವು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಠೋರ ವಿಧಿವಾದವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವ ವಿವೇಕಶಾಸ್ತ್ರ.

"ಭೋಃ" ಎಂಬ ಸಂಭೋಧನೆ – ಶಬ್ದದಲ್ಲಿನ ವಿನಯದ ತತ್ತ್ವ

ಭೋಃಶಬ್ದಂ ಕೀರ್ತಯೇದಂತೇ ಸ್ವಸ್ಯ ನಾಮ್ನೋಽಭಿವಾದನೇ ।
ನಾಮ್ನಾಂ ಸ್ವರೂಪಭಾವೋ ಹಿ ಭೋಭಾವ ಋಷಿಭಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 124

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡುವಾಗ ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ "ಭೋಃ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವ ಸ್ವರೂಪಭಾವವನ್ನು "ಭೋಃ" ಶಬ್ದವೇ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಂಭೋಧನೆಯ ಶಬ್ದರೂಪದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಭೋಃ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕರೆಯಲ್ಲ; ಅದು ವಿನಯಪೂರ್ಣ, ಸೌಮ್ಯ ಮತ್ತು ಗೌರವಭರಿತ ಸಂಬೋಧನೆ. ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ "ಭೋಃ" ಎಂದು ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ, ಮಾತನಾಡುವವನು ಎದುರಿನವನ ಮೇಲೆ ಆಜ್ಞೆ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂವಾದಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇವಲ ಧ್ವನಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಮನೋಭಾವದ ವಾಹಕವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಶಬ್ದ ಹೇಗಿರುತ್ತದೋ, ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯ ನೈತಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ಹೆಸರು ಹೇಳುವಾಗ ಕಠೋರ ಧ್ವನಿ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ಸೌಮ್ಯ ಶಬ್ದ ವಿನಯವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. "ಭೋಃ" ಶಬ್ದವು ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅಹಂಕಾರವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಗೌರವಯುತ ಸಮೀಪತೆ. ಋಷಿಗಳು ಇದನ್ನು "ನಾಮ್ನಾಂ ಸ್ವರೂಪಭಾವಃ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ—ಹೆಸರಿನ ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಶಬ್ದ. ಮನು ಭಾಷೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಮೂಲಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೌಹಾರ್ದವನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾತಿನಲ್ಲೇ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತೇವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತೇವೆ. "ಭೋಃ" ಎಂಬ ಸಣ್ಣ ಶಬ್ದದ ಮೂಲಕ ಮಾತನಾಡುವವನು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಿ, ಎದುರಿನವನಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪುರಾತನ ಶಬ್ದವಲ್ಲ; ಶಾಶ್ವತ ಸಂವಹನ ನೀತಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಭಿವಾದನೆಯಲ್ಲಿ "ಭೋಃ" ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಬಳಕೆ ಮಾತಿಗೆ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕೇವಲ ಕರ್ಮವಿಧಿಯ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ಭಾಷೆ, ಮನೋಭಾವ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಶಾಸ್ತ್ರ.

ಅಭಿವಾದನದ ಆಶೀರ್ವಚನ – "ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಭವ, ಸೌಮ್ಯ"

ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಭವ ಸೌಮ್ಯೇತಿ ವಾಚ್ಯೋ ವಿಪ್ರೋಽಭಿವಾದನೇ ।
ಅಕಾರಶ್ಚಾಸ್ಯ ನಾಮ್ನೋ ಅಂತೇ ವಾಚ್ಯಃ ಪೂರ್ವಾಕ್ಷರಃ ಪ್ಲುತಃ ॥ 125

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡುವಾಗ "ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಭವ, ಸೌಮ್ಯ" ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅವನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಅ' ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಮೊದಲ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅಭಿವಾದನೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ನಮಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಆಶೀರ್ವಚನದ ಪೂರ್ಣ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಭವ" ಎಂಬುದು ಶಿಷ್ಟ ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಆಯುಷ್ಯ, ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ಆಶೀರ್ವಾದ. "ಸೌಮ್ಯ" ಎಂಬ ಪದವು ಎದುರಿನವನನ್ನು ಶಾಂತಸ್ವಭಾವಿ, ಸಜ್ಜನ ಎಂದು ಗೌರವಿಸುವ ಸಂಬೋಧನೆ. ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಅ' ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಮೊದಲ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಪ್ಲುತವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು—ಇವು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕ್ರಮಗಳು. ಈ ಮೂಲಕ ಹೆಸರು ಕಠೋರವಾಗದೆ, ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ಶಕ್ತಿ ಅಡಗಿದೆ. ಆಶೀರ್ವಚನದಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಸಂವಾದ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡದು. ಹೆಸರು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮೃದುತೆ ಇದ್ದರೆ, ಸಂಬಂಧ ಸಹಜವಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ—ಭಾಷೆಯ ಕಠೋರತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಠೋರತೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ಭಾಷೆಯ ಸೌಮ್ಯತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭಿವಾದನೆಯನ್ನು ಮನು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೊದಲ ಪಾಠವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆಶೀರ್ವಾದವು ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು. "ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಭವ" ಎಂಬ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ, ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಚಿತ್ತದ ಆಶಯ ಅಡಗಿದೆ. ಹೆಸರು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೃದುತೆ ಇದ್ದರೆ, ಸಂವಾದವು ಯುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಬಂಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ ದರ್ಶನ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಭಿವಾದನೆಯಲ್ಲಿ "ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಭವ, ಸೌಮ್ಯ" ಎಂಬ ಆಶೀರ್ವಚನ ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧದ ಶುದ್ಧತೆ ಬೆಳೆಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಭಿವಾದನ ತಿಳಿಯದ ಜ್ಞಾನಿ? - ಅಧಿಕಾರವು ಆಚರಣೆಯಿಂದಲೇ

ಯೋ ನ ವೇತ್ತ್ಯಭಿವಾದಸ್ಯ ವಿಪ್ರಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿವಾದನಮ್ ।
ನಾಭಿವಾದ್ಯಃ ಸ ವಿದುಷಾ ಯಥಾ ಶೂದ್ರಸ್ತಥೈವ ಸಃ ॥ 126

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅಭಿವಾದನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರತಿಉತ್ತರ ನೀಡುವುದನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೋ, ಅವನನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ಅಭಿವಾದಿಸಬಾರದು. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ಶೂದ್ರನಂತೆ ಎಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಜನ್ಮವಲ್ಲ, ಆಚರಣೆಯೇ ಅಧಿಕಾರ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ವಿಪ್ರಃ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದರೂ, ಮನು ಅವನಿಗೆ ಅಭಿವಾದನಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಅಭಿವಾದನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಉತ್ತರವನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅಭಿವಾದನೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ನಮಸ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರದ ವಿನಿಮಯ. ಪ್ರತಿಉತ್ತರ ನೀಡಲಾಗದಿದ್ದರೆ, ಆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮುರಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಅಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ "ಶೂದ್ರವತ್" ಎಂಬುದು ಅಧಿಕಾರದ ಸ್ಥಿತಿ, ಅವಮಾನವಲ್ಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಸಮಾನತೆಯ ಗಂಭೀರ ಸಂದೇಶ ಅಡಗಿದೆ. ಮನು ಎಲ್ಲಿ ಕೂಡ "ಜನ್ಮದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗುರುತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶೂದ್ರ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕೆಳಮಟ್ಟ ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸಿಲ್ಲ;

ಅದು ಅಭಿವಾದನಾಧಿಕಾರ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸೂಚನೆ. ಅದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಇದ್ದರೆ, ಅವನಿಗೂ ಅದೇ ನಿಯಮ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಮಾನತೆಯ ತತ್ತ್ವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ಪದವಿಯಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ನಡೆ–ನುಡಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಾಲಿಸದ ಜ್ಞಾನಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಾದರಿಯಾಗಲಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆ ಇರುವುದನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯದ ನಡೆ ತೋರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆ ಸ್ಥಾನ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ದಂಡವಲ್ಲ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಸ್ಮರಣೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಭಿವಾದನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು—ಜನ್ಮದಿಂದ ಏನೇ ಆಗಿರಲಿ—ಆಚಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅಧಿಕಾರರಹಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶೂದ್ರರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುತ್ತದೆ" ಎನ್ನುವುದು ಪೂರ್ಣ ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರ ಪದವು ಅಧಿಕಾರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ, ಮಾನವ ಮೌಲ್ಯವಲ್ಲ. ಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೂ ಅದೇ ನಿಯಮ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾನೆ — ಇದು ಜಾತಿವಾದವಲ್ಲ, ಆಚರಣಾವಾದ.

ಪಾತ್ರಾನುಸಾರ ಪ್ರಶ್ನೆ – ಮಾನವೀಯ ಸಂವಹನದ ಧರ್ಮ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಕುಶಲಂ ಪೃಚ್ಛೇತ್ ಕ್ಷತ್ರಬಂಧುಮನಾಮಯಮ್ ।
ವೈಶ್ಯಂ ಕ್ಷೇಮಂ ಸಮಾಗಮ್ಯ ಶೂದ್ರಮಾರೋಗ್ಯಮೇವ ಚ ॥ 127

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು "ಕುಶಲವೇ?" ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕು; ಕ್ಷತ್ರಿಯನನ್ನು "ನೀನು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದೀಯಾ?" ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕು; ವೈಶ್ಯನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದಾಗ "ಕ್ಷೇಮವಿದೆಯೇ?" ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಬೇಕು; ಶೂದ್ರನನ್ನು "ಆರೋಗ್ಯವೇ?" ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ವರ್ಗಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಬಳಸಬೇಕಾದ ಸೌಜನ್ಯಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ವಿಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಶ್ರೇಣೀಕರಣವಲ್ಲ; ಇದು ಪಾತ್ರಾನುಸಾರ ಸಂವೇದನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಜೀವನ ಕೇಂದ್ರ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ "ಕುಶಲ" ಎಂಬ ಮನಸ್ಸಿನ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೇಹಬಲ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದರಿಂದ "ಅನಾಮಯ" — ಅಂದರೆ ರೋಗರಹಿತ ಸ್ಥಿತಿ — ಕೇಳಲಾಗಿದೆ. ವೈಶ್ಯನ ಬದುಕು ಪ್ರಯಾಣ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತಿನ ಚಲನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ "ಕ್ಷೇಮ" — ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಸುಸ್ಥಿತಿ — ಮುಖ್ಯ. ಶೂದ್ರನ ಕುರಿತು "ಆರೋಗ್ಯ" ಕೇಳುವುದು ಅವನ ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮಮಯ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಳಜಿ ತೋರಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಕಾಳಜಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂವಹನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನ ಅಡಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಸ್ಪಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎದುರಿನವನ ಜೀವನಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತು, ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದೇ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಸಮಾನ ಗೌರವವನ್ನು ವಿಭಿನ್ನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಸಮಾಜವನ್ನು ಬಾಂಧವ್ಯದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯುವ ವಿಧಾನ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನವೀಯತೆ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಮಾತು ಹೇಳುವುದು ಅಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಕ್ಕ ಮಾತು ಹೇಳುವುದು. ಕಾಳಜಿ ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದವನೇ ಸಂಸ್ಕೃತನಾದ ಮಾನವ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವರ್ಗವಿಭಜನೆಯಲ್ಲ, ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ಸಂವಹನ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಜೀವನಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತು, ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಜಿ ತೋರಿಸುವುದೇ ಮನು ಬೋಧಿಸುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ವರ್ಗಭೇದ" ಎಂದು ನೋಡುವುದು ತಪ್ಪು. ಇದು ಹಕ್ಕು–ಅವಮಾನಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲ; ಮಾನವೀಯ ಸಂವೇದನೆಯ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ. ಇಂದಿನ ದಿನದಲ್ಲೂ ವೈದ್ಯನನ್ನು "ರೋಗಿಗಳು ಹೇಗಿದ್ದಾರೆ?" ಎಂದು, ರೈತನನ್ನು "ಬೆಳೆ ಹೇಗಿದೆ?" ಎಂದು ಕೇಳುವುದೇ ಇದರ ಆಧುನಿಕ ರೂಪ.

ದೀಕ್ಷಿತನ ಸಂಬೋಧನೆ – ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಹತ್ತರ

ಅವಾಚ್ಯೋ ದೀಕ್ಷಿತೋ ನಾಮ್ನಾ ಯವೀಯಾನಪಿ ಯೋ ಭವೇತ್ ।
ಭೋಭವತ್ಪೂರ್ವಕಂ ತ್ವೇನಮಭಿಭಾಷೇತ್ ಧರ್ಮವಿತ್ ॥ 128

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದರೂ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದವನು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡಬಾರದು. ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಅವನನ್ನು "ಭೋಃ ಭವತ್" ಎಂಬ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಸಂಬೋಧನೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಯಸ್ಸು ಹಿರಿಯತನದ ಗುರುತು ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನು ಹೇಳುವುದು—ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದವನು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. "ಭೋಭವತ್" ಎಂಬ ಸಂಬೋಧನೆ ಅವನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಶಿಷ್ಟ ಪದ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಜನ್ಮ, ವಯಸ್ಸು ಅಥವಾ ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾನ್ಯತೆಗಾಗಿ ಆಧಾರವಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ ಅಡಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಯಾರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ನಿರ್ಧಾರವಾದರೆ, ಅದು ದೇಹದ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲ್ಲ; ಆಂತರಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ. ದೀಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಶಿಸ್ತು, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಸ್ವೀಕಾರ. ಆ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತವನು ಯೌವನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ವಯಸ್ಸಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಆಚಾರದ ಆಳವಾಗಿ ಅಳೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿನದು. ದೀಕ್ಷಿತನನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ಅವನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ದೀಕ್ಷೆಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೂ ಹೌದು. ವಯಸ್ಸು ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಮರಳಿಸುವ ಶಾಂತ ಕ್ರಾಂತಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದವನು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವನನ್ನು ಹೆಸರಿನಿಂದಲ್ಲ, ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಸಂಬೋಧನೆಯಿಂದಲೇ ಮಾತಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪರಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಬೋಧನೆ – ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ಧರ್ಮ

ಪರಪತ್ನೀ ತು ಯಾ ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ಯಾದಸಂಬಂಧಾ ಚ ಯೋನಿತಃ ।
ತಾಂ ಬ್ರೂಯಾದ್ ಭವತೀತ್ಯೇವಂ ಸುಭಗೇ ಭಗಿನೀತಿ ಚ ॥ 129

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀ ಪರಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೋ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವಳಾಗಿದ್ದಾಳೋ, ಆಕೆಯನ್ನು "ಭವತಿ", "ಸುಭಗೆ" ಅಥವಾ "ಭಗಿನಿ" ಎಂದು ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಪುರುಷನ ವರ್ತನೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನೈತಿಕ ಗಡಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಪರಪತ್ನಿ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಯಮ ಇರಬೇಕು. "ಭವತಿ" ಎಂಬುದು ಗೌರವದ ಸಂಬೋಧನೆ, "ಸುಭಗೆ" ಎಂದರೆ ಶುಭಸ್ವಭಾವ ಹೊಂದಿದವಳು ಎಂಬ ಮೃದು ಗೌರವ, "ಭಗಿನಿ" ಎಂದರೆ ಸಹೋದರಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ವಸ್ತುವಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲ, ಆಸೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲ; ಪೂರ್ಣ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಬೋಧನೆಯ ಮೂಲಕವೇ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಉದ್ದೇಶ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಸುರಕ್ಷೆ ಅಡಗಿದೆ. ಅಶಿಷ್ಟ ದೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ; ಭಾಷೆ ಶುದ್ಧವಾದರೆ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯ ಮೇಲೆ ನಿಯಮ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ; ಪುರುಷನ ಮೇಲೆ ಸಂಯಮದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುತ್ತಾನೆ. ಪರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು "ಭಗಿನಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಕಾಮವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಅತ್ಯಂತ ಬಲವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಾಧನ. ಇದು ದಮನವಲ್ಲ; ಸ್ವಯಂನಿಯಂತ್ರಣದ ಶಾಸ್ತ್ರ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅವಶ್ಯ. ಕಾನೂನಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಯಮ ಇದ್ದರೆ, ಅಪರಾಧ ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸಹೋದರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಕಾಮವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮೊದಲ ತಡೆಗೋಡೆಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತದೆ—ಅದು ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸದಾ ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ "ಭವತಿ", "ಸುಭಗೆ", "ಭಗಿನಿ" ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುವುದೇ ಮನು ಬೋಧಿಸುವ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಗೌರವದ ಧರ್ಮ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ನಿಯಮ" ಎಂದು ನೋಡುವುದು ತಪ್ಪು. ಇದು ಪುರುಷನ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ. ಸ್ತ್ರೀಗೌರವವನ್ನು ಸಮಾಜದ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಇದು.*

ವಿಷ್ಣು-ಸ್ಮೃತಿ (32.7).—'ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು, ತಿಳಿದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸಹೋದರಿ, ಮಗಳು ಅಥವಾ ತಾಯಿ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಬೇಕು.'

ಬಂಧು–ಗುರುಗಳ ಎದುರು ವಿನಯ – ಎದ್ದು ನಿಂತು ಸ್ವಪರಿಚಯ

ಮಾತುಲಾಂಶ್ಚ ಪಿತೃವ್ಯಾಂಶ್ಚ ಶ್ವಶುರಾನ್ ಋತ್ವಿಜೋ ಗುರೂನ್ ।
ಅಸಾವಹಮಿತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಯ ಯವೀಯಸಃ ॥ 130

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮಾಮ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಮಾವ (ಶ್ವಶುರ), ಯಜ್ಞಪೂಜಕರಾದ ಋತ್ವಿಜರು ಮತ್ತು ಗುರುಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಗ, ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾದವನು ಎದ್ದು ನಿಂತು "ನಾನು ಇವನು" ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ಮುಖ್ಯ ಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಾತುಲ (ತಾಯಿಯ ಸಹೋದರ), ಪಿತೃವ್ಯ (ತಂದೆಯ ಸಹೋದರ), ಶ್ವಶುರ (ಮಾವ), ಋತ್ವಿಜ (ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಪಂಡಿತ) ಮತ್ತು ಗುರು—ಇವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಪಾತ್ರಗಳಾದರೂ, ಎಲ್ಲರೂ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರು. ಇವರ ಎದುರು ಯೌವನದಲ್ಲಿರುವವನು ಎದ್ದು ನಿಂತು ತನ್ನನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಅಹಂಕಾರ ತಗ್ಗಿಸುವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ "ಯವೀಯಸಃ" ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ವಯಸ್ಸು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಗೌರವದ ಕರ್ತವ್ಯ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಯ ಸೂತ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆ—ಇವೆರಡೂ ಗೌರವದಿಂದ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಸ್ವಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕೇವಲ ಸಂಪ್ರದಾಯವಲ್ಲ; ಅದು "ನಾನು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕಲಿಯಲು ಸಿದ್ಧನಿದ್ದೇನೆ" ಎಂಬ ಮೌನ ಘೋಷಣೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಲದಿಂದಲ್ಲ, ವಿನಯದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸಮಾನ ಹಕ್ಕಿನ ಘೋಷಣೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವದಿಂದ ಬಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಹಿರಿಯರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗುವವನು ಕುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಾತುಲ–ಪಿತೃವ್ಯ–ಗುರು–ಋತ್ವಿಜರು— ಎಲ್ಲರೂ ಅನುಭವದ ವಾಹಕರು. ಅವರ ಎದುರು ವಿನಯ ತೋರಿಸುವುದೇ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ತೆರೆದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮಾಮ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಮಾವ, ಯಜ್ಞಪೂಜಕರು ಮತ್ತು ಗುರುಗಳ ಎದುರು ಯೌವನದಲ್ಲಿರುವವನು ಎದ್ದು ನಿಂತು ವಿನಯದಿಂದ ಸ್ವಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಅಧಿಕಾರದಿಂದಲ್ಲ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಗೌರವದಿಂದ ಕಟ್ಟುವ ಶಾಸ್ತ್ರ.

ಕುಟುಂಬದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಗುರುಪತ್ನಿಯ ಸಮಾನ ಗೌರವ

ಮಾತೃಶ್ವಸಾ ಮಾತುಲಾನೀ ಶ್ವಶ್ರೂರಥ ಪಿತೃಶ್ವಸಾ ।
ಸಂಪೂಜ್ಯಾ ಗುರುಪತ್ನೀವತ್ ಸಮಾಸ್ತಾ ಗುರುಭಾರ್ಯಯಾ ॥ 131

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಾಯಿಯ ಅತ್ತೆ, ಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಮಾವತಿ (ಶ್ವಶ್ರೂ), ತಂದೆಯ ಅತ್ತೆ—ಇವರನ್ನೆಲ್ಲ ಗುರುಪತ್ನಿಯಂತೆ ಪೂರ್ಣ ಗೌರವದಿಂದ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಇವರು ಎಲ್ಲರೂ ಗುರುಭಾರ್ಯೆಯ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಕುಟುಂಬದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನೈತಿಕ ನಿಯಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಾಯಿಯ ಅತ್ತೆ (ಮಾತೃಶ್ವಸಾ), ಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ (ಮಾತುಲಾನೀ), ಶ್ವಶ್ರೂ, ತಂದೆಯ ಅತ್ತೆ (ಪಿತೃಶ್ವಸಾ)—ಇವರು ಎಲ್ಲರೂ ಮನೆಯ ಹಿರಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು. ಇವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ ಅಲ್ಲ, ಗುರುಪತ್ನಿಯಂತೆ ಗೌರವಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಗುರುಪತ್ನಿ ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಮಾತೃತ್ವದ ಸಂಕೇತ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸುರಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಯಮವಾಗಿ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಡಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ "ಮಾತೃತ್ವ"ದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದಾಗ, ಅವರ ಮೇಲೆ ಆಸೆ ಅಥವಾ ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಉಳಿಯದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಪುರುಷನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸಂಯಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕುಟುಂಬ ಸಂಬಂಧಗಳೊಳಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಗೌರವಸ್ಥಾನ ನೀಡುವುದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಗಡಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವ ಬಲವಾದ ಕ್ರಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗೌರವದಿಂದ ಬದುಕಿದಾಗಲೇ ಸಮಾಜ ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವರನ್ನು ಗುರುಪತ್ನಿಯಂತೆ ಕಾಣುವುದು ಧರ್ಮ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯ ಸಂಗಮ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ದುರ್ಬಲರೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ತಾಯಿಯ ಅತ್ತೆ, ಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಶ್ವಶ್ರೂ ಮತ್ತು ತಂದೆಯ ಅತ್ತೆ—ಇವರನ್ನೆಲ್ಲ ಗುರುಪತ್ನಿಯ ಸಮಾನ ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ಕುಟುಂಬದೊಳಗೆ ಅವರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸುರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕಾನೂನಿನಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ.

ಕುಟುಂಬದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸನಿಹ – ಸಂಯಮದ ಗಡಿ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ಧರ್ಮ

ಭ್ರಾತುರ್ಭಾರ್ಯೌಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಸವರ್ಣಾಽಹನ್ಯಹನ್ಯಪಿ ।
ವಿಪ್ರೋಷ್ಯ ತೂಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಜ್ಞಾತಿಸಂಬಂಧಿಯೋಷಿತಃ ॥ 132

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತನ್ನ ಸಹೋದರನ ಹೆಂಡತಿ (ಸವರ್ಣಳಾದರೂ) ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅತಿಸನಿಹದಲ್ಲಿರಬಾರದು. ಆದರೆ ದೂರ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿತ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಕುಟುಂಬದೊಳಗಿನ ಪುರುಷ–ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಂಯಮದ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಹೋದರನ ಹೆಂಡತಿ - ಅವಳು ಅದೇ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವಳಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ - ಅತಿಯಾದ ಸನಿಹವು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಇರಬಾರದು. ಇಲ್ಲಿ "ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯಾ" ಎಂದರೆ ಅನಗತ್ಯ ಶಾರೀರಿಕ ಅಥವಾ ಅತಿಸನಿಹದ ಸಂಪರ್ಕ. ಮನು ಇದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಂಬಂಧಗಳ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ "ವಿಪ್ರೋಷ್ಯ" - ಅಂದರೆ ದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಅಥವಾ ಅನಿವಾರ್ಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ - ಸಂಬಂಧಿತ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ನಿಷೇಧ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಸಮತೋಲನ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಸುರಕ್ಷಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಡಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಪಾತಕಗಳು ಕಾನೂನು ಉಲ್ಲಂಘನೆಯಿಂದಲ್ಲ; ಸನಿಹದ ಅತಿರೇಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಮನು ಇದನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ತಡೆಗಟ್ಟಲು, ಸಂಬಂಧಗಳೊಳಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಈ ಗಡಿಗಳು ಕ್ರೂರವಲ್ಲ; ಅವು ಕರುಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಅಗತ್ಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪುರುಷನ ಮೇಲೆ ಇಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ ಎಂದರೆ ದೂರ ತಳ್ಳುವುದು ಅಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ಅಂತರವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕುಟುಂಬದ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಅಂತರ ಇದ್ದರೆ, ಸಂಬಂಧಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಗತ್ಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆರವು ನೀಡುವುದು ಧರ್ಮ; ಆದರೆ ದಿನನಿತ್ಯದ ಅತಿಸನಿಹ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಮೌನ ನಿಯಮ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಕುಟುಂಬದ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ಅನಗತ್ಯ ಅತಿಸನಿಹ ಬೇಡ; ಆದರೆ ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇಲೆ ಶಂಕೆ" ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಇದು ಮಾನವ ದುರ್ಬಲತೆಯನ್ನು ಅರಿತ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ಧರ್ಮನೀತಿ. ಇಂದಿನ ಕಾನೂನುಗಳು "ಹಿತಾಸಕ್ತಿ ಸಂಘರ್ಷ"ಅನ್ನು ಹೇಗೆ ನೋಡುತ್ತವೋ, ಮನು ಅದನ್ನೇ ಸಂಬಂಧಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ.*

ಮಾತೃತ್ವದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ – ತಾಯಿಯ ಸಮಾನ ಗೌರವದ ಧರ್ಮ

ಪಿತುರ್ಭಗಿನ್ಯಾಂ ಮಾತುಶ್ಚ ಜ್ಯಾಯಸ್ಯಾಂ ಚ ಸ್ವಸರ್ಯಪಿ ।
ಮಾತೃವದ್ ವೃತ್ತಿಮಾತಿಷ್ಠೇನ್ ಮಾತಾ ತಾಭ್ಯೋ ಗರೀಯಸೀ ॥ 133

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಂದೆಯ ಸಹೋದರಿ, ತಾಯಿಯ ಸಹೋದರಿ, ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಸಹೋದರಿ—ಇವರೊಂದಿಗೆ ತಾಯಿಯಂತೆ ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ತಾಯಿ ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಕುಟುಂಬದೊಳಗಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಂದೆಯ ಅಕ್ಕ–ತಂಗಿ, ತಾಯಿಯ ಅಕ್ಕ–ತಂಗಿ, ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಸಹೋದರಿ—ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನು "ಮಾತೃವತ್" ಅಂದರೆ ತಾಯಿಯಂತೆ ಕಾಣಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಗೌರವದ ಮಾತಲ್ಲ; ಅದು ವರ್ತನೆಯ ನಿಯಮ. ಮಾತೃತ್ವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ, ಆಸೆ, ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ಜಾಗವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ—ಈ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ತಾಯಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳು. ಅಂದರೆ ಮಾತೃತ್ವವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದರೂ, ತಾಯಿಯ ಅನನ್ಯ ಸ್ಥಾನ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬದ ನೈತಿಕ ಸುರಕ್ಷೆ ಅಡಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮಾತೃತ್ವದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಅವರ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾಜದ ಪುರುಷ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮ. ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಮಾತೃತ್ವದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ, ದುರುದ್ದೇಶ ಸ್ವತಃ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಪುರುಷನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ; ಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತೃತ್ವವೆಂದರೆ ಜೀವ ಕೊಟ್ಟವಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಜೀವವನ್ನು ಸರಿದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಮೌಲ್ಯ. ಕುಟುಂಬದೊಳಗಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ತಾಯಿಯಂತೆ ಗೌರವಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರವಿದ್ದರೆ, ಮನೆ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಸಮಾಜ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ ಮಾತ್ರ ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಳು—ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಗೌರವದ ಮೂಲವೇ ಅವಳೇ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸಹೋದರಿಯರು, ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ ಮತ್ತು ಸಹೋದರಿ—ಇವರನ್ನೆಲ್ಲ ತಾಯಿಯಂತೆ ಗೌರವಿಸಬೇಕು; ತಾಯಿ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಳು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ಮಾತೃತ್ವದ ಗೌರವವನ್ನು ಕುಟುಂಬದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಲಯಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ.

ವಯಸ್ಸಿನ ಅಂತರ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರ – ಗೌರವ ನಿರ್ಣಯದ ಧರ್ಮ

ದಶಾಬ್ದಾಖ್ಯಂ ಪೌರಸಖ್ಯಂ ಪಂಚಾಬ್ದಾಖ್ಯಂ ಕಲಾಭೃತಾಮ್ ।
ತ್ರ್ಯಬ್ದಪೂರ್ವಂ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸ್ವಲ್ಪೇನಾಪಿ ಸ್ವಯೋನಿಷು ॥ 134

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಒಂದೇ ಸಮುದಾಯದವರಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ವರ್ಷ ಹಿರಿಯನಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಹಿರಿಯನ ಗೌರವ. ಕಲೆ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಲ್ಲಿ ಐದು ವರ್ಷ ಹಿರಿಯನಿದ್ದರೆ ಗೌರವ. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಮೂರು ವರ್ಷ ಹಿರಿಯನಿದ್ದರೆ ಗೌರವ. ಒಂದೇ ಕುಲದವರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಂತರ ಇದ್ದರೂ ಹಿರಿಯತ್ವ ಮಾನ್ಯ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಗೌರವವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಗೌರವ ಕೇವಲ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಚಾರ, ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರದಿಂದಲೂ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಸಮುದಾಯದವರಲ್ಲಿ (ಪೌರಸಖ್ಯ) ಹತ್ತು ವರ್ಷದ ಅಂತರ ಸಾಕು. ಕಲೆ–ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರಲ್ಲಿ ಐದು ವರ್ಷ ಸಾಕು—ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಭವವೇ ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ. ಶ್ರೋತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ*

(ವೇದಾಧ್ಯಯನಿಗಳಲ್ಲಿ) ಮೂರೇ ವರ್ಷ ಸಾಕು—ಅಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನದ ತೀವ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಮುಖ್ಯ. ಒಂದೇ ಕುಲದವರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಅಂತರವಿದ್ದರೂ ಹಿರಿಯತ್ವವನ್ನು ಮಾನ್ಯಗೊಳಿಸುವುದು ಕುಟುಂಬದ ಶಿಸ್ತು ಕಾಪಾಡಲು.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೌರವದ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆ ಅಡಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ನಿಯಮ ಹೇರಿದರೆ ಅನ್ಯಾಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನುಭವ, ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಸ್ಕಾರ—ಇವುಗಳ ತೂಕ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌರವವೂ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ. ಇದು ಶ್ರೇಣಿಕರಣವಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯಬದ್ಧ ವಿನ್ಯಾಸ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯತ್ವ ಎಂದರೆ ಅಹಂಕಾರದ ಸ್ಥಾನವಲ್ಲ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಸ್ಥಾನ. ಅನುಭವ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಪ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಂತರವಿದ್ದರೂ, ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಇರುವವನಿಗೆ ಗೌರವ ಕೊಡುವುದು ಸಮಾಜದ ಆರೋಗ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನ" ಎಂಬ ಅಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನ್ಯಾಯ ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗೌರವವು ವಯಸ್ಸಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಲ್ಲ; ಸಂದರ್ಭ, ಅನುಭವ, ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಠೋರ ಶ್ರೇಣಿಕರಣವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಜ್ಞಾನ.

ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತ ಜ್ಞಾನ ಮಹತ್ತರ – ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಪಿತೃತ್ವ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ದಶವರ್ಷಂ ತು ಶತವರ್ಷಂ ತು ಭೂಮಿಪಮ್ ।
ಪಿತಾಪುತ್ರೌ ವಿಜಾನೀಯಾದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತು ತಯೋಃ ಪಿತಾ ॥ 135

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹತ್ತು ವರ್ಷದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ನೂರು ವರ್ಷದ ರಾಜನೂ ಇದ್ದರೂ, ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಂದೆ–ಮಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತಂದೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಶಾಬ್ದಿಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಓದಿದರೆ ತಪ್ಪು ಭಾವನೆ ಮೂಡಬಹುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದೈಹಿಕ ತಂದೆ–ಮಗ ಸಂಬಂಧದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. "ಪಿತಾ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪಿತೃತ್ವದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದರೆ ಜನ್ಮವಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಭೂಮಿಪ (ರಾಜ) ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ವಯಸ್ಸಿನ ಪ್ರತೀಕ. ಮನು ಹೇಳುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ—ವಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದವನು— ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ —ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಪಿತೃತ್ವದ ಸ್ಥಾನ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರದ ಮಿತಿಗೊಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ರಾಜನು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗಿರಬಹುದು, ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾಗಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವನು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಬೇಕು. ಆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುವವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ—ಅಂದರೆ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ರಾಜನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಧರ್ಮರಾಜ್ಯದ ಮೂಲತತ್ತ್ವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಹಿರಿಯತ್ವ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಿಂದ. ಜ್ಞಾನವಿರುವವನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ತಂದೆಯಂತಿದ್ದಾನೆ—ಅವನು ಮಾರ್ಗ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ, ತಿದ್ದುತ್ತಾನೆ, ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಆಯಸ್ಸು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಶಾಶ್ವತ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಅತೀ ಉನ್ನತ ಗೌರವ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಜ್ಞಾನಿಯೇ ಸಮಾಜದ ಪಿತೃತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮೇಲುಗೈ ಘೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಅಧಿಕಾರವು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವದ ಘೋಷಣೆ. ಇಂದಿನ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಅಧಿಕಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣ ವಹಿಸುವುದು—ಇದೇ ಇದರ ಆಧುನಿಕ ಪ್ರತಿರೂಪ.

ಗೌರವದ ಕ್ರಮ – ವಿದ್ಯೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾನ್ಯತೆ

ವಿತ್ತಂ ಬಂಧುರ್ವಯಃ ಕರ್ಮ ವಿದ್ಯಾ ಭವತಿ ಪಂಚಮೀ ।
ಏತಾನಿ ಮಾನ್ಯಸ್ಥಾನಾನಿ ಗರೀಯೋ ಯದ್ ಯದುತ್ತರಮ್ ॥ 136

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸಂಪತ್ತು, ಬಂಧುತ್ವ, ವಯಸ್ಸು, ಕರ್ಮ (ಪದವಿ/ಕರ್ತವ್ಯ) ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆ—ಇವು ಐದು ಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಾನಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನದು ಮುಂದಿನದು ಹೆಚ್ಚು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಗೌರವವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಐದು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡುತ್ತಾನೆ. ವಿತ್ತ (ಸಂಪತ್ತು) ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ಥಾನ ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಬಂಧು (ಸಂಬಂಧ) ಗುರುತನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ; ವಯಸ್ಸು ಅನುಭವದ ಸೂಚಕ; ಕರ್ಮ (ಕರ್ತವ್ಯ/ಪದವಿ) ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಗುರುತು. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ವಿದ್ಯೆ—ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ—ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾನ್ಯತೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ. "ಗರೀಯೋ ಯದುತ್ತರಮ್" ಎಂದರೆ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿರುವ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗೌರವ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನು ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಅಂತಿಮ ಮಾನದಂಡವನ್ನಾಗಿಸದೆ, ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಯಮ ಅಡಗಿದೆ. ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ; ವಯಸ್ಸು ಅನಿವಾರ್ಯ; ಕರ್ಮ ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದಾದದ್ದು. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆ—ವಿವೇಕದಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನ—ಮಾನವನನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಣಿಕರಣ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಮೌಲ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾಜವು ಯಾರಿಗೆ ಗೌರವ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ಭೋಗದಿಂದಲ್ಲ, ಬೋಧದಿಂದ. ಹಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬಹುದು, ವಯಸ್ಸು ಮೀರಬಹುದು, ಪದವಿ ಬದಲಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಹಾಗೂ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಂಚಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅದನ್ನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಸಮಾಜದ ಘೋಷಣೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸಂಪತ್ತು, ಸಂಬಂಧ, ವಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪದವಿಗಿಂತ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾನ್ಯತೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧಿಕಾರಾಧಾರಿತವಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ.

ಗುಣಗಳೇ ಮಾನ್ಯತೆ – ಜನ್ಮವಲ್ಲ, ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಗೌರವ

ಪಂಚಾನಾಂ ತ್ರಿಷು ವರ್ಣೇಷು ಭೂಯಾಂಸಿ ಗುಣವಂತಿ ಚ ।
ಯತ್ರ ಸ್ಯುಃ ಸೋಽತ್ರ ಮಾನಾರ್ಹಃ ಶೂದ್ರೋಽಪಿ ದಶಮೀಂ ಗತಃ ॥ 137

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮೇಲೆ ಹೇಳಲಾದ ಐದು ಮಾನ್ಯ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ (ವಿತ್ತ, ಬಂಧು, ವಯಸ್ಸು, ಕರ್ಮ, ವಿದ್ಯೆ) ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳು ಯಾವ ವರ್ಣದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆಯೋ, ಅವನೇ ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು. ಆ ಗುಣಗಳು ಶೂದ್ರನಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅವನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಕುರಿತು ಇರುವ "ಜಾತಿವಾದ" ಎಂಬ ಆರೋಪವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಐದು ಮಾನ್ಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದನು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಅನ್ವಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಗುಣಗಳು ಯಾವ ವರ್ಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಯಾರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆಯೋ—ಅವನೇ ಮಾನ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ "ಶೂದ್ರೋಽಪಿ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮನು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ, ಶೂದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ ವಿದ್ಯೆ, ಕರ್ಮಶೀಲತೆ, ವಿವೇಕ ಇದ್ದರೆ, ಅವನು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು. "ದಶಮೀಂ ಗತಃ" ಎಂದರೆ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುಣಾಧಾರಿತ ಸಮಾಜದ ಘೋಷಣೆ ಅಡಗಿದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣವನ್ನು ಗೋಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅದು ಒಂದು ಹಿನ್ನೆಲೆ ಮಾತ್ರ. ಗೌರವದ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಗುಣಗಳು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಜನ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ಗುರುತು ಯಾರನ್ನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿಸದು; ಗುಣಗಳಿಂದ ಬಂದ ಯೋಗ್ಯತೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವ ನಿಯಮವಲ್ಲ—ಇದು ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಎತ್ತರ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು ರಕ್ತದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ; ಅವು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಯಾರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ, ಶಿಸ್ತು, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ—ಅವರೇ ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಜನ್ಮ ಯಾವದೇ ಆಗಿರಲಿ, ಗುಣವಂತನಿಗೆ ಗೌರವ ತಪ್ಪದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಾನವೀಯತೆಯ ಘೋಷಣೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಯಾವ ವರ್ಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಇವೆಯೋ—ಅವನೇ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು; ಶೂದ್ರನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಬಹುದು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕ ಇರುವವರೆಗೂ "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಶ್ರೇಣಿಕರಣ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಿ. ಇದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಗುಣಾಧಾರಿತ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಘೋಷಣೆ.

ಮಾರ್ಗದ ಧರ್ಮ – ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮೊದಲ ಆದ್ಯತೆ

ಚಕ್ರಿಣೋ ದಶಮೀಸ್ಥಸ್ಯ ರೋಗಿಣೋ ಭಾರಿಣಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ।
ಸ್ನಾತಕಸ್ಯ ಚ ರಾಜ್ಞಶ್ಚ ಪಂಥಾ ದೇಯೋ ವರಸ್ಯ ಚ ॥ 138

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಚಕ್ರವಾಹನದಲ್ಲಿರುವವರು, ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು, ರೋಗಿಗಳು, ಭಾರ ಹೊತ್ತಿರುವವರು, ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಸ್ನಾತಕ, ರಾಜ ಮತ್ತು ವರ—ಇವರಿಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ದಾರಿ ಬಿಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಮಾನವೀಯ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ದಾರಿಯ ಹಕ್ಕು ಬಲಿಷ್ಠನಿಗಲ್ಲ; ಅಗತ್ಯವಿರುವವನಿಗೆ. ಚಕ್ರಿಣಃ—ವಾಹನದಲ್ಲಿರುವವರು—ತಕ್ಷಣ ನಿಲ್ಲಲು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ದಶಮೀಸ್ಥಸ್ಯ—ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಿರಿಯರು—ಶಾರೀರಿಕವಾಗಿ ದುರ್ಬಲರು. ರೋಗಿಗಳು ಮತ್ತು ಭಾರ ಹೊತ್ತವರು ತಕ್ಷಣ ಚಲಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಸ್ತ್ರೀಯರು—ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುರಕ್ಷೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ. ಸ್ನಾತಕ—ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಪ್ರತೀಕ. ರಾಜ—ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕರ್ತವ್ಯದ*

ಹೊಣೆಗಾರ. ವರ—ಸಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಪ್ರಮುಖ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವವನು. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ದಾರಿ ಬಿಡುವುದು ಕೇವಲ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಕರುಣೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಆದ್ಯತೆಗಳ ಪಟ್ಟಿ ಅಡಗಿದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ವರ್ಗದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ದಾರಿ ಕೊಡಲು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ದುರ್ಬಲತೆ, ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರ—ಇವೇ ಮಾನದಂಡಗಳು. ಇದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಾಗದಂತೆ, ಸಹಜ ಸಹವಾಸದ ಸ್ಥಳವಾಗಿಸುವ ವಿಧಾನ. ಕಾನೂನು ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಮನು ನಾಗರಿಕ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯಬೇಕು. ಯಾರು ಹೆಚ್ಚು ತುರ್ತು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು, ಅವರಿಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡುವವನು ಸಮಾಜವನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿಡುತ್ತಾನೆ. ಸಣ್ಣ ವಿನಯದ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ದೊಡ್ಡ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನದಲ್ಲೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತಗೊಳಿಸುವ ಉಪದೇಶ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲರು, ಸಂಸ್ಕಾರವಂತರು ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಮೊದಲು ದಾರಿ ಬಿಡುವುದು ಧರ್ಮ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ವರ್ಗಭೇದ"ದ ಪಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಮಾನವೀಯ ಆದ್ಯತೆಗಳ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ. ಇಂದಿನ ಟ್ರಾಫಿಕ್ ನಿಯಮಗಳು, ಹಿರಿಯರು–ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ—ಇವೆಲ್ಲ ಇದರ ಆಧುನಿಕ ರೂಪಗಳೇ.

ಸ್ನಾತಕ ಮತ್ತು ರಾಜ – ಗೌರವದ ಸಮನ್ವಯ ಧರ್ಮ

ತೇಷಾಂ ತು ಸಮವೇತಾನಾಂ ಮಾನ್ಯೌ ಸ್ನಾತಕಪಾರ್ಥಿವೌ ।
ರಾಜಸ್ನಾತಕಯೋಶ್ಚೈವ ಸ್ನಾತಕೋ ನೃಪಮಾನಭಾಕ್ ॥ 139

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದಾಗ ಸ್ನಾತಕನೂ (ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದವನು) ಮತ್ತು ರಾಜನೂ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರು. ಆದರೆ ರಾಜನೂ ಸ್ನಾತಕನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದಾಗ, ಸ್ನಾತಕನು ರಾಜನಿಂದ ಗೌರವ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಗೌರವದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಸಮವೇತಾನಾಂ" ಎಂದರೆ ವಿವಿಧ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳವರು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಂದರ್ಭ. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ನಾತಕ—ಅಂದರೆ ಶಿಕ್ಷಣ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ—ಮತ್ತು ಪಾರ್ಥಿವ—ಅಂದರೆ ರಾಜ—ಇಬ್ಬರೂ ಮಾನ್ಯರು. ಆದರೆ ರಾಜನೇ ಸ್ನಾತಕನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ರಾಜ ಮತ್ತು ಸ್ನಾತಕ ಇಬ್ಬರೂ ಇದ್ದರೆ, ಸ್ನಾತಕನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ: ರಾಜಾಧಿಕಾರ ಮಹತ್ತರವಾದರೂ, ವಿದ್ಯಾ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಇದು ರಾಜನ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ರಾಜನೂ ಧರ್ಮದ ಅಧೀನನೆಂಬ ಘೋಷಣೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಸೂತ್ರ ಅಡಗಿದೆ. ರಾಜನು ಅಧಿಕಾರದ ಪ್ರತೀಕ; ಸ್ನಾತಕನು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಪ್ರತೀಕ. ಸಮಾಜವು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರಲು ಅಧಿಕಾರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನು ರಾಜನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಿಯ ಗೌರವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ವರ್ಗವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಘೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಆಡಳಿತದ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ; ಸ್ನಾತಕನಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸುವ ಬೆಳಕು ಇದೆ. ಶಕ್ತಿ ಬೆಳಕಿಲ್ಲದೆ ಅಂಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ನಾತಕನಿಗೆ ರಾಜನಿಂದ ಗೌರವ ದೊರಕಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ, ಮಿತಭೋಗ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಮಿತಿಗೊಳಿಸುವ ಧರ್ಮದ ಘೋಷಣೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ರಾಜನೂ ಸ್ನಾತಕನೂ ಮಾನ್ಯರಾಗಿದ್ದರೂ, ಜ್ಞಾನ–ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ ಸ್ನಾತಕನಿಗೆ ರಾಜನಿಂದಲೂ ಗೌರವ ದೊರಕಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮೇಲುಗೈ" ಎಂಬ ಆರೋಪವಲ್ಲ. ಇದು ಅಧಿಕಾರವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಅಥವಾ ಸಂವಿಧಾನವು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಅಧಿಕಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದೇ ಇದರ ಆಧುನಿಕ ರೂಪ.

ಅಧ್ಯಾಯ-9
ಆಚಾರ್ಯ

ಆಚಾರ್ಯನ ಸ್ವರೂಪ – ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ವೇದೋಪದೇಶ

ಉಪನೀಯ ತು ಯಃ ಶಿಷ್ಯಂ ವೇದಮಧ್ಯಾಪಯೇದ್ ದ್ವಿಜಃ ।
ಸಕಲ್ಪಂ ಸರಹಸ್ಯಂ ಚ ತಮಾಚಾರ್ಯಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ 140

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ದ್ವಿಜನು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ವೇದವನ್ನು ವಿಧಿ–ಕರ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಗೂಢಾರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೋ—ಅವನೇ ಆಚಾರ್ಯ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಆಚಾರ್ಯ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪಾಠ ಹೇಳುವವನು ಅಲ್ಲ. ಮೊದಲಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿ, ಅವನ ಜೀವನವನ್ನು ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ನಂತರ ವೇದವನ್ನು "ಸಕಲ್ಪಂ" — ಅಂದರೆ ವಿಧಿವಿಧಾನ, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಯೊಂದಿಗೆ — ಬೋಧಿಸಬೇಕು. ಜೊತೆಗೆ "ಸರಹಸ್ಯಂ" — ವೇದದ ಒಳಗಿರುವ ಗೂಢಾರ್ಥ, ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಈ ಮೂರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪಾಠ ಪೂರ್ಣವಾಗದು. ಹೀಗಾಗಿ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಇಂತಹ ಸಮಗ್ರ ಬೋಧನೆ ನೀಡುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಆಚಾರ್ಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಂಪೂರ್ಣ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಬಹುದು; ಸಂಸ್ಕಾರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಅಂಧವಾಗಬಹುದು. ಆಚಾರ್ಯನು ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಸರಹಸ್ಯ"ವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಎಂದರೆ ಗುಪ್ತ ವಿದ್ಯೆ ನೀಡುವುದು ಅಲ್ಲ; ಅದು ವೇದದ ಆತ್ಮವನ್ನು ಶಿಷ್ಯನೊಳಗೆ ಜೀವಂತಗೊಳಿಸುವುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿರದೆ, ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ವಾಹಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯನು ದೀಪ ಹಚ್ಚುವವನು. ಅವನು ಕೇವಲ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ; ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಉಪನಯನದಿಂದ ಶಿಷ್ಯನ ಜೀವನ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ; ವೇದೋಪದೇಶದಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ; ಗೂಢಾರ್ಥದಿಂದ ಅವನ ಆತ್ಮ ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರು ಸೇರಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಪೂರ್ಣ. ಅದಕ್ಕೇ ಮನು ಆಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಗೌರವ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನ ಮಾಡಿ, ವಿಧಿಯೊಂದಿಗೆ ವೇದವನ್ನು ಅದರ ಗೂಢಾರ್ಥ ಸಹಿತ ಬೋಧಿಸುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಆಚಾರ್ಯ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇವಲ ಪಾಠಶಾಲೆಯ ವಿಷಯವಲ್ಲ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದು ನೋಡುತ್ತದೆ.

ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಸ್ಥಾನ – ಭಾಗಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಾಯದ ಬೋಧನೆ

ಏಕದೇಶಂ ತು ವೇದಸ್ಯ ವೇದಾಂಗಾನ್ಯಪಿ ವಾ ಪುನಃ ।
ಯೋಽಧ್ಯಾಪಯತಿ ವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮುಪಾಧ್ಯಾಯಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ॥ 141

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವನು ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಅಥವಾ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನನ್ನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದನು—ಅವನು ಉಪನಯನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ, ವೇದವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಗೂಢಾರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೋಧಿಸುವವನು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಉಪಾಧ್ಯಾಯ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನು ವೇದದ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲ; ಅದರ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಅಥವಾ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು (ಶಿಕ್ಷಾ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಛಂದಸ್ಸು, ನಿರುಕ್ತ, ಜ್ಯೋತಿಷ, ಕಲ್ಪ) ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. "ವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ" ಎಂಬ ಪದ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ—ಅಂದರೆ ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ. ಇದರಿಂದ ಮನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಮಿತವಾಗಿ, ನಿಖರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವೃತ್ತಿಪರತೆ ಅಡಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಶಿಕ್ಷಕರೂ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಶಿಕ್ಷಕರು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರು; ಅವರು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರು ಶಿಷ್ಯನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ

ಹೊಣೆಗಾರರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಎರಡು ಹಂತಗಳಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ—ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾರಿತ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಪರ/ವಿಷಯಾಧಾರಿತ ಶಿಕ್ಷಣ. ಎರಡಕ್ಕೂ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಗೌರವವಿದೆ, ಆದರೆ ಗೊಂದಲ ಇರಬಾರದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನು ಜ್ಞಾನಪ್ರವಾಹದ ಒಂದು ವಾಹಕ. ಅವನು ಸಮಾಜದ ಬೌದ್ಧಿಕ ಆರ್ಥಿಕತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ, ಜೀವನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೊಣೆ ಆಚಾರ್ಯನದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ತಂದಿದೆ—ಇದು ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗ ಅಥವಾ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವವನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಸ್ಕಾರ ನೀಡುವವನು ಆಚಾರ್ಯ ಎಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಕ್ಷಕರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಪಾತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ನೀಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ "ಪ್ರೊಫೆಸರ್", "ಲೇಕ್ಚರರ್", "ಗುರು", "ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ" ಎಂಬ ವಿಭಜನೆ ಇರುವಂತೆ, ಮನು ಕೂಡ ಸ್ಪಷ್ಟ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.*

ಗುರುವಿನ ತೃತೀಯ ಸ್ವರೂಪ – ಸಂಸ್ಕಾರ ಹಾಗೂ ಪೋಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಗೌರವ

ನಿಷೇಕಾದೀನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯಃ ಕರೋತಿ ಯಥಾವಿಧಿ ।
ಸಂಭಾವಯತಿ ಚಾನ್ನೇನ ಸ ವಿಪ್ರೋ ಗುರುರುಚ್ಯತೇ ॥ 142

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಗರ್ಭಾಧಾನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಅನ್ನದ ಮೂಲಕ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ—ಅವನನ್ನೂ ಗುರು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಗುರು" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡಿದ ಬಳಿಕ, ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಪೋಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಗುರು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ನಿಷೇಕಾದೀನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ" ಎಂದರೆ ಗರ್ಭಾಧಾನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸರಣಿ. "ಸಂಭಾವಯತಿ ಚಾನ್ನೇನ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವಿಧಿ ನೆರವೇರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಅನ್ನದಿಂದ, ಅಂದರೆ ಜೀವನಪೋಷಣೆಯಿಂದ ಶಿಷ್ಯ ಅಥವಾ ಪುತ್ರನನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು. ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಮಾಡುವವನು—ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಂದೆ ಅಥವಾ ಪಾಲಕ—ಗುರುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಅರ್ಥ ಕೇವಲ ಬೋಧಕನಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಅಡಗಿದೆ. ಜೀವ ನೀಡುವುದು, ಸಂಸ್ಕಾರ ನೀಡುವುದು ಮತ್ತು ಪೋಷಿಸುವುದು—ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿದಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಅಥವಾ ಪಾಲಕನನ್ನು ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಗುರು ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇವಲ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಆರೈಕೆಯಿಂದಲೂ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತತ್ತ್ವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಎಂದರೆ ಬೆಳಕು ತೋರಿಸುವವನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಬದುಕನ್ನು ಕಟ್ಟುವವನು. ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಅನ್ನದ ಮೂಲಕ ಜೀವನವನ್ನು ಉಳಿಸುವವನು ಆತ್ಮೀಯ ಗುರು. ಇಂತಹ ಗುರು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸದೆ, ಕುಟುಂಬದೊಳಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯತೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಅನ್ನದ ಮೂಲಕ ಪೋಷಿಸುವವನು ಕೂಡ ಗುರುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಪದವನ್ನು ಎಲಿಟ್ ಅಥವಾ ಪಾಠಶಾಲಾ ಸೀಮಿತ ಪದವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವನಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಧರ್ಮಪದವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯ ಹಾಗೂ ಕುಟುಂಬಕೇಂದ್ರಿತ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷ್ಯ.*

ಋತ್ವಿಜನ ಸ್ಥಾನ – ಯಜ್ಞಕರ್ಮದ ನಿಯೋಜಿತ ಧರ್ಮಪಾತ್ರ

ಅಗ್ನ್ಯಾಧೇಯಂ ಪಾಕಯಜ್ಞಾನಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾದಿಕಾನ್ ಮಖಾನ್ ।
ಯಃ ಕರೋತಿ ವೃತೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಸ್ಯ ಋತ್ವಿಗಿಹೋಚ್ಯತೇ ॥ 143

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವನು ಯಾರಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನ, ಪಾಕಯಜ್ಞಗಳು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾದಿ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಆ ಯಜಮಾನನ ಋತ್ವಿಜ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಋತ್ವಿಜ್" ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನ್ಯಾಧೇಯಂ ಎಂದರೆ ಗೃಹ್ಯಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಪಾಕಯಜ್ಞಗಳು ಎಂದರೆ ದೈನಂದಿನ ಮತ್ತು ಗೃಹ್ಯ ಯಜ್ಞಗಳು. ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾದಿ ಮಖಗಳು ಎಂದರೆ ಶ್ರೌತ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು "ವೃತಃ" ಅಂದರೆ ನಿಯೋಜಿತನಾಗಿ, ಯಾರ ಪರವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುವವನು ಋತ್ವಿಜ್. ಅಂದರೆ ಋತ್ವಿಜ್ ಯಜಮಾನನ ಪರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಧರ್ಮಪ್ರತಿನಿಧಿ; ಅವನು ಯಜ್ಞದ ಸ್ವಾಮಿ ಅಲ್ಲ, ಸೇವಕ. ಈ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಧಿಕಾರದ ಮಿತಿ ಅಡಗಿದೆ. ಋತ್ವಿಜನಿಗೆ ಯಜ್ಞಕರ್ಮ ಮಾಡುವ ಅರ್ಹತೆ ಇದೆ; ಆದರೆ ಆ ಯಜ್ಞದ ಫಲ ಯಜಮಾನನದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೇವೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ಸ್ವಾಮ್ಯವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರವಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮೂಹಧರ್ಮ. ಯಜಮಾನ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಋತ್ವಿಜ್ ವಿಧಿಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಭಜನೆಯಿಂದ ಯಜ್ಞ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಋತ್ವಿಜನಿಗೆ ಗೌರವ ಇದೆ, ಆದರೆ ಸ್ವಾಮ್ಯ ಇಲ್ಲ—ಇದು ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಯಜಮಾನನ ಪರವಾಗಿ ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ನೆರವೇರಿಸುವವನೇ ಋತ್ವಿಜ್ ಎಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಪುರೋಹಿತ ಮೇಲುಗೈ" ಘೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ವಾಮ್ಯ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಕೀಲ–ಗ್ರಾಹಕ, ವೈದ್ಯ–ರೋಗಿ ಸಂಬಂಧ ಇರುವಂತೆ, ಋತ್ವಿಜ್–ಯಜಮಾನ ಸಂಬಂಧವೂ ಸೇವಾ ಆಧಾರಿತ.*

ಜ್ಞಾನ ನೀಡುವವನೇ ನಿಜ ಮಾತಾಪಿತೃ – ದ್ರೋಹವರ್ಜಿತ ಧರ್ಮ

ಯ ಆವೃಣೋತ್ಯವಿತಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಶ್ರವಣಾವುಭೌ ।
ಸ ಮಾತಾ ಸ ಪಿತಾ ಜ್ಞೇಯಸ್ತಂ ನ ದ್ರುಹ್ಯೇತ್ ಕದಾಚನ ॥ 144

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರು ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶಿಷ್ಯನ ಎರಡೂ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವನೇ ತಾಯಿ, ಅವನೇ ತಂದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ದ್ರೋಹ ಮಾಡಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಜ್ಞಾನ ನೀಡುವ ಗುರುವಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. "ಶ್ರವಣಾವುಭೌ" ಎಂದರೆ ಎರಡೂ ಕಿವಿಗಳು—ಅಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ನಿರಂತರವಾಗಿ. "ಅವಿತಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ" ಎಂದರೆ ಸುಳ್ಳಿಲ್ಲದ, ಶುದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶಿಷ್ಯನೊಳಗೆ ತುಂಬಿಸುವವನು ದೇಹಜನಕನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಆತ್ಮಜನಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ತಾಯಿ–ತಂದೆಯ ಸಮಾನವಾಗಿ ಗೌರವಿಸಬೇಕು. "ನ ದ್ರುಹ್ಯೇತ್ ಕದಾಚನ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ವಾಕ್ಯ—ಅವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ದ್ರೋಹ ಮಾಡಬಾರದು. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗೌರವವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಗೌರವ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಪವಿತ್ರತೆ ಅಡಗಿದೆ. ದೇಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದವರು ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣ; ಜ್ಞಾನ ನೀಡಿದವರು ಜೀವನದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕಾರಣ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನೂ ಮುಖಾಮುಖಿ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಸಮಾನ ಗೌರವ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವಮಾನ ಪೋಷಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ, ಅದನ್ನು ನೀಡುವವನಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವುದು ಆತ್ಮದ ದ್ರೋಹವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಪೋಷಣೆ ಅನ್ನದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅರಿವಿನಿಂದ. ಕಿವಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಮಾನವನನ್ನು ಮಾನವನನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ನೀಡುವವನು ಜೀವನದ ಮೂಲ. ಅವನಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಲ್ಲ; ಆತ್ಮಧರ್ಮ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ನೀಡುವ ಗುರು ತಾಯಿ–ತಂದೆಯ ಸಮಾನ; ಅವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ದ್ರೋಹ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಪೂಜೆಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅಂಧವಿಧೇಯತೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸತ್ಯ, ಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನ ನೀಡುವ ಗುರುಗೆ ಮಾತ್ರ ನೀಡುವ ಗೌರವ. "ಅವಿತಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ" ಎಂಬ ಪದವೇ ಅದರ ಮಿತಿಯ ಗಡಿ.*

ಗೌರವದ ಕ್ರಮ – ಮಾತೃತ್ವವೇ ಶಿಖರ

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನ್ ದಶಾಚಾರ್ಯ ಆಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಶತಂ ಪಿತಾ ।
ಸಹಸ್ರಂ ತು ಪಿತೃ್ನ ನ್ ಮಾತಾ ಗೌರವೇಣಾತಿರಿಚ್ಯತೇ ॥ 145

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹತ್ತು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬ ಆಚಾರ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ನೂರು ಆಚಾರ್ಯರಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬ ತಂದೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಸಾವಿರ ತಂದೆಗಳಿಗಿಂತ ತಾಯಿ ಗೌರವದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಗೌರವದ ಗಣಿತವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಗೌರವದ ತತ್ತ್ವಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನು ವಿಷಯಬೋಧಕ; ಆಚಾರ್ಯನು ಜೀವನಸಂಸ್ಕಾರಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಆಚಾರ್ಯನು ಹತ್ತು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ. ತಂದೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯದ ಪೋಷಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೂರು ಆಚಾರ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ತಂದೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ. ಆದರೆ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ತಾಯಿ—ಜೀವವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು, ನೋವು ಸಹಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿದವಳು, ಮೊದಲ ಸಂಸ್ಕಾರ ನೀಡಿದವಳು—ಅವಳ ಗೌರವವನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿಡುತ್ತಾನೆ. "ಗೌರವೇಣಾತಿರಿಚ್ಯತೇ" ಎಂಬ ಪದವೇ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತೃತ್ವದ ಮಹಿಮೆ ಅಡಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ನಿಯಮ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮಾನವನನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಜೀವ ನೀಡದೆ ಇದ್ದರೆ, ಯಾವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಪಿತೃಸತ್ತೆಯನ್ನು

ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮಾತೃಸತ್ತೆಯ ಶಿಖರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲಾ ಗೌರವ ಕ್ರಮಗಳು ಕೊನೆಗೆ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿಲೀನವಾಗುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ಪಥ್ಯದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ, ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು, ಪೋಷಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನು ಕಲಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆಚಾರ್ಯನು ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ತಂದೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ತಾಯಿ ಜೀವನವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟವಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳ ಗೌರವ ಅಳೆಯಲಾಗದು—ಅದು ಅತಿರಿಕ್ತ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪಾಧ್ಯಾಯ, ಆಚಾರ್ಯ, ತಂದೆ—ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ತಾಯಿಯ ಗೌರವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವಿರುವಾಗ "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಹಿಳಾವಿರೋಧಿ" ಎನ್ನುವ ಆರೋಪ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಿ. ಮಾತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾವಿರ ಪಿತೃಗಳಿಗಿಂತ ಮೇಲಿಡುವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಹಿಳಾವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.*

ಬ್ರಹ್ಮಜನನದ ಮಹಿಮೆ – ಜ್ಞಾನಪಿತೃತ್ವದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ

ಉತ್ಪಾದಕಬ್ರಹ್ಮದಾತ್ರೋರ್ಗರೀಯಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮದಃ ಪಿತಾ ।
ಬ್ರಹ್ಮಜನ್ಮ ಹಿ ವಿಪ್ರಸ್ಯ ಪ್ರೇತ್ಯ ಚೈಹ ಚ ಶಾಶ್ವತಮ್ ॥ 146

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದೇಹವನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುವ ತಂದೆಯಿಗಿಂತಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವ ತಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜನನವು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದಲ್ಲೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ತಂದೆ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಭಜಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಉತ್ಪಾದಕ ಪಿತಾ" ಎಂದರೆ ದೇಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದವನು. "ಬ್ರಹ್ಮದಃ ಪಿತಾ" ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವವನು. ಮನು ಹೇಳುವುದು—ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ನೀಡುವವನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ. ಇದರಿಂದ ದೇಹಜನಕನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಬ್ರಹ್ಮಜನ್ಮ" ಎಂದರೆ ಉಪನಯನ ಮತ್ತು ವೇದಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ದ್ವಿತೀಯ ಜನನ. ಅದು ಕೇವಲ ಈ ಲೋಕದ ಬದುಕಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಮರಣಾನಂತರದ ಪಥಕ್ಕೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಶಾಶ್ವತ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ನಿಜ ಗುರುತಿನ ಘೋಷಣೆ ಅಡಗಿದೆ. ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಕೇವಲ ದೇಹವಲ್ಲ; ಅವನು ಚೈತನ್ಯ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ. ದೇಹಜನನ ಒಂದು ಬಾರಿ; ಜ್ಞಾನಜನನ ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಪಿತೃತ್ವವು ಮಾನವನ ಆತ್ಮಯಾತ್ರೆಗೆ ಮೂಲ. ಇದು ವರ್ಣಗರ್ವವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಗೌರವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಜೀವನವು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ವೃದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ, ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಮರಣದಾಚೆಯೂ ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನೀಡುವ ಗುರುಪಿತಾ ಮಾನವನನ್ನು ಕಾಲಾತೀತವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಮರತ್ವದ ಬಾಗಿಲೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ದೇಹಜನಕನಿಗಿಂತ ಜ್ಞಾನಜನಕ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಜನನವು ಶಾಶ್ವತ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಮೇಲುಗೈಯ ಘೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಮಾನವಮೌಲ್ಯದ ಘೋಷಣೆ. ದೇಹವಲ್ಲ, ವಿವೇಕವೇ ಮಾನವನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮಾನದಂಡ.*

ದೇಹಜನನದ ಸ್ವರೂಪ – ಕಾಮಸಂಭವದ ಮಿತಿ

ಕಾಮಾನ್ ಮಾತಾ ಪಿತಾ ಚೈನಂ ಯದುತ್ಪಾದಯತೋ ಮಿಥಃ ।
ಸಂಭೂತಿಂ ತಸ್ಯ ತಾಂ ವಿದ್ಯಾದ್ ಯದ್ಯೋನಾವಭಿಜಾಯತೇ ॥ 147

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಾಯಿ ಮತ್ತು ತಂದೆ ಪರಸ್ಪರ ಕಾಮದಿಂದ ಈ ಮಗುವನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯೋನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಈ ಜನನವನ್ನು ಅವನ ದೇಹಜನನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ದೇಹಜನನದ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಾಯಿ–ತಂದೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಕಾಮಸಂಭೋಗದಿಂದ ಮಗು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಿಯಮ. ಮನು ಇದನ್ನು ಪಾಪವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಇದನ್ನೇ ಮಾನವನ ಪರಮ ಗುರುತು ಎಂದು ಕೂಡ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಯದ್ಯೋನಾವಭಿಜಾಯತೇ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ—ಈ ಜನನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತ. ದೇಹದ ಮೂಲಕ ಬಂದ ಸಂಬಂಧ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದರೂ, ಅದು ಅಂತಿಮವಲ್ಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಗುರುತಿನ ಮಿತಿ ಅಡಗಿದೆ. ದೇಹಜನನವು ಕಾಮದಿಂದ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ; ಕಾಮವು ಕ್ಷಣಿಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇಹಸಂಬಂಧವೂ ಕಾಲಾತೀತವಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಮವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಆತ್ಮಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮಾನದಂಡವಾಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮಜನನದ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ತತ್ತ್ವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇಹವು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಬಂದ ಕೊಡುಗೆ; ಆತ್ಮವು ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಸಂಪತ್ತು. ದೇಹಜನನವನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು, ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ ಬೆಳೆಸಬಾರದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನಿಗೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—"ನೀನು ಯೋನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ, ಆದರೆ ಯೋನಿಯಲ್ಲೇ ಮುಗಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ."*

ಸಾರಾಂಶ:- ಕಾಮಸಂಭೋಗದಿಂದ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವದು ದೇಹಜನನ ಮಾತ್ರ; ಅದು ಮಾನವನ ಪರಮ ಗುರುತಲ್ಲ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಲೈಂಗಿಕತೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದಲ್ಲ. ಇದು ದೇಹಜನನವನ್ನು ಮಿತಿ ಒಳಗೆ ಇಡುವ ತಾತ್ವಿಕ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ. ಮಾನವನ ಮೌಲ್ಯ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ.

ಸಾವಿತ್ರೀಜನನ – ಸತ್ಯ, ಅಜರ, ಅಮರವಾದ ಜನ್ಮ

ಆಚಾರ್ಯಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಯಾಂ ಜಾತಿಂ ವಿಧಿವದ್ ವೇದಪಾರಗಃ ।
ಉತ್ಪಾದಯತಿ ಸಾವಿತ್ರ್ಯಾ ಸಾ ಸತ್ಯಾ ಸಾಽಜರಾಽಮರಾ ॥ 148

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೇದದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾದ ಆಚಾರ್ಯನು, ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ಸಾವಿತ್ರೀ ಮಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ನೀಡುವ ಜನ್ಮವೇ ನಿಜವಾದ ಜನ್ಮ. ಆ ಜನ್ಮವು ಸತ್ಯವಾದದ್ದು; ಅದು ಜರೆಯಿಲ್ಲದು, ಮರಣವಿಲ್ಲದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ದೇಹಜನನಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಜನನದ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಆಚಾರ್ಯಃ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪಾಠ ಹೇಳುವವನು ಅಲ್ಲ; "ವೇದಪಾರಗಃ" — ವೇದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾದವನು. ಅವನು "ವಿಧಿವದ್" — ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕ್ರಮದಂತೆ — "ಸಾವಿತ್ರ್ಯಾ" ಅಂದರೆ ಗಾಯತ್ರಿ*

ಮಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಜನ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಜನ್ಮ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದಲ್ಲ; ಅದು ಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಪರಿವರ್ತನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇದನ್ನು "ಸತ್ಯಾ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ—ಅದು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಜನ್ಮ. "ಅಜರಾ ಅಮರಾ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಈ ಜನ್ಮವು ದೇಹದಂತೆ ಜರೆಯೊಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮರಣದಿಂದ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ನಿಜ ಗುರುತಿನ ಘೋಷಣೆ ಅಡಗಿದೆ. ದೇಹಜನನವು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಮ; ಬ್ರಹ್ಮಜನನವು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಫಲ. ಆಚಾರ್ಯನು ಶಿಷ್ಯನೊಳಗೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಜನನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದಾಗ, ಅವನು ಕಾಲಾತೀತ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣವನ್ನು ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾವಿತ್ರೀ ಉಪದೇಶದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಜನ್ಮವೇ ನಿಜವಾದ "ಜಾತಿ" — ಅದು ಸತ್ಯದ ಜಾತಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಶಿಖರವು ಹುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಅರಿವಿನಲ್ಲಿ. ದೇಹ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕರಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಸಾವಿತ್ರೀ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಉದಯಿಸುವ ಜ್ಞಾನಮಾನವನು ಕರಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಚಾರ್ಯನು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಈ ಅಮರತ್ವದ ದಾರಿಯನ್ನು ತೆರೆದಾಗ, ಅವನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನನ್ನು ದೇಹದಿಂದ ಆತ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಎತ್ತುವ ಮಹಾವಾಕ್ಯ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸಾವಿತ್ರೀ ಮಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಆಚಾರ್ಯನು ನೀಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಜನನವೇ ನಿಜವಾದ, ಅಜರ–ಅಮರವಾದ ಜನ್ಮ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಮೇಲುಗೈಯ ಘೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾರಿತ ಮಾನವಮೌಲ್ಯದ ಪರಮ ಘೋಷಣೆ. ಯೋನಿಜನ್ಮವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಜನ್ಮವೇ ಶಾಶ್ವತ.

ಜ್ಞಾನೋಪಕಾರವೇ ಗುರುತ್ವ – ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ, ಪ್ರಭಾವ ಮುಖ್ಯ

ಅಲ್ಪಂ ವಾ ಬಹು ವಾ ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಸ್ಯೋಪಕರೋತಿ ಯಃ ।
ತಮಪೀಹ ಗುರುಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಶ್ರುತೌಪಕ್ರಿಯಯಾ ತಯಾ ॥ 149

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರಾದರೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ—ಅದನ್ನು ಉಪಕಾರಕರವಾಗಿ ನೀಡುವವನು ಇದ್ದರೆ, ಆ ಉಪಕಾರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಅವನನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗುರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಗುರು" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಾಲ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಗುರುತ್ವವು ಎಷ್ಟು ಜ್ಞಾನ ಕೊಟ್ಟೆ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕೊಟ್ಟ ಜ್ಞಾನವು ಎಷ್ಟು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿತು ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. "ಅಲ್ಪಂ ವಾ ಬಹು ವಾ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಬಹಳ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ—ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಬದುಕನ್ನು ತಿದ್ದಿದರೆ, ಅದು ಮಹಾಜ್ಞಾನವೇ. "ಶ್ರುತಸ್ಯ ಉಪಕರೋತಿ" ಎಂದರೆ ಕೇಳಿದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು. ಇಂತಹವನು ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ ಆಚಾರ್ಯನಾಗಿರದಿದ್ದರೂ, ಅವನು ಗುರುತ್ವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುರುತ್ವದ ಲೋಕತಾಂತ್ರಿಕತೆಯ ಘೋಷಣೆ ಅಡಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಏಕಾಧಿಕಾರವಾಗಬಾರದು; ಅದು ಬದುಕನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಜಾತಿ, ಸ್ಥಾನ, ವಿಧಿ ಅಥವಾ ಪದವಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿರುವು ತಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡಿದವನು—ಅವನು ಯಾರೇ ಆಗಿರಲಿ—ಗುರುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ. ಇದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ವಿನಯಪೂರ್ಣ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಎಂದರೆ ಜೀವನವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ಕಿಡಿ ಹಚ್ಚುವವನು. ದೊಡ್ಡ ದೀಪವಾಗಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ; ಸಣ್ಣ ಬೆಳಕು ಸಾಕು. ಆ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಅಂಧಕಾರ ಸರಿದರೆ, ಅದೇ ಗುರುಕೃಪೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಜೀವನಾನುಭವಗಳನ್ನೂ ಗುರುಪರಂಪರೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ—ಇದು ಧರ್ಮದ ವಿಸ್ತಾರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಲಿ, ಹೆಚ್ಚುವಾಗಲಿ—ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವನು ಗುರುತ್ವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವಿರುವಾಗ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ವಂಶ, ವರ್ಣ ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಇದು ಗುಣ–ಉಪಕಾರ–ಪ್ರಭಾವ ಆಧಾರಿತ ಗುರುಧರ್ಮದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಘೋಷಣೆ.

ಧರ್ಮಪಿತೃತ್ವ – ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತ ಜ್ಞಾನ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ಬ್ರಾಹ್ಮಸ್ಯ ಜನ್ಮನಃ ಕರ್ತಾ ಸ್ವಧರ್ಮಸ್ಯ ಚ ಶಾಸಿತಾ ।
ಬಾಲೋಽಪಿ ವಿಪ್ರೋ ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಪಿತಾ ಭವತಿ ಧರ್ಮತಃ ॥ 150

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಜನನಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವವನು ಮತ್ತು ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವವನು—ಅವನು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದರೂ, ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಿಗೂ ತಂದೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಪಿತಾ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ದೈಹಿಕ ಅರ್ಥದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಬ್ರಾಹ್ಮಸ್ಯ ಜನ್ಮನಃ ಕರ್ತಾ" ಎಂದರೆ ಸಾವಿತ್ರೀ–ವೇದೋಪದೇಶದ ಮೂಲಕ ಶಿಷ್ಯನೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದವನು. "ಸ್ವಧರ್ಮಸ್ಯ ಶಾಸಿತಾ" ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನು. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಲನಾಗಿದ್ದರೂ, ಧರ್ಮದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವನು ಪಿತೃತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಅಳತೆಗೋಲು ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನೇ ಅಳತೆಗೋಲಾಗಿ ಇಡುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರದ ಧರ್ಮೀಕರಣ ಅಡಗಿದೆ. ವಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಗೌರವವಿದೆ; ಆದರೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಹಿರಿಯನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥನಾಗಬಹುದು; ಜ್ಞಾನವಿರುವ ಬಾಲನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ—ಇದು ಶ್ರೇಣಿಕರಣವಲ್ಲ; ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಹಂಚಿಕೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಪಿತೃತ್ವ ದೇಹದಿಂದಲ್ಲ; ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ. ಯಾರು ಧರ್ಮದ ದಾರಿಯನ್ನು ತೆರೆದು ಕೊಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಜೀವನದ ತಂದೆಯರು. ವಯಸ್ಸು ಅವರ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಲಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ವರ್ಷಗಳಿಂದಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಿಂದ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವವನು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಲನಾಗಿದ್ದರೂ, ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಿಗೆ ಪಿತೃಸಮಾನ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯೌವನಕ್ಕೆ ಅಹಂಕಾರ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಧರ್ಮ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಗೌರವ—ಅವರ ವಯಸ್ಸಿಗಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನವೇ ಪಿತೃತ್ವ – ಅಂಗಿರಸ ಕವಿಯ ದರ್ಶನ

ಅಧ್ಯಾಪಯಾಮಾಸ ಪಿತ್ರೂ ನ್ ಶಿಶುರಾಂಗಿರಸಃ ಕವಿಃ ।
ಪುತ್ರಕಾ ಇತಿ ಹೌವಾಚ ಜ್ಞಾನೇನ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ತಾನ್ ॥ 151

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಂಗಿರಸ ವಂಶದ ಕವಿಯಾದ ಶಿಶು (ಬಾಲಕ) ತನ್ನ ಪಿತೃಗಳನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು, “ಮಕ್ಕಳೆ” ಎಂದು ಕರೆದು ಮಾತನಾಡಿದನು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಜೀವಂತ ಉದಾಹರಣೆ. ಅಂಗಿರಸ ಕವಿ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಿಶುವಾಗಿದ್ದರೂ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ತನ್ನ ಪಿತೃಗಳನ್ನೇ ಬೋಧಿಸಿದನು—ಇದು ದೇಹಕ್ರಮದ ಉಲ್ಟಾ ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮಕ್ರಮದ ದೃಢೀಕರಣ. “ಜ್ಞಾನೇನ ಪರಿಗೃಹ್ಯ” ಎಂಬ ಪದಗಳು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ: ಅವನು ದರ್ಪದಿಂದಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡನು. “ಪುತ್ರಕಾ” ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನಪಿತೃತ್ವದ ಸಂಕೇತ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಜ್ಞಾನವಿರುವವನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ; ಅವನ ವಯಸ್ಸು ಅಪ್ರಸ್ತುತ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಅಡಗಿದೆ. ವಯಸ್ಸು ಅನುಭವ ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಜ್ಞಾನ ವಿವೇಕ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ಅಹಂಕಾರವಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಗಿರಸ ಕವಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಮನು ಹೇಳುವುದು—ಧರ್ಮದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯತ್ವವು ದೇಹಕ್ರಮದಿಂದಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಕ್ರಮದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಶುವಾಗಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣನಾದವನು ತನ್ನ ಪಿತೃಗಳನ್ನೇ ಬೆಳಗಿಸಬಲ್ಲನು. ಇಂತಹ ಬೆಳಕು ಅಹಂಕಾರದಿಂದಲ್ಲ, ಕರುಣೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ವಯಸ್ಸನ್ನು ಗೌರವಿಸಿರಿ, ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಿಶುವಾಗಿದ್ದ ಅಂಗಿರಸ ಕವಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಿತೃಗಳನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು—ಜ್ಞಾನವೇ ನಿಜವಾದ ಪಿತೃತ್ವ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಅವಮಾನ ಕಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಹಿರಿಯರೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಲೆಬಾಗಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ. ಧರ್ಮದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕಲ್ಲ, ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ.

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದೈವಿಕ ಪ್ರಮಾಣ – ಶಿಶುವಚನದ ನ್ಯಾಯ

ತೇ ತಮರ್ಥಮಪೃಚ್ಛಂತ ದೇವಾನಾಗತಮನ್ಯವಃ ।
ದೇವಾಶ್ಚೈತಾನ್ ಸಮೇತ್ಯೋಚುರ್ ನ್ಯಾಯ್ಯಂ ವಃ ಶಿಶುರುಕ್ತವಾನ್ ॥ 152

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆ ಪಿತೃಗಳು ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಬಳಿ ಕೇಳಿದರು. ದೇವತೆಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ, “ನಿಮಗೆ ಆ ಶಿಶು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಂಗಿರಸ ಶಿಶುವಿನ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ದೈವಿಕ ಮಾನ್ಯತೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳು ಶಿಶುವಿನ ಮಾತನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ, ದೇವತೆಗಳ ಬಳಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರು—ಇದು ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಕೇತವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಶೀಲತೆಯ ಸಂಕೇತ. ದೇವತೆಗಳು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ “ನ್ಯಾಯ್ಯಂ” ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು—ದೇವತೆಗಳು ಶಿಶುವಿನ ವಯಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಲಿಲ್ಲ; ಅವನ ಮಾತಿನ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಪು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲ್ಲ, ಸತ್ಯ–ನ್ಯಾಯದಿಂದ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣ ಅಡಗಿದೆ. ಶಿಶುವಿನ ಮಾತು ಪಿತೃಗಳಿಗಿಂತ ಮೇಲಾದದ್ದು ದೇವತೆಗಳ ಅಧಿಕಾರದಿಂದಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯದಿಂದ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಧರ್ಮವು

ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಸತ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಯಾರು ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ವಯಸ್ಸು, ಸ್ಥಾನ, ಸಂಬಂಧ ಯಾವುದು ಕೂಡ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ವಾದವಲ್ಲ; ವಿಚಾರ. ಹಿರಿಯರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ, ದೇವತೆಗಳು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾರೆ, ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಶಿಶುವಿನ ಮಾತು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವುದು ಅವನ ಶಿಶುತ್ವದಿಂದಲ್ಲ; ಅವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಸತ್ಯವು ಯಾರ ಬಾಯಿಂದ ಬಂದರೂ, ಅದು ಸತ್ಯವೇ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಿಶುವಾಗಿದ್ದರೂ, ನ್ಯಾಯಯುತವಾದ ಮಾತು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಹಿರಿಯರ ಮಾತೇ ಅಂತಿಮ" ಎನ್ನುವ ಅಂಧಪರಂಪರೆಗೆ ವಿರೋಧಿ. ಇದು ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವೇ ಅಂತಿಮ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನವಲ್ಲ, ವಾದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನೋಡುವುದು—ಇದೇ ಇದರ ಪ್ರತಿರೂಪ.

ಅಜ್ಞಾನವೇ ಬಾಲ್ಯ – ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವೇ ಪಿತೃತ್ವ

ಅಜ್ಞೋ ಭವತಿ ವೈ ಬಾಲಃ ಪಿತಾ ಭವತಿ ಮಂತ್ರದಃ ।
ಅಜ್ಞಂ ಹಿ ಬಾಲಮಿತ್ಯಾಹುಃ ಪಿತೇತ್ಯೇವ ತು ಮಂತ್ರದಮ್ ॥ 153

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದವನೇ ಬಾಲಕನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವವನೇ ತಂದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಯನ್ನೇ ಬಾಲನೆಂದು, ಮಂತ್ರ ನೀಡುವವನನ್ನೇ ತಂದೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಬಾಲ" ಮತ್ತು "ಪಿತಾ" ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ದೈಹಿಕ ಅರ್ಥ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಲಕ. ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದರೂ ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇದ್ದರೆ, ಅವನು ಪಿತೃತ್ವದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಮಂತ್ರದಃ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಮಂತ್ರ ಪಠಿಸುವವನು ಅಲ್ಲ; ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ, ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು. ಮನು ಈ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತ ಮೇಲಿಡುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯ ಮಾನದಂಡ ಅಡಗಿದೆ. ದೇಹದ ವಯಸ್ಸು ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಸೂಚಕ; ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರೌಢತೆಯ ಸೂಚಕ. ಅಜ್ಞಾನಿಯು ನಿರ್ಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರ; ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಬಾಲ್ಯವು ವಯಸ್ಸಲ್ಲ; ಅದು ಅರಿವಿನ ಕೊರತೆ. ಪಿತೃತ್ವವು ರಕ್ತದಲ್ಲಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜವು ವಯಸ್ಸಿನ ಗೌರವದಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಲೆಬಾಗಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದರೆ ಬಾಲ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ; ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಪ್ರೌಢತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬೆಳೆಸುವ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಜ್ಞಾನವೇ ಬಾಲ್ಯ; ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವವನೇ ಪಿತೃಸಮಾನ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿರಿಯರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದಲ್ಲ, ಇದು ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತ. ಯಾರು ಜ್ಞಾನ ನೀಡುತ್ತಾರೆ - ಅವರೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು, ಅವರ ವಯಸ್ಸು ಯಾವದೇ ಆಗಿರಲಿ.

ಮಹತ್ವದ ಮಾನದಂಡ – ವಯಸ್ಸಲ್ಲ, ಸಂಪತ್ತಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ನ ಹಾಯನೈರ್ನ ಪಲಿತೈರ್ನ ವಿತ್ತೇನ ನ ಬಂಧುಭಿಃ ।
ಋಷಯಶ್ಚಕ್ರಿರೇ ಧರ್ಮಂ ಯೋಽನೂಚಾನಃ ಸ ನೋ ಮಹಾನ್ ॥ 154

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ, ಬಿಳಿ ಕೂದಲಿನಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ, ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ, ಬಂಧುಗಳಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಋಷಿಗಳು ಇವುಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಿಲ್ಲ. ಯಾರು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಹೊಂದಿದನೋ, ಅವನೇ ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾನ್.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ "ಮಹಾನ್" ಎನ್ನುವ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಖರ ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ವಯಸ್ಸು, ಶಾರೀರಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಹಣ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧಗಳು—ಇವು ಯಾವುದೂ ಧರ್ಮದ ಮಾನದಂಡಗಳಲ್ಲ. ಋಷಿಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಾಗ ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ನೋಡಿದ್ದು ಒಂದೇ—"ಅನೂಚಾನಃ", ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು, ಅರಿತವನು, ಅದನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಂಡವನು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಹಂಕಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕಿ, ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಏಕೈಕ ಮಾನದಂಡವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ಮೌಲ್ಯಪರಿವರ್ತನೆ ಅಡಗಿದೆ. ಸಮಾಜವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಯಸ್ಸು, ಹಣ, ಕುಲವನ್ನು ಮಹತ್ವದ ಅಳತೆಗೋಲು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮನು ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವವರು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥರು ಅಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಸ್ಥರು. "ಯೋಽನೂಚಾನಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಕೇವಲ ಓದಿದವನನ್ನು ಅಲ್ಲ; ಅರಿತು, ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದವನನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜನತಾಂತ್ರಿಕಗೊಳಿಸುವ ತತ್ತ್ವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಮಹತ್ವವು ಅವನ ಬಳಿ ಏನು ಇದೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಲ್ಲ; ಅವನು ಏನು ಅರಿತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದರಿಂದ. ವಯಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾದರೂ ಅಜ್ಞಾನ ಇದ್ದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಇಲ್ಲ. ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಾದರೂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಹತ್ವ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವೇ ಮಾನವನನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತದೆ, ಅವನಿಗೆ ಒಳಗಿನಿಂದ ಅಧಿಕಾರ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮೌನವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ—"ಮೌಲ್ಯ ಬದಲಾಯಿಸು; ಧರ್ಮ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ."*

ಸಾರಾಂಶ:- ವಯಸ್ಸು, ಹಣ, ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದಲ್ಲ—ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದಲೇ ಮಾನವ ಮಹಾನ್ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವಿರುವಾಗ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧಿಕಾರ, ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ವಂಶವನ್ನು ಮಹತ್ವದ ಮಾನದಂಡವಾಗಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಆರೋಪ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಘೋಷಣೆ.

ವರ್ಣಧರ್ಮದ ಮಾನದಂಡಗಳು – ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಆಧಾರದ ವರ್ಗೀಕರಣ

ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಜ್ಞಾನತೋ ಜ್ಯೈಷ್ಠ್ಯಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಾಂ ತು ವೀರ್ಯತಃ ।
ವೈಶ್ಯಾನಾಂ ಧಾನ್ಯಧನತಃ ಶೂದ್ರಾಣಾಮೇವ ಜನ್ಮತಃ ॥ 155

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ. ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಶೌರ್ಯದಿಂದ. ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಧನದಿಂದ. ಶೂದ್ರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಜನ್ಮದಿಂದ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಓದಿದರೆ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥ ಮೂಡಬಹುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ "ಮೇಲು–ಕೀಳು" ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಕರ್ತವ್ಯಾಧಾರಿತ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಧರ್ಮ ಜ್ಞಾನಸಂರಕ್ಷಣೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಧರ್ಮ ರಕ್ಷಣೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಶೌರ್ಯದಲ್ಲಿ. ವೈಶ್ಯನ ಧರ್ಮ ಉತ್ಪಾದನೆ ಮತ್ತು ವಹಿವಾಟು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ. ಶೂದ್ರನ ಧರ್ಮ ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಗುರುತು ಜನ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ—ಅಂದರೆ ಅವನ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಶೌರ್ಯದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸಾಧನೆ ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲ. ಇದು ಅವನಿಗೆ ರಿಯಾಯಿತಿ, ದಂಡವಲ್ಲ.* ***ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಶೂದ್ರರೇ ಕರ್ತವ್ಯ ಆಧಾರಿತವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.***

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಸಮತೋಲನ ಅಡಗಿದೆ. ಮನು ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಒಂದೇ ಮಾನದಂಡ ಹೇರಿದರೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರೂ ಯುದ್ಧವೀರರಾಗಲಾರರು; ಎಲ್ಲರೂ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಾಗಲಾರರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಅದರ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮಾನದಂಡ. ಶೂದ್ರನಿಗೆ "ಜನ್ಮತಃ" ಎನ್ನುವುದು ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುವುದಲ್ಲ; ಅವನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಬಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಹಾಕದೆ, ಅವನ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಯಂತ್ರದಂತಿದೆ. ಪ್ರತಿ ಭಾಗಕ್ಕೂ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾರ್ಯ. ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದ ಮಾನದಂಡ ಹೇರಿದರೆ ಯಂತ್ರವೇ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಶೂದ್ರನನ್ನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಳೆಯುವುದು ಅನ್ಯಾಯ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಅಳೆಯುವುದು ಅನ್ಯಾಯ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಣೀಕರಣವಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯಾನುಸಾರ ಗೌರವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರತಿ ವರ್ಣದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಅದರ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮಾನದಂಡದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ; ಇದು ಮೇಲು–ಕೀಳಿನ ಘೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಅಸಮಾನತೆ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಪೂರ್ಣ ಓದು. ಇದು ಕರ್ತವ್ಯಾಧಾರಿತ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ವಿಭಜನೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲೇ ಮನು ಗುಣಾಧಾರಿತ ಗೌರವವನ್ನು (ಶೂದ್ರನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಬಹುದು ಎಂದು) ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ನಿಜವಾದ ಹಿರಿಯತ್ವ – ಬಿಳಿ ಕೂದಲಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ

ನ ತೇನ ವೃದ್ಧೋ ಭವತಿ ಯೇನಾಸ್ಯ ಪಲಿತಂ ಶಿರಃ ।
ಯೋ ವೈ ಯುವಾಽಪ್ಯಧೀಯಾನಸ್ತಂ ದೇವಾಃ ಸ್ಥವಿರಂ ವಿದುಃ ॥ 156

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರ ತಲೆ ಬಿಳಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅವನು ಹಿರಿಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರು ಯುವನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಧ್ಯಯನಶೀಲನಾಗಿರುವನೋ, ಅವನನ್ನೇ ದೇವತೆಗಳು ನಿಜವಾದ ಹಿರಿಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ವೃದ್ಧ" ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರುನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮಾಜ ವೃದ್ಧತ್ವವನ್ನು ದೇಹದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಅಳೆಯುತ್ತದೆ—ಬಿಳಿ ಕೂದಲು, ವಯಸ್ಸು, ಶಾರೀರಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳು. ಮನು ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಪಲಿತಂ ಶಿರಃ" ಎಂದರೆ ಬಿಳಿ ತಲೆ—ಅದು ಕೇವಲ ದೇಹದ ಸೂಚನೆ, ವಿವೇಕದ ಅಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, "ಅಧೀಯಾನಃ" ಎಂದರೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವನು. ಅವನು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯುವನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಪಕ್ವವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳೇ ಅವನನ್ನು "ಸ್ಥವಿರ" ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತವೆ—ಅಂದರೆ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಹಿರಿಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಧಿಕಾರದ ಮೂಲ ಅಡಗಿದೆ. ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಬಂದ ಗೌರವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಂದ ಗೌರವ ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸಿನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು

ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಹಿರಿಯತ್ವವು ಹಕ್ಕಲ್ಲ; ಅದು ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ವೃದ್ಧತ್ವವು ದೇಹದ ಕ್ಷಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಯುವನಾದರೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಾನು ತಾನೇ ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವವನು, ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ದಾರಿತೋರಿಸುವವನು. ಅವನ ಮುಂದೆ ವಯಸ್ಸು ಮೌನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಗೌರವವನ್ನು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಡಿ; ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಕೊಡಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಬಿಳಿ ಕೂದಲು ಹಿರಿಯತ್ವವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನವೇ ನಿಜವಾದ ಹಿರಿಯತ್ವ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿರಿಯರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತ ಗೌರವ ಸಿಗಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಯಸ್ಸು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ; ಜ್ಞಾನ ಗೌರವದ ಅರ್ಹತೆ.

ಹೆಸರಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವಲ್ಲ—ಜ್ಞಾನವೇ ಜೀವ

ಯಥಾ ಕಾಷ್ಠಮಯೋ ಹಸ್ತಿ ಯಥಾ ಚರ್ಮಮಯೋ ಮೃಗಃ ।
ಯಶ್ಚ ವಿಪ್ರೋಽನಧೀಯಾನಸ್ತ್ರಯಸ್ತೇ ನಾಮ ಬಿಭ್ರತಿ ॥ 157

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆನೆ ಹೇಗೋ, ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೃಗ ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ—ಇವರು ಮೂವರೂ ಹೆಸರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ತೀಕ್ಷ್ಣ ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಮರದ ಆನೆಗೆ ಆನೆಯ ರೂಪವಿದ್ದರೂ ಜೀವ ಇಲ್ಲ; ಚರ್ಮದ ಮೃಗಕ್ಕೆ ಮೃಗದ ರೂಪವಿದ್ದರೂ ಚೈತನ್ಯ ಇಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ "ಬ್ರಾಹ್ಮಣ" ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇದ್ದರೂ, ಅದರ ಆತ್ಮ—ಜ್ಞಾನ—ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಗುರುತಿನ ಖಾಲಿತನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಜನ್ಮದ ಚಿಹ್ನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಅನುಷ್ಠಾನದ ಫಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪದವಿಗಳ ವಿಮರ್ಶೆ ಅಡಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗೌರವ ಸಿಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥದಿಂದಲೇ ಗೌರವ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಇಡುತ್ತಾನೆ—ಯಾವ ಪದವಿಯಾದರೂ, ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಂತಗೊಳಿಸದಿದ್ದರೆ, ಅದು ಖಾಲಿ ರೂಪ ಮಾತ್ರ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಕಠಿಣ—ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಅದರ ಉಸಿರು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಅಲಂಕಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವ. ಹೆಸರಿನ ಹೊದಿಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಒಳಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅದು ಮೋಸ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಮರದ ಆನೆಯಂತೆ—ನೋಡಲು ದೊಡ್ಡದು, ಒಳಗೆ ಶೂನ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಯ ಆಹ್ವಾನ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವ ಹೆಸರಿನಷ್ಟೇ; ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಗುರುತು ಜೀವಂತವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವರ್ಣವನ್ನು ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುವುದಲ್ಲ; ಇದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ವಿಧಿಸುವುದು. ಜನ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ಹೆಸರು ಸಾಲದು—ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮ ಜೀವಂತ.

ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಫಲವಿಲ್ಲ – ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ ಶೂನ್ಯ

ಯಥಾ ಷಣ್ಢೋಽಫಲಃ ಸ್ತ್ರೀಷು ಯಥಾ ಗೌರ್ಗವಿ ಚಾಫಲಾ ।
ಯಥಾ ಚಾಜ್ಞೇಽಫಲಂ ದಾನಂ ತಥಾ ವಿಪ್ರೋಽನೃಚೋಽಫಲಃ ॥ 158

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಸಂತಾನಫಲವಿಲ್ಲದವನು ಹೇಗೋ, ಹಸುವಿಗೆ ಹಸುವಿನಲ್ಲೇ (ಗೋವು–ಗೋವು) ಫಲವಿಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ಹೇಗೋ, ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ ಹೇಗೆ ಫಲವಿಲ್ಲವೋ—ಹಾಗೆಯೇ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಫಲವಿಲ್ಲದವನು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು "ಫಲ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿಡುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಫಲ ಬರಲು ಯೋಗ್ಯತೆ ಬೇಕು. ಷಣ್ಢನಿಗೆ ಸಂತಾನಫಲ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ—ಅದು ದೋಷಾರೋಪವಲ್ಲ, ಸ್ವಭಾವಸತ್ಯ. ಹಸುವಿನಿಂದ ಹಸುವಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಫಲ ಇಲ್ಲ—ಅದು ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮ. ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ—ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ನೀಡಲಾರನು. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅರ್ಹತೆ–ಫಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕ ನ್ಯಾಯ ಅಡಗಿದೆ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ರೂಪಕ್ಕಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯಸಾಧಕತೆಗೆ ಮೌಲ್ಯ. ಸ್ಥಾನ, ಹೆಸರು, ವೇಷ—ಇವೆಲ್ಲ ಫಲದ ಭರವಸೆ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಫಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ಮಾನದಂಡ ಇಡುತ್ತಾನೆ: ನೀನು ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದೀಯೋ, ಅದರ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸದಿದ್ದರೆ, ಆ ಸ್ಥಾನ ಶೂನ್ಯ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಿರಲು ಅರ್ಹತೆಯ ಅಗತ್ಯ. ಫಲವಿಲ್ಲದ ಕ್ರಿಯೆ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಅದು ಅಲಂಕಾರ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವೂ ಅಲಂಕಾರ ಮಾತ್ರ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ಅದು ಸಮಾಜವನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಫಲವಿಲ್ಲ; ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವೂ ಫಲಶೂನ್ಯ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವರ್ಣದ ಮೇಲುಗೈಯನ್ನು ಸಾರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ವರ್ಣದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಸ್ಥಾನವಾದರೂ—ಅದರ ಧರ್ಮ ನೆರವೇರಿದಾಗಲೇ ಫಲ.

ಧರ್ಮೋಪದೇಶದ ಮಾರ್ಗ – ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಮೃದು ವಾಣಿ

ಅಹಿಂಸಯೈವ ಭೂತಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಂ ಶ್ರೇಯೋಽನುಶಾಸನಮ್ ।
ವಾಕ್ ಚೈವ ಮಧುರಾ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಾ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಾ ಧರ್ಮಮಿಚ್ಛತಾ ॥ 159

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡುವ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಅಹಿಂಸೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಮಧುರವಾದ, ಮೃದುವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಬಳಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಯಮ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. "ಅನುಶಾಸನಮ್" ಎಂದರೆ ತಿದ್ದುಪಡಿ, ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ, ಉಪದೇಶ. ಅದನ್ನು ಹಿಂಸೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಅಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಿಂಸೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೊಡೆಯುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಕಟುವಾದ ಮಾತು, ಅವಮಾನ, ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಿಸ್ತು— ಎಲ್ಲವೂ ಹಿಂಸೆಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಧರ್ಮದ ಉದ್ದೇಶ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು;*

ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಭಯದಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. "ವಾಕ್ ಮಧುರಾ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಾ" ಎಂದರೆ ಮಾತು ಸಿಹಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಟ್ಟುವಂತೆ ಮೃದುವಾಗಿರಬೇಕು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಮೊದಲು ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ನಾಯಕತ್ವದ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಸಾಧ್ಯ; ಆದರೆ ಧರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕ, ಗುರು, ಆಡಳಿತಗಾರ—ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ನಿಯಮ ನೀಡುತ್ತಾನೆ: ನೀನು ಯಾರನ್ನಾದರೂ ತಿದ್ದಬೇಕೆಂದರೆ, ಮೊದಲು ಅವನೊಳಗಿನ ಭಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕು. ಮೃದು ವಾಣಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳಿಸುತ್ತದೆ; ಅಹಿಂಸೆ ಸ್ವೀಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕಠೋರ ಆದೇಶವಲ್ಲ; ಅದು ಮೃದುವಾದ ಆಹ್ವಾನ. ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವುದು ಹೊಡೆತದಿಂದಲ್ಲ, ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ. ಮಾತು ಮಧುರವಾದರೆ, ಧರ್ಮವೂ ಮಧುರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾನವೀಯ ಕಲೆಗೇ ಎತ್ತುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಹಿಂಸೆಯಿಂದ, ಮೃದು ಮತ್ತು ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾತಿನ ಮೂಲಕವೇ ಬೋಧಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವಿರುವಾಗ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕ್ರೂರ ಅಥವಾ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಗ್ರಂಥ ಎನ್ನುವ ಆರೋಪ ತಾನೇ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ್ಕೂ ಅಹಿಂಸೆ–ಮೃದು ವಾಣಿ ಕಡ್ಡಾಯವೆಂದು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥ ಕ್ರೂರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.*

ಗೌತಮ, 2.49-50.—'ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ನೋವುಂಟು ಮಾಡದೆ ತರಬೇತಿ ನೀಡಬೇಕು; ಇದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದರೆ, ತೆಳುವಾದ ಹಗ್ಗ ಅಥವಾ ತೆಳುವಾದ ಬಿದಿರಿನ ತುಂಡಿನ ಮೂಲಕ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಬೇಕು.'

ಆಪಸ್ತಂಬ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, 1.8.28-29.—*'ಶಿಷ್ಯನು ಏನಾದರೂ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ, ಶಿಕ್ಷಕರು ಅವನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಬೇಕು; ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವವರೆಗೆ, ಅಪರಾಧದ ಗಂಭೀರತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದು: ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕುವುದು, ಉಪವಾಸ, ನೀರಿನ ಸ್ನಾನ, ಅವನನ್ನು ನೋಡಲು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು.'*

ವಾಕ್–ಮನಶುದ್ಧಿಯೇ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಿ

ಯಸ್ಯ ವಾಗ್ಮನಸೀ ಶುದ್ಧೇ ಸಮ್ಯಗ್ ಗುಪ್ತೇ ಚ ಸರ್ವದಾ ।
ಸ ವೈ ಸರ್ವಮವಾಪ್ನೋತಿ ವೇದಾಂತೋಪಗತಂ ಫಲಮ್ ॥ 160

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರ ಮಾತು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಸದಾ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದು, ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತವೋ, ಅವನು ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪರಮ ಫಲವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಶೃಂಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೊರಗಿನ ಕರ್ಮಗಳು, ವ್ರತಗಳು, ಯಜ್ಞಗಳು— ಎಲ್ಲವೂ ಗೌಣ. (ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯಿದೆ; ಅನಿವಾರ್ಯವಲ್ಲ; ದ್ವಿತೀಯ, ಅಧೀನ.) "ವಾಕ್" ಎಂದರೆ ಹೊರಬರುವ ಮಾತು; "ಮನಸ್" ಎಂದರೆ ಒಳಗಿನ ಸಂಕಲ್ಪ. ಇವೆರಡೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಕೇವಲ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕಲ್ಲ—"ಸಮ್ಯಗ್ ಗುಪ್ತೇ" ಎಂದು ಮನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅಂದರೆ ಸದಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಕ್ಷಣಿಕ ಶುದ್ಧತೆ ಅಲ್ಲ; ನಿರಂತರ ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ವೇದಾಂತ ಹೇಳುವ ಅಂತಿಮ ಫಲ—ಅಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಶಾಂತಿ, ಮುಕ್ತಿ—ಸ್ವಯಂ ದೊರಕುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕೀಕರಣ ಅಡಗಿದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳಿಂದ ಒಳಗಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಮಾತು ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ವ್ಯರ್ಥ; ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ತಪಸ್ಸು ವ್ಯರ್ಥ. ವೇದಾಂತವು ಏನನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೋ—ಅದು ವಾಕ್ ಮತ್ತು

ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿಲ್ಲ; ಅದು ವೇದಾಂತದ ದ್ವಾರವರೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸಾಧನೆ ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಲ್ಲ; ಒಳಗೆ ನೆಲೆಸುವುದು. ಮಾತು ಮೃದುವಾದಾಗ, ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾದಾಗ, ಧರ್ಮ ತಾನೇ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ವೇದಾಂತವೇ ಫಲ ನೀಡುತ್ತದೆ—ಅವನು ಹುಡುಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಫಲವೇ ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಬರುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮಾತು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ–ನಿಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದವನು ವೇದಾಂತದ ಪರಮ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕೇವಲ ನಿಯಮಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು "ಬಾಹ್ಯಾಚಾರ ಮಾತ್ರ" ಎನ್ನುವುದು ಅಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ತಪ್ಪು ಓದು.

ವಾಣಿ ಸಂಯಮ – ನೋವುಂಟುಮಾಡದ ಧರ್ಮ

ನಾರುಂತುದಃ ಸ್ಯಾದಾರ್ತೋಽಪಿ ನ ಪರದ್ರೋಹಕರ್ಮಧೀಃ ।
ಯಯಾಽಸ್ಯೋದ್ವಿಜತೇ ವಾಚಾ ನಾಲಯ್ಯಾಂ ತಾಮುದೀರಯೇತ್ ॥ 161

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಾನು ದುಃಖದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಯಾರನ್ನೂ ನೋಯಿಸುವವನಾಗಬಾರದು; ಪರರಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವ ಚಿಂತನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬಾರದು. ಯಾರಿಗೆ ಮನೋವ್ಯಥೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಮಾತನ್ನು, ಅದರಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ, ಹೇಳಲೇಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಮಾನವನ ಅಂತರಂಗದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಮಾತಿನ ನೀತಿಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಆರ್ತಃ ಅಪಿ" — ತಾನು ಸಂಕಟದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ, ತನ್ನ ನೋವಿನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಇತರರನ್ನು ನೋಯಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ದುಃಖವು ಧರ್ಮಭಂಗಕ್ಕೆ ಪರವಾನಗಿ ಅಲ್ಲ. "ಪರದ್ರೋಹಕರ್ಮಧೀಃ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಕೃತ್ಯವಲ್ಲ, ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದ್ರೋಹ ಇರಬಾರದು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಮನು ಇನ್ನೂ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ: ಒಂದು ಮಾತು ಯಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಳವಳಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ, ನೋಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ—ಮತ್ತು ಅದು ಸತ್ಯವಾದರೂ ಸಹ—ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೇ ಎಂದು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಧರ್ಮವು ಸತ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನೂ ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸೆಯ ಉನ್ನತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅಡಗಿದೆ. ಅಹಿಂಸೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನಸಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದೂ ಹೌದು. ಮಾತು ಶಸ್ತ್ರಕ್ಕಿಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ಒಳಗಿನ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವಲ್ಲ; ಅದು ಒಳಗಿನ ವಿವೇಕ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕನು ತನ್ನ ನೋವನ್ನು ಇತರರ ಮೇಲೆ ಸುರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ತೂಕಮಾಡಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ವಾಣಿ ಗಾಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಗುಣಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮೌನವೇ ಉತ್ತಮವಾದರೆ, ಮೌನವನ್ನೇ ಅವನು ಆರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನನ್ನು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಮಹಾ ಪಾಠ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ತಾನು ದುಃಖದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇತರರನ್ನು ನೋಯಿಸುವ ಮಾತು ಆಡಬಾರದು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವ್ಯಥೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಾಣಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ: ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮ ಕಠೋರವಲ್ಲ; ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣ. ಮಾತಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕ್ರೂರವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ.

ವಿನಯದ ಶಿಖರ – ಗೌರವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅವಮಾನ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ಸಮ್ಮಾನಾದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಿತ್ಯಮುದ್ವಿಜೇತ ವಿಷಾದಿವ ।
ಅಮೃತಸ್ಯೇವ ಚಾಕಾಂಕ್ಷೇದವಮಾನಸ್ಯ ಸರ್ವದಾ ॥ 162

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು (ಧರ್ಮಪಾಲಕನು) ಗೌರವದಿಂದ ಸದಾ ವಿಷದಂತೆ ದೂರವಿರಬೇಕು; ಅವಮಾನವನ್ನು ಅಮೃತದಂತೆ ಸದಾ ಬಯಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅಚ್ಚರಿಯ ತಿರುವು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಗೌರವವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ, ಅವಮಾನವನ್ನು ತಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನು ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಬೇರೆಯೇ ಮಾನದಂಡ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. "ಸಮ್ಮಾನ" ಅಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಗೌರವ, ಹೊಗಳಿಕೆ, ಪ್ರಶಂಸೆ—ಇವು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವು ವಿಷದಂತೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ. "ಅವಮಾನ" ಅಂದರೆ ನಿಂದನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆ. ಅದನ್ನು "ಅಮೃತ" ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು—ಅದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ಔಷಧ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ರಕ್ಷಣೆ ಅಡಗಿದೆ. ಗೌರವವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತದೆ; ಅವಮಾನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುವವನಿಗೆ ಅತಿರೇಕ ಅಪಾಯ. ಅಹಂಕಾರ ಹುಟ್ಟಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಪತನ ಆರಂಭ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ನಿನ್ನನ್ನು ಎತ್ತುವ ಮಾತಿಗಿಂತ ನಿನ್ನನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಅನುಭವವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡು. ಅವಮಾನ ನಿನ್ನನ್ನು ಮಡಿಲಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ; ಗೌರವ ನಿನ್ನನ್ನು ಗಗನಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಬಿಡಬಹುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕನು ಹೊಗಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗುವುದಿಲ್ಲ; ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಒಳಗಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಗೌರವ ಬೇಡ—ಅವನಿಗೆ ಧರ್ಮ ಸಾಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನನ್ನು ಒಳಗಿನ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಕಠಿಣ ಆದರೆ ಶುದ್ಧ ಮಾರ್ಗ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗೌರವ ಅಹಂಕಾರ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ಅವಮಾನ ವಿನಯ ಕೊಡುತ್ತದೆ—ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವೇ ಅಮೃತ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಹೀನತೆ ಕಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಅಹಂಕಾರನಾಶದ ಸಾಧನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ—ಅವನು ಕುಸಿಯದಂತೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ.

ವಿನಯವೇ ಸುಖ – ಅಹಂಕಾರವೇ ವಿನಾಶ

ಸುಖಂ ಹ್ಯವಮತಃ ಶೇತೇ ಸುಖಂ ಚ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ್ಯತೇ ।
ಸುಖಂ ಚರತಿ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ನವಮಂತಾ ವಿನಶ್ಯತಿ ॥ 163

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅವಮಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವನು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಸುಖವಾಗಿಯೇ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇತರರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವವನು ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಅವಮಾನ ಮಾಡುವವನು—ಇವರಿಬ್ಬರ ಜೀವನಫಲವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅವಮತಃ" ಎಂದರೆ ತಾನು ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು, ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿಷವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದವನು. ಇಂತಹವನ ಮನಸ್ಸು ಹಗುರವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ನಿದ್ರೆ ಶಾಂತ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಸುಖಕರ. ಅವನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ—ಭಯ, ದ್ವೇಷ, ಪ್ರತೀಕಾರವಿಲ್ಲದೆ. ಆದರೆ "ಅವಮಂತಾ"—ಇತರರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ, ತಗ್ಗಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ—ಅವನು ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ಕುಸಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ವಿನಾಶವು ಹೊರಗಲ್ಲ; ಮೊದಲು ಒಳಗೇ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸುವವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವಮಾನ ಮಾಡುವವನು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂಧಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು—ನಿನ್ನ ಸುಖವು ಇತರರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ; ನಿನ್ನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅಹಂಕಾರವು ಸದಾ ಯುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ; ವಿನಯವು ಶಾಂತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಜಯ ಹೊರಗಲ್ಲ; ಒಳಗಿದೆ. ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡವನು ಸೋತವನಲ್ಲ—ಅವನು ಮುಕ್ತನಾದವನು. ಅವನು ಸುಖವಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಆದರೆ ಇತರರನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವವನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನನ್ನು ಶಾಂತಿಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ದೀಪ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸುವವನು ಸುಖವಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ; ಇತರರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವವನು ಅಂತಃಕರಣದಿಂದಲೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಪಮಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂಧಿಯಾಗಬೇಡಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಿನಯ ದುರ್ಬಲತೆ ಅಲ್ಲ—ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಮಹಾಶಕ್ತಿ.

ಕ್ರಮಸಾಧನೆ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ – ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಮಹಿಮೆ

ಅನೇನ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ ಸಂಸ್ಕೃತಾತ್ಮಾ ದ್ವಿಜಃ ಶನೈಃ ।
ಗುರೌ ವಸನ್ ಸಂಚಿನುಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಗಮಿಕಂ ತಪಃ ॥ 164

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ರೀತಿಯ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದ್ವಿಜನು, ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಾ, ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಈ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಮ್ಮೇಳನದಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. "ಅನೇನ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ" ಎಂದರೆ ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳು—ವಾಕ್ಸಂಯಮ, ಮನೋನಿಗ್ರಹ, ವಿನಯ, ಅಹಿಂಸೆ, ಅಧ್ಯಯನ, ಸೇವೆ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕ್ರಮ. ಆತ್ಮವು ಏಕಾಏಕಿ ಶುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು "ಶನೈಃ" ಅಂದರೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ, ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಗುರು ಜೀವನವೇ ತಪಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಕಾಸದ ಕ್ರಮತತ್ತ್ವ ಅಡಗಿದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕಠಿಣ ದೇಹಶ್ರಮವಾಗಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಸ್ವಭಾವಶುದ್ಧಿಯ ಸಂಚಯ. ಪ್ರತಿದಿನದ ಸಣ್ಣ ನಿಯಮಗಳು, ಸಣ್ಣ ಸಂಯಮಗಳು, ಸಣ್ಣ ವಿನಯಗಳು—ಇವೇ ದೊಡ್ಡ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೀಜ. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಶ್ರಮವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಂತ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿರುವುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಆಕಾಶದಿಂದ ಬೀಳುವ ವರವಲ್ಲ; ಅದು ಗುರುಕುಲದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಫಲ. ಶಿಷ್ಯನು ಗುರು ಬಳಿ ವಾಸಿಸಿ, ತನ್ನ ಮಾತು, ಮನಸ್ಸು, ನಡೆ—ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ, ಅವನೊಳಗೆ ತಪಸ್ಸು ತಾನೇ ಸಂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ತಪಸ್ಸೇ ಅವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಪಡೆದು, ದ್ವಿಜನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ: ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಆತುರದ ಮುಕ್ತಿ ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಸ್ತಿನ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಗುರುಕೇಂದ್ರಿತ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಠೋರತೆಯಲ್ಲ—ಇದು ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ತಪಸ್ಸು–ವ್ರತ–ವೇದಸಾಧನೆ : ದ್ವಿಜನ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ

ತಪೋವಿಶೇಷೈರ್ವಿವಿಧೈರ್ವ್ರತೈಶ್ಚ ವಿಧಿಚೋದಿತೈಃ ।
ವೇದಃ ಕೃತ್ಸ್ನೋಽಧಿಗಂತವ್ಯಃ ಸರಹಸ್ಯೋ ದ್ವಿಜನ್ಮನಾ ॥ 165 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:-ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿವಿಧ ತಪಸ್ಸುಗಳು ಮತ್ತು ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಮೂಲಕ, ದ್ವಿಜನು ವೇದವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದರ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ, ವೇದಾಧ್ಯಯನವು ಕೇವಲ ಪಠಣವಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ತಪಸ್ಸು ಎಂದರೆ ದೇಹವನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣ, ಶೀಲ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ನಿಯಮಿತ ಜೀವನ. ವ್ರತಗಳು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ತರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಸ್ವಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಚರಣೆ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಸಾಲದು; ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ವಿಧಿಯೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ವೇದವು ಮಂತ್ರಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಅದರೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ತತ್ತ್ವ, ಕರ್ಮ–ಜ್ಞಾನಗಳ ಏಕತ್ವ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯಗಳು 'ರಹಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ವ್ರತಗಳು ಆ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ದ್ವಿಜನಿಗೆ ದೊರಕುವ ಎರಡನೇ ಜನ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತಿಯ ಆರಂಭ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ವ್ಯಾಸಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ವ್ರತಗಳು ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧತೆಯ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವೇದಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಬೀಜ ಮೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ವಿಧಿಯ ಅನುಸರಣೆ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಬೆಳಕನ್ನು ಒಳಗೆ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ವೇದವು ಪಾಠವಾಗದೆ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಇಂದಿನ ಸಮಾಜವು ಕೇವಲ ಜಾತಿ ಅಥವಾ ವರ್ಗದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುವ ದ್ವಿಜತ್ವವು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಅಹಂಕಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಶೀಲ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತ. ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ವ್ರತಗಳು ಯಾವುದೇ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದರೂ ಮಾನವನ ಒಳಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಸಾಧನಗಳು. ವೇದ ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಠ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಸತ್ಯ, ಕರ್ತವ್ಯ, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯದ ಜೀವನಪಾಠ. ಸಮಾಜವು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಕಲಿಯಬೇಕಾದದ್ದು ಏನೆಂದರೆ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆ ಅಧಿಕಾರದಿಂದಲ್ಲ, ಶೀಲದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಧಿಯ ಅನುಸರಣೆ ಎಂದರೆ ಕುರುಡು ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತಪಸ್ಸು, ವ್ರತ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯ ಶೀಲಯುಕ್ತ ಅನುಸರಣೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ದ್ವಿಜನು ವೇದದ ಸಂಪೂರ್ಣ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ವೇದಾಭ್ಯಾಸವೇ ಪರಮ ತಪಸ್ಸು : ದ್ವಿಜೋತ್ತಮನ ಆದರ್ಶ

ವೇದಮೇವ ಸದಾಽಭ್ಯಸ್ಯೇತ್ ತಪಸ್ತಪ್ಯನ್ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಃ ।
ವೇದಾಭ್ಯಾಸೋ ಹಿ ವಿಪ್ರಸ್ಯ ತಪಃ ಪರಮಿಹೋಚ್ಯತೇ ॥ 166 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರೇಷ್ಠ ದ್ವಿಜನು ಸದಾ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು. ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನಾದ ವಿಪ್ರನಿಗೆ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೇದಾಭ್ಯಾಸವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಪಸ್ಸಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ತಪಸ್ಸು ಎಂದರೆ ದೇಹವನ್ನು ಕಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಕಠಿಣ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರಮ. ವೇದಾಭ್ಯಾಸವು ಆ ಶ್ರಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೂಪ. ವೇದವನ್ನು ಸದಾ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವನ ಜೀವನವೇ ನಿಯಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನ ಮಾತು, ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಅವನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ವೇದಾಭ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಪಠಣ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸತ್ಯದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮರುಮರು ತಿರುಗಿಸುವ ಸಾಧನೆ. ಈ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಅಹಂಕಾರ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ, ಮತ್ತು ಚಿತ್ತವು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಸ್ಥಿರ ಚಿತ್ತದಲ್ಲೇ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ದ್ವಿಜನಿಗೆ ಅರಣ್ಯವಾಸವೇ ತಪಸ್ಸಲ್ಲ; ಅಜ್ಞಾನವಾಸದಿಂದ ಹೊರಬರುವುದೇ ತಪಸ್ಸು. ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಯ ಉಷ್ಣವೇ ಆತ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ವೇದಾಭ್ಯಾಸವೇ ಪರಮ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಾಲಾನುಸಾರ ಸಮಾಜನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅದು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕಾದ ಕಾನೂನು ಅಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅದರ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವಗಳು - ಸತ್ಯ, ನಿಯಮ, ಅಧ್ಯಯನ, ಶೀಲ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ - ಇಂದಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಧರ್ಮಮೌಲ್ಯಗಳು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ಅಧಿಕಾರವಲ್ಲ ಜ್ಞಾನ; ಹಕ್ಕಲ್ಲ ಕರ್ತವ್ಯ; ವಂಶವಲ್ಲ ಅಧ್ಯಯನ — ಇವೇ ಮಾನವನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಅದರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಾಲಬದ್ಧವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿ ಸಮಾಜಮುಖಿಯಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸುವುದೇ ವಿವೇಕ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೇದವನ್ನು ಸದಾ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಶೀಲಯುಕ್ತ ಜೀವನವೇ ದ್ವಿಜನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯನಿಷ್ಠೆ — ನಿತ್ಯತಪಸ್ಸಿನ ಶಿಖರ

ಆ ಹೈವ ಸ ನಖಾಗ್ರೇಭ್ಯಃ ಪರಮಂ ತಪ್ಯತೇ ತಪಃ ।
ಯಃ ಸ್ರಗ್ವ್ಯಪಿ ದ್ವಿಜೋಽಧೀತೇ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಂ ಶಕ್ತಿತೋಽನ್ವಹಮ್ ॥ 167 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಖದ ತುದಿಯಿಂದ ಶಿಖರವರೆಗೂ ದೇಹವನ್ನು ಕಷ್ಟಪಡಿಸುವ ತಪಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ, ಶಕ್ತಿಯಿರುವಷ್ಟು ಪ್ರತಿದಿನ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮಾಡುವ ದ್ವಿಜನ ತಪಸ್ಸೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತಪಸ್ಸು ಆಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಪಸ್ಸಿನ ಅಳತೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಳಗಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತದೆ. ದೇಹವನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಹಿಂಸಿಸುವ ತಪಸ್ಸು ಹೊರಗಿನದು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿದಿನ, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಆಂತರಿಕ ತಪಸ್ಸು. ಇಲ್ಲಿ "ಸ್ರಗ್ವ್ಯಪಿ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ತಪಸ್ಸು ಎಂಬುದು ಜೀವನದಿಂದ ದೂರ ಓಡುವುದಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಮಧ್ಯೆಯೇ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಕ್ರಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಅಗ್ನಿ. ಪ್ರತಿದಿನದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಕ್ರಮೇಣ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಚಿತ್ತವು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿರತೆಯಲ್ಲೇ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ಪರಮ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಕಾಡಿನ ತಪಸ್ಸು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ತಪಸ್ಸು ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹವನ್ನು ಸುಡುವ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲ, ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸುಡುವ ಅಗ್ನಿಯೇ ನಿಜವಾದ ತಪಸ್ಸು. ಪ್ರತಿದಿನದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವೇ ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ನೀಡುವ ಸಂದೇಶ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ. ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಕಠಿಣ ವೇಷಧಾರಣೆ ಅಥವಾ ಅತಿರೇಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ. ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಾ, ನಿತ್ಯ ಕಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಧಾರ್ಮಿಕನು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೂ, ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೂ, ಸಮಾಜದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ದಾರಿ ತೆರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಜೀವನವಿರೋಧಿ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಅದು ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲೇ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಪ್ರತಿದಿನ ಶಕ್ತಿಯಿರುವಷ್ಟು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮಾಡುವ ಜೀವನವೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮ ತಪಸ್ಸು. ತಪಸ್ಸು = ದೇಹಪೀಡೆ ಅಲ್ಲ, ನಿತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೂ ಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಸಮಾಜಮುಖಿ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹೊರತರಲಾಗಿದೆ.

ವೇದವಿಮುಖ ಶ್ರಮ — ಆತ್ಮಪತನದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ

ಯೋಽನಧೀತ್ಯ ದ್ವಿಜೋ ವೇದಮನ್ಯತ್ರ ಕುರುತೇ ಶ್ರಮಮ್ ।
ಸ ಜೀವನ್ನೇವ ಶೂದ್ರತ್ವಮಾಶು ಗಚ್ಛತಿ ಸಾನ್ವಯಃ ॥ 168 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದೆ, ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶ್ರಮಿಸುವ ದ್ವಿಜನು, ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಶೂದ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಅವನ ವಂಶವೂ ಅದೇ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿದರೂ, ಅದರ ಉದ್ದೇಶ ದಂಡನೆ ಅಲ್ಲ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಶೂದ್ರತ್ವ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಜನ್ಮ ಅಥವಾ ಜಾತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಲ್ಲ. ಅದು ವೇದಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ, ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾದ ಜೀವನಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ವಿಜನಿಗೆ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಕೇವಲ ಲೌಕಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುವುದು ಆತ್ಮಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ವೇದಾಧ್ಯಯನವು ಮಾನವನನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಎತ್ತುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳ ಹಿಂದೆ ಮಾತ್ರ ಓಡುವ ಜೀವನ ಕ್ರಮೇಣ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಬಡವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. "ಜೀವನ್ನೇವ" ಎಂಬ ಪದವು ಈ ಪತನವು ಮರಣಾನಂತರವಲ್ಲ, ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಶ್ರಮವು ಮಾನವನನ್ನು ಯಂತ್ರದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ದೇಹ ದುಡಿಯುತ್ತಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆಯದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ. ವೇದವಿಮುಖ ಶ್ರಮವು ಹೊರಗೆ ಪ್ರಗತಿಯಂತೆ ಕಂಡರೂ, ಒಳಗೆ ಪತನವೇ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಶ್ರಮವು ದಾಸ್ಯ; ಜ್ಞಾನಯುಕ್ತ ಶ್ರಮವೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸಮಾಜವು ಅತ್ಯಂತ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮಾನವ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಶೂದ್ರತ್ವ"ವನ್ನು ಅವಮಾನ ಪದವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನವಿಮುಖ ಜೀವನಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೀಗೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು: ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಕೇವಲ ಆರ್ಥಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುವ ಸಮಾಜವು ಆತ್ಮಬಲ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಈ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ, ದಮನ ಮಾಡಲು ಅಲ್ಲ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೇದಜ್ಞಾನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಕೇವಲ ಲೌಕಿಕ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾದ ಜೀವನವು ಮಾನವನ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:

- *ಕಠಿಣವಾಗಿ ಕಾಣುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಆಂತರಿಕ ಧರ್ಮಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ*
- *ಶೂದ್ರತ್ವ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಜಾತಿ ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನವಿಮುಖ ಜೀವನಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ*
- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಮಾನವ ನಿಂದಕ ಗ್ರಂಥ ಎಂಬ ಸಮಾಜದ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಗೆ ಸಮತೋಲನದ, ಧೈರ್ಯವಾದ ಉತ್ತರ ನೀಡಲಾಗಿದೆ*

ಅಧ್ಯಾಯ-10
ದ್ವಿಜರು ಯಾರು

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜತ್ವದ ತತ್ತ್ವ — ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳ ವಿವರಣೆ

ಮಾತುರಗ್ರೇಽಧಿಜನನಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಮೌಂಜಿಬಂಧನೇ ।
ತೃತೀಯಂ ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ವಿಜಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಚೋದನಾತ್ ॥ 169

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದ್ವಿಜನಿಗೆ ಮೊದಲ ಜನ್ಮವು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮವು ಮೌಂಜಿ ಬಂಧನವಾದ ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಜನ್ಮವು ವೇದಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಾಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ದ್ವಿಜತ್ವವನ್ನು ದೇಹಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸದೆ, ಮಾನವನ ಆಂತರಿಕ ವಿಕಾಸದ ಹಂತಗಳಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು ಸಹಜ ದೇಹಜನ್ಮ. ಆದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯನ ಧರ್ಮಜೀವನ ಆರಂಭವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೌಂಜಿಬಂಧನವಾದ ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಗುರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೆರೆದಿಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಶಿಸ್ತು, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ನಿಯಮಿತ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಜನ್ಮ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕೇವಲ ಅಧ್ಯಯನಕಾರನಲ್ಲ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸಾಧಕನಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ಎಂದರೆ ದೇಹದ ಉದ್ಭವ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತವೂ ಹೊಸ ಜನ್ಮವೇ. ಈ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳು ಮಾನವನನ್ನು ಸಹಜ ಜೀವಿಯಿಂದ ಧರ್ಮಜೀವಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ತಾಯಿಯಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಗುರುಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಯಜ್ಞದಿಂದ ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ದ್ವಿಜತ್ವ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಮಹತ್ವವಾದುದು ಸಾಧನೆ; ವೇಷಕ್ಕಿಂತ ಮಹತ್ವವಾದುದು ದೀಕ್ಷೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ದ್ವಿಜತ್ವವು ಒಂದು ಜನ್ಮವಲ್ಲ; ದೇಹ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದ ಮೂಲಕ ಸಂಭವಿಸುವ ಮೂರು ಹಂತಗಳ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕುರಿತು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದ್ವಿಜತ್ವದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಭೇದವಾಗಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ದ್ವಿಜತ್ವವು ಕ್ರಮೇಣ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಧರ್ಮಯಾನ. ಉಪನಯನವಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಿಜತ್ವವಿಲ್ಲ, ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಿಜತ್ವ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನನ್ನು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ; ಮಾನವನನ್ನು ಉನ್ನತಿಗೆ ಕರೆಸುವ ಧರ್ಮಪಾಠ.*

ಉಪನಯನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬ್ರಹ್ಮಜನ್ಮ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯದ ಮಹತ್ವ

ತತ್ರ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮಜನ್ಮಾಸ್ಯ ಮೌಂಜೀಬಂಧನಚಿಹ್ನಿತಮ್ ।
ತತ್ರಾಸ್ಯ ಮಾತಾ ಸಾವಿತ್ರೀ ಪಿತಾ ತ್ವಾಚಾರ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ ॥ 170

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಜನ್ಮವು ಮೌಂಜೀಬಂಧನ (ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರ)ದಿಂದ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ, ಅದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬ್ರಹ್ಮಜನ್ಮವಾಗಿದೆ. ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಾವಿತ್ರೀ ಅವನ ತಾಯಿಯಾಗಿದ್ದು, ಆಚಾರ್ಯನು ಅವನ ತಂದೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧದ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ದೇಹಜನ್ಮ ಅದು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅದನ್ನು ಅಂತಿಮ ಜನ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯೆ, ಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಎರಡನೇ ಜನ್ಮವೇ ನಿಜವಾದ ಮಾನವೋನ್ನತಿಯ ಆರಂಭವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಈ ಎರಡನೇ ಜನ್ಮದ ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಮೌಂಜೀಬಂಧನ ಅದರ ಹೊರಗಿನ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನು ಕೇವಲ ದೇಹಧಾರಿಯಾಗಿರದೆ, ಸಂಸ್ಕಾರಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಇಲ್ಲಿ "ಬ್ರಹ್ಮಜನ್ಮ" ಎಂಬ ಪದವು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ವಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಚೇತನಾತ್ಮಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ, ಅಸಂಯಮದಿಂದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ, ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವ ಒಳಗಿನ ಜನ್ಮವೇ ಬ್ರಹ್ಮಜನ್ಮ. ಸಾವಿತ್ರೀ ತಾಯಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೇ ಜೀವದ ಪೋಷಕ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯನು ತಂದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾನಸಿಕ, ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ರೂಪುಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಗುರುಗೌರವದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ಕೇವಲ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವುದು ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ, ಶಿಸ್ತುದಿಂದ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದ. ದೇಹ ನೀಡಿದ ತಾಯಿ–ತಂದೆಯರ ಮಹತ್ವ ಅಚಲವಾದರೂ, ಮಾನವೀಯತೆ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಗುರು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವೇ ಆತ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಪೋಷಕರು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಗುರುತಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಪರಿವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನಾಗದೆ ಇದ್ದರೆ ದೇಹಜನ್ಮ ಅಪೂರ್ಣವೆಂಬ ಆಂತರಿಕ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಜಾತಿ ಆಧಾರಿತವಾಗಿ ಮಾನವನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಆ ತಪ್ಪುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವ ಅಥವಾ ದ್ವಿಜತ್ವವು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಂದ ಹಕ್ಕಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಂದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಮೇಲು–ಕೀಳು ಭಾವನೆಗಿಂತ, ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ಮಾನವೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರು ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಂದೆ–ತಾಯಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಗೌರವಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗವೇ ಮಾನವನ ನಿಜವಾದ ಜನ್ಮ. ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯೇ ತಾಯಿ, ಗುರುವೇ ತಂದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದೇಹಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೌಲ್ಯ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮೌಂಜೀಬಂಧನವನ್ನು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವನದ ದಿಕ್ಕು ಬದಲಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾವಿತ್ರೀ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ತಾಯಿ–ತಂದೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಗುರುಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶ ಮಾನವೀಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ವೇದಪ್ರದಾನದ ಮೂಲಕ ಆಚಾರ್ಯನ ಪಿತೃತ್ವ ಮತ್ತು ಉಪನಯನದ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆ

ವೇದಪ್ರದಾನಾದಾಚಾರ್ಯಂ ಪಿತರಂ ಪರಿಚಕ್ಷತೇ ।
ನ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಯುಜ್ಯತೇ ಕರ್ಮ ಕಿಞ್ಚಿದಾ ಮೌಂಜೀಬಂಧನಾತ್ ॥ 171

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೇದವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಚಾರ್ಯನನ್ನು ತಂದೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೌಂಜೀಬಂಧನ (ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರ)ದ ಮೊದಲು ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳು ವಿಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದ ತಾತ್ವಿಕ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ವೇದಾಧ್ಯಯನವು ಕೇವಲ ಪಠಣವಲ್ಲ, ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಬೋಧೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ದೀಕ್ಷೆ. ಆ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಆಚಾರ್ಯನು ದೇಹಜನ್ಮದ ತಂದೆಯಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಪ್ರದಾನದಿಂದಲೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧರ್ಮಜೀವನ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾವುದೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕರ್ತವ್ಯವು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೃಢಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ತವ್ಯ ವಿಧಿಸುವುದು ಅಸಮಂಜಸ ಎಂಬ ನೈತಿಕ ತತ್ವವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಮೌಂಜೀಬಂಧನದ ಮೊದಲು ವ್ಯಕ್ತಿ ಧರ್ಮದ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಬಂಧಿತನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಇನ್ನೂ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ವೇದಪ್ರದಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯನು ಕೇವಲ ಉಪದೇಶಕನಲ್ಲ, ಜೀವನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗಿ ಪಿತೃತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗಳು ಹಠಾತ್ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅವು ಅರಿವಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು ಅನ್ಯಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವ ಗುರುವನ್ನು ತಂದೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ನಂತರ ಮಾತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಭಾರವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಇಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣ ಸಮಾಜವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಆಳವಾದ ಸೂಚನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜನರನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಥವಾ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳಿಗೆ ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಆರೋಪ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಆ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ವಿಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಶಿಕ್ಷಣ, ನಿಯಮಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಜ್ಞಾನ, ಶಿಕ್ಷೆಗಿಂತ ಮೊದಲು ವಿವೇಕ ಎಂಬುದೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮೂಲಭೂತ ತತ್ವ. ಇದು ದಮನಾತ್ಮಕ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ, ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಮಾನವೋನ್ನತಿಯ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೇದಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವ ಆಚಾರ್ಯನು ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ತಂದೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ; ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ತವ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ವಿಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯದ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಸಹಜ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನವನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯಾರಂಭದ ಕಾನೂನು ಗಡಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ದೇಹತಂದೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಮಾನವೀಯ ನ್ಯಾಯಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಪನಯನಕ್ಕೂ ಮುನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಇರುವ ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥ

ನಾಭಿವ್ಯಾಹಾರಯೇದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಧಾನಿನಯನಾದ್ ಋತೇ ।
ಶೂದ್ರೇಣ ಹಿ ಸಮಸ್ತಾವದ್ ಯಾವದ್ ವೇದೇ ನ ಜಾಯತೇ ॥ 172

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೇ ಇದ್ದವನು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು (ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು) ಉಚ್ಚರಿಸಬಾರದು. ವೇದಜನ್ಮವಾಗುವವರೆಗೆ ಅವನು ಶೂದ್ರನಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವೇದಮಂತ್ರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಪರಮತತ್ತ್ವವಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಅದು ವೇದಮಂತ್ರಗಳ ಸಂಕೇತ. ಅವುಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ಕೇವಲ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಲ್ಲ, ಅದು ಮನಸ್ಸು, ವಾಕ್ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ ಗಂಭೀರ ಕ್ರಿಯೆ. ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಆ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ತಯಾರಿಸುವ ದೀಕ್ಷೆ. ಆ ದೀಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ವೇದಮಂತ್ರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಅರ್ಥವೂ, ಪರಿಣಾಮವೂ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಇಲ್ಲಿ “ಶೂದ್ರ” ಎಂಬ ಪದವು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಜಾತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರರಹಿತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ತಾತ್ವಿಕ ಪದ. ಶೂದ್ರ ಎಂದರೆ ಸೇವಾಭಾವದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು, ಜ್ಞಾನಶಿಸ್ತಿಗೆ ಇನ್ನೂ

ಪ್ರವೇಶಿಸದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ವೇದದಲ್ಲಿ "ಜನ್ಮ" ಎಂದರೆ ದೇಹಜನ್ಮವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಜನ್ಮ. ಆ ಜ್ಞಾನಜನ್ಮವಾಗುವವರೆಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ವೇದಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಪವಿತ್ರವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪವಿತ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಶಿಸ್ತು ಇಲ್ಲದೆ, ತಯಾರಿ ಇಲ್ಲದೆ, ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪರಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು ಒಳಿತಲ್ಲ. ಉಪನಯನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ, ವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ವರ್ತನೆಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಆ ಪರಿವರ್ತನೆಯವರೆಗೆ ಮೌನ ಮತ್ತು ವಿನಯವೇ ಧರ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ನಿರ್ಬಂಧವಲ್ಲ, ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಮಾರ್ಗ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶೂದ್ರರನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರ ಎಂಬ ಪದವು ಜನ್ಮಜಾತ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಉಪನಯನ ಮತ್ತು ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನಜನ್ಮ ಹೊಂದದ ಎಲ್ಲರೂ ಈ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಇದು ಹಕ್ಕು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವ ವಾಕ್ಯವಲ್ಲ, ಅರ್ಹತೆ ರೂಪಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ, ಮೊದಲು ತಯಾರಾಗಲು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ದ್ವೇಷವಲ್ಲ, ಶಿಸ್ತು.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೇದಮಂತ್ರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ; ಉಪನಯನದವರೆಗೆ ಮೌನವೇ ಧರ್ಮ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವೇದಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಜನ್ಮದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಶೂದ್ರ" ಪದವನ್ನು ತಾತ್ವಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನವನ್ನು ಜ್ಞಾನಜನ್ಮದ ಗಡಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಕ್ರಮ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ತಯಾರಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಪನಯನಾನಂತರ ವ್ರತಾದೇಶ ಮತ್ತು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ವೇದಗ್ರಹಣ

ಕೃತೌಪನಯನಸ್ಯಾಸ್ಯ ವ್ರತಾದೇಶನಮಿಷ್ಯತೇ ।
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗ್ರಹಣಂ ಚೈವ ಕ್ರಮೇಣ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಮ್ ॥ 173

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ವ್ರತಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವೇದವನ್ನು ಕೂಡ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ, ವಿಧಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಉಪನಯನದ ನಂತರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಶಿಸ್ತಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನವು ಕೇವಲ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಸ್ತುಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶದ ದ್ವಾರ. ಆ ದ್ವಾರ ದಾಟಿದ ನಂತರವೇ ವ್ರತಗಳ ಆದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ವ್ರತ ಎಂದರೆ ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ, ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ. ಈ ಶಿಸ್ತು ಬೆಳೆದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ವೇದಗ್ರಹಣವು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವನ್ನು ತಕ್ಷಣವೇ ಅಥವಾ ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಅರ್ಥವು ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಪಾಕ್ವತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಹಠಾತ್ ಆಗಿ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಸ್ತು, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದಲೇ ನೆಲೆಸುತ್ತದೆ. ವ್ರತಾದೇಶವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ತಯಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಶಬ್ದಸ್ಮರಣೆಗೇ ಸೀಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮೇಣವೆಂಬ ಪದವು ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ನಿಯಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಉನ್ನತಿಗೆ ಏರಬೇಕು. ಮೊದಲು ಸಂಸ್ಕಾರ, ನಂತರ ನಿಯಮ, ಆಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನ. ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮವೂ ಭಾರವಾಗುತ್ತದೆ, ಜ್ಞಾನವೂ ನಿರ್ಜೀವವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜೀವನವನ್ನು ಓಟವಲ್ಲ, ಪಯಣವೆಂದು ನೋಡುತ್ತದೆ. ಆ ಪಯಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತವೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಸಮಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ವೇದಜ್ಞಾನವು ಶಿಸ್ತುಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆತ್ಮ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಯಮಗಳು ದಂಡನೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ತಯಾರಿಯಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ವ್ರತ ಮತ್ತು ವಿಧಿಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡುವುದೇ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಪಾಕ್ವತೆ. ಇದು ನಿರ್ಬಂಧದ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ, ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನದ ನಂತರ ಶಿಸ್ತಿನ ವ್ರತಗಳು, ಆಮೇಲೆ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ವೇದಜ್ಞಾನ — ಇದೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಸಹಜ ಕ್ರಮ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಸ್ಕಾರ, ವ್ರತ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ನಡುವಿನ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವೇದಗ್ರಹಣವನ್ನು ತಕ್ಷಣದ ಹಕ್ಕಾಗಿಲ್ಲ, ಪಾಕ್ವತೆಯಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಜೀವನವನ್ನು ಕ್ರಮ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಹಜ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಉಪನಯನದಲ್ಲಿ ನಿಗದಿಯಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳೇ ವ್ರತಜೀವನದ ಗುರುತುಗಳು

ಯದ್ಯಸ್ಯ ವಿಹಿತಂ ಚರ್ಮ ಯತ್ ಸೂತ್ರಂ ಯಾ ಚ ಮೇಖಲಾ ।
ಯೋ ದಂಡೋ ಯತ್ ಚ ವಸನಂ ತತ್ ತದಸ್ಯ ವ್ರತೇಷ್ವಪಿ ॥ 174

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನಿಗದಿಪಡಿಸಲಾದ ಚರ್ಮ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ಮೇಖಲಾ, ದಂಡ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳು — ಅವನು ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ವ್ರತಜೀವನದ ನಡುವಿನ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನದ ವೇಳೆ ನೀಡಲಾಗುವ ಬಾಹ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಯ ಭಾಗವಲ್ಲ. ಅವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಶಿಸ್ತಿನ ನಿರಂತರ ನೆನಪುಗಾರಿಕೆ. ವ್ರತಜೀವನವೆಂದರೆ ಕೆಲಕಾಲದ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಅದು ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮನೋಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪನಯನದಲ್ಲಿ ನಿಗದಿಯಾದ ವಸ್ತುಗಳೇ ವ್ರತಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಇದು ಸಂಸ್ಕಾರ ಒಂದು ದಿನದ ಘಟನೆ ಅಲ್ಲ, ಜೀವನಶೈಲಿಯ ಆರಂಭ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಬಾಹ್ಯ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಚರ್ಮ, ಸೂತ್ರ, ಮೇಖಲಾ, ದಂಡ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತನ್ನದೇ ಆದ ತಾತ್ವಿಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಅವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಿತಿಯನ್ನು, ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಯಮವನ್ನು, ವರ್ತನೆಗೆ ಶಿಸ್ತನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ವ್ರತಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇವು ಮುಂದುವರಿಯುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಬದಲಾಗುವ ವೇಷವಲ್ಲ, ಅದು ನಿರಂತರ ಅನುಸರಣೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಕಲ್ಪ ಒಂದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಬೇಕು. ಒಂದು ದಿನ ಧರಿಸಿದ ನಿಯಮವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ದಿನ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಉಪನಯನದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶಿಸ್ತು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ, ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಶಿಸ್ತು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಬೇಕು. ಬಾಹ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ಜಾಗೃತವಾಗಿಡಲು. ಅವು ಅವನ ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನೆನಪಿಸುವ ಮೌನ ಗುರುಗಳಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಬಾಹ್ಯ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಚಿಹ್ನೆಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಮೇಲು–ಕೀಳು ಗುರುತುಗಳಲ್ಲ, ಸ್ವಯಂನಿಯಂತ್ರಣದ ಸಾಧನಗಳು. ಇವು ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭುತ್ವ ಸಾಧಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗಿನ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಬಾಹ್ಯವನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತದೆ, ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಉಪನಯನದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಚಿಹ್ನೆಗಳೇ ವ್ರತಜೀವನದ ನಿರಂತರ ಗುರುತುಗಳು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ವ್ರತಗಳ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಾಧನಗಳಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂದರ್ಭಾಧಾರಿತ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಸಾಗುವ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಾಶ್ವತ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-11

ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳು

ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಉದ್ದೇಶ

ಸೇವೇತೈಮಾಂಸ್ತು ನಿಯಮಾನ್ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಗುರೌ ವಸನ್ ।
ಸನ್ನಿಯಮ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮಂ ತಪೋವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಾತ್ಮನಃ ॥ 175

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ವಾಸಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ತನ್ನ ಆತ್ಮತಪಸ್ಸಿನ ವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಈ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಆಶ್ರಮದ ಕೇಂದ್ರ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಲ್ಲ; ಅವನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಸಾಧಕ. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಕೇವಲ ಸ್ಥಳೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಜೀವನಶೈಲಿ. ಗುರು ಎಂಬವರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀಡುವವರಲ್ಲ, ಜೀವನದ ಪ್ರತಿದಿನದ ನಡೆಗೆ ಮಾದರಿಯಾಗುವವರು. ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ*

ವಾಸಿಸುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥದಿಂದಲ್ಲ, ಬದುಕಿನಿಂದಲೇ ಕಲಿಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ನಿಯಮಗಳ ಪಾಲನೆಯ ಮೂಲಕ ಅವನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಚದುರದೆ, ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತವೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಇಲ್ಲಿ "ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮ" ಎಂಬ ಪದವು ಮಾನವನ ಎಲ್ಲಾ ಸಂವೇದನೆಗಳು ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವು ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದೆ ಹರಿದರೆ ಮನಸ್ಸು ಅಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ, ಜ್ಞಾನ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವನ್ನು ದಮನವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಂಯಮವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಯಮದ ಉದ್ದೇಶ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಲ್ಲ, ಅದರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದು. ತಪಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಕಠಿಣತೆ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಉನ್ನತ ಗುರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ [illegible]ನಾದರೆ, ಅವನ ಜೀವನ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಆಧೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದರೆ, ಅವನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಿಸ್ತು ಈ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ನಿರಾಕರಣೆಯ ಜೀವನವಲ್ಲ; ಅದು ಶಕ್ತಿಸಂಚಯದ ಜೀವನ. ಆ ಶಕ್ತಿಯೇ ಮುಂದಿನ ಜೀವನ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನಗತ್ಯ ಕಠಿಣತೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿವಿರೋಧಿ ಜೀವನವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಆತ್ಮವಿಕಾಸದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವು ದೇಹದ ದಮನವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಸಾಧನ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನ ಸಹಜ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು ಅಲ್ಲ, ಅವುಗಳನ್ನು ಉನ್ನತ ಗುರಿಗೆ ರೂಪಾಂತರಗೊಳಿಸಲು ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದೊಂದಿಗೆ ಬದುಕುವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಆತ್ಮತಪಸ್ಸಿನ ವೃದ್ಧಿಗೆ ಮೂಲ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನಪಥವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವನ್ನು ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯ ಸಂಗ್ರಹದ ಸಾಧನವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ತಪಸ್ಸನ್ನು ದೇಹಪೀಡೆ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿವಿಕಾಸವೆಂದು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಋಣಸ್ಮರಣೆಯ ಧರ್ಮ

ನಿತ್ಯಂ ಸ್ನಾತ್ವಾ ಶುಚಿಃ ಕುರ್ಯಾದ್ ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃತರ್ಪಣಮ್ ।
ದೇವತಾಭ್ಯರ್ಚನಂ ಚೈವ ಸಮಿದಾಧಾನಮೇವ ಚ ॥ 176

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಶುದ್ಧನಾಗಿ, ದೇವರುಗಳಿಗೆ, ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಜೊತೆಗೆ ದೇವತಾಪೂಜೆ ಮಾಡಬೇಕು ಹಾಗೂ ಸಮಿಧೆಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ದಿನನಿತ್ಯದ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸ್ನಾನವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ದೇಹಶುದ್ಧಿ ಅಲ್ಲ, ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ತಾಜಾತನಕ್ಕೂ ಸಂಕೇತ. ಶುದ್ಧತೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳು ಫಲಪ್ರದವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವ, ಋಷಿ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಜೀವನವು ಒಂಟಿಯಾಗಿಲ್ಲ, ಅನೇಕ ಶಕ್ತಿಗಳ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪರಂಪರೆಯ ಕೊಡುಗೆಯೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ದೇವತಾಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಸಮಿದಾಧಾನವು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸಗಳಾಗಿವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಮಾನವನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಋಣಬೋಧೆಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವಋಣ, ಋಷಿಋಣ ಮತ್ತು ಪಿತೃಋಣ ಎಂಬ ಮೂರು ಋಣಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಪಥ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತರ್ಪಣವು ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವಾರ್ಥದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಸಾಧನ. ಸಮಿದಾಧಾನವು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲಕ ಜೀವನದ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಸಂಕೇತ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿಸದೆ, ಸಮಗ್ರತೆಯೊಂದಿಗಿನ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ತನ್ನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯೊಂದಿಗೆ ಬದುಕಿದಾಗ ಅವನ ಜೀವನ ಧರ್ಮಮಯವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆ — ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವ ಜೀವನಶೈಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ. ಪೂಜೆ, ತರ್ಪಣ ಮತ್ತು ಸಮಿದಾಧಾನಗಳು ದೇವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಅಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕರಗಿಸಲು. ಈ ಕ್ರಮವು ಜೀವನವನ್ನು ಯಂತ್ರದಂತೆ ಅಲ್ಲ, ಯಜ್ಞದಂತೆ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಅತಿಯಾದ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಆರೋಪ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಂಧಾನುಕರಣೆಯಿಲ್ಲ. ದಿನನಿತ್ಯದ ಆಚರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧತೆ, ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಎಂಬ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ. ದೇವ, ಋಷಿ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಅಂಧಭಕ್ತಿಯಲ್ಲ, ಅದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಜಾಗೃತ ವಿಧಾನ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಜೋಡಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಭಯದಿಂದ ಕಟ್ಟುವ ನಿಯಮಸಂಕಲನ ಅಲ್ಲ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಶುದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಜೀವನವೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಧರ್ಮಪಥ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದೈನಂದಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಮೂಲವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವ, ಋಷಿ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳ ಋಣಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಭಾಗವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಸಮಿದಾಧಾನವನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧಿಯ ಸಾಧನಗಳಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾನವನನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಿತ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಸಂಯಮಜೀವನ ಮತ್ತು ವ್ರತಶುದ್ಧಿ

ವರ್ಜಯೇನ್ ಮಧು ಮಾಂಸಂ ಚ ಗಂಧಂ ಮಾಲ್ಯಂ ರಸಾನ್ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ।
ಶುಕ್ತಾನಿ ಯಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಚೈವ ಹಿಂಸನಮ್ ॥ 177

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಮದ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳು, ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಗಳು, ರುಚಿಕರ ಆಹಾರಗಳು, ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ಹುಳಿಯಾದ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವುದನ್ನೂ ದೂರವಿಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಂಯಮದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಮದ್ಯ, ಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಅತಿರಸಪೂರ್ಣ ಆಹಾರಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚಂಚಲಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಸುಗಂಧ ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರಗಳು ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಭೋಗಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ*

ದ್ವೇಷಾರ್ಥವಲ್ಲ, ಕಾಮಪ್ರೇರಿತ ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರೇರಣೆಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದೂರವಿಟ್ಟು, ಅದನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನತ್ತ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವ ಜೀವನಶೈಲಿ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಸಂದೇಶವೆಂದರೆ ಶಕ್ತಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ. ಮಾನವನ ಶಕ್ತಿ ಬಹುಪಾಲು ಇಂದ್ರಿಯಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಚದುರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಕೇವಲ ಆಹಾರ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಅದು ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಸಂವೇದನೆಯ ವಿಕಾಸ. ಹಿಂಸೆಯ ಮನೋಭಾವ ಇದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಗಾದರೆ, ಅವನ ಜೀವನ ಹೊರಗಿನ ಆಕರ್ಷಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದರೆ, ಅವನೊಳಗಿನ ಶಕ್ತಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ಉನ್ನತ ಗುರಿಯತ್ತ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ತ್ಯಾಗದ ಜೀವನವಲ್ಲ, ಅದು ಆಯ್ಕೆಯ ಜೀವನ. ಕಡಿಮೆ ಬೇಕೆಂಬ ಆಯ್ಕೆ, ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ ಆಯ್ಕೆ. ಈ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಮುಂದಿನ ಜೀವನದ ದೃಢತೆಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಅಥವಾ ಆಹಾರವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ಆಸಕ್ತಿಗಳು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವ ವರ್ಗವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಕಾಮೋದ್ರೇಕದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಆಹಾರ ನಿಯಮಗಳು ಶಾಶ್ವತ ನಿಷೇಧಗಳಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ನಿಯಮಗಳು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು ಅಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಸಂಯಮದ ಮೂಲಕ ಉನ್ನತಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲು ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಇಂದ್ರಿಯ ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಶುದ್ಧ ಜೀವನ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ತ್ಯಾಗವನ್ನು ದಮನವಲ್ಲ, ಶಕ್ತಿಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ವಿಧಾನವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ, ಅಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಗವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾದ ಭೋಗ ಮತ್ತು ಮನೋವಿಕಾರಗಳು

ಅಭ್ಯಂಗಮಂಜನಂ ಚಾಕ್ಷ್ಣೋರುಪಾನಚ್ಛತ್ರಧಾರಣಮ್ ।
ಕಾಮಂ ಕ್ರೋಧಂ ಚ ಲೋಭಂ ಚ ನೃತ್ಯಂ ಗೀತವಾದನಮ್ ॥ 178

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಜನ ಹಾಕುವುದು, ಪಾದರಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಛತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು, ನೃತ್ಯ, ಗಾನ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯವಾಡನಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಭೋಗಸೌಕರ್ಯಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಒಳಗಿನ ಮನೋವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಭ್ಯಂಗ, ಅಂಜನ, ಉಪಾನ, ಛತ್ರ ಇವು ದೇಹಸೌಖ್ಯ ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರದ ಸಂಕೇತಗಳು. ಅವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಸರಳತೆಯ ಜೀವನಶೈಲಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಲೋಭಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚಂಚಲಗೊಳಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ದೂರ*

ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ನೃತ್ಯ, ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯವಾಡನಗಳು ಸ್ವತಃ ಕೆಟ್ಟವುಗಳಲ್ಲ; ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಆನಂದದತ್ತ ಸೆಳೆಯುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸರಳತೆ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಜೀವನವು ಸೌಕರ್ಯಸಂಗ್ರಹದ ಹಂತವಲ್ಲ, ಶಕ್ತಿಸಂಚಯದ ಹಂತ. ದೇಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಆರೈಕೆ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಭೋಗದತ್ತ ತಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಲೋಭ ಇವುಗಳು ಹೊರಗಿನ ಆಚಾರಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಅಶುದ್ಧಿಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಹೊರಗಿನ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಭೋಗದ ವಿರೋಧವಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅದರ ಸಮಯ ಮುಂದೂಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಬೇಕು, ನಂತರ ಬದುಕಿನ ಇತರ ಆಸಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡಬೇಕು. ಒಳಗಿನ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸದೆ ಹೊರಗಿನ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರೆ ಜೀವನ ಚದುರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಯೋಚಿತ ಸಂಯಮವೇ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ನೆಲೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಕಲೆ, ಸಂಗೀತ ಅಥವಾ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ವ್ರತಶಿಸ್ತನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನೃತ್ಯ, ಗಾನ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಗಳು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಮೂಲ್ಯ ಭಾಗಗಳೇ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವಿಚಲಿತಗೊಳಿಸಬಹುದಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತಿವಿರೋಧವಲ್ಲ, ಹಂತಬದ್ಧ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರಳತೆ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಮನೋವಿಕಾರಗಳ ಸಂಯಮವೇ ಶಕ್ತಿಸಂಚಯದ ಮೂಲ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಗಿನ ಭೋಗ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ವಿಕಾರಗಳೆರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕಲೆ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅದರ ಸಮಯವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಮಾನವನ ಜೀವನವನ್ನು ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಸಮತೋಲನದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ದೂರವಿರಬೇಕಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ದುರ್ಗುಣಗಳು

ದ್ಯೂತಂ ಚ ಜನವಾದಂ ಚ ಪರಿವಾದಂ ತಥಾ ಅನೃತಮ್ ।
ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಚ ಪ್ರೇಕ್ಷಣಾಲಂಭಂ ಉಪಘಾತಂ ಪರಸ್ಯ ಚ ॥ 179

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಜೂಜಾಟ, ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತು ಹರಡುವುದು, ಅಪವಾದ ಮಾಡುವುದು, ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದು, ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕಾಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು ಮತ್ತು ಇತರರಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಜೂಜಾಟ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಲಾಭ–ನಷ್ಟದ ಅಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಜನವಾದ ಮತ್ತು ಪರಿವಾದಗಳು*

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಕಲಹವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಕಾರಾತ್ಮಕತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುತ್ತವೆ. ಅನೃತವೆಂದರೆ ಸುಳ್ಳು, ಇದು ಧರ್ಮದ ಬೇರುವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರತ್ತ ಕಾಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇತರರಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಯಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಏಕಾಂತ ಸಾಧನೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸಮಾಜದ ನಡುವೆ ಬದುಕುವ ಶಿಸ್ತು. ಮಾತು, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೃತ್ಯ— ಈ ಮೂರೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪ್ರೇಕ್ಷಣಾಲಂಭ ಎಂಬುದು ಮಹಿಳೆಯರ ಅವಮಾನವಲ್ಲ, ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯ. ಪರರ ಉಪಘಾತವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದರಿಂದ ಕರ್ುಣೆ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚು ಹಾನಿಗೊಳಗಾಗುವುದು ಹೊರಗಿನ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ದುರ್ಗುಣಗಳಿಂದ. ಜೂಜು, ಸುಳ್ಳು, ಅಪವಾದ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆ ಇವುಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿ ಚದುರಿಸುತ್ತವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಇವುಗಳಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ದೀಪವಾಗಿ ಕಾಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ. ಶುದ್ಧ ದೃಷ್ಟಿ, ಶುದ್ಧ ಮಾತು ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಕೃತ್ಯ — ಈ ಮೂರೂ ಒಂದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದಾಗ ಜೀವನ ತಪಸ್ಸಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ನೋಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಣ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಮಹಿಳೆಯರ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ, ಪುರುಷನ ದೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ. ಇದು ಮಹಿಳಾ ಗೌರವದ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಜನವಾದ, ಪರಿವಾದ, ಅನೃತ ಮತ್ತು ಜೂಜಾಟ ಇವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು ಸಮಾಜವನ್ನು ನೈತಿಕವಾಗಿ ಆರೋಗ್ಯಕರವಾಗಿಡುವ ಉದ್ದೇಶ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ದಮನದ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ, ಸಂಯಮದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಮಾತು, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧರ್ಮ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯ ಹಂತವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ದುರ್ವ್ಯಾಸನಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಚದುರಿಕೆಯ ಮೂಲವೆಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಿಳಾ ಗೌರವವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿನಿಯಂತ್ರಣದ ಮೂಲಕ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಧರ್ಮವನ್ನು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾಪಾಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಏಕಾಂತಶಯನ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಸಂಯಮದ ಮಹತ್ವ

ಏಕಃ ಶಯೀತ್ ಸರ್ವತ್ರ ನ ರೇತಃ ಸ್ಕಂದಯೇತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಕಾಮಾದ್ ಹಿ ಸ್ಕಂದಯನ್ ರೇತೋ ಹಿನಸ್ತಿ ವ್ರತಮಾತ್ಮನಃ ॥ 180

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮಲಗಬೇಕು. ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ವೀರ್ಯವನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಬಾರದು. ಕಾಮದ ಕಾರಣದಿಂದ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ತನ್ನ ವ್ರತವನ್ನು ಸ್ವತಃ ನಾಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವ್ರತದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕಃ ಶಯೀತ್ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಏಕಾಂತವನ್ನಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಜಾಗೃತತೆಯನ್ನೂ*

ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮೂಹದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಸಾವಧಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸು ಚಲಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತನ್ನ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರಬೇಕು. ವೀರ್ಯಸಂಯಮವು ಇಲ್ಲಿ ದೇಹಾತೀತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅದು ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಮಾನವನ ಜೀವಶಕ್ತಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ನಿಯಮ. ಕಾಮದಿಂದ ವೀರ್ಯನಷ್ಟವಾದಾಗ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥೈರ್ಯ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ, ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅನುಭವಾಧಾರಿತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಶಕ್ತಿಯ ಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ದಿಕ್ಕುಮಾರ್ಪಾಟಿನ ತತ್ವವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ವೀರ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದೇಹದ ದ್ರವವಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವನ ಉತ್ಸಾಹ, ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಮೂಲಶಕ್ತಿ. ಅದನ್ನು ಕಾಮದ ವಶವಾಗಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ, ವ್ರತ ಎಂಬ ಶಿಸ್ತಿನ ಅಡಿಪಾಯವೇ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕಾಂತಶಯನವು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರೇರಣೆಗಳಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಶಕ್ತಿ ಹೊರಗೆ ಹರಿದರೆ ಅವನು ದುರ್ಬಲನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಒಳಗೆ ಸಂಗ್ರಹವಾದರೆ ಅವನು ದೃಢನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ದಮನವಲ್ಲ, ಶಕ್ತಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಪಥ. ಕಾಮವು ಕ್ಷಣಿಕ ಆನಂದ ನೀಡಬಹುದು, ಆದರೆ ಅದರ ಬೆಲೆ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ದುರ್ಬಲತೆ. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಅದನ್ನು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೀಸಲಿಟ್ಟವನು ಮಾತ್ರ ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾನವನ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಲೈಂಗಿಕತೆಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಲಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ರತಶಿಸ್ತಿನ ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ. ಇದು ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಧಿಸಲಾದ ನಿಯಮವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಮುಂದಿನ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯುತ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ತಯಾರಿಯ ಹಂತ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಹಜತೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಯ ಮತ್ತು ಹಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಯಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೀರ್ಯಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಜೀವನವೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವ್ರತದ ಮೂಲಶಕ್ತಿ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವೀರ್ಯವನ್ನು ಜೀವಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ದೈಹಿಕ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಿಕ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಮವನ್ನು ವ್ರತನಾಶಕ ಅಂಶವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಮಾನವನ ಶಕ್ತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅರಿತು ರೂಪಿಸಿದ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಕಾಮ ವೀರ್ಯಸ್ರಾವದ ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕ್ರಮ

ಸ್ವಪ್ನೇ ಸಿಕ್ತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ದ್ವಿಜಃ ಶುಕ್ರಮಕಾಮತಃ ।
ಸ್ನಾತ್ವಾರ್ಕಮರ್ಚಯಿತ್ವಾ ತ್ರಿಃ ಪುನರ್ಮಾಮಿತ್ಯೃಚಂ ಜಪೇತ್ ॥ 181

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ದ್ವಿಜನು) ಕಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯಸ್ರಾವವಾದರೆ, ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, “ಪುನರ್ಮಾಮ್” ಎಂಬ ಋಚೆಯನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ಜಪಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವ್ರತದ ಮಾನವೀಯ ಹಾಗೂ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಮುಖವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಠಾತ್ ಅಪರಾಧವಾಗಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ, ಅಕಾಮವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವ ವೀರ್ಯಸ್ರಾವವನ್ನು ವ್ರತನಾಶವೆಂದು ಘೋಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಕ್ರಮವನ್ನು*

ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ನಾನವು ದೇಹಶುದ್ಧಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಸೂರ್ಯಾರಾಧನೆ ಚೇತನಶಕ್ತಿಯ ಪುನರ್ಜಾಗೃತಿಯ ಸಂಕೇತ. "ಪುನರ್ಮಾಮ್" ಋಚೆಯ ಜಪವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮರುಕೇಂದ್ರಿತಗೊಳಿಸಿ, ವ್ರತಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಪುನಃ ದೃಢಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸಹಜ ಮಾನವ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಗೆ ನಿಭಾಯಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಯಂತ್ರದಂತೆ ಕಠಿಣ ಶಿಸ್ತು ಅಲ್ಲ. ಅದು ಜಾಗೃತ ಶಿಸ್ತು. ಅಕಾಮ ಸ್ರಾವವು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪಭಂಗವಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಅದಕ್ಕೆ ದಂಡನೆ ಅಲ್ಲ, ಶುದ್ಧೀಕರಣವೇ ಪರಿಹಾರ. ಸೂರ್ಯನು ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ದೇವತೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತ. ಅವನ ಆರಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಸ್ರೋತವನ್ನು ಮರುಸಂಯೋಜಿಸುವ ಸೂಚನೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿಯಂತ್ರಣ ತಪ್ಪಿದ ಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಮರುಸಂಯಮಕ್ಕೆ ತರುವುದು ಎಂಬುದೇ ಧರ್ಮದ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ದೋಷವಲ್ಲ, ಅಕಾಮದಿಂದಾಗುವ ಸಹಜ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಮೂಲಕ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಸಂಯೋಜನೆಯ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಲೈಂಗಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಮಾನವೀಯವಾಗಿ ಕಠಿಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಆ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಹಜ ದೈಹಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪಾಪವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ, ಜಾಗೃತ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಮರಳುವ ಸರಳ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ದೇಹವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ; ದೇಹ–ಮನಸ್ಸು–ಶಕ್ತಿಯ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಯುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅಕಾಮವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವ ದೌರ್ಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ದಂಡನೆ ಅಲ್ಲ, ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಮತ್ತು ಪುನಃಸಂಕಲ್ಪವೇ ಧರ್ಮ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಮಾನವೀಯ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಕಾಮ ಮತ್ತು ಕಾಮ ನಡುವಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧೀಕರಣವನ್ನು ದಂಡನೆಯ ಬದಲಾಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಸೇವಾಜೀವನ ಮತ್ತು ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಯ ಶಿಸ್ತು

ಉದಕುಂಭಂ ಸುಮನಸೋ ಗೋಶಕೃತ್ಮೃತ್ತಿಕಾಕುಶಾನ್ ।
ಆಹರೇದ್ಯಾವದರ್ಥಾನಿ ಭೈಕ್ಷಂ ಚಾಹರಹಶ್ಚರೇತ್ ॥ 182

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ, ಹೂವುಗಳು, ಗೋಮಯ, ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕುಶವನ್ನು ತರಬೇಕು. ಅಗತ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಜೀವನ ನಡೆಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸೇವಾ ಮತ್ತು ಸರಳತೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಕುಂಭ, ಹೂವುಗಳು, ಗೋಮಯ, ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕುಶ ಇವು ಯಜ್ಞ, ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಮದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳು. ಇವನ್ನು ತರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಕೇವಲ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲ, ಗುರುಆಶ್ರಮದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.*

ಯಾವದರ್ಥಾನಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಅಗತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಾರದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆ ಎಂದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯದ ಸಂಕೇತವಲ್ಲ, ಅದು ಅಹಂಕಾರಭಂಗ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಅಭ್ಯಾಸ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರರಹಿತ ಬದುಕಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಇತರರ ಕೃಪೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಹಂಭಾವವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಅವಮಾನವಲ್ಲ, ಅದು ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ವಿನಯಪೂರ್ಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ವಿಧಾನ. ಅಗತ್ಯಮಾತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮನೋಭಾವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಲೋಭದಿಂದ ದೂರವಿಡುತ್ತದೆ. ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಬೇಕೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ಎಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಬೇಕೆಂದು ಕಲಿಯುತ್ತಾನೋ, ಅಷ್ಟು ಅವನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಶ್ರೀಮಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಸೇವೆ ಮಾಡುವಾಗ ಕೈಚಾಚುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಭಿಕ್ಷೆ ಅವನ ಜೀವನದ ಗುರಿಯಲ್ಲ, ಅವನ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಾಧನ. ಸೇವೆಯ ಮೂಲಕ ವಿನಯ, ಸರಳತೆಯ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಣದ ಮೂಲಕ ಸ್ಥೈರ್ಯ — ಈ ಮೂರು ಗುಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬರುತ್ತವೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಯನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೀನತೆ ಅಥವಾ ಪರಾಧೀನತೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಶಾಶ್ವತ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಲ್ಲ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಜೀವನವಿಧಾನ. ಇದು ಸಮಾಜದ ಶೋಷಣೆಯಲ್ಲ, ಸಮಾಜದ ಸಹಭಾಗಿತ್ವ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಸಮಾಜದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ನಂತರ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯ ಮೂಲಕ ಮರಳಿ ಕೊಡಲು ತಯಾರಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನನ್ನು ಭಿಕ್ಷುಕನಾಗಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ವಿನಯಶೀಲ ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸಲು ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸೇವೆ, ಸರಳತೆ ಮತ್ತು ವಿನಯದೊಂದಿಗೆ ಬದುಕುವುದು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ದೈನಂದಿನ ಧರ್ಮ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಸೇವಾಕೇಂದ್ರಿತವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅಗತ್ಯಮಾತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ನಿಯಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಯನ್ನು ಅಹಂಕಾರಭಂಗದ ಸಾಧನವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಸರಳ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಚಿಂತನೆ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಯೋಗ್ಯ ಗೃಹಗಳಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ

ವೇದಯಜ್ಞೈರಹೀನಾನಾಂ ಪ್ರಶಸ್ತಾನಾಂ ಸ್ವಕರ್ಮಸು ।
ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯಾಹರೇದ್ ಭೈಕ್ಷಂ ಗೃಹೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಯತೋಽನ್ವಹಮ್ ॥ 183

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ, ತಮ್ಮ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗೃಹಸ್ಥರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತನಾಗಿ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಗೆ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಿತಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲೆಡೆಯಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ವಿಮುಖರಾಗಿರದ, ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡೆಸುವ ಗೃಹಸ್ಥರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ*

ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವಕರ್ಮಸು ಪ್ರಶಸ್ತಾನಾಂ ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದು. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಿಂತ ಅವನ ಜೀವನನಿಷ್ಠೆ ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಇದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತನಾಗಿ, ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತನ್ನ ಅಗತ್ಯಕ್ಕಷ್ಟೇ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಶುದ್ಧ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಚಿಂತನೆಯ ನಡುವಿನ ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಮನೆಯಿಂದ ಅನ್ನ ಬರುತ್ತದೆಯೋ, ಆ ಮನೆಯ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಸಾಧಕನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಬೀರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅರಿವು ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. ಭಿಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸುವ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಸಾಧನೆಯ ಭಾಗ. ಶುದ್ಧ ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದ ಆಹಾರವೇ ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ದೇಹ ಅನ್ನದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನದ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವರಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಭಿಕ್ಷೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವರ ಮತ್ತು ಸಾಧಕರ ನಡುವಿನ ಈ ಮೌನ ಸಂಬಂಧವೇ ಸಮಾಜದ ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮಚಕ್ರವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದನ್ನು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ವರ್ಗದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾನದಂಡ ಜನ್ಮವಲ್ಲ, ಜೀವನಾಚರಣೆ. ವೇದ–ಯಜ್ಞ–ಸ್ವಕರ್ಮ ಎಂಬುವುಗಳು ಇಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ಸಂಕೇತಗಳು. ಅಂದರೆ ಧರ್ಮಪಾಲನೆ ಮಾಡುವ ಯಾರಿಂದಲಾದರೂ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಇದು ವರ್ಗಭೇದವಲ್ಲ, ಮೌಲ್ಯಾಧಾರಿತ ಆಯ್ಕೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಮೂಲಕ ಜೋಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಶುದ್ಧ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಯೋಗ್ಯ ಕ್ರಮ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಗೆ ನೈತಿಕ ಗಡಿ ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತದ ನಡುವಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಆಚರಣೆಗೆ ಮೌಲ್ಯ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಸಮಾಜದ ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜಾಗೃತವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುಕುಲ ಮತ್ತು ಬಂಧುಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ತ್ಯಾಗದ ನೈತಿಕ ಶಿಸ್ತು

ಗುರೋಃ ಕುಲೇ ನ ಭಿಕ್ಷೇತ್ ನ ಜ್ಞಾತಿಕುಲಬಂಧುಷು ।
ಅಲಾಭೇ ತ್ವನ್ಯಗೇಹಾನಾಂ ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಂ ವಿವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 184

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಗುರುವಿನ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಬಾರದು; ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಕರ ಅಥವಾ ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. ಬೇರೆ ಮನೆಗಳಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೊದಲಿನ ಮನೆಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಮನೆಗಳ ಕಡೆ ಹೋಗಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನೈತಿಕ ನಿಯಮವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಮನೆ ಅಥವಾ ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಂಬಂಧಗಳ ದುರುಪಯೋಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗುರುನಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಚಿತವಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಅದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಕೇಳುವುದು ಅವಲಂಬನೆಯ ಭಾವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬಹುದು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬಂಧುಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಯ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶವಾದ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಭಂಗ ದುರ್ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧರಹಿತತೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಸಹಾಯ ಪಡೆಯುವಿಕೆ, ಆದರೆ ಅದು ಆಪ್ತತೆಯ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿರಬಾರದು. ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ, ಅದು ಕೃಪೆಯ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಸಮಾಜವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. "ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಂ ವಿವರ್ಜಯೇತ್" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ತಕ್ಷಣದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ತತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೆ, ಕ್ರಮೇಣ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಇದು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ಸಹಾಯ ಪಡೆಯುವಾಗಲೂ ತನ್ನ ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗುರು ಮತ್ತು ಬಂಧುಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಪವಿತ್ರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಭೌತಿಕ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ಮಸುಕಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಸಮಾಜದಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ತನ್ನ ಆಪ್ತ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಳಪಡಿಸದೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಗೌರವದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲೇ ಉಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಆಹಾರದ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧಶುದ್ಧಿಯ ಪಾಠ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅದರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಯಮಗಳು ಕಠಿಣತೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿವೆ. ಗುರು ಮತ್ತು ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆಯ ವಲಯದಿಂದ ಹೊರಗಿಡುವುದು ಅವಮಾನವಲ್ಲ, ಗೌರವ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಭಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ದೂರವಿಟ್ಟು, ಗೌರವ ಮತ್ತು ವಿನಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಶುದ್ಧ ಶಿಸ್ತು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಾತೀತ ನಿಯಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರು ಮತ್ತು ಬಂಧುಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಪವಿತ್ರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಭೌತಿಕ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಆಯ್ಕೆಯ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಆಹಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ನೈತಿಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮ ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಸಂಯಮದ ಧರ್ಮ

ಸರ್ವಂ ವಾಪಿ ಚರೇದ್ ಗ್ರಾಮಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾನಾಮಸಂಭವೇ ।
ನಿಯಮ್ಯ ಪ್ರಯತೋ ವಾಚಮಭಿಶಸ್ತಾಂಸ್ತು ವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 185

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮುನ್ಸೂಚಿಸಲಾದ ಯೋಗ್ಯಮನೆಗಳಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗ್ರಾಮವನ್ನೇ ಸಂಚರಿಸಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಯಮವಿರಿಸಿ, ದೋಷಾರೋಪಿತರಾದ ಅಥವಾ ದುರಾಚಾರಿಗಳ ಮನೆಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಗೆ ಕೊನೆಯ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದರೂ ಭಿಕ್ಷೆ ದೊರೆಯದ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗ್ರಾಮವನ್ನೇ ಸಂಚರಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅತಿಕಠಿಣವಾಗಿಸದೆ, ಜೀವನಾನುಕೂಲವಾಗಿಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ವಾಕ್ಸಂಯಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಕೇಳುವಾಗ ಮಾತು ಮೃದುವಾಗಿರಬೇಕು, ಶಿಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದುರಾಚಾರ, ಅಪರಾಧ ಅಥವಾ ಧರ್ಮವಿರೋಧಿ ವರ್ತನೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರ ಮನೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಪ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಜೀವನದ ನಡುವೆ ಇರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಕಠಿಣ ವ್ರತವಾದರೂ ಅದು ಮಾನವನ ಮೂಲ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಗತ್ಯ ಪೂರೈಸುವಾಗಲೂ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತು ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. "ವಾಚಂ ನಿಯಮ್ಯ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸೂಚನೆ. ಆಹಾರ ದೇಹಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ, ಮಾತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ. ದುಷ್ಟರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಆಹಾರ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಚಿಂತನೆಯೂ ಅಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಆಳವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮದ ಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನಿಗೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಂಕಷ್ಟಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೆ, ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ವಿಸ್ತರಣೆ ಅಶಿಷ್ಟತೆ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮದ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹೋಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮಾತಿನ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಸಂಗದ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಅವನ ನಿಜವಾದ ರಕ್ಷಣಾಕವಚ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಸಮಾಜವನ್ನು ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅದರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಿಯಮವನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ, ಆದರೆ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿಲ್ಲ. ದುರಾಚಾರಿಗಳ ಮನೆಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದೆಂದರೆ ಸಮಾಜದ ತಿರಸ್ಕಾರವಲ್ಲ, ಧರ್ಮದ ಸ್ವರಕ್ಷಣೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಯಾರನ್ನೂ ಅನಗತ್ಯವಾಗಿ ದ್ವೇಷಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಮೌಲ್ಯಾಧಾರಿತ ವಿವೇಕ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬಂದಾಗ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಬಹುದು, ಆದರೆ ಮಾತು ಮತ್ತು ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಕಾಪಾಡಲೇಬೇಕು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆಗೆ ಅಂತಿಮ ಆಯ್ಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಸಂಯಮವನ್ನು ಆಹಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಹತ್ವದ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ದುಷ್ಟಸಂಗತ್ಯಾಗವನ್ನು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಕಠಿಣತೆಯಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಸಮತೋಲನದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಿಧಾಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಜಾಗೃತ ಶಿಸ್ತು

दूरादाहृत्य समिधः सन्निदध्याद् विहायसि ।
सायंप्रातश्च जुहुयात् ताभिरग्निमतन्द्रितः ॥ 186

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ದೂರದಿಂದ ಸಮಿಧೆಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಶುಚಿತ್ವದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆ ಸಮಿಧೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಜೆ ಮತ್ತು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸೋಮಾರಿತನವಿಲ್ಲದೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಿಧೆಗಳನ್ನು ದೂರದಿಂದ ತರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಭಾಗಗಳೆಂಬ ಸಂದೇಶ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರೆಯುವದನ್ನೇ ಬಳಸದೆ, ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ವಸ್ತುವೇ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸನ್ನಿದಧ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ಪದವು ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ ಹೋಮ ಮಾಡುವ ನಿಯಮವು ದಿನದ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ ಎರಡನ್ನೂ ಧರ್ಮಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಆವರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕೇತ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಶಕ್ತಿಯ ಜಾಗೃತ ಚಕ್ರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಚೇತನಶಕ್ತಿ, ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯದ ಸಂಕೇತ. ಸಮಿಧೆಗಳನ್ನು ದೂರದಿಂದ ತರುವುದು ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸ. ಸಾಯಂ–ಪ್ರಾತಃ ಎಂಬ ಎರಡು ಕಾಲಗಳು ಮನಸ್ಸು ಅತ್ಯಂತ ಗ್ರಹಣಶೀಲವಾಗಿರುವ ಸಮಯಗಳು. ಆ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವುದು ಒಳಗಿನ ಅಲಸತೆಯನ್ನು ಕರಗಿಸಿ ಜಾಗೃತತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮವು ಸುಲಭದ ದಾರಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಶ್ರಮವನ್ನು ಪವಿತ್ರವಾಗಿಸುವ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಪ್ರತಿದಿನ ತನ್ನ ಒಳಗಿನ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರಿಸಬೇಕು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಅದನ್ನು ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಸಂಜೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಮುಗಿಸಬೇಕು. ಸೋಮಾರಿತನವು ಕೇವಲ ದೇಹದ ದೌರ್ಬಲ್ಯವಲ್ಲ, ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯ ಕ್ಷಯ. ಶ್ರಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಲಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವೇ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಸಾಧನ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಅಗ್ನಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಂಧಾಚಾರವೆಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವು ಭಯ ಅಥವಾ ಬಾಧ್ಯತೆಯ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲ. ಅದು ದಿನನಿತ್ಯದ ಶಿಸ್ತು, ಸಮಯಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಶ್ರಮದ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಸಮಿಧೆಗಳನ್ನು ತರುವುದು ಪರಿಸರದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕಾಯುವುದು ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ಮತ್ತು ನಿತ್ಯ ಹೋಮ ಜಾಗೃತ ಜೀವನದ ಅಭ್ಯಾಸ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾನವೀಯ ಗುಣವಿಕಾಸದ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತದೆ, ಅಂಧಾನುಕರಣೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಶ್ರಮ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತತೆಯೊಂದಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ನಡೆಸುವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಧರ್ಮಶಿಸ್ತು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಮವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಚೇತನಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ–ಸಂಜೆ ಎಂಬ ಕಾಲಚಕ್ರವನ್ನು ಧರ್ಮಜೀವನಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಡುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಆಲಸ್ಯವಿರೋಧಿ, ಜಾಗೃತಿಪರ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ಲೋಪವಾದಾಗ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅವಕೀರ್ಣಿವ್ರತ

अकृत्वा भैक्षचरणमसमिध्य च पावकम् ।
अनातुरः सप्तरात्रमवकीर्णिव्रतं चरेत् ॥ 187

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅನಾರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಮಿಧೆಗಳಿಂದ ಪೋಷಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ, ಅವನು ಏಳು ರಾತ್ರಿಗಳ ಕಾಲ "ಅವಕೀರ್ಣಿವ್ರತ"ವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ನಿತ್ಯಶಿಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಲೋಪಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭಿಕ್ಷಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ದೈನಂದಿನ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಆಲಸ್ಯದಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಶಿಸ್ತುಭಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ತಕ್ಷಣದ ದೋಷಾರೋಪವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅನಾತುರಃ ಎಂಬ ಪದವು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ. ಆರೋಗ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆ ಇದ್ದರೆ ಲೋಪ ಕ್ಷಮ್ಯ. ಆದರೆ ಶಾರೀರಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದರೂ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ, ಶಿಸ್ತುಪುನಃಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ಅವಕೀರ್ಣಿವ್ರತವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ದಂಡನೆಯಲ್ಲ, ಆತ್ಮಪರಿಶೋಧನೆಯ ಕ್ರಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆದರ್ಶವಲ್ಲ, ನಿತ್ಯ ಅನುಸರಣೆ. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತತೆಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವ ಸಾಧನಗಳು. ಅವು ಲೋಪವಾದಾಗ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ ಚದುರಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಕೀರ್ಣಿವ್ರತವು ಆ ಚದುರಿಕೆಯನ್ನು ಮರುಸಂಯೋಜಿಸುವ ಸಾಧನ. ಏಳು ರಾತ್ರಿಗಳೆಂಬ ಅವಧಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿ, ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಪುನಃ ದೃಢಪಡಿಸಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮಯ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು, ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವುದೇ ನಿಜವಾದ ದೋಷ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತಪ್ಪಿಗೆ ತಕ್ಷಣ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಯ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ನಿತ್ಯಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ದೂರವಾದಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಮೌನದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮರುಕೇಂದ್ರಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಬಿದ್ದವನನ್ನು ತುಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆಗಳೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದು ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಇಲ್ಲಿ ಅನಾರೋಗ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಗಿಟ್ಟಿದೆ. ಅಂದರೆ ದೇಹದ ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಕೀರ್ಣಿವ್ರತವು ದಂಡನೆ ಅಲ್ಲ, ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ವಿಧಾನ. ಇದು ಭಯದ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ಲೋಪವಾದರೆ ದಂಡನೆ ಅಲ್ಲ, ಶಿಸ್ತುಪುನಃಸ್ಥಾಪನೆಯ ವ್ರತವೇ ಪರಿಹಾರ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪುನರುಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಾರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಆಲಸ್ಯದ ನಡುವೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಭೇದ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ದಯೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸಿದ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭೈಕ್ಷಜೀವನದ ಮಿತತೆ ಮತ್ತು ಉಪವಾಸಸಮಾನ ವ್ರತಶುದ್ಧಿ

ಭೈಕ್ಷೇಣ ವರ್ತಯೇನ್ನಿತ್ಯಂ ನೈಕಾನ್ನಾದೀ ಭವೇದ್ ವ್ರತೀ ।
ಭೈಕ್ಷೇಣ ವ್ರತಿನೋ ವೃತ್ತಿರುಪವಾಸಸಮಾ ಸ್ಮೃತಾ ॥ 188

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವ್ರತ ಪಾಲಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಸದಾ ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಜೀವನ ನಡೆಸಬೇಕು. ಒಂದೇ ಮನೆಯ ಅನ್ನವನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸುವವನಾಗಬಾರದು. ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬದುಕುವ ವ್ರತಜೀವನವನ್ನು ಉಪವಾಸಕ್ಕೆ ಸಮಾನವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಆಹಾರಶಿಸ್ತಿಗೆ ಅಂತಿಮ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮಿತಿ ಹಾಕುತ್ತದೆ. ಭೈಕ್ಷೇಣ ವರ್ತಯೇತ್ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಜೀವನವು ಸಂಗ್ರಹ ಅಥವಾ ಭೋಗಾಧಾರಿತವಾಗಿರದೆ, ದಿನನಿತ್ಯದ ಅವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ನೈಕಾನ್ನಾದೀ ಎಂಬ ಪದವು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಒಂದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅನ್ನ ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ಆಸಕ್ತಿ, ಆಪ್ತತೆ ಮತ್ತು ಅವಲಂಬನೆ ಹುಟ್ಟಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ವ್ರತದ ನಿಷ್ಕಾಮ ಸ್ವಭಾವ ಕುಗ್ಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆಯು ಮಿತವಾಗಿರಬೇಕು, ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರಬೇಕು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ನಡುವಿನ ಆಳವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾದ ಅನ್ನ ಸೇವನೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಭಾರವಾಗಿಸುತ್ತದೆ, ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬದುಕುವುದು ದೇಹವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪೋಷಿಸುವುದಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಗುರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ವಿಧಾನ. ಉಪವಾಸಸಮಾ ಸ್ಮೃತಾ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಭೈಕ್ಷಜೀವನವು ದೇಹಕ್ಕೆ ಆಹಾರ ನೀಡಿದರೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವಿರಕ್ತಿ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಉಪವಾಸದಂತೆ ಶುದ್ಧಿಕಾರಕ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ಎಷ್ಟು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೋ ಅದಕ್ಕಿಂತ, ಹೇಗೆ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ಅವನ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಭೈಕ್ಷಜೀವನವು ದೇಹವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಸಿದೆಯೇ ಇಡುತ್ತದೆ. ಈ ಹಸಿವು ದೇಹದ ಕೊರತೆಯಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನದ ತೀವ್ರತೆ. ಉಪವಾಸದಂತೆ, ಭಿಕ್ಷೆಯ ಜೀವನವೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಚ್ಚರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕಡಿಮೆ ಅನ್ನ, ಹೆಚ್ಚು ಜಾಗೃತಿ — ಇದೇ ವ್ರತಜೀವನದ ರಹಸ್ಯ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ದಾರಿದ್ರ್ಯದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯದ ಸೂಚಕವಲ್ಲ, ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣದ ಸಾಧನ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಭೈಕ್ಷಜೀವನ ಶಾಶ್ವತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಕ್ರಮ. ಉಪವಾಸಕ್ಕೆ ಸಮಾನವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಆಹಾರನಿಯಂತ್ರಣದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ, ದೇಹಪೀಡೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಿತವಾಗಿ ಬದುಕುವುದು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವ್ರತವನ್ನು ಉಪವಾಸದ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ಸಮಾನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆಹಾರಶಿಸ್ತನ್ನು ವ್ರತಜೀವನದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಭೋಜನವನ್ನು ವ್ರತಭಂಗದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭೈಕ್ಷಜೀವನವನ್ನು ಉಪವಾಸಸಮಾನ ಶುದ್ಧಿಕಾರಕ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಯಜ್ಞ–ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕಾರ ಮತ್ತು ವ್ರತಭಂಗವಲ್ಲದ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ

ವ್ರತವದ್ ದೇವದೈವತ್ಯೇ ಪಿತ್ರ್ಯೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಥ ಋಷಿವತ್ ।
ಕಾಮಮಭ್ಯರ್ಥಿತೋಽಶ್ನೀಯಾದ್ ವ್ರತಮಸ್ಯ ನ ಲುಪ್ಯತೇ ॥ 189

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದೇವತಾಕರ್ಮ, ಪಿತೃಕರ್ಮ ಹಾಗೂ ಋಷಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ರತಪಾಲಕನಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕು. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಿನಂತಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ, ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ ಅವನ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಆಹಾರಶಿಸ್ತಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಭೈಕ್ಷಜೀವನ ಮತ್ತು ಮಿತಾಹಾರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಮವಾದರೂ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಮೂಹ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಭಾಗ. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯನ್ನು ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ವಿನಂತಿಸಿದರೆ, ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಧರ್ಮವಿರೋಧಿಯಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕಾರ ಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ನಡೆದರೆ, ವ್ರತಕ್ಕೆ ಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳ ನಡುವಿನ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ರತವು ಆಹಾರ ತ್ಯಾಗದ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಲ್ಲ; ಅದು ಆಸಕ್ತಿಯ ತ್ಯಾಗ. ದೇವ–ಪಿತೃ–ಋಷಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕಾರವು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದಲ್ಲ, ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವುದು ಭೋಗವಲ್ಲ, ಯಜ್ಞದ ಅಂಗ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮಮಭ್ಯರ್ಥಿತಃ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲ, ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿತರಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ವ್ರತಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮವು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಂತ ವಿವೇಕ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ತನ್ನ ವ್ರತವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೂ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಿಂದ ದೂರವಾಗಬಾರದು. ಯಜ್ಞ, ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಋಷಿಸೇವೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡವು. ಅಂಥ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಅನ್ನವು ಭೋಗವಲ್ಲ, ಪ್ರಸಾದ. ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ವಿನಯವಲ್ಲ, ಅಹಂಕಾರವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ರತ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಅತಿಯಾದ ಆಹಾರನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿ ಮಾನವನ ಸಹಜತೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅದರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ರತವು ಮಾನವನನ್ನು ಸಮಾಜದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮವನ್ನು ವಿವೇಕಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಅದು ಉದ್ದೇಶಾಧಾರಿತ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ರತ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕಾರವನ್ನು ಉದ್ದೇಶದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದಭಾವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ವಿಶೇಷ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಮಭೇದದ ವಿವೇಕ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮೈತದುಪದಿಷ್ಟಂ ಮನೀಷಿಭಿಃ ।
ರಾಜನ್ಯವೈಶ್ಯಯೋಸ್ತ್ವೇವಂ ನೈತತ್ ಕರ್ಮ ವಿಧೀಯತೇ ॥ 190

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ರೀತಿಯ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮತ್ತು ವ್ರತಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಈ ವಿಧದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯನಿಯಮಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಭೈಕ್ಷಾಚರಣೆ, ಕಠಿಣ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ನಿತ್ಯ ಅಗ್ನಿಕರ್ಮ, ಆಹಾರಶಿಸ್ತು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ವಿಧಿಸಲಾದ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲ. ಅವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ಜೀವನಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಜೀವನವು ಅಧ್ಯಯನ, ಅಧ್ಯಾಪನ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನ ಶಿಸ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದದ್ದು. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯರ ಜೀವನಕ್ರಮವು ವಿಭಿನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರಿಗೆ ಅದೇ ರೀತಿಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಧರ್ಮದ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಮಾದರಿಯ ಉಡುಪನ್ನು ತೊಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸ್ವಭಾವ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಿಸ್ತು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಜ್ಞಾನರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಪರಂಪರಾಸಂರಕ್ಷಣೆ ಪ್ರಧಾನವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಯಮ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮೇಲು–ಕೀಳಾಗಿ ನೋಡದೆ, ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಭೇದವಾಗಿ ನೋಡಬೇಕು. ಹೆಚ್ಚು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಶಿಸ್ತು ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸಮಾಜದ ಸಮತೋಲನಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ವಿಧಿಸಲಾದ ಕಠಿಣ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಅವನಿಗೆ ವಿಶೇಷಾಧಿಕಾರವಲ್ಲ, ವಿಶೇಷ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಸಮಾನತೆ ಅಲ್ಲ, ಸಮನ್ಯಾಯ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ವರ್ಗಭೇದವನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದು ಭೇದವಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯವಿಭಜನೆ. ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಒಂದೇ ನಿಯಮ ಹೇರದೆ, ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಿಯಮ ರೂಪಿಸುವುದೇ ನ್ಯಾಯ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅವನನ್ನು ಮೇಲೇರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಶೇಷಧಿಕಾರದ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ, ಕರ್ತವ್ಯದ ಶಾಸ್ತ್ರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದ ಈ ಕಠಿಣ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಜ್ಞಾನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳ ಅನ್ವಯತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾತ್ರಾಧಾರಿತವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಸಮನ್ಯಾಯದ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಸಮಾಜವನ್ನು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿನ ಆದೇಶವಿರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ—ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಗುರುಹಿತದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಯತ್ನ

ಚೋದಿತೋ ಗುರುಣಾ ನಿತ್ಯಮಪ್ರಚೋದಿತ ಏವ ವಾ ।
ಕುರ್ಯಾದಧ್ಯಯನೇ ಯತ್ನಮಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಹಿತೇಷು ಚ ॥ 191

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನಿಂದ ಪ್ರತಿದಿನ ಆದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಆದೇಶಿಸಲ್ಪಡದಿದ್ದರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮವಹಿಸಬೇಕು; ಹಾಗೆಯೇ ಆಚಾರ್ಯನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯತ್ನಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ನೈತಿಕ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನವು ಬಾಹ್ಯ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ನಡೆಯುವ ಕೆಲಸವಲ್ಲ; ಅದು ಒಳಗಿನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗುರು ಹೇಳಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಓದುವ ಶಿಷ್ಯನು ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡವನಲ್ಲ. ಗುರು ಹೇಳದೇ ಇದ್ದರೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮುಂದುವರಿಸುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ. ಇದೇ ರೀತಿ, ಆಚಾರ್ಯನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಗಳು ಕೇವಲ ಆದೇಶ ಪಾಲನೆಯ ಫಲವಲ್ಲ; ಅವು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಗೌರವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಆಜ್ಞಾಪಾಲಕನ ಹಂತದಿಂದ ಸ್ವಯಂಶಾಸಕನ ಹಂತಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸ್ವಪ್ರೇರಣೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ವಿದ್ಯೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನಿಂದ ಬೇಡಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಬೆಳೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. "ಅಪ್ರಚೋದಿತ ಏವ ವಾ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿವೆ. ಗುರು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ, ಶಿಷ್ಯ ತನ್ನ ಅಂತಃಕರಣದ ಮುಂದೆ ಜವಾಬ್ದಾರನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದೂ ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತ ಸೇವೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ. ಇದು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಆತ್ಮಶಿಕ್ಷಣ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಎಂದರೆ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಿಲ್ಲದ ಶಿಸ್ತು. ಗುರು ಇದ್ದಾಗ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದು, ಗುರು ಇಲ್ಲದಾಗಲೂ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶಿಷ್ಯನೇ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಯೋಗ್ಯ. ಅಧ್ಯಯನವು ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲ, ಧರ್ಮ. ಸೇವೆ ಒತ್ತಾಯವಲ್ಲ, ಕೃತಜ್ಞತೆ. ಈ ಎರಡೂ ಒಂದಾಗುವಾಗ ಶಿಷ್ಯನು ಕೇವಲ ಪಾಠ ಕಲಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮವನ್ನೇ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ವಭಾವವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಶಿಕ್ಷಣವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಮತ್ತು ಆಜ್ಞಾಪಾಲನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸ್ವತಂತ್ರ ನೈತಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯೇ ಗುರಿ. ಗುರು ಹೇಳಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಓದುವುದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕ ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ದಮನವಲ್ಲ, ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯ ಶಿಕ್ಷಣ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುವಿನ ಆದೇಶವಿರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ, ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಗುರುಹಿತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರೇರಿತ ಯತ್ನವೇ ನಿಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ವಪ್ರೇರಿತ ಅಧ್ಯಯನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ರೂಪವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಆಜ್ಞಾಪಾಲಕನಿಂದ ಆತ್ಮಶಾಸಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಸಾಧನವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಗುರುವಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇಹ–ವಾಕ್ಯ–ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಯಮ

ಶರೀರಂ ಚೈವ ವಾಚಂ ಚ ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಮನಾಂಸಿ ಚ ।
ನಿಯಮ್ಯ ಪ್ರಾಂಜಲಿಸ್ತಿಷ್ಠೇದ್ ವೀಕ್ಷಮಾಣೋ ಗುರೋರ್ಮುಖಮ್ ॥ 192

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು, ಮಾತನ್ನು, ಬುದ್ಧಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಗುರುವಿನ ಮುಖದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ನಿಂತಿರಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಶಿಸ್ತಿನ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ದೇಹ, ವಾಕ್ಯ, ಬುದ್ಧಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿತವಾಗದೇ ಇದ್ದರೆ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಸೇವೆಯೂ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ದೇಹದಿಂದ ನಿಲ್ಲುವುದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮಾತು ಮೌನವಾಗಿರಬೇಕು, ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವಾಗಿರಬಾರದು, ಬುದ್ಧಿ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತುಂಬಿರಬಾರದು. ಪ್ರಾಂಜಲಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ಹೊರಗಿನ ವಿನಯದ ಸಂಕೇತವಾದರೆ, ಗುರುವಿನ ಮುಖದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಡುವುದು ಒಳಗಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಗುರುಮುಖವು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಮುಖವಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನದ ದಿಕ್ಕು, ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದ ಕೇಂದ್ರ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಶರಣಾಗತಿಯ ತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನ ಎಲ್ಲಾ ಶಕ್ತಿಗಳು ಒಂದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನವು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುತ್ತದೆ. ದೇಹದ ಅಶಾಂತಿ, ಮಾತಿನ ಅತಿರೇಕ, ಮನಸ್ಸಿನ ಅಲೆಯಾಟ — ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಮುಖದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ಇಡುವುದು ಅಂಧಾನುಕರಣೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಸ್ವೀಕಾರಶೀಲತೆಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ನಿಜವಾಗಿ ಕಲಿಯಬೇಕಾದರೆ, ಮೊದಲು ತಾನೇ ಮೌನವಾಗಬೇಕು. ದೇಹ ಶಾಂತವಾಗಬೇಕು, ಮಾತು ಮಿತವಾಗಬೇಕು, ಮನಸ್ಸು ತೆರೆಯಲ್ಪಡಬೇಕು. ಗುರು ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವ ಕ್ಷಣ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಕ್ಷಣ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನ ವಿದ್ಯೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅವನ ವಿನಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ವಿನಯದಿಂದ ನಿಂತವನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾಹಿತಿ ವರ್ಗಾವಣೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಶಾಂತವಾಗಿ ಇರುವುದನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಡಿಮೆಯ ಮನೋಭಾವವೆಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದು ಅಡಿಮೆಯತನವಲ್ಲ, ಶಿಸ್ತಿನ ಸ್ವೈಚ್ಛಿಕ ಸ್ವೀಕಾರ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಕಲಿಯುವ ಮನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕಲಿಯಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿಸುವ ಒಳಗಿನ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ದೇಹ–ವಾಕ್ಯ–ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವಿನಯವೇ ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವ ಶಿಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಗುರುತು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಷ್ಯನ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಒಂದೇ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಮುಖವನ್ನು ಜ್ಞಾನದ ದಿಕ್ಕಿನ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಶಾಂತಿ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕಾರಶೀಲತೆಯ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೆಂದು ನೋಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಗುರುವಿನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆಸನನಿಯಮ

ನಿತ್ಯಮುದ್ಧೃತಪಾಣಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಧ್ವಾಚಾರಃ ಸುಸಂವೃತಃ ।

ಆಸ್ಯತಾಮಿತಿ ಚೋಕ್ತಃ ಸನ್ನಾಸೀತಾಭಿಮುಖಂ ಗುರೋಃ ॥ 193

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಸದಾ ಕೈಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಸತ್ವ್ಭಾವದಿಂದ, ಸಂಯಮಿತನಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ಗುರು "ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು" ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಮಾತ್ರ, ಅವರ ಎದುರುಮುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಷ್ಯನ ದೈನಂದಿನ ನಡತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. "ಉದ್ಧೃತಪಾಣಿ" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಕೈಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಸೇವೆಗೆ ಸಿದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಶಿಷ್ಯನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಯಾರಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಸಾಧ್ವಾಚಾರ ಮತ್ತು ಸುಸಂವೃತ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಶಿಷ್ಯನ ನಡತೆಯ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಗುರು ಮುಂದೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಸಹ ಶಿಷ್ಯನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲ್ಲ; ಗುರು ನೀಡುವ ಅನುಮತಿಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತ. ಇದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಬದಲಾಗಿ ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಶಿಷ್ಯನ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಶರೀರಭಾಷೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಲ್ಲುವಾಗ, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಕೈಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಸದಾ ಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೇಹವು ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಗುರು ಆಜ್ಞೆ ನೀಡುವವರೆಗೆ ನಿಂತಿರುವುದು ಸಹನೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ. ಆಜ್ಞೆ ಬಂದ ನಂತರ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಸೂಚನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಹೇರಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಒಳಗಿನಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ಕಲಿಯುವಾಗ ಕೇವಲ ಕಿವಿಗಳಿಂದಲ್ಲ, ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಸ್ತಿತ್ವದಿಂದ ಕಲಿಯಬೇಕು. ದೇಹದ ಭಂಗಿ, ಕೈಗಳ ಸ್ಥಿತಿ, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ವಿಧಾನ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿನಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಗುರು ಮುಂದೆ ಶಿಷ್ಯನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಲನೆಯೂ ಅವನ ಅಂತರಂಗದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಶಾಂತವಾಗಿ ನಿಂತು, ಅನುಮತಿ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಶಿಷ್ಯನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಅನುಮತಿ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿಯಾದ ಅಧೀನತೆಯೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಧೀನತೆ ಇಲ್ಲ; ಗೌರವವಿದೆ. ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ, ಬದಲಾಗಿ ಗುರುಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಸೊಗಸಾಗಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ದಾಸ್ಯವಲ್ಲ, ಶಿಸ್ತಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಸಿದ್ಧತೆ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಗುರುಆಜ್ಞೆಯ ಗೌರವವೇ ಶಿಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಷ್ಯನ ಶರೀರಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶಿಸ್ತನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸೇವೆಗೆ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ದೇಹದ ಭಂಗಿಯ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಆಜ್ಞೆಗೆ ಕಾಯುವ ಸಹನಶೀಲತೆಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣದ ಭಾಗವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯದ ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸರಳ ವೇಷ ಮತ್ತು ಸಮಯಪಾಲನೆಯ ಶಿಸ್ತು

ಹೀನಾನ್ನವಸ್ತ್ರವೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವದಾ ಗುರುಸನ್ನಿಧೌ ।
ಉತ್ತಿಷ್ಠೇತ್ ಪ್ರಥಮಂ ಚಾಸ್ಯ ಚರಮಂ ಚೈವ ಸಂವಿಶೇತ್ ॥ 194

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ಸದಾ ಸರಳ ಅನ್ನ, ಸರಳ ವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸರಳ ವೇಷದಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕು. ಗುರುಗಿಂತ ಮೊದಲು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲಬೇಕು ಮತ್ತು ಗುರು ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಹೋಗಿದ ನಂತರ ಮಾತ್ರ ತಾನು ಮಲಗಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಷ್ಯನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನಶೈಲಿಯನ್ನು ಸರಳತೆ ಮತ್ತು ಸಮಯಪಾಲನೆಯ ಮೂಲಕ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀನಾನ್ನವಸ್ತ್ರವೇಷ ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಅಲಂಕಾರರಹಿತ ಜೀವನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಸನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ಭೋಗದ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಬಾರದು; ಅವನ ವೇಷವೇ ಅವನ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯ ಮೇಲಿನ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಬೇಕು. ಗುರುಗಿಂತ ಮೊದಲು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ಸಂಕೇತ. ಗುರು ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ತೆರಳಿದ ಬಳಿಕ ಮಾತ್ರ ತಾನು ಮಲಗುವುದು ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ಸೂಚನೆ. ಈ ನಿಯಮಗಳು ಶಿಷ್ಯನ ಸಮಯವನ್ನು ತನ್ನ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ, ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸುವಂತೆ ತರಬೇತುಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಅಹಂಕಾರರಹಿತ ಬದುಕಿನ ತರಬೇತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಉತ್ತಮ ವಸ್ತ್ರ, ರುಚಿಕರ ಅನ್ನ ಅಥವಾ ವೈಭವವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸೇವೆ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಯಪಾಲನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಘಡಿಯ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಜಾಗೃತತೆಯ ಸೂಚಕ. ಗುರುಗಿಂತ ಮೊದಲು ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಸದಾ ಮೊದಲಿಗಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಗುರುಗಿಂತ ಮೊದಲು ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಹೋಗದಿರುವುದು ತನ್ನ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮೇಲುಗೈ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ಎಷ್ಟು ಸರಳವಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾನೋ, ಅಷ್ಟು ಅವನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಸ್ಥಿರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಶಿಕ್ಷಣವಾಗಬೇಕು. ಉಡುಪು, ಆಹಾರ, ನಿದ್ರೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಸಾಧನಗಳಾಗಬೇಕು. ಗುರುಗಿಂತ ಮೊದಲು ಎದ್ದು, ಗುರು ನಂತರ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುವ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಸಮಯ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿದವನು. ಈ ಶಿಸ್ತೇ ಮುಂದಿನ ಜೀವನದ ಸ್ಥೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡಿಪಾಯ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಅನಗತ್ಯ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಕಷ್ಟವಲ್ಲ, ಸರಳತೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ. ಸರಳ ವೇಷ ಮತ್ತು ಸಮಯಪಾಲನೆ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಗೆ ತೋರಿಸುವ ಈ ಗೌರವವು ದಾಸ್ಯವಲ್ಲ, ಸ್ವಯಂಶಾಸನ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ವೈಭವದಿಂದಲ್ಲ, ಗುಣದಿಂದ ಎತ್ತುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸರಳ ವೇಷ, ಸಮಯಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಗುರುಗೌರವವೇ ಶಿಷ್ಯನ ದೈನಂದಿನ ಶಿಸ್ತು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸರಳ ಜೀವನವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸಮಯಪಾಲನೆಯನ್ನು ಗೌರವದ ರೂಪವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಿಸ್ತು, ಸರಳತೆ ಮತ್ತು ಗೌರವಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿನ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಶಿಷ್ಯನ ದೇಹಭಾವ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣಶಿಷ್ಟಾಚಾರ

ಪ್ರತಿಶ್ರಾವಣಸಂಭಾಷೇ ಶಯಾನೋ ನ ಸಮಾಚರೇತ್ ।
ನಾಸೀನೋ ನ ಚ ಭುಞ್ಜಾನೋ ನ ತಿಷ್ಠನ್ನ ಪರಾಂಗ್ಮುಖಃ ॥ 195

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳುವಾಗ ಅಥವಾ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಶಿಷ್ಯನು ಮಲಗಿಕೊಂಡಿರಬಾರದು. ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಊಟಮಾಡುತ್ತಾ, ನಿಂತುಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಗುರುಗೆ ಬೆನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೂಡ ಆ ಮಾತುಕತೆಯನ್ನು ನಡೆಸಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂವಾದದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳುವುದು ಕೇವಲ ಕಿವಿಗಳ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಕೇಳುವುದು ಅಲಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅನಾಸಕ್ತಿಯ ಸೂಚನೆ. ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಊಟಮಾಡುತ್ತಾ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಗಮನ ಚದುರುತ್ತದೆ. ನಿಂತುಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಬೆನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರವಣದ ಕ್ಷಣವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷಣವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೇಹಭಂಗಿ, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಮನೋಭಾವ—ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಯ ಗೌರವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಒಳನುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಸ್ವೀಕಾರದಿಂದ ಮಾತ್ರ ನೆಲೆಸುತ್ತದೆ. ದೇಹದ ಅಸೌಕರ್ಯ ಅಥವಾ ಸೌಕರ್ಯ ಎರಡೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೂರಮಾಡಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯನು ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಜಾಗೃತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ಪರಾಂಗ್ಮುಖವಾಗಿರಬಾರದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ, ಶ್ರವಣದ ವೇಳೆ ಮನಸ್ಸು ಬೇರೆಡೆ ತಿರುಗಬಾರದು ಎಂಬ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ನಿಜವಾಗಿ ಕಲಿಯುವ ಕ್ಷಣವೆಂದರೆ, ಅವನು ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗಮನವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಕ್ಷಣ. ಗುರುವಿನ ವಾಕ್ಯ ಕೇಳುವಾಗ ದೇಹವೂ ಮೌನವಾಗಬೇಕು, ಮನಸ್ಸೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಬೇಕು. ಅಸಮಂಜಸ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಜ್ಞಾನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ಗೌರವದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಮಾತು ಮಾತ್ರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬೇರು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಶ್ರವಣಶಿಸ್ತಿನ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದೊಳಗೆ ಇಳಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ಶಿಷ್ಟ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಥವಾ ನಿಂತು ಕೇಳಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿಯಾದ ಔಪಚಾರಿಕತೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆ. ಶ್ರವಣದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಗಮನ ಉಳಿದರೆ, ಜ್ಞಾನ ಸಹಜವಾಗಿ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಅವನ ಗಮನವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಈ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುವಿನ ಮಾತು ಕೇಳುವಾಗ ದೇಹಭಂಗಿ ಮತ್ತು ಮನೋಭಾವ ಎರಡೂ ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿರಬೇಕು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರವಣವನ್ನು ಸಕ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ದೇಹಭಂಗಿಯು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂವಾದವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷಣವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇವಲ ಪಠ್ಯವಲ್ಲ, ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಶಿಸ್ತು ಎಂದು ನೋಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಗುರುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನ ಚಲನೆ ಮತ್ತು ಗೌರವಾಚರಣೆ

ಆಸೀನಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಃ ಕುರ್ಯಾದಭಿಗಚ್ಛಂಸ್ತು ತಿಷ್ಠತಃ ।
ಪ್ರತ್ಯುದ್ಗಮ್ಯ ತ್ವಾವ್ರಜತಃ ಪಶ್ಚಾದ್ ಧಾವಂಸ್ತು ಧಾವತಃ ॥ 196

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಶಿಷ್ಯನು ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಗುರು ನಿಂತಿರುವಾಗ ಶಿಷ್ಯನು ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತಿರಬೇಕು. ಗುರು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ಶಿಷ್ಯನು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಎದುರುಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗುರು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಶಿಷ್ಯನು ಅವರ ಹಿಂದೆ ಓಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೇಹಭಾಷೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಸ್ತನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಕೇವಲ ಚಲನೆಯ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ಗೌರವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಗುರುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗುರು ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಶಿಷ್ಯ ನಿಂತಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಶ್ರವಣ ಮತ್ತು ಸೇವೆಗೆ ಸಿದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಗುರು ನಿಂತಿರುವಾಗ ಶಿಷ್ಯನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತಿರುವುದು ಗಮನ ಮತ್ತು ಅನುಸರಣೆ. ಗುರು ನಡೆಯುವಾಗ ಎದುರು ಹೋಗಿ ಸ್ವಾಗತಿಸುವುದು ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಗುರು ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಹಿಂದೆ ಓಡುವುದು ತನ್ನ ವೇಗಕ್ಕಿಂತ ಗುರುವಿನ ಗುರಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಅನುಗುಣತೆ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನ ಜೀವನವು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರಬಾರದು; ಅದು ಗುರುನ ಜ್ಞಾನಪಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ದೇಹದ ಚಲನೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ವೇಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ವೇಗವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವುದೆಂದರೆ, ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗುವುದು. ಇದು ಅಂಧ ಅನುಕರಣೆಯಲ್ಲ, ಜಾಗೃತ ಅನುಸರಣೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ನಿಜವಾಗಿ ಕಲಿಯುವುದು, ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಜ್ಞಾನಪಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸುವಾಗ. ಗುರು ನಿಂತಾಗ ನಿಲ್ಲುವುದು, ನಡೆದಾಗ ಎದುರು ಹೋಗುವುದು, ಧಾವಿಸಿದಾಗ ಹಿಂದೆ ಓಡುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೇವೆಯ ಚಲನಶಾಸ್ತ್ರ. ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಜೀವನದ ಲಯವನ್ನು ಗುರುವಿನ ಜ್ಞಾನಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡಾಗ, ಕಲಿಕೆ ಕೇವಲ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಚಲನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಸ್ತಾಗಿಸಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಅತಿಯಾದ ಅಧೀನತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಧೀನತೆ ಅಲ್ಲ, ಸಂವೇದನಾಶೀಲ ಗೌರವ. ಗುರು ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಯರ ನಡುವೆ ಇರುವ ಚಲನೆಯ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ, ಅಧಿಕಾರದ ಭಯದಿಂದ ಅಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಆದ್ಯತೆಯಿಂದ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಯಂತ್ರವನ್ನಾಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನು ಜಾಗೃತ, ಗಮನಶೀಲ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತನ್ನ ಚಲನವಲನವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದೇ ಶಿಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಗೌರವ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದೇಹಭಾಷೆಯನ್ನು ಗೌರವದ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಅಳವಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಗುರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನ ವೇಗವನ್ನು ಅಧೀನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ಥಿರ ಉಪದೇಶವಲ್ಲ, ಚಲಿಸುವ ಜೀವನಶೈಲಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಗುರುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಿಷ್ಯನ ಸಮೀಪ, ಮುಖಭಾವ ಮತ್ತು ಪ್ರಣಾಮಶಿಸ್ತು

ಪರಾಂಗ್ಮುಖಸ್ಯಾಭಿಮುಖೋ ದೂರಸ್ಥಸ್ಯೇತ್ಯ ಚಾಂತಿಕಮ್ ।
ಪ್ರಣಮ್ಯ ತು ಶಯಾನಸ್ಯ ನಿರ್ದೇಶೇ ಚೈವ ತಿಷ್ಠತಃ ॥ 197

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು ಬೆನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಶಿಷ್ಯನು ಅವರ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಗುರು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಗುರು ಮಲಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ, ಗುರು ನೀಡುವ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ನಿಂತಿರಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಗೌರವಾಚರಣೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರು ಪರಾಂಗ್ಮುಖನಾಗಿದ್ದಾಗ ಶಿಷ್ಯನು ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗಿರುವುದು ಮಾತುಕತೆ ಅಥವಾ ಸೇವೆ ಆರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಗುರುಗಮನ ಸೆಳೆಯುವ ಶಿಷ್ಟ ವಿಧಾನ. ಗುರು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಕರ್ತವ್ಯದ ಜಾಗೃತತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಗುರು ಮಲಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಗುರುನ ದೈಹಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗೌರವ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬಾರದೆಂಬ ಸಂದೇಶ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ವರ್ತಿಸಬಾರದು; ಗುರು ನೀಡುವ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸಂವೇದನಾಶೀಲ ಗೌರವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗೌರವ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ನಿಯಮ ಪಾಲನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತನ್ನ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ. ಗುರು ಬೆನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗುವುದು ಸಂವಹನದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದೂರವಿದ್ದಾಗ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಚಿಹ್ನೆ. ಗುರು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ ಸೂಚನೆ ಕಾಯುವುದು ಸಹನೆ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಅಭ್ಯಾಸ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸ್ವೈಚ್ಛಿಕತೆ ನಿಯಂತ್ರಿತವಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅವನ ಗೌರವಬುದ್ಧಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ನಿಜವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರವಂತನಾಗುವುದು, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ನಡೆ ಬದಲಾಯಿಸುವಾಗ. ಗುರು ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಶಿಷ್ಯನ ಗೌರವ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಬೇಕು. ಮುಖ, ದೂರ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಗೌರವದ ಮಿತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಅದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ತರಬೇತುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ರೀತಿಯ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಅತಿಯಾದ ಔಪಚಾರಿಕತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕತೆಗಿಂತ ಸಂವೇದನೆ ಮುಖ್ಯ. ಗುರು ಮಲಗಿರುವಾಗಲೂ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ದೇಹಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನೀಡುವ ನಿರಂತರ ಗೌರವ. ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೆ ಕಾಯುವ ಶಿಷ್ಯನು ದಾಸನಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಶಿಸ್ತಿನ ಮೂಲಕ ಸ್ವನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಕಲಿಯುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಸೊಗಸಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುವಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಏನೇ ಇರಲಿ, ಶಿಷ್ಯನ ಗೌರವ ಮತ್ತು ವಿನಯ ಅಚಲವಾಗಿರಬೇಕು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗೌರವ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಖಭಾವ, ದೂರ ಮತ್ತು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಸ್ತು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಸ್ವೈಚ್ಛಿಕ ನಡೆಗಿಂತ ನಿರ್ದೇಶನಪಾಲನೆಯನ್ನು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಗುರುಗೌರವವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕದ ಮೂಲಕ ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸನ–ಶಯನದ ವಿನಯ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿಗೌರವ

ನೀಚಂ ಶಯ್ಯಾಽಸನಂ ಚಾಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ ಗುರುಸನ್ನಿಧೌ ।
ಗುರೋಸ್ತು ಚಕ್ಷುರ್ವಿಷಯೇ ನ ಯಥೇಷ್ಟಾಸನೋ ಭವೇತ್ ॥ 198

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಮಂಚ ಮತ್ತು ಆಸನವು ಸದಾ ಕಡಿಮೆ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಗುರುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಆಸನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿನಯದ ಮಿತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ನೀಚಂ ಶಯ್ಯಾ ಮತ್ತು ನೀಚಂ ಆಸನ ಎಂದರೆ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದಲ್ಲ; ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ಎತ್ತರದ ಆಸನ ಅಥವಾ ಸೌಕರ್ಯವು ಅಜಾಗೃತವಾಗಿ ಮೇಲುಗೈ ಭಾವವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಷ್ಯನ ವಾಸಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಸ್ತನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ಸ್ವೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಯಮ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಸಂಕೇತ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ದೃಷ್ಟಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಕಣ್ಣುಗಳ ನೋಟವಲ್ಲ; ಅದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ, ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮತ್ತು ಆಶೀರ್ವಾದದ ಸಂಕೇತ. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ವರ್ತನೆ, ಆಸನ ಮತ್ತು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸಂಯಮ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕಡಿಮೆ ಆಸನವು ದೇಹವನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಬಗ್ಗುವಿಕೆ ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ತೆರೆಯುವಿಕೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ನಿಜವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು, ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಎತ್ತರಿಸುವುದರಿಂದಲ್ಲ; ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಇಳಿಸುವುದರಿಂದ. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ಆರಾಮಕ್ಕಿಂತ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಗುರುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಶಿಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವೇ ಅವನ ನಡೆಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕಡಿಮೆ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನೊಳಗಿನ ಜ್ಞಾನಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಶಿಷ್ಯನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಣವು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಲು. ಕಡಿಮೆ ಆಸನ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಿತ ವರ್ತನೆ ದಾಸ್ಯವಲ್ಲ; ಸ್ವಯಂಶಾಸನ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ವೈಭವದಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ವಿನಯದಿಂದ ಅಳೆಯುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರಳ ಆಸನ ಮತ್ತು ಸಂಯಮಿತ ವರ್ತನೆಯೇ ಶಿಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಗೌರವ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆಸನ ಮತ್ತು ಶಯನದ ಮೂಲಕ ವಿನಯವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಶಿಸ್ತಿನ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವೈಚ್ಛಿಕ ಆರಾಮಕ್ಕಿಂತ ಸಂಯಮವನ್ನು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ದೈನಂದಿನ ಸಣ್ಣ ನಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿನ ನಾಮಗೌರವ ಮತ್ತು ಅನುಕರಣತ್ಯಾಗದ ಶಿಸ್ತು

ನೌದಾಹರೇದಸ್ಯ ನಾಮ ಪರೋಕ್ಷಮಪಿ ಕೇವಲಮ್ ।
ನ ಚೈವಾಸ್ಯಾನುಕುರ್ಯೀತ ಗತಿಭಾಷಿತಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ॥ 199

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಅವರು ಇಲ್ಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ಹೆಸರಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ನಡೆ, ಮಾತು ಅಥವಾ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಗೌರವದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಆಯಾಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತಡೆಯುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಹೆಸರು ಕೇವಲ ಶಬ್ದವಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಅನುಭವದ ಸಂಕೇತ. ಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಸರನ್ನು ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಬಳಸಬಾರದೆಂಬ ನಿಯಮ, ಗೌರವವು ಕೇವಲ ಮುಖಾಮುಖಿ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಗುರುವಿನ ನಡೆ, ಭಾಷೆ ಅಥವಾ ಚೇಷ್ಟಿತಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವುದು ಹಾಸ್ಯ ಅಥವಾ ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು, ಆದರೆ ಹೊರಗಿನ ಭಂಗಿಗಳನ್ನು ನಕಲು ಮಾಡಬಾರದು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಗೌರವ ಮತ್ತು ಅನುಕರಣದ ನಡುವಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗಡಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗೌರವವೆಂದರೆ ನಕಲು ಅಲ್ಲ; ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ಗುರುವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದಾಗ, ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಚಲನೆ ಅಥವಾ ಮಾತನ್ನು ನಕಲು ಮಾಡಿದಾಗ, ಶಿಷ್ಯ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಗುರುವಿನ ರೂಪವಲ್ಲ, ಗುರುವಿನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ನಿಜವಾದ ಗೌರವ ಮೌನದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಬಳಸುವ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಗುರುವಿನ ನಡೆಗಳನ್ನು ನಕಲು ಮಾಡದೆ, ಅವರ ಬೋಧನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸುವವನು ಮಾತ್ರ ನಿಜವಾದ ಶಿಷ್ಯ. ಅನುಕರಣೆಯಿಂದ ರೂಪ ಬರುವುದು ಸಾಧ್ಯ, ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಬರುವುದು ಸ್ವೀಕಾರದಿಂದ ಮಾತ್ರ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ನಕಲುಗಾರನಿಂದ ಚಿಂತಕನಾಗಿಸುವ ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ರೀತಿಯ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಅತಿಯಾದ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಲ್ಲ; ಗೌರವದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು. ಗುರುವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಅಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸುವುದು ಅಥವಾ ಅವರ ನಡತೆಯನ್ನು ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು ಯಾವುದೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಅಶಿಷ್ಟವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಸಾಮಾನ್ಯ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ, ದಮನವಾಗಿ ಅಲ್ಲ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುವಿನ ಹೆಸರಲ್ಲೂ ನಡೆ–ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಗೌರವವೇ ಶಿಷ್ಯನ ಶುದ್ಧ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೌರವವನ್ನು ಮಾತಿನ ಮಟ್ಟಕ್ಕೂ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಅನುಕರಣ ಮತ್ತು ಅನುಸರಣೆ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತದೆ, ಭಂಗಿ ನಕಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಗುರುಗೌರವವನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿನ ನಿಂದೆಯಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಶಿಷ್ಯನ ಶ್ರವಣಶುದ್ಧಿ

ಗುರೋರ್ಯತ್ರ ಪರಿವಾದೋ ನಿಂದಾ ವಾಽಪಿ ಪ್ರವರ್ತತೇ ।
ಕರ್ಣೌ ತತ್ರ ಪಿಧಾತವ್ಯೌ ಗಂತವ್ಯಂ ವಾ ತತೋಽನ್ಯತಃ ॥ 200

ಮನುಸ್ಮೃತಿ — ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಕುರಿತು ಅಪವಾದ ಅಥವಾ ನಿಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಅಥವಾ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಬೇರೆಡೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಷ್ಯನ ಶ್ರವಣಶುದ್ಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅತ್ಯಂತ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ನಿಂದೆ ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೇಳುವುದೂ ಸಹ ತಪ್ಪೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೇಳುವುದು ಕೂಡ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆಯೇ. ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರೆ ದೈಹಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆ ಮಾತಿನಿಂದ ದೂರವಿಡುವ ಸಂಕಲ್ಪ. ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಈ ನಿಯಮ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕಲಹದಿಂದ, ನಕಾರಾತ್ಮಕತೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಂದೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ಕಿವಿಯಿಂದ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ, ಅವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಮತ್ತು ಅಸಮ್ಮಾನದ ಬೀಜ ಬಿತ್ತುತ್ತವೆ. ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸು ಗುರುಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತೆರೆದಿರಬೇಕಾದರೆ, ಆ ಮನಸ್ಸು ನಿಂದೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡಬಾರದು. ಕರ್ಣೌ ಪಿಧಾತವ್ಯೌ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಶ್ರವಣದ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಆತ್ಮಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮೌನವನ್ನು ಧೈರ್ಯದ ರೂಪವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಲೋಕವನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದು ಅವನು ಕೇಳುವ ಮಾತುಗಳು. ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದರಿಂದ ತನ್ನೊಳಗಿನ ಗೌರವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಅವನು ವಾದಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಪ್ರತಿವಾದ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಕೇಳದಿರುವುದು ಅಥವಾ ದೂರ ಸರಿಯುವುದೇ ಸಾಕು. ಈ ಮೌನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರತಿರೋಧ. ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಜಗಳವಾಡುವುದರಿಂದಲ್ಲ, ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಪ್ರಶ್ನಾತೀತ ವಿಧೇಯತೆಯಾಗಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಟೀಕೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಲ್ಲ; ನಿಂದೆಯನ್ನು ದೂರವಿಡುವುದು. ಪರಿವಾದ ಮತ್ತು ನಿಂದೆ ಎಂದರೆ ಪರಿಶೀಲಿತ ವಿಮರ್ಶೆ ಅಲ್ಲ, ಅವಮಾನಕಾರಿ ಮಾತು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅಶಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ನಕಾರಾತ್ಮಕ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಬೌದ್ಧಿಕ ದಮನವಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕ ಸ್ವಚ್ಛತೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುವಿನ ನಿಂದೆ ನಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಕೇಳದಿರುವುದು ಅಥವಾ ದೂರ ಸರಿಯುವುದೇ ಶಿಷ್ಯನ ಶುದ್ಧ ಶ್ರವಣಧರ್ಮ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರವಣವನ್ನು ನೈತಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ನಿಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದನ್ನೂ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆಯೆಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಮೌನ ಮತ್ತು ದೂರ ಸರಿಯುವಿಕೆಯನ್ನು ಧೈರ್ಯವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ಮೂಲವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುನಿಂದೆ–ಅಪವಾದಗಳ ಕರ್ಮಫಲ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆ

ಪರಿವಾದಾತ್ ಖರೋ ಭವತಿ ಶ್ವಾ ವೈ ಭವತಿ ನಿಂದಕಃ ।
ಪರಿಭೋಕ್ತಾ ಕೃಮಿರ್ಭವತಿ ಕೀಟೋ ಭವತಿ ಮತ್ಸರೀ ॥ 201

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಪವಾದ ಮಾಡುವವನು ಕತ್ತೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ; ನಿಂದೆ ಮಾಡುವವನು ನಾಯಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಪಮಾನಕರವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವವನು ಹುಳಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ; ಅಸೂಯೆ ಹೊಂದಿರುವವನು ಕೀಟವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿಂದೆ, ಅಪವಾದ, ಅಪಮಾನ ಮತ್ತು ಅಸೂಯೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ದುರ್ಗುಣಗಳ ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಕರ್ಮಫಲದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ ರೂಪಾಂತರಗಳನ್ನು ನೇರ ಜೈವಿಕ ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಚಿತ್ರಣವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನೋಡಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನ ವರ್ತನೆಯ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತೀಕಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಪವಾದ ಮಾಡುವವನು ಕತ್ತೆಯಂತೆ ಜಡಬುದ್ಧಿಯವನಾಗುತ್ತಾನೆ; ನಿಂದಕನು ನಾಯಿಯಂತೆ ಸದಾ ದೋಷ ಹುಡುಕುವ ಮನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಪರರ ಗೌರವವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವವನ ಮನಸ್ಸು ಹುಳಿಯಂತೆ ಕೆಳಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಜಾರುತ್ತದೆ; ಅಸೂಯೆ ಹೊಂದಿದವನ ಚಿತ್ತ ಕೀಟದಂತೆ ಕುರುಡಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲವು ಮಾನವನ ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಪತನದ ಹಂತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಮಾತಿನ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾತು ಕೇವಲ ಧ್ವನಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ನಿಂದೆ ಮತ್ತು ಅಪವಾದಗಳು ಮಾತನ್ನು ವಿಷಮಯಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂಥ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಚಿಂತನೆ, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ನಡೆ ಕುಗ್ಗುತ್ತವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಮೆಗಳಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ದುರ್ಗುಣಗಳು ಮಾನವನನ್ನು ಹೇಗೆ ಕ್ರಮೇಣ ಮಾನವೀಯತೆಯಿಂದ ದೂರ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ವಿವರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಕರೆಯುವ ಸಂದೇಶ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ತನ್ನ ಶತ್ರುವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹುಡುಕಬೇಕಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲೇ ಅವನು ಅಡಗಿರುತ್ತಾನೆ. ನಿಂದೆ ಮತ್ತು ಅಸೂಯೆ ಕ್ಷಣಿಕ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು, ಆದರೆ ಅವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಖಾಲಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಗೌರವ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತು ಹೇಳುವವನು ತನ್ನದೇ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನನ್ನು ಶಬ್ದಗಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ಮಾತು ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು ಕೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಭೀತಿಯಂತೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಅವಮಾನಿಸುವುದಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನಸಿಕ ಪತನವನ್ನು ತೀವ್ರ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ, ಜಾಕಿ ಸಮಾಜವು ನಿಂದೆ–ಅಸೂಯೆಗಳ ಅಪಾಯವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲಿ. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯ ಪಾಠವಲ್ಲ; ನೈತಿಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಮಾತಿನ ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಇಲ್ಲದ ಸಮಾಜವು ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇದು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ನಿಂದೆ, ಅಪವಾದ ಮತ್ತು ಅಸೂಯೆ ಮಾತುಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾತಿನ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಿರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಮೆಗಳಾಗಿ ಬಳಸಿ ಮಾನಸಿಕ ಪತನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಂದೆ ಕೇಳುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಾಡುವುದೂ ಆತ್ಮಹಾನಿಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಮಾತಿನ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಸಮಾಜದ ಆರೋಗ್ಯದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿಗೆ ವಂದಿಸುವಾಗ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ–ಮನಸ್ಥಿತಿ–ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ

ದೂರಸ್ಥೋ ನಾರ್ಚಯೇದೇನಂ ನ ಕ್ರುದ್ಧೋ ನಾಂತಿಕೇ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ।
ಯಾನಾಸನಸ್ಥಶ್ಚೈವೇನಮವರುಹ್ಯಾಭಿವಾದಯೇತ್ ॥ 202

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿಗೆ ದೂರದಿಂದಲೇ ವಂದಿಸಬಾರದು; ಕೋಪದಲ್ಲಿಯೂ ವಂದಿಸಬಾರದು; ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೂ ವಂದಿಸಬಾರದು. ರಥ, ವಾಹನ ಅಥವಾ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದರೆ, ಮೊದಲು ಅದರಿಂದ ಇಳಿದು, ನಂತರ ಗುರುವಿಗೆ ವಂದಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುವಂದನೆಯ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮೂರು ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ—ಸ್ಥಳ, ಮನಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ದೇಹಭಂಗಿ. ದೂರದಿಂದ ವಂದಿಸುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮೀಪತೆ ಮತ್ತು ಗಮನದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕೋಪದಲ್ಲಿರುವಾಗ ವಂದಿಸುವುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು, ವಂದನೆ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಶಾಂತ ಸ್ಥಿತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವಾಗ ವಂದಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಗಮನಚಲನೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಸೂಕ್ತತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವಾಹನ ಅಥವಾ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದಾಗ ಇಳಿದು ವಂದಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ, ದೇಹದ ಎತ್ತರ–ಕಡಿಮೆ ಮೂಲಕ ಅಹಂಕಾರ ನಿವಾರಣೆ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ವಂದನೆಯ ಗುಣಾತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಂದನೆ ಶಬ್ದವಲ್ಲ, ಸ್ಥಿತಿ. ಕೋಪ, ಆತುರ ಅಥವಾ ಪ್ರದರ್ಶನಭಾವ ಇದ್ದರೆ ವಂದನೆ ಶೂನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೇಂದ್ರಿತಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಇಳಿದು ನಿಲ್ಲುವುದು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಇಳಿಸುವ ಸಂಕೇತ. ಸನ್ನಿವೇಶಸೂಕ್ತತೆ—ಯಾವಾಗ, ಎಲ್ಲಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ—ಇವುಗಳನ್ನು ಅರಿತು ವರ್ತಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮೊದಲು ತಾನು ಶಾಂತವಾಗಬೇಕು. ದೇಹದ ಎತ್ತರ, ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ, ಪರಿಸರದ ಗದ್ದಲ—ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು, ಸರಿಯಾದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಂದಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಗೌರವ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿಗೆ ವಂದನೆ ಎಂದರೆ ಶಿಸ್ತಿನ ಕ್ಷಣ; ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದೇಹವೂ ಮನಸ್ಸೂ ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಗ್ಗಬೇಕು.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಮಹಿಳೆಯರ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ಬಂಧವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದೂರವಿಡುವುದು ಅಲ್ಲ; ಸನ್ನಿವೇಶದ ಸೂಕ್ತತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು. ಗೌರವದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗಬಾರದು, ಗಮನಚಲನೆಯೊಳಗೆ ಕರಗಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಂದನೆಯನ್ನು ಶಾಂತ, ಸಂಯಮಿತ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿರಿಸಲು ಈ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ—ಇದು ದಮನವಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಸಮೀಪ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟ ಭಂಗಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ವಂದನೆ ಮಾತ್ರ ನಿಜವಾದ ಗೌರವ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಂದನೆಯ ಸಮಯ–ಸ್ಥಳ–ಮನಸ್ಥಿತಿಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕೋಪ ಮತ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನಭಾವವನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ದೇಹಭಂಗಿಯ ಮೂಲಕ ಅಹಂಕಾರ ನಿವಾರಣೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಗೌರವವನ್ನು ಕ್ರಮ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಆಪಸ್ತಂಬ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ (ವಿರಮಿತ್ರೋದಯ-ಸಂಸ್ಕಾರ, ಪುಟ 464).—'ಶಿಕ್ಷಕರು ಕಠಿಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಬಾರದು; ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕೆಳಗೆ ಬರಬೇಕು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾಗ ಶಾಂತವಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಒಟ್ಟುಗೂಡಬೇಕು, ಗುರುಗಳು ಸಹ ಶಾಂತವಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಒಟ್ಟುಗೂಡಬೇಕು; ಅಥವಾ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಥವಾ ತಲೆಗೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಬಾರದು.'

ಗುರುವಿನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಆಸನಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಸಂಯಮ

ಪ್ರತಿವಾತೇಽನುವಾತೇ ಚ ನಾಸೀತ್ ಗುರುಣಾ ಸಹ ।
ಅಸಂಶ್ರವೇ ಚೈವ ಗುರೋರ್ನ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಕೀರ್ತಯೇತ್ ॥ 203

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗಾಳಿಯ ಪ್ರತಿದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗಾಳಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ಗುರು ಜೊತೆಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಹಾಗೆಯೇ ಗುರು ಕೇಳದಿರುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನು ಯಾವುದನ್ನೂ ಹೇಳಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ಎರಡು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ—ಆಸನದ ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ಮಾತಿನ ಸಮಯ. ಗಾಳಿಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಕುರಿತು ನೀಡಿರುವ ಸೂಚನೆ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಗೌರವ ಎರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡದ್ದು. ಗುರುಗಿಂತ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಅಥವಾ ಅಸೌಕರ್ಯ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬುದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಜೊತೆಗೆ, "ಅಸಂಶ್ರವೇ" ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲಕ ಮಾತಿನ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗಡಿ ಎಳೆಯಲಾಗಿದೆ. ಗುರು ಕೇಳದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವುದು ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಆತುರದ ಸೂಚನೆ ಆಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾತು ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು, ಅಗತ್ಯವಿರುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಹೊರಬರಬೇಕು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸಂಯಮದ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನು ಕೇವಲ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಯಾವಾಗ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಕಲಿಯಬೇಕು. ಆಸನದ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲಿಗಾಗಿಡುವುದು ಸೇವಾಭಾವದ ಸಂಕೇತ. ಮಾತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕೇಳದೆ ಮಾತನಾಡದಿರುವುದು ಮೌನದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಅಭ್ಯಾಸ. ಮೌನವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಸ್ಥಿತಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡುವುದರಿಂದಲ್ಲ, ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವುದರಿಂದ. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಮೌನವೇ ಅವನ ಅಲಂಕಾರ. ಆಸನದಲ್ಲಿ ಗುರುಸೌಖ್ಯ, ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗುರುಆಜ್ಞೆ—ಈ ಎರಡೂ ಸೇರಿದಾಗ ಶಿಷ್ಯನ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಮೌನ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಬಳಸುವ ಜೀವನಶೈಲಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿಯಾದ ಔಪಚಾರಿಕತೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇವು ದೈನಂದಿನ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು. ಗುರು ಕೇಳದೆ ಮಾತನಾಡಬಾರದೆಂಬುದು ಬೌದ್ಧಿಕ ದಮನವಲ್ಲ; ಅದು ಕೇಳುವ ಗುಣವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ತರಬೇತಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಮೌನಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ತೂಕ ಮತ್ತು ಸಮಯ ನೀಡಲು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸನದಲ್ಲೂ ಮಾತಲ್ಲೂ ಸಂಯಮವೇ ಶಿಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆಸನದ ಮೂಲಕ ಸೇವಾಭಾವವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾತಿನ ಸಮಯವನ್ನು ಶಿಸ್ತಿನ ಭಾಗವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮೌನವನ್ನು ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ದೈನಂದಿನ ಸಣ್ಣ ನಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಂತರಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ

ಗೋಽಶ್ವೋಷ್ಟ್ರಯಾನಪ್ರಾಸಾದಪ್ರಸ್ತರೇಷು ಕಟೇಷು ಚ ।
ಆಸೀತ್ ಗುರುಣಾ ಸಾರ್ಧಂ ಶಿಲಾಫಲಕನೌಷು ಚ ॥ 204

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಒಂಟೆ, ವಾಹನ, ಮಹಡಿ, ಕಲ್ಲಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲು, ಹಾಸಿಗೆ, ಕಲ್ಲುಫಲಕ ಹಾಗೂ ದೋಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಶಿಷ್ಯನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಸಹಾಸನದ ಕುರಿತು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ವಾಹನಗಳು, ಎತ್ತರದ ಸ್ಥಳಗಳು, ಅಸ್ಥಿರ ಅಥವಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಉಪಯೋಗದ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಗುರುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ಗುರುವಿನ ಅವಮಾನವಲ್ಲ, ಶಿಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಸಮಾನತಾಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಅಜಾಗೃತ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು. ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಮಾನತೆಯ ಭಾವವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ; ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಭೇದದ ಗೌರವ ಉಳಿಯಲೆಂದು ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಪರಿಸರವು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಎತ್ತರದ ಆಸನ, ವೇಗದ ವಾಹನ ಅಥವಾ ಅಸ್ಥಿರ ನೆಲೆ—ಇವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಸಾವಧಾನತೆ ಅಥವಾ ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು. ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಿರುವುದು ಆತ್ಮೀಯತೆ ಅಲ್ಲ, ವಿನಯಪೂರ್ಣ ಸಮೀಪತೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಥಳವನ್ನೂ ಶಿಸ್ತಿನ ಭಾಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವ ಮೂಲಕ, ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗೌರವದ ಅಂತರವನ್ನು ಆರೋಗ್ಯಕರವಾಗಿ ಉಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸಬಾರದು; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತನ್ನ ನಡೆ ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕು. ಗುರು ಇರುವ ಸ್ಥಳ ಪವಿತ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಷೇತ್ರ. ಅಲ್ಲಿ ಆಸನ, ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಸಮೀಪತೆ—ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಭಾಷೆಯಾಗಬೇಕು. ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಕಲಿಕೆಯ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಆಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವ ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿಯಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂತರವನ್ನಾಗಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದಲ್ಲ, ಶಿಸ್ತನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು. ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವು ಸ್ನೇಹಸಮಾನವಾಗಿರಬಾರದು ಎಂಬುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅದು ಗೌರವಸಹಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅಸಮಯದ ಸಮಾನತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶಿಸ್ತನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ದಮನವಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಸಂಸ್ಕಾರ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಆಸನ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳದ ಸೂಕ್ತತೆ ಮತ್ತು ವಿನಯವೇ ಶಿಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಥಳವನ್ನೂ ಶಿಸ್ತಿನ ಅಂಶವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾನತಾಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಗೌರವವನ್ನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಮೂಲಕ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಸಣ್ಣ ನಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಂತರಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿನ ಗುರು ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ದ್ವಿಗುಣ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಅನುಮತಿ ಶಿಸ್ತು

ಗುರೋರ್ಗುರೌ ಸನ್ನಿಹಿತೇ ಗುರುವದ್ ವೃತ್ತಿಮಾಚರೇತ್ ।
ನ ಚಾನಿಸೃಷ್ಟೋ ಗುರುಣಾ ಸ್ವಾನ್ ಗುರೂನಭಿವಾದಯೇತ್ ॥ 205

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಗುರು (ಪರಮಗುರು) ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಗುರುಗೆ ತೋರಿಸುವಂತೆಯೇ ಅದೇ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ತನ್ನ ಗುರು ಅನುಮತಿ ನೀಡದೆ ಇದ್ದರೆ, ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಇತರ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿನ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಗುರು ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಶಿಷ್ಯನ ನಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರಬಾರದು; ಅದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮತ್ತು ಸಂಯಮಿತವಾಗಿರಬೇಕು. "ಗುರುವದ್ ವೃತ್ತಿಮಾಚರೇತ್" ಎಂಬ ಮಾತು, ಪರಾಮಗುರುವಿಗೆ ತೋರಿಸುವ ಗೌರವವು ಶಿಷ್ಯನ ಗುರುಗೌರವದ ವಿಸ್ತರಣೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಗುರು ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಇತರ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಾರದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ, ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಗೌರವಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಗೌರವವೂ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಶಿಸ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗೌರವವು ಅತಿಯಾಗಿ ಹರಡಿದರೆ ಅದು ಅರ್ಥ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ವಂದಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅರಿವು ಶಿಷ್ಯನ ವಿವೇಕದ ಭಾಗ. ಪರಾಮಗುರುವಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಗುರುಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗೌರವವನ್ನು ಮರೆತುಕೊಳ್ಳದೆ, ಅದನ್ನೇ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ, ಗುರುನ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಇತರ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಗೊಂದಲ ಮತ್ತು ಅಶಿಸ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯು ಸರಪಳಿಯಂತೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ; ಅದರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೊಂಡಿಯೂ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ. ಆದರೆ ಆ ಗೌರವವು ಗೊಂದಲವಾಗದೆ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹರಿಯಬೇಕು. ಶಿಷ್ಯನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಂದಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆತುರದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದವರಿಗೆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸ್ಥೈರ್ಯದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಗುರುನ ಅನುಮತಿಯಲ್ಲೇ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸ್ವೇಚ್ಛಿಕತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ವಿನಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿಯಾದ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಿತಿ ಹಾಕುವುದು ಅಲ್ಲ; ಗೌರವವನ್ನು ಗೊಂದಲದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದು. ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ ಗೌರವಾಚರಣೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಬಹುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಧಿಕಾರಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ; ಪರಂಪರೆಯ ಶಿಸ್ತು.*

ಸಾರಾಂಶ:- ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವವೂ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು; ಅನುಮತಿ ಮತ್ತು ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಾಮಗುರುವಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗೌರವವನ್ನು ಗುರುಗೌರವದ ವಿಸ್ತರಣೆಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದ ಗೌರವಾಚರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶಿಸ್ತನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಗೌರವವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಕ್ರಮದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಿಗೂ ಸಹಜ ಗುರುಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಗೌರವಧರ್ಮ

ವಿದ್ಯಾಗುರುಷ್ವೇವಮೇವ ನಿತ್ಯಾ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವಯೋನಿಷು ।
ಪ್ರತಿಷೇಧತ್ಸು ಚಾಧರ್ಮಾದ್ ಹಿತಂ ಚೋಪದಿಶತ್ಸ್ವಪಿ ॥ 206

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿದ್ಯೆ ಬೋಧಿಸುವ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸ್ವಯೋನಿಗಳು ಎಂದರೆ ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಹಾಗೂ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯ ನಿತ್ಯ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ಅವರು ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಯುವಾಗಲೂ, ಹಿತವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವಾಗಲೂ ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಗೌರವವನ್ನು ಆಶ್ರಮ ಅಥವಾ ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುವ ಗುರುಗಳಂತೆ, ಜೀವನವನ್ನು ನೀಡಿದ ಮತ್ತು ಬದುಕಿನ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಹಾಗೂ ಹಿರಿಯರೂ ಸಹ ಸಮಾನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ನಿತ್ಯಾ ವೃತ್ತಿಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಗೌರವವು ಸಂದರ್ಭಾಧಾರಿತವಾಗಿರಬಾರದು; ಅದು ದಿನನಿತ್ಯದ ನಡೆಗೆ ಸೇರಬೇಕು. ಹಿರಿಯರು ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಯುವಾಗ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಹುದು, ಅಥವಾ ಹಿತವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾಗ ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಲಹೆ ನೀಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವರ ಉದ್ದೇಶ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಮಾತುಗಳಿಗೂ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಹಿತಚಿಂತನೆಯ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಗಳು ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರು ಮಾತಾಡುವಾಗ ಅದು ತಮ್ಮ ಮೇಲುಗೈ ತೋರಿಸಲು ಅಲ್ಲ; ಶಿಷ್ಯನ ಅಥವಾ ಸಂತಾನದ ಒಳಿತಿಗಾಗಿ. ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಮಾತುಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣವಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಅವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಹಿತೋಪದೇಶಗಳು ಅಸಹಜವಾಗಿ ತೋರಬಹುದು, ಆದರೆ ಅವು ಜೀವನದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಅಂಧ ವಿಧೇಯತೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಸ್ವೀಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಗುರುಗಳು ಪಾಠ ಹೇಳುವವರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ದಾರಿತೋರಿಸುವವರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ತಂದೆ–ತಾಯಿ, ಹಿರಿಯರು, ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳು—ಇವರೆಲ್ಲರೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು. ಅವರ ಮಾತು ಸಂತೋಷ ಕೊಡದಿದ್ದರೂ, ಹಿತವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆ ಹಿತವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಗೌರವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು ಮಾತ್ರ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ಸುಖದ ಮಾತಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸತ್ಯದ ಮಾತಿಗೂ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಹಿರಿಯರ ಮಾತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಅತಿರೇಕವಾಗಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವಮಾನವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಅಥವಾ ಹಿತವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಲ್ಲ, ಅಹಂಕಾರ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೌನಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಯುತವಾಗಿ ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ದಮನವಲ್ಲ, ಪೀಳಿಗೆಯಿಂದ ಪೀಳಿಗೆ ಸಾಗುವ ಜ್ಞಾನರಕ್ಷಣೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಿಗೂ ಜೀವನಗುರುಗಳಿಗೂ ಹಿತೋಪದೇಶ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತುಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ-ಯೂ ನಿತ್ಯಗೌರವ ಸಲ್ಲಬೇಕು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಗೌರವವನ್ನು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೂ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮನಿಷೇಧ ಮತ್ತು ಹಿತೋಪದೇಶಗಳನ್ನು ಗೌರವದ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸುತ್ತದೆ. ಗೌರವವನ್ನು ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಮೂಲಕ ಕಟ್ಟುವ ಸಮಗ್ರ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾಗುವವರಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನಂತೆಯೇ ನಿತ್ಯ ಗೌರವಾಚರಣೆ

ಶ್ರೇಯಃಸು ಗುರುವದ್ ವೃತ್ತಿಂ ನಿತ್ಯಮೇವ ಸಮಾಚರೇತ್ ।

ಗುರುಪುತ್ರೇಷು ಚಾರ್ಯೇಷು ಗುರೋಶ್ಚೈವ ಸ್ವಬಂಧುಷು ॥ 207

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಮ್ಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ, ಅಂದರೆ ಹಿತ ಮತ್ತು ಉನ್ನತಿಗೆ ಕಾರಣರಾದವರಲ್ಲಿ ಸದಾ ಗುರುವಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ಗುರುಪುತ್ರರು, ಆಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತು ಗುರುವಿನ ಬಂಧುಗಳೂ ಸೇರಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಗೌರವದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ನೇರವಾಗಿ ಪಾಠ ಬೋಧಿಸುವ ಗುರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗುರುವಿನಂತೆಯೇ ನಿತ್ಯ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗುರುಪುತ್ರರು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಮುಂದಿನ ಕೊಂಡಿಗಳು; ಆಚಾರ್ಯರು ಎಂದರೆ ನಡತೆಯ ಮೂಲಕ ಬೋಧಿಸುವವರು; ಗುರುವಿನ ಬಂಧುಗಳು ಎಂದರೆ ಗುರುಜೀವನದ ಭಾಗವಾಗಿರುವವರು. ಇವರೊಂದಿಗೆ ಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉನ್ನತಿಗೆ ಅನೇಕ ಕೈಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಗೌರವಿಸುವುದು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸುವುದು ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ. ನಿತ್ಯಮೇವ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಈ ಗೌರವವು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಲ್ಲ, ದಿನನಿತ್ಯದ ನಡೆಗೇ ಸೇರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ತನ್ನ ಏಳ್ಗೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬನ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಕುಸಿತ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸುವವನು ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಗುರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಗುರುಪರಿವಾರ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರೂ ಶಿಷ್ಯನ ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನಂತೆಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ವಿಶಾಲತೆಯ ಸೂಚನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ರೂಪವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿಯಾದ ವಲಯಪೂಜೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲ; ಮೌಲ್ಯಪಕ್ಷಪಾತವಿದೆ. ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾದವರು ಯಾರೇ ಆಗಿರಲಿ, ಅವರಿಗೆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಮೂಲ ತತ್ವ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವುದಿಲ್ಲ; ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಂಕುಚಿತತೆ ಅಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಸ್ತಾರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ನಮ್ಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುವಿನಂತೆಯೇ ನಿತ್ಯ ಗೌರವವೇ ಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಗೌರವವನ್ನು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಪುತ್ರರು ಮತ್ತು ಬಂಧುಗಳನ್ನೂ ಗೌರವಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪರಂಪರೆ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ವಿಶಾಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಬೆಳೆಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಯಜ್ಞ–ಅಧ್ಯಾಪನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಗುರುವಿನ ಸಮಾನ ಗೌರವ

ಬಾಲಃ ಸಮಾನಜನ್ಮಾ ವಾ ಶಿಷ್ಯೋ ವಾ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಣಿ ।
ಅಧ್ಯಾಪಯನ್ ಗುರುಸುತೋ ಗುರುವತ್ಮಾನಮರ್ಹತಿ ॥ 208

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುಪುತ್ರನು ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಮವಯಸ್ಕನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಥವಾ ಸ್ವತಃ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ, ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪನೆ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿದರೆ, ಅವನು ಗುರುವಿನಂತೆ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೌರವದ ಮೂಲವನ್ನು ವಯಸ್ಸು, ಜನ್ಮ ಅಥವಾ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಧಾರ್ಮಿಕ–ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಪುತ್ರನು ಕಿರಿಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಥವಾ ನಮ್ಮ ಸಮವಯಸ್ಕನಾಗಿದ್ದರೂ, ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕನಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಗುರುವಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪನವೇ ಕೇಂದ್ರ. ಯಜ್ಞಕರ್ಮದ ಪವಿತ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸುವವನು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಗುರುಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ಕರ್ತವ್ಯ ದೊಡ್ಡದು ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಸ್ಥಾನಮಾನವು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ, ಸಂದರ್ಭಾಧಾರಿತ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊತ್ತ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಗುರುತನ್ನು ಮೀರಿ ಧರ್ಮದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಾಲಕನಾದರೂ ಜ್ಞಾನಬೋಧನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ತೂಕ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮವಯಸ್ಕನಾದರೂ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕನಾಗಿರುವಾಗ ಅವನು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಒಡೆಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕೇಂದ್ರಿತ ವಿನಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ಯಾರ ಮುಂದೆ ತಲೆಬಾಗುತ್ತಾನೋ, ಅದರಿಂದ ಅವನ ಸಂಸ್ಕಾರ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಯಸ್ಸು ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಲ್ಲ, ಅವನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಜ್ಞಾನಭಾರವನ್ನು ನೋಡಿ ಗೌರವಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಯಜ್ಞದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕನಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಗುರುಪುತ್ರನು ಗುರುವಿನ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೇ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸುವ ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ವಂಶಾಧಾರಿತ ವಿಶೇಷಾಧಿಕಾರವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಗೌರವ ಸಿಗುವುದು ಜನ್ಮದ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ, ಅಧ್ಯಾಪನೆಯ ಕಾರಣಕ್ಕೆ. ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸುವ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿ—ಅವನು ಯಾರೇ ಆಗಿರಲಿ—ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಂಶಪೂಜೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕರ್ತವ್ಯಪೂಜೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ವರ್ಗಭೇದವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಭೇದದ ಅರಿವು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಬೋಧಿಸುವವನು—ವಯಸ್ಸು ಏನೇ ಇರಲಿ—ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಸಮಾನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೌರವವನ್ನು ಸಂದರ್ಭಾಧಾರಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ವಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಮೌಲ್ಯ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನ ಬೋಧನೆಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಗುರುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಜ್ಞಾನಕೇಂದ್ರಿತ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುಪುತ್ರನ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಇರುವ ಗೌರವಮಿತಿ ಮತ್ತು ಸೇವಾನಿಯಂತ್ರಣ

ಉತ್ಸಾದನಂ ಚ ಗಾತ್ರಾಣಾಂ ಸ್ನಾಪನೌಚ್ಛಿಷ್ಟಭೋಜನೇ ।
ನ ಕುರ್ಯಾದ್ ಗುರುಪುತ್ರಸ್ಯ ಪಾದಯೋಶ್ಚಾವನೇಜನಮ್ ॥ 209

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುಪುತ್ರನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು, ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಅವನ ಊಟದ ಉಳಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು ಅಥವಾ ಅವನ ಪಾದಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದು—ಈ ರೀತಿಯ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯನು ಮಾಡಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಗೌರವದ ಗಡಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕರ್ಮದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಗುರುವಿನ ಸಮಾನ ಗೌರವ ನೀಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ, ಇಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಒಂದು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಪುತ್ರನು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದರೂ, ಅವನಿಗೆ ಗುರುನಂತೆಯೇ ದೇಹಸಂಬಂಧಿತ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ದೇಹಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು, ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಪಾದ ತೊಳೆಯುವುದು—ಇವುಗಳು ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಗುರುವಿಗೆ ಅಥವಾ ಸ್ವಗುರುವಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಅತ್ಯಂತ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸೇವೆಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಗೌರವವಲ್ಲ, ಕ್ರಮಭಂಗ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯ ನಡುವೆ ಇರುವ ಗಡಿಯನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತವಾಗಿ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಅತಿರೇಕವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗೌರವವು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹೊರಬರಬೇಕು; ಅತಿಸೇವೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸೇವೆಯೇ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ. ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು, ಆದರೆ ಅವನನ್ನು ಗುರುಸ್ಥಾನದೊಂದಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಿಶ್ರಗೊಳಿಸಬಾರದು. ಇದರಿಂದ ಗುರುಸ್ಥಾನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಗೌರವವೆಂದರೆ ಅಂತರವಿಲ್ಲದ ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯವಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ಮಿತಿಯೊಳಗಿನ ಶ್ರದ್ಧೆ. ಗುರುಪುತ್ರನು ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಅಂಗ, ಆದರೆ ಅವನು ಗುರು ಅಲ್ಲ. ಈ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿತು ನಡೆಯುವ ಶಿಷ್ಯನು ಅಹಂಕಾರವನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅತಿರೇಕವನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ಮಿತಿಯ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧವಾಗಿಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಗೌರವ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವಿಲ್ಲ; ಕ್ರಮಸಂರಕ್ಷಣೆ ಇದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಸೇವೆ ನೀಡುವುದೇ ಸಮಾನತೆ ಅಲ್ಲ. ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸೇವೆಯೇ ನ್ಯಾಯ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗೊಂದಲಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಿತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯಕರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು特 ಾಧಿಕಾರವಲ್ಲ, ವಿವೇಕ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು, ಆದರೆ ಗುರುವಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ದೇಹಸೇವೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಬಾರದು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯ ನಡುವಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಸ್ಥಾನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಸೇವೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶಿಸ್ತನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ವಿವೇಕ, ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟುವ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿನ ಪತ್ನಿಯರ ಕುರಿತು ಗೌರವದ ವಿಧಿಭೇದ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ

ಗುರುವತ್ ಪ್ರತಿಪೂಜ್ಯಾಃ ಸ್ಯುಃ ಸವರ್ಣಾ ಗುರುಯೋಷಿತಃ ।
ಅಸವರ್ಣಾಸ್ತು ಸಂಪೂಜ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾಭಿವಾದನೈಃ ॥ 210

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಪತ್ನಿಯರು ಶಿಷ್ಯನೊಂದಿಗೆ ಒಂದೇ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಗುರುವಿನಂತೆ ಪೂರ್ಣ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಬೇರೆ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿದ್ದರೆ, ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು ಮತ್ತು ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಯೋಗ್ಯ ಗೌರವ ತೋರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಗೃಹದ ಗೌರವಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿನ ಪತ್ನಿಯರು ಗುರುಜೀವನದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಭಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರಿಗೆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಶಿಷ್ಯನ ಧರ್ಮ. ಆದರೆ ಆ ಗೌರವದ ವಿಧಾನವು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸವರ್ಣಾ ಗುರುಯೋಷಿತಃ ಎಂದರೆ ಶಿಷ್ಯನ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗುರುಪತ್ನಿಯರು; ಇವರಿಗೆ ಗುರುವಿನಂತೆಯೇ ಪ್ರತಿಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಅಸವರ್ಣಾಸ್ತು ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗುರುಪತ್ನಿಯರು; ಇವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅಭಿವಾದನದ ಮೂಲಕ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಗೌರವ ನೀಡಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಗೌರವದ ಹಂತಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ, ಆದರೆ ಗೌರವವೇ ನಿರಾಕೃತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ವರ್ತನೆ ತೋರಿಸುವುದೇ ವಿವೇಕವಲ್ಲ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗೌರವ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಗುರುವಿನ ಪತ್ನಿಯರು ಯಾವುದೇ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭೇದವು ಗೌರವದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಲ್ಲ, ಗೌರವದ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯವೂ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ, ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಆಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗುರುವಿನ ಪತ್ನಿಯರು ಶಿಷ್ಯನ ಶಿಕ್ಷಣಪರಿಸರದ ರಕ್ಷಕ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಅವರಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಮಿತಿಯೊಂದಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸುವುದು ಶಿಷ್ಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಸೂಚನೆ. ಸಮೀಪತೆ ಇದ್ದರೂ ಸಂಯಮ ಇರಬೇಕು; ಭೇದ ಇದ್ದರೂ ಗೌರವ ಇರಬೇಕು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಅತಿರೇಕವಿಲ್ಲದ ಸಮತೋಲನದೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ವರ್ಣಭೇದದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಾಗಿ ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಮಾನವ ಮೌಲ್ಯದ ಭೇದವಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ವಿಧಾನಭೇದ. ಎಲ್ಲ ಗುರುಪತ್ನಿಯರೂ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಯಾರನ್ನೂ ಅವಮಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನಗತ್ಯ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಗೌರವದ ಗಡಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ದ್ವೇಷವಲ್ಲ, ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುವಿನ ಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಸದಾ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು; ಆದರೆ ಆ ಗೌರವದ ವಿಧಾನವು ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರಬೇಕು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಗೃಹದ ಮಹಿಳೆಯರ ಗೌರವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗೌರವದ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಮಿತಿಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ—ಎರಡನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸುವ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಮಿತಿಯುತ ಗೌರವ ಮತ್ತು ದೇಹಸೇವಾ ನಿಷೇಧ

ಅಭ್ಯಂಜನಂ ಸ್ನಾಪನಂ ಚ ಗಾತ್ರೋತ್ಸವದನಮೇವ ಚ ।
ಗುರುಪತ್ನ್ಯಾ ನ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕೇಶಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಸಾಧನಮ್ ॥ 211

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು, ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವುದು, ದೇಹವನ್ನು ಒರೆಸುವುದು ಹಾಗೂ ಕೂದಲನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯನು ಮಾಡಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ಗೌರವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇರುವ ಮಿತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಭ್ಯಂಜನ, ಸ್ನಾಪನ, ಗಾತ್ರೋತ್ಸವದನ ಮತ್ತು ಕೇಶಪ್ರಸಾಧನ—all ಇವುಗಳು ದೇಹಸಂಬಂಧಿತ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸೇವೆಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂಥ ಸೇವೆಗಳು ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗಡಿಯನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಗೌರವ ಇರಬೇಕು, ಆದರೆ ಆ ಗೌರವವು ಸಂಯಮಿತ ದೂರವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಿತಿಯ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗೌರವ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುವ ಸನ್ನಿಹಿತ ಸೇವೆಯಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇರುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಗೌರವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ದೇಹಸಂಬಂಧಿತ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ, ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣದ ಮೂಲಕ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ, ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯದ ಮೂಲಕ ಅಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವು ಮಿತಿಯಿಂದ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನ ಗೌರವವು ಸೇವೆಯ ಅತಿರೇಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಗುರುಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ಶಿಷ್ಟ ದೂರವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಿತಿಯೇ ಸಂಬಂಧದ ಗೌರವವನ್ನು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಜೀವಂತವಾಗಿರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಿಂದ ರೂಪಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಮಹಿಳೆಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವಂತೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಸೇವೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಸಂಬಂಧಗಳ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು. ಗುರುಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಗೌರವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ, ಅಶಿಷ್ಟ ಸನ್ನಿಹಿತತೆ ತಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಗೌರವ ಇನ್ನಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ದೂರವಿಡುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಳಿಸಲು ಮಿತಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು, ಶಿಷ್ಯನು ದೇಹಸಂಬಂಧಿತ ಸೇವೆಗಳಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಿತಿಯ ನಡುವಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ದೇಹಸೇವೆಯನ್ನು ಗೌರವದ ಮಾನದಂಡವಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಬಂಧಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಂಯಮದ ಮೂಲಕ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಗೌರವವನ್ನು ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ಉಳಿಸುವ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಯುವತಿಯಾದ ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ ವಂದನೆಯ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಗೌರವ

ಗುರುಪತ್ನೀ ತು ಯುವತಿರ್ನಾಭಿವಾದ್ಯೇಹ ಪಾದಯೋಃ ।
ಪೂರ್ಣವಿಂಶತಿವರ್ಷೇಣ ಗುಣದೋಷೌ ವಿಜಾನತಾ ॥ 212

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯುವತಿಯಾದ ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ, ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಗುಣ–ದೋಷಗಳ ಅರಿವು ಪಡೆದ ಶಿಷ್ಯನು, ಇಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾದಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ಕುರಿತು ಗೌರವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಗೌರವವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಳಿಸುವ ಮಿತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಬಂದಿದೆ. ಯುವತಿಯಾದ ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ ಪಾದವಂದನೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ, ಶಿಷ್ಯನ ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯ ಅಥವಾ ಅಸೌಕರ್ಯ ಉಂಟಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. "ಪೂರ್ಣವಿಂಶತಿವರ್ಷೇಣ ಗುಣದೋಷೌ ವಿಜಾನತಾ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ. ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷ ಪೂರೈಸಿದ ಶಿಷ್ಯನು ಸಮಾಜದ ನಡವಳಿಕೆ, ಸಂಬಂಧಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಅರಿತವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ, ಯೋಗ್ಯ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾ, ಕೆಲವು ದೇಹಸಂಬಂಧಿತ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ ವಿವೇಕ ಬೇಕೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥವು ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಪಾದವಂದನೆ ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮೀಯ ಗೌರವದ ಸೂಚನೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ರೀತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಯುವತಿಯಾದ ಗುರುಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ಗೌರವವನ್ನು ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದರಿಂದ, ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೌಕರ್ಯ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದರ ರೂಪವನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ಆಯ್ಕೆಮಾಡಲು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗಿರಲು, ಗೌರವದ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಯಮವೂ ಅಗತ್ಯ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ವಂದನೆ ಅಥವಾ ಸನ್ನಿಹಿತ ಗೌರವ ತೋರಿಸುವುದೇ ಸಂಸ್ಕಾರವಲ್ಲ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು, ಯೋಗ್ಯ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ನಿಜವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರವಂತ. ಯುವತಿಯಾದ ಗುರುಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಗೌರವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ, ಮಿತಿಯ ಮೂಲಕ ಆ ಗೌರವ ಇನ್ನಷ್ಟು ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ಅಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಉಳಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಮಹಿಳೆಯರ ಗೌರವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವಂತೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು. ಪಾದವಂದನೆ ಮಾಡಬಾರದೆಂದರೆ ಗೌರವವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಲ್ಲ; ಗೌರವವನ್ನು ಬೇರೆ ಯೋಗ್ಯ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಹಿಳೆಯ ಗೌರವವನ್ನು ಹಾನಿಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಯುವತಿಯಾದ ಗುರುಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಗೌರವ ಇರಬೇಕು, ಆದರೆ ಅದು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೌರವದ ರೂಪ ಮತ್ತು ಮಿತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ವಿವೇಕವನ್ನು ನಡತೆಯ ಮಾನದಂಡಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಗೌರವವನ್ನು ವಿವೇಕ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೂಲಕ ಉಳಿಸುವ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ಎಚ್ಚರಿಕೆ - ಸಮಾಜಬದ್ಧ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿ

ಸ್ವಭಾವ ಏಷ ನಾರೀಣಾಂ ನರಾಣಾಮಿಹ ದೂಷಣಮ್ ।
ಅತೋಽರ್ಥಾನ್ನ ಪ್ರಮಾದ್ಯಂತಿ ಪ್ರಮದಾಸು ವಿಪಶ್ಚಿತಃ ॥ 213

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ವಭಾವವು ಪುರುಷರಿಗೆ ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಜಾಗರೂಕರಾಗದೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವ ಸಮಾಜದ ಸಹಜ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ವಭಾವ" ಎನ್ನುವುದು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ದೋಷವನ್ನಲ್ಲ, ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸಾಮಾಜಿಕ–ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಾಧೀನವಾಗಿರುವಾಗ, ಸೌಂದರ್ಯ, ವಾಕ್ಚಾತುರ್ಯ, ಸೌಮ್ಯತೆ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಅವನ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಸುಕುಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪುರುಷನಿಗೆ ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಂದನೆಗಿಂತ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಧರ್ಮಸಂಯಮದ ಉಪದೇಶವಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಪುರುಷನ ಅಂತರಂಗದ ದುರ್ಬಲತೆಯತ್ತ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರಗಿನ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡುವ ಬದಲು, ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶ ಇದಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಇಲ್ಲಿ "ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಸಾಧನ"ವಾಗಿದ್ದು ಪತನದ ಮೂಲವಲ್ಲ. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸೇ ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇದರ ಆಂತರಿಕ ತತ್ತ್ವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ. ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸದೇ ಹೊರಗಿನ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾದರೆ, ಅವನ ಧರ್ಮ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಮತೋಲನ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಭಯದಿಂದಲ್ಲ, ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಂಯಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀನಿಂದ ದೂರವಾಗುವ ಉಪದೇಶವಲ್ಲ, ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಬೋಧನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅವಮಾನವೆಂದು ನೋಡುವುದು ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯೇ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕೆಂದು, ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಸಮಾಜದ ವಿರುದ್ಧ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ತಪ್ಪಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜದ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಮತೋಲನಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ತ್ರೀಯರ ನಿಂದನೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಪುರುಷನಿಗೆ ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಲಿಂಗದ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದೆ, ಮಾನವ ಮನಸ್ಸಿನ ದುರ್ಬಲತೆಯ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಸಂಯಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಉಳಿಯಲು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹವೇ ಮೂಲ ಸಾಧನ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಾಮ–ಕ್ರೋಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಪರೀಕ್ಷೆ

ಅವಿದ್ವಾಂಸಮಲಂ ಲೋಕೇ ವಿದ್ವಾಂಸಮಪಿ ವಾ ಪುನಃ ।
ಪ್ರಮದಾ ಹ್ಯುತ್ಪಥಂ ನೇತುಂ ಕಾಮಕ್ರೋಧವಶಾನುಗಮ್ ॥ 214

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಸಾಧ್ಯ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಕು ಎನ್ನುವ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಯು ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಸಹಜವೆನಿಸಬಹುದು; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಸಹ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸದೇ ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧದ ವಶನಾದರೆ ಪತನವಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಸ್ತ್ರೀ" ಎಂಬ ಪದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಆಕರ್ಷಣೆ, ಪ್ರಲೋಭನೆ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಚಲನೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವ ಮನಸ್ಸಿನ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಶೀಲ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಬೌದ್ಧಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಸತ್ಯ. ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಪತ್ಯದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳು ವಿವೇಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದಾಗ, ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹವೇ ಜ್ಞಾನದ ರಕ್ಷಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಗ್ರಂಥಪಠಣದಲ್ಲಲ್ಲ, ಜೀವನನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿರುವವನು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿದರೆ ಅವನ ಪತನ ಗಂಭೀರವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೀಲವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ದೀಪವಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರಂತರ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿರುದ್ಧದ ಆರೋಪವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಗುರಿಯಾಗಿಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವ ಯಾವುದೇ ಆಕರ್ಷಣೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಉದ್ದೇಶ ಲಿಂಗವಿಭಜನೆ ಅಲ್ಲ, ಮಾನವ ದುರ್ಬಲತೆಯ ವಿವರಣೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪುರುಷನನ್ನೇ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ — "ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೀನು ಕಾಯಬೇಕು" ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೇ ಇದರ ಕೇಂದ್ರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಜ್ಞಾನ ಇದ್ದರೂ ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧದ ವಶನಾದರೆ ಪತನ ತಪ್ಪದು. ಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಯಮದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಜ್ಞಾನಿ–ಅಜ್ಞಾನಿ ಎಂಬ ಭೇದಕ್ಕಿಂತ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವೇ ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಧರ್ಮಪಥದಿಂದ ದೂರಮಾಡುವ ಪ್ರಮುಖ ಶತ್ರುಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಬಲ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಅವಶ್ಯಕತೆ

ಮಾತ್ರಾ ಸ್ವಸ್ರಾ ದುಹಿತ್ರಾ ವಾ ನ ವಿವಿಕ್ತಾಸನೋ ಭವೇತ್ ।
ಬಲವಾನಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮೋ ವಿದ್ವಾಂಸಮಪಿ ಕರ್ಷತಿ ॥ 215

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಾಯಿ, ಸಹೋದರಿ ಅಥವಾ ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದ್ದು ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಆಕರ್ಷಿಸಿ ಎಳೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ನೈಜತೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದೇ, ಅದನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಾಯಿ, ಸಹೋದರಿ, ಮಗಳು ಎಂಬ ಅತಿಪವಿತ್ರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೇ*

ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದ್ದೇಶ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಮಾನವ ಮನಸ್ಸಿನ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ವತಃ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅವು ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದುರ್ಬಲತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಸಮಾಜದ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಜಾಣ್ಮೆಯಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶಾಂತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಏಕಾಂತ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಸೇರಿ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಅಪಾಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಮಾರ್ಗವೂ ಆಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಆದರ್ಶಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಜೀವನೋಪಯೋಗಿ ಶಾಸನ. ಮಾನವನು ದೇವಸಮಾನನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವನ ದುರ್ಬಲತೆಯನ್ನು ಮರೆತರೆ, ಧರ್ಮ ಕೇವಲ ಮಾತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿನಯ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವನ್ನು ಜೀವನದ ಸಹಜ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಬಂಧಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಉಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲ, ಶಿಸ್ತೂ ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದೇ ಇದರ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಮಹಿಳೆಯರ ಬಗ್ಗೆ ಅವಿಶ್ವಾಸ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಅಥವಾ ಕುಟುಂಬ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಅವಮಾನಿಸಿದಂತೆ ಅರ್ಥೈಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಪುರುಷನ ಇಂದ್ರಿಯಬಲವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಹಿಳೆಯ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ, ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ವಿರುದ್ಧದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ನೈತಿಕ ನಿಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥಾತ್ಮಕ ಮಿತಿಗಳು ಇದೇ ತತ್ತ್ವದ ಆಧಾರದಲ್ಲೇ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿವೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಮಾನವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠ. ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಪತನ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮದ ಬಲವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶ್ಲೋಕವು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗೌರವಕ್ಕೂ ಸಮಾಜದ ಶಿಸ್ತಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಾಳಜಿ ವಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಗೌರವ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ವರ್ತನೆ

ಕಾಮಂ ತು ಗುರುಪತ್ನೀನಾಂ ಯುವತೀನಾಂ ಯುವಾ ಭುವಿ ।
ವಿಧಿವದ್ ವಂದನಂ ಕುರ್ಯಾದಸಾವಹಮಿತಿ ಬ್ರುವನ್ ॥ 216

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯುವನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನು, ಯುವತಿಯಾದ ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕಾಮಭಾವ ಉಂಟಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದ್ದರೂ ಸಹ, ವಿಧಿಯಂತೆ ವಿನಯಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, "ನಾನು ಇವನು" ಎಂದು ಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಧನಾತ್ಮಕ ನಡವಳಿಕೆಗೆ ರೂಪಾಂತರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಉದಯಿಸುವ ಕಾಮಭಾವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಬದಲು, ಅದನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವು ಅತ್ಯಂತ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರವಾದದ್ದು. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅತಿಸಮೀಪತೆ, ಅಜಾಗರೂಕತೆ ಅಥವಾ ಸ್ವೈರ ವರ್ತನೆಗೆ*

ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ದೂರ ಉಳಿಯುವ ಉಪದೇಶ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಎದುರುನಿಂತು, ಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ವಂದಿಸಿ, ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಮಾನವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಪರಿವರ್ತಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ. ಕಾಮಭಾವ ಉಂಟಾದರೂ, ಅದನ್ನು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸದೆ, ಶೀಲ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ. "ನಾನು ಇವನು" ಎಂಬ ಆತ್ಮಪರಿಚಯವು ಅಹಂಕಾರದ ಘೋಷಣೆಯಲ್ಲ, ತನ್ನ ಮಿತಿಯನ್ನು ತಾನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮಸ್ಮರಣೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಸಾಧನ. ಯುವಶಕ್ತಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಚಂಚಲವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದು ಶೀಲದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿತವಾದಾಗ ಸಮಾಜದ ಆಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯ ಎದುರು ತಲೆಬಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆ ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವವಲ್ಲ; ಅದು ಗುರುಪರಂಪರೆಗೆ, ವಿದ್ಯೆಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ವಂದನೆ. ಈ ರೀತಿಯ ನಡವಳಿಕೆಯೇ ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ರೇಖೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಕಾಮದ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸಿನ ಚಲನವಲನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯನ್ನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಉದ್ದೇಶ. ಇದು ಮಹಿಳೆಯ ಅವಮಾನವಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಕಾಮಭಾವ ಉದಯಿಸಿದರೂ, ಧರ್ಮ, ಶೀಲ ಮತ್ತು ವಿನಯದಿಂದ ವರ್ತಿಸಬೇಕು. ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ವಂದನೆ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟ ನಡವಳಿಕೆಯೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಮಾನವ ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದೆ, ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯ ಗೌರವವನ್ನು ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಯಮ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ರೂಪಗಳೆಂಬ ಸಂದೇಶ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ.

ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ಕುರಿತು ನಿತ್ಯ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸ್ಮರಣೆಯ ಧರ್ಮ

ವಿಪ್ರೋಷ್ಯ ಪಾದಗ್ರಹಣಮನ್ವಹಂ ಚಾಭಿವಾದನಮ್ ।
ಗುರುದಾರೇಷು ಕುರ್ವೀತ್ ಸತಾಂ ಧರ್ಮಮನುಸ್ಮರನ್ ॥ 217

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಪಾದಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭಿವಾದನೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಸದಾಚಾರಿಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾಲಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೆಂದು ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಪಾದಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಅಭಿವಾದನೆ ಎಂಬವು ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳ ಅಂತರಂಗಾರ್ಥ ವಿನಯ, ಶಿಸ್ತಿನ ನೆಲೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ. "ವಿಪ್ರೋಷ್ಯ" ಎಂಬ ಪದವು ಸಂದರ್ಭ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ವರ್ತಿಸುವ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯತ್ತ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಅಂಧ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲ, ಜಾಗೃತ ನಡವಳಿಕೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಸ್ಮರಣೆಯ ಮಹತ್ವ. ಮನುಷ್ಯ ತಪ್ಪುಮಾಡುವುದು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಮರೆತಾಗ. "ಸತಾಂ ಧರ್ಮಮನುಸ್ಮರನ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸದಾಚಾರಿಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸದಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ಎದುರು ತೋರಿಸುವ ಗೌರವವು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಹಿಡಿತದ ಅಭ್ಯಾಸ. ಈ ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕ್ಷಣಿಕ ನಿರ್ಧಾರವಲ್ಲ, ದಿನನಿತ್ಯದ ಸಾಧನೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ಕುರಿತು ಗೌರವಪೂರ್ಣ ನಡವಳಿಕೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ತಾಳ್ಮೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪಾದಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಅಭಿವಾದನೆಗಳು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಶೀಲವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು. ಈ ರೀತಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಸಮಾಜವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅತಿರೇಕದ ವಿಧಿವಿಧಾನವೆಂದು ಅಥವಾ ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಟೀಕಿಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಕೀಳಾಗಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ; ಗುರುಪತ್ನಿಯನ್ನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಯರ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಪುರುಷನ ಶೀಲ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ನೀಡಿದ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಉಳಿಯಲು ಇಂತಹ ನಿತ್ಯ ಶಿಸ್ತುಗಳು ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುಪತ್ನಿಯರ ಕುರಿತು ನಿತ್ಯವೂ ಗೌರವ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ಸದಾಚಾರಿಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವುದೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಜೀವನದ ಆಧಾರ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನಿರಂತರತೆಯ ಮಹತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಗುರುಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಜೀವಂತ ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ.

ಗುರುಸೇವೆಯ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಯಥಾ ಖನನ್ ಖನಿತ್ರೇಣ ನರೋ ವಾರ್ಯಧಿಗಚ್ಛತಿ ।
ತಥಾ ಗುರುಗತಾಂ ವಿದ್ಯಾಂ ಶುಶ್ರೂಷುರಧಿಗಚ್ಛತಿ ॥ 218

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವಂತೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತೋಡಿ ನೀರನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೋ, ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳವಾದ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ನೆಲದೊಳಗಿನ ನೀರು ತಾನೇ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ತೋಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ, ಗುರುನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥಪಠಣದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿಷ್ಯನು ಸೇವೆ, ವಿನಯ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆ ವಿದ್ಯೆ ಅವನೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಶುಶ್ರೂಷು" ಎಂಬ ಪದವು ದೇಹಸೇವೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮತ್ತು ಕಲಿಕೆಯ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ವಸ್ತುವಲ್ಲ; ಅದು ಒಳಗಿನಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಗುರುಸೇವೆಯು ಶಿಷ್ಯನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿ, ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ನೀರು ನೆಲದೊಳಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಇರುವಂತೆ, ವಿದ್ಯೆಯೂ ಗುರುನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಶ್ರಮ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಶ್ರಮವೇ ಶಿಷ್ಯನ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವು ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರ ವರ್ಗಾವಣೆಯ ಪವಿತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಗುರುನ ಜ್ಞಾನವು ಅವನ ಬದುಕಿಗೆ ನೀರಿನಂತೆ ಜೀವ ತುಂಬುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಮಾತಿಗಿಂತ ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನ ತಯಾರಿಕೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗುರುಸೇವೆ ಎಂದರೆ ದಾಸ್ಯ ಅಥವಾ ಅಂಧ ವಿಧೇಯತೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗುರುಸೇವೆ ಎಂದರೆ ಶಿಷ್ಯನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣ. ಇದು ಗುರುನ ಶೋಷಣೆಯಲ್ಲ, ಶಿಷ್ಯನ ಆತ್ಮವಿಕಾಸದ ಮಾರ್ಗ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧಾನದಿಂದಲೇ ವಿದ್ಯೆ, ಶೀಲ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರ ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡವು. ಇದನ್ನು ಇಂದಿನ ಮಾನದಂಡಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ತೂಗುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆತ್ಮವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದಾಗಿದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿದ್ಯೆ ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲೇ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಸೇವೆ ಮತ್ತು ವಿನಯದಿಂದ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಶ್ರಮದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗುರುಸೇವೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಾಧನವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಿಷ್ಯನ ಮನೋಭಾವವೇ ವಿದ್ಯೆಯ ದ್ವಾರವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದಿದೆ.

ಬಾಹ್ಯ ವೇಷಕ್ಕಿಂತ ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತು ಮುಖ್ಯ

ಮುಂಡೋ ವಾ ಜಟಿಲೋ ವಾ ಸ್ಯಾದಥ ವಾ ಸ್ಯಾತ್ ಶಿಖಾಜಟಃ ।
ನೈನಂ ಗ್ರಾಮೇಽಭಿನಿಮ್ಲೋಚೇತ್ ಸೂರ್ಯೋ ನಾಭ್ಯುದಿಯಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ॥ 219

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವ್ಯಕ್ತಿ ತಲೆ ಮುಂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಿ, ಜಟೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಲಿ ಅಥವಾ ಶಿಖೆ–ಜಟೆಯೊಂದಿಗೆ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಅವನು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಕ್ಕೂ ಮುನ್ನ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಾರದು; ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೂ ಮುನ್ನ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆಶ್ರಮಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸಾಚರಣೆಯ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ವೇಷಗಳಾದ ಮುಂಡನ, ಜಟೆ, ಶಿಖೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದಂತಿದ್ದರೂ, ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳೇ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಅಡಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಲೌಕಿಕ ಸಂಪರ್ಕ, ಆಕರ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆಶ್ರಮಸ್ಥನಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲಮಿತಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿ, ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ಅವನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಆತ್ಮಸಾಧನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಕ್ರಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಬಾಹ್ಯ ಸಂಯಮಕ್ಕಿಂತ ಆಂತರಿಕ ಜಾಗೃತಿಯ ಮಹತ್ವ. ವೇಷ ಧರಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಲೌಕಿಕ ಆಕರ್ಷಣೆಯಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕು. ಗ್ರಾಮ ಪ್ರವೇಶ–

ನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ವಿಧಿಸಿದ ಕಾಲಮಿತಿ, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಸೂಚನೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಗಳು ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಅಜಾಗೃತಿಯ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯ ಸಂಗಮ. ಆಶ್ರಮಸ್ಥನು ತನ್ನ ವೇಷದಿಂದಲ್ಲ, ತನ್ನ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಲೌಕಿಕ ಜೀವನದ ಮಧ್ಯೆ ಉಳಿಯುವಾಗಲೂ, ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ದೀಪ ಆರದಂತೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ, ಜೀವನಶೈಲಿಯನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸಮಾಜದಿಂದ ದೂರವಿರಲು ಅಥವಾ ಜನಜೀವನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸೂಕ್ತ ಮಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವೇಷಧಾರಿಗಳಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಗೊಂದಲ ತಪ್ಪಿಸಲು ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಉಳಿಸಲು ಈ ನಿಯಮ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಬಂಧವಲ್ಲ, ಧರ್ಮದ ಮೇಲಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಬಾಹ್ಯ ವೇಷಕ್ಕಿಂತ ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತು ಮುಖ್ಯ. ಆತ್ಮಸಾಧನೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ ಅಗತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರವು ಜೀವನಶೈಲಿಗೂ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವೇಷ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಶ್ರಮಜೀವನಕ್ಕೆ ಶಿಸ್ತು ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ತತ್ತ್ವ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಿತಿಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ

ತಂ ಚೇದಭ್ಯುದಿಯಾತ್ ಸೂರ್ಯಃ ಶಯಾನಂ ಕಾಮಚಾರತಃ ।
ನಿಮ್ಲೋಚೇದ್ ವಾऽಪ್ಯವಿಜ್ಞಾನಾಜ್ ಜಪನ್ನುಪವಸೇದ್ ದಿನಮ್ ॥ 220

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರಾದರೂ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಸ್ವೇಚ್ಛಿಕ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಮಲಗಿರುವಾಗ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ತಿಳಿಯದೆ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗಲಿ, ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವನು ಒಂದು ದಿನ ಜಪ ಮಾಡುತ್ತಾ ಉಪವಾಸ ಇರಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲ; ತಪ್ಪಿನಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಕಾಮಚಾರತಃ" ಎಂದರೆ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಅಜಾಗರೂಕವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದು, "ಅವಿಜ್ಞಾನಾತ್" ಎಂದರೆ ತಿಳಿಯದೆ ಸಂಭವಿಸಿದ ತಪ್ಪು. ಈ ಎರಡೂ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ದೇಹದ ದಂಡನೆಯನ್ನಲ್ಲ, ಆತ್ಮಪರಿಶುದ್ಧಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜಪ ಮತ್ತು ಉಪವಾಸಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮರುಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಮಾನವ ತಪ್ಪಿನ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಧರ್ಮದ ವಿಶಾಲ ದೃಷ್ಟಿ. ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು ಕೂಡ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜಾರಿ ಬೀಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪತನಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಆತ್ಮಾವಲೋಕನ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧೀಕರಣ. ಜಪವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಮರುತಿರುಗಿಸುತ್ತದೆ; ಉಪವಾಸವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ತಪ್ಪಿನ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಳೆಯುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕ್ರೂರ ನಿಯಮಗಳ ಸಂಕಲನವಲ್ಲ, ಮಾನವನನ್ನು ಮರುನಿರ್ಮಿಸುವ ಜೀವಂತ ಮಾರ್ಗ. ತಪ್ಪು ಸಂಭವಿಸಿದಾಗ ದಂಡನೆಗಿಂತ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಒಂದು ದಿನದ ಜಪ ಮತ್ತು ಉಪವಾಸವು ತಪ್ಪನ್ನು ನೆನಪಿಸುವ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲ; ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನೆ. ಈ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಮತ್ತೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕಠಿಣ ವಿಧಿನಿಯಮವೆಂದು ಅಥವಾ ಅತಿರೇಕದ ಸಂನ್ಯಾಸಾಚಾರವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಇದು ಮಾನವೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಉದಾಹರಣೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತಪ್ಪನ್ನು ಅಪರಾಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೇ, ಅದನ್ನು ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಅವಕಾಶವನ್ನಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಜಪ ಮತ್ತು ಉಪವಾಸಗಳು ಮಾನಸಿಕ ನಿಯಂತ್ರಣದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿಧಾನಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಾಜವಿರೋಧಿ ಎಂದು ನೋಡುವುದು ಅಜ್ಞಾನ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಧರ್ಮಶಿಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಸಂಭವಿಸಿದರೆ, ಜಪ ಮತ್ತು ಉಪವಾಸದ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ದಂಡನೆಯಲ್ಲ, ಜಾಗೃತಿಯೇ ಧರ್ಮದ ಉದ್ದೇಶ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ತಪ್ಪಿಗೆ ದಂಡನೆಯಲ್ಲ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ. ಜಪ ಮತ್ತು ಉಪವಾಸಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಸಾಧನಗಳಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಮಾನವನನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಿಸ್ತು ಉಲ್ಲಂಘನೆಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷ

ಸೂರ್ಯೇಣ ಹ್ಯಭಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಶಯಾನೋಽಭ್ಯುದಿತಶ್ಚ ಯಃ ।
ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮಕುರ್ವಾಣೋ ಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಾನ್ ಮಹತೇನಸಾ ॥ 221

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವೇಳೆ ಮಲಗಿರುವವನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಮೀರಿ ಇರುವವನಾಗಲಿ, ಇಂತಹ ತಪ್ಪಿಗೆ ವಿಧಿಸಲಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೆ, ಅವನು ಭಾರೀ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಸಂಭವಿಸುವುದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಅದನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿದೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಗಳು ಕೇವಲ ಕಾಲಸೂಚಕಗಳಲ್ಲ, ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಅಜಾಗೃತಿಯ ಸಂಕೇತಗಳು. ಆ ಪವಿತ್ರ ಸಂಧಿಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ತಪ್ಪಿದರೆ, ಅದನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲಿದೆ. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ತಪ್ಪು, ತಪ್ಪಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡ ದೋಷವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ತತ್ತ್ವ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಗಿಂತ ಭಾರೀ ದೋಷವೆಂದರೆ, ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಅಥವಾ ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳದೇ ಇರುವ ಅಹಂಕಾರ. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವು ದಂಡನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಾವಲೋಕನ ಮತ್ತು ಮರುಸಂಯಮದ ಕ್ರಿಯೆ. ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವನು ತನ್ನ ಅಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನ ದೋಷವು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಗಾಢವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಮಾನವನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ. ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದಾಗ ತಲೆಬಾಗುವ ವಿನಯವೇ ಧರ್ಮದ ಶಕ್ತಿ. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಧರ್ಮವನ್ನು*

ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಾನ. ಇಂತಹ ಮನೋಭಾವವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಆತ್ಮಪತನದ ದಾರಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜಾಗೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಆದರೆ ಸಂರಕ್ಷಕ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪಾಪಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪಾಪದ ಭಯಕ್ಕಿಂತ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಅರಿವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಮಹತೇನಸಾ' ಎಂಬುದು ದೇವಶಿಕ್ಷೆಯ ಭೀತಿಯಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧಿಯ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷದ ಸೂಚನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಮಾನವನನ್ನು ಭಯದಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತಪ್ಪು ಸಂಭವಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಅವಶ್ಯ. ಅದನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ದೋಷ ಗಾಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾನವನ ಮೇಲೇ ಇಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ತಪ್ಪಿಗಿಂತ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳದ ಅಹಂಕಾರವೇ ದೊಡ್ಡ ದೋಷವೆಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಭಯಾಧಾರಿತವಲ್ಲ, ಜಾಗೃತಿಯಾಧಾರಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಂಬ ಸಂದೇಶ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ.

ನಿತ್ಯ ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆಯ ಶುದ್ಧ ಕ್ರಮ

ಆಚಮ್ಯ ಪ್ರಯತೋ ನಿತ್ಯಮುಭೇ ಸಂಧ್ಯೇ ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಶುಚೌ ದೇಶೇ ಜಪಂಜಪ್ಯಮುಪಾಸೀತ ಯಥಾವಿಧಿ ॥ 222

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವ್ಯಕ್ತಿ ನಿತ್ಯವೂ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತನಾಗಿ ಆಚಮನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪ್ರಾತಃಸಂಧ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿ, ಶುದ್ಧ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜಪಯೋಗ್ಯ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಜೀವನದ ದಿನನಿತ್ಯದ ಮೂಲಶಿಸ್ತನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಚಮನವು ಕೇವಲ ದೇಹಶುದ್ಧಿಯ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಅಶುದ್ಧ ಚಿಂತನೆಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ, ಸಾಧನೆಗೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಸಂಕೇತ. ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಬದಲಾವಣೆಯ ಕ್ಷಣಗಳು; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಸಹಜವಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆ ಕಾಲವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಆಯ್ಕೆಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ಸ್ಥಳ, ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಜಪ — ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿದಾಗ ಸಾಧನೆ ಫಲಪ್ರದವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ನಿತ್ಯಕ್ರಮದ ಮಹತ್ವ. ಧರ್ಮವು ಅಪರೂಪದ ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ನಿರಂತರ ಸಣ್ಣ ಶಿಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದೆ. ಆಚಮನ ದೇಹವನ್ನು, ಸಂಧ್ಯೆ ಕಾಲವನ್ನು, ಜಪ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರರ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಜಗತ್ತು ಕ್ರಮೇಣ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ನಿಯಮಿತ ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಒಳಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ದೇವರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಸ್ವಯಂಶಿಕ್ಷಣ. ನಿತ್ಯ ಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಂತ್ರಜಪ ಮಾಡುವವನು ತನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಲಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡುವ ಈ ಕ್ರಮವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನೆ. ಇಂತಹ ನಿತ್ಯ ಶಿಸ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನದ ಪಟ್ಟಿ ಎಂದು ನೋಡುವುದು ತಪ್ಪು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂಯಮದ ವಿಜ್ಞಾನ. ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ದಿನದ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಏಕಾಗ್ರ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವ

ಪದ್ಧತಿಗಳು ಇದೇ ತತ್ತ್ವದ ಆಧುನಿಕ ರೂಪಗಳು. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಮಾನವನ ಸಮತೋಲನದ ಬದುಕಿಗಾಗಿ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ನಿತ್ಯ ಆಚಮನ, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಜಪ ಮತ್ತು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಉಪಾಸನೆ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಆಧಾರ. ನಿರಂತರ ಶಿಸ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಜೀವನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ನಿತ್ಯಕ್ರಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ದೇಹ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮನ್ವಯವೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಮೂಲವೆಂಬ ತತ್ತ್ವ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ

ಯದಿ ಸ್ತ್ರೀ ಯದ್ಯವರಜಃ ಶ್ರೇಯಃ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಮಾಚರೇತ್ ।
ತತ್ ಸರ್ವಮಾಚರೇದ್ ಯುಕ್ತೋ ಯತ್ರ ಚಾಸ್ಯ ರಮೇನ್ ಮನಃ ॥ 223

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವುದೇ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯನಾಗಲಿ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರವಾಗುವಂತಹ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರೆ, ವಿವೇಕಿಯು ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂಥ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ — ಯೋಗ್ಯತೆ ಲಿಂಗ ಅಥವಾ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಕಿರಿಯವನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ಧರ್ಮಪರವಾಗಿದ್ದು ಹಿತಕರವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಯುಕ್ತಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಅಂಧ ಅನುಕರಣೆಯಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ವಕ ಅಂಗೀಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ಹರ್ಷಿಸುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೇ ಸತ್ಯವಾದ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಅಹಂಕಾರದ ವಿಲಯ. ಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರವು ಹಿರಿಯತನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ರಮಿಸಿದರೆ, ಅದು ಆತ್ಮಸಮ್ಮತತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರು ಹೇಳಿದರೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಏನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಜೀವಂತ ಪ್ರವಾಹ. ಅದು ಶ್ರೇಣಿಭೇದಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದರೂ, ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಿನಯವೇ ಸಜ್ಜನನ ಲಕ್ಷಣ. ಮನಸ್ಸು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹರ್ಷಿಸುವಾಗ, ಆತ್ಮವು ಸಹ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸ್ವೀಕಾರಶೀಲತೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಮಹಿಳೆ ಅಥವಾ ಕಿರಿಯರ ವಿರುದ್ಧದ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಚಿತ್ರಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಧರ್ಮಪರವಾದ ನಡೆ ಯಾರಿಂದ ಬಂದರೂ ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಗೌರವಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಲಿಂಗದಿಂದಲ್ಲ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಅಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಧರ್ಮಪರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿದರೂ, ವಿವೇಕದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಮನಸ್ಸು ಹರ್ಷಿಸುವ ಸತ್ಕಾರ್ಯವೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ವಯಸ್ಸಿನ ಭೇದಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಆತ್ಮಸಮ್ಮತತೆಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿರುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ ಎಂಬ ತ್ರಿವರ್ಗದ ಸಮನ್ವಯವೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು

ಧರ್ಮಾರ್ಥಾವುಚ್ಯತೇ ಶ್ರೇಯಃ ಕಾಮಾರ್ಥೌ ಧರ್ಮ ಏವ ಚ ।
ಅರ್ಥ ಏವೈಹ ವಾ ಶ್ರೇಯಸ್ತ್ರಿವರ್ಗ ಇತಿ ತು ಸ್ಥಿತಿಃ ॥ 224

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕೆಲವರು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥವೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಕಾಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥವೂ ಧರ್ಮವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೆಲವರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ ಎಂಬ ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿ ತ್ರಿವರ್ಗವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಾರತೀಯ ಜೀವನದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ಒಂದೇ ಗುರಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿದ್ದುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಧರ್ಮಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ; ಕೆಲವರು ಭೌತಿಕ ಸಮೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮದೊಳಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಪರಮ ಗುರಿಯಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಈ ಏಕಮುಖ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಕಾಮಗಳ ಸಮನ್ವಯವೇ ಜೀವನದ ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಜೀವನದ ಸಮತೋಲನ. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ ಅಹಂಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ; ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮ ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಕಾಮ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರೂ ಪರಸ್ಪರ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಪೋಷಣೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿವೆ. ಒಂದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮವನ್ನು ಸಂಯಮಿತವಾಗಿ ಒಳಗೊಳ್ಳುವುದೇ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಜೀವನವು ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳ ಮಧ್ಯದ ಸಮರಸ ಯಾತ್ರೆ. ಧರ್ಮವು ದಿಕ್ಕು ನೀಡುತ್ತದೆ, ಅರ್ಥವು ಜೀವನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ, ಕಾಮವು ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರೂ ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಜೀವನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಅತಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದರೆ ಜೀವನ ವಕ್ರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನದ ದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥವೆಂದು, ಭೌತಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಅದರ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರತಿರೋಧ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ಧರ್ಮದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ಅಸಹಜ ಸಂನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ, ಬದಲಾಗಿ ಸಮತೋಲನದ ಗೃಹಸ್ಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಜೀವನವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಜ್ಞಾನ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ — ಈ ಮೂವತ್ತೂ ಜೀವನದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳು. ಅವುಗಳ ಸಮನ್ವಯವೇ ನಿಜವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಏಕಮುಖ ಜೀವನದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿವರ್ಗದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಜೀವನತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸಂಯಮಿತವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಸಂದೇಶವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾದ ಹಿರಿಯರು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಶೇಷ ಕರ್ತವ್ಯ

ಆಚಾರ್ಯಶ್ಚ ಪಿತಾ ಚೈವ ಮಾತಾ ಭ್ರಾತಾ ಚ ಪೂರ್ವಜಃ ।
ನಾರ್ತೇನಾಪ್ಯವಮಂತವ್ಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ವಿಶೇಷತಃ ॥ 225

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆಚಾರ್ಯ, ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಸಹೋದರ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಜರು — ಇವರು ಯಾರೇ ಆಗಿರಲಿ, ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವಮಾನಿಸಬಾರದು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಇವರನ್ನು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಮಾನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾಣಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಅಡಿಪಾಯವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯನು ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲ; ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಜೀವನದ ಆಧಾರ; ಸಹೋದರ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಜರು ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಬಂಧನ. ಇವರು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ದುರ್ಬಲ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಗೌರವ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ಶ್ಲೋಕದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಂದೇಶ. ಮಾನವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಸಂಪತ್ತು, ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅಳೆಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸದಾ ಇರುತ್ತದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೌರವವನ್ನು ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ವಿನಯ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಏನಾಗಿದ್ದರೂ, ನಮ್ಮ ಹಿಂದೆ ನಿಂತಿರುವವರನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು. ಅವರ ದುಃಖ ಅಥವಾ ದುರ್ಬಲತೆ ನಮ್ಮ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ. ಆ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣರಾಗುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿರುವವನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಬಲಿಷ್ಠರ ಗೌರವವಲ್ಲ, ದುರ್ಬಲರ ಮೇಲಿನ ಕರುಣೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಪೋಷಕರು ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಮೂಲಶಿಲೆಗಳು. ಅವರು ಸಂಕಟದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ಗೌರವ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಂಸ್ಕಾರದ ನಿಜವಾದ ಲಕ್ಷಣ. ಜ್ಞಾನವು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೆ ಅದು ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ; ವಿನಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೆ ಅದೇ ಸತ್ಯ ಜ್ಞಾನ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೆಲವರು ಕಠಿಣ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶ್ರೇಣಿಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಶ್ರೇಣಿಗಿಂತ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಇತರರನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೈತಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು. ಇದು ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವ ಸಂದೇಶವಲ್ಲ, ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಬಂಧಿಸುವ ಸಂದೇಶ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಆಚಾರ್ಯ, ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಸಹೋದರ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಜರು — ಇವರು ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ಈ ಗೌರವವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೌರವವನ್ನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸದ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ವಿನಯವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿರುವವರ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೈತಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ದೈವತ್ವದ ಪ್ರತಿರೂಪ

ಆಚಾರ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮೂರ್ತಿಃ ಪಿತಾ ಮೂರ್ತಿಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ।
ಮಾತಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಮೂರ್ತಿಸ್ತು ಭ್ರಾತಾ ಸ್ವೋ ಮೂರ್ತಿರಾತ್ಮನಃ ॥ 226

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆಚಾರ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರತಿರೂಪ; ತಂದೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಪ್ರತಿರೂಪ; ತಾಯಿ ಭೂಮಿಯ ಪ್ರತಿರೂಪ; ಸಹೋದರನು ತನ್ನ ಆತ್ಮದ ಪ್ರತಿರೂಪ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಗುರುಪರಂಪರೆಯನ್ನು ದೈವಿಕ ತತ್ತ್ವಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಜಿಸಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯನ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ತಂದೆ ವಂಶವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವವನು, ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ತಾಯಿ ಪೋಷಣೆ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಧರಣೆಯ ಸಂಕೇತ; ಭೂಮಿಯಂತೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರಿಸುವುದರಿಂದ ಭೂಮಾತೆಯ ಪ್ರತಿರೂಪ. ಸಹೋದರನು ತನ್ನಂತೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅವನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮದ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ ದೇವತ್ವವನ್ನು ದೂರದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ. ಧರ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೇವರು ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೂಲಕವೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಗುರು, ತಂದೆ, ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಸಹೋದರರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಾನ. ಈ ದೃಷ್ಟಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವಿನಯದತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಪೂಜಾಗೃಹದೊಳಗೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ಅದು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಜೀವಂತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿದಿನದ ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ, ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದಾಗಲೇ ಧರ್ಮ ಸಾಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದೇವಭಾವವನ್ನು ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳೊಳಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಜೀವನವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಹಿಮಾಪಡಿಸುವ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೇ ದೈವಿಕ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಎತ್ತುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆಯಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧಪೂಜೆಯ ತತ್ತ್ವ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೌಲ್ಯ ಕುಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ, ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯನ್ನು ಮರಳಿ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಆಚಾರ್ಯ, ತಂದೆ, ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಸಹೋದರರಲ್ಲಿ ದೈವತ್ವವನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು. ಸಂಬಂಧಗಳ ಗೌರವವೇ ಧರ್ಮದ ನೈಜ ರೂಪ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ದೇವತ್ವವನ್ನು ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಜಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಗುರುಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿತ್ಯಜೀವನವೇ ಉಪಾಸನೆಯ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಋಣಕ್ಕೆ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ

ಯಂ ಮಾತಾಪಿತರೌ ಕ್ಲೇಶಂ ಸಹೇತೇ ಸಂಭವೇ ನೃಣಾಮ್ ।
ನ ತಸ್ಯ ನಿಷ್ಕೃತಿಃ ಶಕ್ಯಾ ಕರ್ತುಂ ವರ್ಷಶತೈರಪಿ ॥ 227

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮನುಷ್ಯನ ಜನನ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೀರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಮೂಲ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳವಾಗಿ ಆದರೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮಗುವಿನ ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಜನನ, ಪೋಷಣೆ, ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಬೆಳೆಸುವ ತನಕ ತಂದೆ–ತಾಯಿ ದೈಹಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನೇಕ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕಷ್ಟಗಳೆಲ್ಲವೂ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಅವು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಮತ್ತು ನಿಸ್ವಾರ್ಥತೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಪ್ರತಿಫಲದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವರ ಋಣವು ಅಳೆಯಲಾಗದಷ್ಟು ಮಹತ್ತಾದದ್ದು ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಆಳ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆಗಳು, ಗಳಿಸುವ ಗೌರವಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ತ್ಯಾಗದ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಂತಿವೆ. ಅವರ ಋಣವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೀರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿನಯವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಮೂಲಭಾವ. ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲ, ಧನ್ಯತೆಯ ಅವಕಾಶ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ತಂದೆ–ತಾಯಿ ದೇವರಂತೆ ಅಲ್ಲ, ದೇವರಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವರು. ಅವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೀರಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಗೌರವ, ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಕಾಳಜಿಯ ಮೂಲಕ ಅವರ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದೇ ಮಾನವನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮ. ಈ ಭಾವನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದಾಗ, ಅಹಂಕಾರ ಕರಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆ ವೃದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಇಂತಹ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶ್ರೇಣಿಭೇದ, ಲಿಂಗಭೇದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರದ ಮಾತಿಲ್ಲ; ಕೇವಲ ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವದ ಮಾತಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಸಮಾಜದ ಆತ್ಮವೆಂದು ಕಂಡ ಗ್ರಂಥ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿಫಲ ನೀಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಅವರ ಋಣವನ್ನು ಅರಿತು ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯಿಂದ ಬದುಕುವುದೇ ಮಾನವನ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಅಳೆಯಲಾಗದ ಋಣವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ವಿನಯವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಜದ ಅಡಿಪಾಯವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿರುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಪಸ್ಸು

ತಯೋರ್ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಂ ಕುರ್ಯಾದಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಸರ್ವದಾ ।
ತೇಷ್ವೇವ ತ್ರಿಷು ತುಷ್ಟೇಷು ತಪಃ ಸರ್ವಂ ಸಮಾಪ್ಯತೇ ॥ 228

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯಿಗೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಆಚಾರ್ಯನಿಗೂ ನಿತ್ಯವೂ ಪ್ರಿಯವಾಗುವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಮೂವರು ತೃಪ್ತರಾದಾಗ, ಎಲ್ಲಾ ತಪಸ್ಸುಗಳ ಫಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಗುರಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳವಾಗಿ ಆದರೆ ಆಳವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸು, ದೀರ್ಘ ವ್ರತ, ಅರಣ್ಯವಾಸ ಅಥವಾ ದೇಹಪೀಡೆಗಳನ್ನೇ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾಗಿ ತಿದ್ದುತ್ತದೆ. ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಜೀವನವನ್ನು ನೀಡಿದವರು; ಆಚಾರ್ಯನು ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕು ನೀಡಿದವನು. ಇವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗುವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರೆ ಗೌರವ, ಸೇವೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯೊಂದಿಗೆ ಬದುಕುವುದು. ಇಂತಹ ನಡವಳಿಕೆಯೇ ಧರ್ಮದ ನೈಜ ಅಭ್ಯಾಸ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ತಪಸ್ಸಿನ ಪುನರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ತಪಸ್ಸು ಎಂದರೆ ದೇಹವನ್ನು ಕಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಲ್ಲ, ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುವುದು. ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರ ಮುಂದೆ ವಿನಯದಿಂದ ನಿಲ್ಲುವುದು, ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು ಅವರ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಂತರಂಗದ ತಪಸ್ಸು. ಈ ಮೂವರು ತೃಪ್ತರಾದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನಧರ್ಮ ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳೊಳಗೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಹೊರಗೆ ತಪಸ್ವಿಯಂತೆ ಕಾಣುವವನಿಗಿಂತ, ಮನೆಯೊಳಗೆ ತಂದೆ–ತಾಯಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಗುರುನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿ ಉಂಟಾದರೆ, ಜ್ಞಾನವೂ, ಶೀಲವೂ ಸಹಜವಾಗಿ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಜೀವನದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸದೆ, ಜೀವನವನ್ನೇ ತಪಸ್ಸಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕಠಿಣ ವ್ರತ–ನಿಯಮಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೂಪವಾಗಿ ಮಾನವೀಯತೆ, ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ಅಥವಾ ಅರಣ್ಯಕ್ಕಿಂತ, ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಗುರು ಇರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಮಾಜವನ್ನು ಕಠಿಣಗೊಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತಂದೆ, ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ನಡವಳಿಕೆಯೇ ಸಮಸ್ತ ತಪಸ್ಸಿನ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ. ಧರ್ಮವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಗೌರವದಲ್ಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮಾನವೀಯ ಅರ್ಥ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ತಂದೆ–ತಾಯಿ–ಗುರು ಎಂಬ ಮೂವರನ್ನು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನೆಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತಪಸ್ಸು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯೇ ಪರಮ ತಪಸ್ಸು

ತೇಷಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಶುಶ್ರೂಷಾ ಪರಮಂ ತಪ ಉಚ್ಯತೇ ।
ನ ತೈರನಭ್ಯನುಜ್ಞಾತೋ ಧರ್ಮಮನ್ಯಂ ಸಮಾಚರೇತ್ ॥ 229

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಈ ಮೂವರ ಸೇವೆಯೇ ಪರಮ ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವರ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಪಸ್ಸಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ತಪಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಕಠಿಣ ವ್ರತಗಳು, ಉಪವಾಸಗಳು ಅಥವಾ ಅರಣ್ಯವಾಸವಲ್ಲ. ಜೀವನವನ್ನು ನೀಡಿದ ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕು ತೋರಿದ ಆಚಾರ್ಯನ ಸೇವೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಶುಶ್ರೂಷಾ" ಎಂಬ ಪದವು ದೈಹಿಕ ಸೇವೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಗೌರವ, ಕಾಳಜಿ, ವಿಧೇಯತೆ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇಂತಹ ಸೇವೆಯು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಆದ್ಯತೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಉನ್ನತ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಹೊರಡುವ ಮೊದಲು, ತನ್ನ ಮೂಲ ಋಣಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಬೇಕು. ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿದರೂ, ಒಳಗಿನಿಂದ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಸ್ವೈಚ್ಛಿಕ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ; ಅದು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕ್ರಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಜೀವನದಿಂದ ದೂರವಿರುವುದು ಅಲ್ಲ, ಜೀವನದೊಳಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆ ಮಾಡುವವನು ದೇವರನ್ನು ಬೇರೆಡೆ ಹುಡುಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇವರ ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಪೂರ್ಣತೆ ಅಡಗಿದೆ. ಇವರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯುವ ವಿನಯವೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ತಪಸ್ಸು.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅತಿಯಾದ ನಿಯಂತ್ರಣಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವಯಂಘೋಷಿತ ಧಾರ್ಮಿಕತೆಗಿಂತ, ಸಂಬಂಧಬದ್ಧ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಲ್ಲ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ವಿಧಾನ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಶಿಷ್ಟನಾಗಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತಪಸ್ಸು. ಇವರ ಅನುಮತಿ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು ಅಪೂರ್ಣವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ತಪಸ್ಸಿನ ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಮೂಲ ಋಣಗಳನ್ನು ತೀರಿಸದೇ ಉನ್ನತ ಧರ್ಮಕರ್ಮ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶ್ಲೋಕ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ನಿಜವಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇದು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿ : ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರತಿರೂಪ

ತ ಏವ ಹಿ ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾಸ್ತ ಏವ ತ್ರಯ ಆಶ್ರಮಾಃ ।
ತ ಏವ ಹಿ ತ್ರಯೋ ವೇದಾಸ್ತ ಏವೌಕ್ತಾಸ್ತ್ರಯೋಽಗ್ನಯಃ ॥ 230

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿ — ಈ ಮೂವರೇ ಮೂರು ಲೋಕಗಳು; ಈ ಮೂವರೇ ಮೂರು ಆಶ್ರಮಗಳು; ಈ ಮೂವರೇ ಮೂರು ವೇದಗಳು; ಈ ಮೂವರನ್ನೇ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸಂರಚನೆಯಾದ ಲೋಕತ್ರಯ, ಆಶ್ರಮತ್ರಯ, ವೇದತ್ರಯ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿತ್ರಯ - ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಂಕೇತಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಗತ್ತು ಯಾವುದೋ ದೂರದ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಮಾನವನ ನಿತ್ಯಜೀವನದ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿದೆ. ಗುರು*

ಜ್ಞಾನಲೋಕದ ದ್ವಾರ; ತಂದೆ ಕರ್ಮಲೋಕದ ಆಧಾರ; ತಾಯಿ ಪೋಷಣೆಯ ಮತ್ತು ಸ್ಥೈರ್ಯದ ಲೋಕ. ಈ ಮೂವರಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮದ ಯಾವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಪೂರ್ಣವಾಗದು.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಏಕೀಕರಣ. ಶಾಸ್ತ್ರ, ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಉಪಾಸನೆ — ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೋಡದೆ, ಜೀವನದ ಸಂಬಂಧಗಳೊಳಗೆ ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಗುರು ವೇದಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ; ತಂದೆ ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಕರ್ಮದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ; ತಾಯಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಪೋಷಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇವರ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದವನು, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಲೋಕ, ವೇದ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಭವ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲ, ಬದುಕಿನ ನೈಜ ಅನುಭವ. ದೇವತೆಗಳು, ವೇದಗಳು, ಅಗ್ನಿಗಳು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮಾನವನ ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ರೂಪಿಸಲಾದ ಮಾರ್ಗಗಳು. ಆ ಮಾರ್ಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೇ ಲೋಕಪೂಜೆ, ಇವರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದೇ ಯಜ್ಞ, ಇವರನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದೇ ವೇದಪಠನ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸದೆ, ಜೀವನವನ್ನೇ ಧರ್ಮವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಆರೋಪಿಸುವುದು ಅಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಅದರ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ವೇದ, ಅಗ್ನಿ, ಆಶ್ರಮ, ಲೋಕ — ಎಲ್ಲವೂ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವನಿಂದ ದೂರವಿಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಬದುಕಿನೊಳಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಅತಿಶಯ ಆಚಾರವಲ್ಲ, ಅತ್ಯಂತ ಮಾನವೀಯ ಧರ್ಮದ ಘೋಷಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯಲ್ಲೇ ಲೋಕ, ಆಶ್ರಮ, ವೇದ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣತೆ ಅಡಗಿದೆ. ಇವರ ಸೇವೆಯೇ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಸಾರ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮುಖ ಸಂರಚನೆಗಳನ್ನು ಮೂರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಏಕೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಜೀವನವನ್ನು ವಿಭಜಿಸದ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಮಾನವೀಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ತಂದೆ–ತಾಯಿ–ಗುರು : ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಗಳ ಜೀವಂತ ರೂಪ

ಪಿತಾ ವೈ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽಗ್ನಿರ್ಮಾತಾಽಗ್ನಿರ್ದಕ್ಷಿಣಃ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಗುರುರಾಹವನೀಯಸ್ತು ಸಾಽಗ್ನಿತ್ರೇತಾ ಗರೀಯಸೀ ॥ 231

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಂದೆಯನ್ನು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ, ತಾಯಿಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ, ಗುರುವನ್ನೂ ಆಹವನೀಯ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಗ್ನಿತ್ರೇತೆಯಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯಜ್ಞಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಂತರಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಜೀವನದ ಸಂಬಂಧಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೆಸೆದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಅಗ್ನಿ ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲೇ ಸದಾ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿ; ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಕುಟುಂಬದ ನಿರಂತರ ಆಧಾರ. ದಕ್ಷಿಣ ಅಗ್ನಿ ಯಜ್ಞಫಲವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವ ಮಧ್ಯಸ್ಥ; ತಾಯಿ ಕುಟುಂಬದ ಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಮೂಲಕ ಜೀವನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಆಹವನೀಯ ಅಗ್ನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಹುತಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಮುಖ್ಯ ಅಗ್ನಿ; ಗುರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೇವಬುದ್ಧಿಯತ್ತ ಏರಿಸುವ ದ್ವಾರ. ಈ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳು*

ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವಂತೆ, ತಂದೆ–ತಾಯಿ–ಗುರುಗಳ ಸೇವೆಯೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಯಜ್ಞದ ಪುನರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಯಜ್ಞವು ಕೇವಲ ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮಕರ್ಮ. ತಂದೆ–ತಾಯಿ–ಗುರುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು, ಅವರ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದು, ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಿರಂತರ ಯಜ್ಞದ ಆಹುತಿಗಳಂತೆ. ಅಗ್ನಿಗಳು ನಾಶವಾಗದಂತೆ ಕಾಪಾಡಬೇಕಾದಂತೆ, ಈ ಸಂಬಂಧಗಳ ಗೌರವವೂ ಸದಾ ಜೀವಂತವಾಗಿರಬೇಕು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಯಜ್ಞವು ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತಂದೆಯ ಶ್ರಮ, ತಾಯಿಯ ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಗುರುನ ಜ್ಞಾನ — ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿದಾಗಲೇ ಮಾನವ ಜೀವನ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿ ನೀಡುವವನಿಗಿಂತ, ಈ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಜಮಾನ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಣೆಗಿಂತ ಸಂಬಂಧದ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞ–ಆಚಾರಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾದ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಬಾಹ್ಯ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಅದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮಾಜದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಕೀರ್ಣ ಕರ್ಮಕಾಂಡದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ, ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತಂದೆ, ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಗುರು — ಇವರೇ ಮೂರು ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಗಳು. ಇವರ ಸೇವೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಯಜ್ಞದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಗುರುಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಏಕೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ತಂದೆ–ತಾಯಿ–ಗುರುಗಳ ಸೇವೆಯೇ ಅಗ್ನಿತ್ರೇತೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ರೂಪವೆಂಬ ಮಾನವೀಯ ದರ್ಶನವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮಹಿಮೆ

ತ್ರಿಷ್ವಪ್ರಮಾದ್ಯನ್ನೇತೇಷು ತ್ರೀನ್ ಲೋಕಾನ್ ವಿಜಯೇದ್ ಗೃಹೀ ।
ದೀಪ್ಯಮಾನಃ ಸ್ವವಪುಷಾ ದೇವವದ್ ದಿವಿ ಮೋದತೇ ॥ 232

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿ — ಈ ಮೂವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಜಾಗರೂಕತೆ ತೋರದೆ ಇರುವ ಗೃಹಸ್ಥನು, ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ತನ್ನದೇ ದೇಹದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ, ದೇವರಂತೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಪರಮ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅರಣ್ಯವಾಸ, ಸಂನ್ಯಾಸ ಅಥವಾ ಅತಿಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬದುಕುತ್ತಾ ಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ಅಪ್ರಮಾದ" ಅಂದರೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಗೌರವ, ನಿರಂತರ ಕಾಳಜಿ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ. ಈ ಮೂವರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು,*

ಭುವರ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು "ತ್ರೀನ್ ಲೋಕಾನ್ ವಿಜಯೇತ್" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಜೀವನದ ವಿಜಯದ ಅರ್ಥ. ಲೋಕಜಯ ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಗೆಲುವಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಅಹಂಕಾರ, ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು ಕೃತಘ್ನತೆಯ ಮೇಲೆ ಗೆಲುವು. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಮಾದವಿದ್ದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಅವನ ದೇಹ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತೇಜಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮಬಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರ. ಅವನು ಸರಿಯಾಗಿ ಬದುಕಿದರೆ, ಸಮಾಜವೂ ಲೋಕವೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಗೃಹಸ್ಥನು ದೇವಾಲಯ ಹುಡುಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಅವನ ಬದುಕೇ ದೇವಸಾನ್ನಿಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮರಣಾನಂತರವೂ ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯಫಲವಲ್ಲ, ದೈವಿಕ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಭಾರವಾದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಹಾಕುವ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಹೀನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಲ್ಲ, ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನಾಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಜೀವನವಿರೋಧಿ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಸಮತೋಲನದ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಮತ್ತು ಆನಂದದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸುವ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥನು ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ತನ್ನದೇ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿ, ದೇವಸಮಾನ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲೋಕಜಯವನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯೇ ತೇಜಸ್ಸು, ಪುಣ್ಯ ಮತ್ತು ಆನಂದದ ಮೂಲವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಾತೃ–ಪಿತೃ–ಗುರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಲೋಕತ್ರಯದ ಸಾಧನೆ

ಇಮಂ ಲೋಕಂ ಮಾತೃಭಕ್ತ್ಯಾ ಪಿತೃಭಕ್ತ್ಯಾ ತು ಮಧ್ಯಮಮ್ ।
ಗುರುಶುಶ್ರೂಷಯಾ ತ್ವೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಸಮಶ್ನುತೇ ॥ 233

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಾಯಿಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ತಂದೆಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಹಾಗೆಯೇ ಗುರುಸೇವೆಯ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯ ಫಲವನ್ನು ಲೋಕತ್ರಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಯಿಯ ಭಕ್ತಿ ಮಾನವನನ್ನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ ಪೋಷಣೆ, ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬದುಕುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾಳೆ; ಅದರಿಂದ ಭೌತಿಕ ಜೀವನ ಸಮತೋಲನವಾಗುತ್ತದೆ. ತಂದೆಯ ಭಕ್ತಿ ಮಧ್ಯಲೋಕದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ತಂದೆ ಕರ್ಮ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಪ್ರತೀಕ. ಗುರುಸೇವೆಯು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉನ್ನತ*

ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ. ಗುರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವವನು; ಜ್ಞಾನವೇ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಗುರುಸೇವೆಯನ್ನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಹಂತಕ್ರಮ. ಮೊದಲು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಧಾರ, ನಂತರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಶಿಸ್ತು, ನಂತರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ. ತಾಯಿ–ತಂದೆ–ಗುರು ಎಂಬ ಕ್ರಮ ಮಾನವನ ಆಂತರಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಂತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದೇಹಪೋಷಣೆ, ಕರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನೋದಯ — ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣತೆಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮವು ಅಚಾನಕ್ ಪರಲೋಕದ ಸಾಧನೆ ಅಲ್ಲ, ಕ್ರಮೇಣ ನಡೆಯುವ ಆತ್ಮವಿಕಾಸ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವು ಜೀವನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಫಲವಲ್ಲ. ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಬದುಕಿದಾಗಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಯಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯಾಗಿರಲಾರನು; ತಂದೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸದವನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಲಾರನು; ಗುರುಸೇವೆಯಿಲ್ಲದವನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಲುಪಲಾರನು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮೋಕ್ಷದ ದಾರಿಯನ್ನು ಮನೆಮನೆಯಿಂದಲೇ ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಪರಲೋಕದ ಕಲ್ಪನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು — ಪರಲೋಕವು ಈ ಲೋಕದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ, ತಂದೆ ಮತ್ತು ಗುರು ಎಂಬ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಲೋಕತ್ರಯದ ಸಾಧನೆ ಅಡಗಿದೆ. ಇದು ಅತೀಂದ್ರಿಯತೆಯಲ್ಲ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಧರ್ಮದ ಘೋಷಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತಾಯಿಯ ಭಕ್ತಿ ಈ ಲೋಕದ ಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ; ತಂದೆಯ ಭಕ್ತಿ ಕರ್ಮಲೋಕದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ; ಗುರುಸೇವೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಮನೆಮನೆಯಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಲೋಕತ್ರಯವನ್ನು ತಾಯಿ–ತಂದೆ–ಗುರು ಸೇವೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಸಾಧನೆಗೆ ಹಂತಕ್ರಮದ ದೃಷ್ಟಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಜೀವನವಿರೋಧಿಯಾಗಲ್ಲದೆ, ಜೀವನಪೂರಕ ಗುರಿಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಗೆ ಗೌರವವಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣ

ಸರ್ವೇ ತಸ್ಯಾದೃತಾ ಧರ್ಮಾ ಯಸ್ಯೈತೇ ತ್ರಯ ಆದೃತಾಃ ।
ಅನಾದೃತಾಸ್ತು ಯಸ್ಯೈತೇ ಸರ್ವಾಸ್ತಸ್ಯಾಫಲಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ ॥ 234

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಗೆ ಗೌರವವಿರುವವನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳೂ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವರಿಗೆ ಗೌರವವಿಲ್ಲದವನ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳೂ ಫಲರಹಿತವಾಗುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಣೆ, ವ್ರತ, ಯಜ್ಞ ಅಥವಾ ದಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾತ್ರ ಅಳೆಯಬಾರದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ಅವನ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಮಾನದಂಡ. ಇವರಿಗೆ ಗೌರವವಿದ್ದರೆ, ಅವನ ಎಲ್ಲಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಹೊರಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕನಂತೆ ಕಂಡರೂ ಒಳಗಿನಿಂದ ಅವನ ಕರ್ಮಗಳು ಶೂನ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ. ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ಮೂಲ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲೇ ಗೌರವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ನಾಟಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರು–ತಂದೆ–

ತಾಯಿಯ ಗೌರವವೆಂದರೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ. ಈ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮಕರ್ಮ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ತರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಬೇರುಗಳಿರುವ ವೃಕ್ಷದಂತೆ. ಆ ಬೇರುಗಳು ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಗೌರವದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿವೆ. ಬೇರು ಒಣಗಿದರೆ, ಎಷ್ಟೇ ಎಲೆ–ಹೂವುಗಳಿದ್ದರೂ ಫಲ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಬಂಧಗಳ ಶುದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಸಂಬಂಧಗಳ ನೈತಿಕತೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಜಗತ್ತನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸದೇ ಮಾಡುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಗೆ ಗೌರವವಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳು ಸಾರ್ಥಕ. ಇವರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಫಲರಹಿತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮದ ಮಾನದಂಡವಾಗಿ ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಗೌರವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗೆ ಬದಲು ಅಂತರಂಗದ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಂಬಂಧಗಳ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಫಲಕಾರಿತ್ವಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಜೀವಿಸಿರುವವರೆಗೂ ಅವರ ಸೇವೆಯೇ ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮ

ಯಾವತ್ ತ್ರಯಸ್ತೇ ಜೀವೇಯುಸ್ತಾವತ್ನಾನ್ಯಂ ಸಮಾಚರೇತ್ ।
ತೇಷ್ವೇವ ನಿತ್ಯಂ ಶುಶ್ರೂಷಾಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಪ್ರಿಯಹಿತೇ ರತಃ ॥ 235

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿ ಜೀವಿಸಿರುವವರೆಗೆ, ಅವನು ಬೇರೆ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬಾರದು. ಅವರ ಹಿತ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಿ ಇಟ್ಟು, ನಿತ್ಯವೂ ಅವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ನಡವಳಿಕೆಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ಆದೇಶವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಅನೇಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಬಯಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುವುದು — ಜೀವಂತವಾಗಿರುವ ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ದೂರದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಅವರು ಇರುವವರೆಗೂ ಅವರ ಅಗತ್ಯ, ಆರೈಕೆ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವೇ ಪ್ರಧಾನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ "ಪ್ರಿಯಹಿತೇ ರತಃ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸೇವೆಯ ಗುಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ — ಅದು ಒತ್ತಾಯದಿಂದಲ್ಲ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಹಿತದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯಕ್ರಮ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಲ್ಲ. ಜೀವಂತ ಸಂಬಂಧಗಳ ಕರ್ತವ್ಯ ಮೊದಲು, ದೂರದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ನಂತರ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದ ಕೇಂದ್ರ. ಅವರ ಜೀವಿತಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದವನು, ನಂತರ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಆ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತುಂಬಲಾರನು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಸಮಯಸೂಕ್ಷ್ಮ. ಯಾವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ವಿವೇಕವೇ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲವೇ ಸೇವೆಯ*

ತಪಸ್ಸಿನ ಕಾಲ. ಅವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಸಾಧನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನವನ್ನು ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಸರಿಹೊಂದಿಸುವ ಮಹತ್ವದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುವ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರಮಾಡಲಾಗಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೂಲಕ ಜೀವಂತವಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೀವಂತ ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಗುರು ಇದ್ದಾಗ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ ಹೋಗುವುದು ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಠಿಣ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ತತ್ತ್ವ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿ ಜೀವಿಸಿರುವವರೆಗೂ ಅವರ ಸೇವೆಯೇ ಮುಖ್ಯ ಧರ್ಮ. ಅವರ ಹಿತ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದಲ್ಲೇ ನಿತ್ಯ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವವನು ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮದ ಆದ್ಯತಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೀವಂತ ಸಂಬಂಧಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಮ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಹಿತಬುದ್ಧಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಸೇವೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಅನುಮತಿಯಲ್ಲೇ ಪರಲೋಕಧರ್ಮ

ತೇಷಾಮನುಪರೋಧೇನ ಪಾರತ್ರ್ಯಂ ಯದ್ ಯದಾಚರೇತ್ ।
ತತ್ ತನ್ನಿವೇದಯೇತ್ ತೇಭ್ಯೋ ಮನೋವಚನಕರ್ಮಭಿಃ ॥ 236

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಗೆ ಅಡಚಣೆ ಆಗದಂತೆ, ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ, ಅದನ್ನು ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರಿಗೂ ತಿಳಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿನ ಪಾರದರ್ಶಕತೆ ಮತ್ತು ವಿನಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪರಲೋಕಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ತಪಸ್ಸು, ವ್ರತ, ದಾನ ಅಥವಾ ಇತರೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳು, ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಾಗಬಾರದು. ಧರ್ಮವು ಯಾರನ್ನಾದರೂ ನೋಯಿಸಿ, ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಅಥವಾ ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ನೆರವೇರಿದರೆ, ಅದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಇದೆ. "ನಿವೇದನೆ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುವುದು ಅಲ್ಲ; ಅದು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅರ್ಪಣೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತತೆ, ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯ, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವ — ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಅಪೂರ್ಣ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಮುಂದೆ ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತೆರೆದಿಡುವವನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಭೇದಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಮಧ್ಯೆಯೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಪರಲೋಕವೂ ಈ ಲೋಕದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟದ್ದಲ್ಲ. ಈ ಲೋಕದ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಪರಲೋಕದ ಸಾಧನೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಮುಂದೆ ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಪಣೆ. ಇಂತಹ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಏಕೀಕೃತನಾಗಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ರಹಸ್ಯಮಯ ವಿಧಿನಿಯಮಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸರಳತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗುಪ್ತ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧಬದ್ಧ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪರಲೋಕದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಗುರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಂಧಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ವಿರುದ್ಧದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪರಲೋಕಧರ್ಮವನ್ನು ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಗೆ ಅಡಚಣೆ ಆಗದಂತೆ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರದರ್ಶಕತೆ ಮತ್ತು ವಿನಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಪರಲೋಕಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಗುರುಗಳ ಗೌರವದೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಮನೋ–ವಚನ–ಕರ್ಮಗಳ ಏಕತ್ವವೇ ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮೂಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲೇ ಪರಮ ಧರ್ಮದ ಸಮಾಪ್ತಿ

ತ್ರಿಷ್ವೇತೇಷ್ವಿತಿಕೃತ್ಯಂ ಹಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಮಾಪ್ಯತೇ ।
ಏಷ ಧರ್ಮಃ ಪರಃ ಸಾಕ್ಷಾದುಪಧರ್ಮೋಽನ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ ॥ 237

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿ — ಈ ಮೂವರ ಕುರಿತು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದಾಗಲೇ ಮನುಷ್ಯನ ಮೂಲ ಕರ್ತವ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ನಿಜವಾದ ಪರಮ ಧರ್ಮ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವುದು ಇದ್ದರೂ ಅದು ಉಪಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪೂರ್ವದ ಎಲ್ಲ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತಿಮ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಶ್ರೇಣಿಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳು, ವ್ರತಗಳು, ತಪಸ್ಸುಗಳು, ದಾನಗಳು ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗುವುದು, ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಕುರಿತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಪೂರ್ಣವಾದ ನಂತರ ಮಾತ್ರ. ಈ ಮೂವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯ ಲೋಪವಾದರೆ, ಇತರ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳು ಪೂರಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಪ್ರಧಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅವುಗಳನ್ನು "ಉಪಧರ್ಮ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು. ಧರ್ಮವು ಗಗನದಲ್ಲಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಂತ ಸಂಬಂಧಗಳೊಳಗೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ ನೈತಿಕ ಶಕ್ತಿ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲೇ ಮನುಷ್ಯನ ಅಹಂಕಾರ, ಕೃತಜ್ಞತೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣನಾದವನೇ ಪರಮಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವನು. ಇತರ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳು ಆ ಸಾಧನೆಯ ವಿಸ್ತರಣೆ ಮಾತ್ರ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಪರಮ ಧರ್ಮವು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳ ಆದರೆ ಗಂಭೀರ. ದೂರದ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅದು ನೆಲೆಸಿದೆ. ಗುರುನ ಮುಂದೆ ವಿನಯ, ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಮುಂದೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಸೇವೆ — ಇವುಗಳಲ್ಲೇ ಮಾನವನ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣತೆ ಅಡಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡವನಲ್ಲ; ಅವನು ಧರ್ಮದ ಶಿಖರವನ್ನು ತಲುಪಿದವನು.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಉಪನಿಯಮಗಳ ಗೊಂದಲಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸರಳೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮ ಒಂದೇ — ಗುರು, ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳು ಅದರ ನೆರಳುಗಳಷ್ಟೇ. ಇದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗೂಢವಲ್ಲ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದಾಗಲೇ ಮನುಷ್ಯನ ಪರಮ ಧರ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತರ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳು ಅದರ ಪೂರಕ ರೂಪಗಳಷ್ಟೇ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪರಮ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಉಪಧರ್ಮಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಜೀವಂತ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗುರು–ತಂದೆ–ತಾಯಿಯ ಸೇವೆಯೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಅಂತಿಮ ಶಿಖರ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-12
ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದವರಿಂದ ಕಲಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು

ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಧರ್ಮದ ವಿಶಾಲ ದೃಷ್ಟಿ

ಶ್ರದ್ದಧಾನಃ ಶುಭಾಂ ವಿದ್ಯಾಮಾದದೀತಾವರಾದಪಿ ।
ಅನ್ತ್ಯಾದಪಿ ಪರಂ ಧರ್ಮಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ದುಷ್ಕುಲಾದಪಿ ॥ 238

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು ಉತ್ತಮವಾದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಾನು ಕಿರಿಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಥವಾ ಕೆಳಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದವನಿಂದಲೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉನ್ನತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾರಿಂದಲಾದರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ, ದುಷ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಗುಣವಂತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅಮೂಲ್ಯ ರತ್ನದಂತೆ ಗೌರವಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ವಂಶ, ಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಗುರುತುಗಳಿಗಿಂತ ಗುಣ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಅವರಾದಪಿ" ಎಂಬ ಪದವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯ, ಕಡಿಮೆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು ಅಥವಾ ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಗೌರವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಲ್ಲದವನನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಶುಭವಾದ ವಿದ್ಯೆ ಇದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಧರ್ಮವೂ ಯಾರಿಂದ ಬಂದಿತು ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಅದು ಎಷ್ಟು ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದೇ ಮಾನದಂಡ. ಸ್ತ್ರೀ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸುವುದರಿಂದ, ಗುಣವಂತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಯಾವ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅಮೂಲ್ಯಳೇ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅಹಂಕಾರದ ನಿವಾರಣೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ದೊಡ್ಡ ಅಡ್ಡಿ "ನಾನು ಯಾರು, ಅವನು ಯಾರು" ಎಂಬ ಮನೋಭಾವ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆ ಎರಡೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿನಯವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಗುಣವನ್ನು ಕುಲದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತೀರ್ಮಾನಿಸುವುದು ಅಜ್ಞಾನ; ಗುಣವೇ ಸ್ತ್ರೀಯ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಸಂಕುಚಿತವಲ್ಲ, ವಿಶಾಲ. ಅದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಗುಣವನ್ನು ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ಕಲಿಯಲು ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ; ಅವನು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗುಣವಂತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸಮಾಜದ ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವೀಯತೆಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಶ್ರೇಣಿಭೇದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯ ಮೌಲ್ಯ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಗುಣದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ದುಷ್ಕುಲದಲ್ಲೂ ರತ್ನ ದೊರಕಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸ್ವತಃ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಗುಣವಿರೋಧಿ ಅಥವಾ ಮಾನವೀಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದ ತಪ್ಪಾದ ಗ್ರಹಿಕೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾರಿಂದ ಬಂದರೂ ಗುಣದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಗುಣವಂತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಯಾವ ಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಮೂಲ್ಯ ರತ್ನವೆಂದು ಗೌರವಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗುಣವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಪ್ರಧಾನ ಮಾನದಂಡವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಸ್ವೀಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ ತ್ಯಾಗದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕುಲದಿಂದಲ್ಲ, ಗುಣದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಮಾನದಂಡ - ಮೂಲವನ್ನು ನೋಡದೆ ಸಾರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಧರ್ಮ

ವಿಷಾದಪ್ಯಮೃತಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಬಾಲಾದಪಿ ಸುಭಾಷಿತಮ್ ।
ಅಮಿತ್ರಾದಪಿ ಸದ್ವೃತ್ತಮಮೇಧ್ಯಾದಪಿ ಕಾಂಚನಮ್ ॥ 239

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿಷದಲ್ಲಿಯೂ ಅಮೃತವಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಮಗು ಹೇಳಿದರೂ ಉತ್ತಮ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಶತ್ರುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸದುದ್ದೇಶದ ನಡೆ ಇದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅಶುದ್ಧ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಚಿನ್ನ ದೊರೆತರೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ವಿವೇಕಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನು, ಮಾತನ್ನು ಅಥವಾ ನಡೆನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದರ ಮೂಲ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮಾನದಂಡವಲ್ಲ; ಅದರೊಳಗಿನ ಸಾರತತ್ತ್ವವೇ ಮಾನದಂಡ. ವಿಷ ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತ್ಯಜ್ಯ, ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಮೃತದ ಗುಣವಿದ್ದರೆ ತಿರಸ್ಕಾರ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಮಗು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ಣವಾದರೂ, ಅವನು ಹೇಳುವ ಮಾತು ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಹಿತಕರವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದು. ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲಿನ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಸದುದ್ದೇಶವನ್ನು ಕಾಣದಿರುವುದು ಅಹಂಕಾರ. ಅಶುದ್ಧ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಚಿನ್ನದ ಮೌಲ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ, ಗುಣವು ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ಗೌರವಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಗ್ರಹಗಳ ನಿವಾರಣೆ. "ಯಾರು ಹೇಳಿದರು", "ಎಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಿತು", "ಯಾರಿಂದ ಬಂದಿತು" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ವಿವೇಕಿಯು ಸತ್ಯ, ಹಿತ ಮತ್ತು ಗುಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಜ್ಞಾನ; ರೂಪ ಮತ್ತು ಮೂಲಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಅಜ್ಞಾನ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕಠಿಣ ಗಡಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ವಿಶಾಲ ದೃಷ್ಟಿ. ಶುದ್ಧ–ಅಶುದ್ಧ, ಮಿತ್ರ–ಶತ್ರು, ಹಿರಿಯ–ಕಿರಿಯ ಎಂಬ ಭೇದಗಳನ್ನು ಮೀರಿ, ಒಳಗಿರುವ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಶಿಖರ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷವಲ್ಲ, ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಸಂಕುಚಿತ, ಕಠಿಣ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಗ್ರಹಪೂರ್ಣ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಇಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಾನ, ವಯಸ್ಸು, ಸಂಬಂಧ — ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂತಿಮ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ನೀಡಿಲ್ಲ. ಗುಣ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವೇ ಅಂತಿಮ ಮಾನದಂಡ. ಇದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವೀಯ ವಿವೇಕವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ, ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ದ್ವೇಷದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವ ಅನೇಕ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಗಳು ತಾನೇ ಕರಗುತ್ತವೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸತ್ಯ, ಹಿತ ಮತ್ತು ಗುಣ ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಮೂಲವಲ್ಲ, ಸಾರತತ್ತ್ವವೇ ಧರ್ಮದ ಮಾನದಂಡ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗುಣಾಧಾರಿತ ವಿವೇಕವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮೀರುವ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿಶಾಲ, ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುಣವು ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ - ಸ್ತ್ರೀ, ವಿದ್ಯೆ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕೌಶಲ್ಯಗಳ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಮೌಲ್ಯ

ಸ್ತ್ರಿಯೋ ರತ್ನಾನ್ಯಥೋ ವಿದ್ಯಾ ಧರ್ಮಃ ಶೌಚಂ ಸುಭಾಷಿತಮ್ ।
ವಿವಿಧಾನಿ ಚ ಶಿಲ್ಪಾನಿ ಸಮಾದೇಯಾನಿ ಸರ್ವತಃ ॥ 240

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸ್ತ್ರೀಯರು ರತ್ನಗಳಂತವರು; ವಿದ್ಯೆ ಅಮೂಲ್ಯ; ಧರ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಶುದ್ಧತೆ ಮಹತ್ವದದು; ಸದುಕ್ತಿಯ ಮಾತುಗಳು ಮೌಲ್ಯಯುತ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿವಿಧ ಕಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಕೌಶಲ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲೆಂದರಿಂದಲೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದವು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿಶಾಲ ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು "ರತ್ನ"ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ, ಅವರ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಗುರುತುಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಗುಣ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಅಳೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆ, ಧರ್ಮ, ಶೌಚ ಮತ್ತು ಸುಭಾಷಿತ — ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಜಗತ್ತನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಗುಣಗಳು. "ವಿವಿಧ ಶಿಲ್ಪಗಳು" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವು ಕಲೆ, ವೃತ್ತಿ, ಕೌಶಲ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನೂ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಲಯಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ಅವುಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಶ್ಲೋಕದ ಸಾರ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಕುಚಿತತೆಯ ನಿವಾರಣೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಕಲಿಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೆ, ಧರ್ಮವೂ ಸ್ಥಗಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಗುಣವನ್ನು, ವಿದ್ಯೆಯ ಬೆಳಕನ್ನು, ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು, ಮಾತಿನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಕೌಶಲ್ಯದ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ವಿಶಾಲವಾಗಿರಬೇಕು. ಮೂಲ, ವರ್ಗ, ವಯಸ್ಸು ಅಥವಾ ವಲಯ — ಯಾವುದೂ ಗುಣದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಜೀವಂತ ಪ್ರವಾಹ. ಅದು ಉತ್ತಮ ಗುಣಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುಣವಂತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀ ರತ್ನದಂತೆ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳು; ವಿದ್ಯೆ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು; ಧರ್ಮ ನಡೆಗೆ ದಿಕ್ಕು; ಶೌಚ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ; ಸುಭಾಷಿತ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೌಹಾರ್ದ; ಶಿಲ್ಪಗಳು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಮನಸ್ಸೇ ಸಜ್ಜನನ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಕುಚಿತ ಗಡಿಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಮಹಿಳಾವಿರೋಧಿ ಅಥವಾ ಸಂಕುಚಿತ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರತಿವಾದ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ರತ್ನಗಳೆಂದು ಘೋಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ವಿದ್ಯೆ, ಧರ್ಮ, ಶುದ್ಧತೆ, ಉತ್ತಮ ಮಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಕೌಶಲ್ಯಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಂದರಿಂದಲೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಗುಣಾಧಾರಿತ ಸಮಾಜದ ದೃಷ್ಟಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಗುಣದಿಂದ ಅಳೆಯುವ ಗ್ರಂಥ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸ್ತ್ರೀ, ವಿದ್ಯೆ, ಧರ್ಮ, ಶುದ್ಧತೆ, ಸುಭಾಷಿತ ಮತ್ತು ಕೌಶಲ್ಯಗಳು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ಗೌರವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದ ಅಮೂಲ್ಯ ಗುಣಗಳು. ಗುಣವೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಮಾನದಂಡ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ರತ್ನಗಳೆಂದು ಘೋಷಿಸಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗೌರವಭಾವ. ಗುಣಾಧಾರಿತ ಸ್ವೀಕಾರದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಕೌಶಲ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಇರುವ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ವಿನಾಯಿತಿ

ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಧ್ಯಯನಮಾಪತ್ಕಾಲೇ ವಿಧೀಯತೇ ।
ಅನುವ್ರಜ್ಯಾ ಚ ಶುಶ್ರೂಷಾ ಯಾವದಧ್ಯಯನಂ ಗುರೋಃ ॥ 241

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆಪತ್ತಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲದವರಿಂದಲೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಅನುಮತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅವಧಿಯವರೆಗೆ ಅವನ ಅನುಸರಣೆ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕ್ರಮಗಳು ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳು ಇದ್ದರೂ, ಆಪತ್ತಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಉದ್ದೇಶ. ಇಲ್ಲಿ "ಆಪತ್ಕಾಲ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಸಮಾಜ, ಕಾಲ ಅಥವಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದರೆ, ಧರ್ಮವು ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವಿನಾಯಿತಿ ಅಶಿಸ್ತಿನ ಪರವಾನಗಿ ಅಲ್ಲ. ಗುರುವಿನ ಬಳಿ*

ಕಲಿಯುವವನು ಅವನಿಗೆ ವಿಧೇಯನಾಗಿ, ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಗೌರವದೊಂದಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಸಂಬಂಧ. ಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲೆಂದರಿಂದಲಾದರೂ ಬರಬಹುದು; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಿಧಾನ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಆಪತ್ತಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೂಲಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನವೇ ಮುಖ್ಯವಾದರೂ, ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಗುರುವಿನ ಅನುಸರಣೆ ಮತ್ತು ಶುಶ್ರೂಷೆ ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಿನಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಸ್ತು ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕಠಿಣ ಬಂಧನವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನರಕ್ಷಣೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಸಮಾಜ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನ ನಾಶವಾಗಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಂಗ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲೂ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಪವಿತ್ರತೆ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಸೇವೆ ಮತ್ತು ವಿನಯವಿಲ್ಲದ ಅಧ್ಯಯನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಅದು ಕೇವಲ ಮಾಹಿತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮದ ಲವಚಿಕತೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಎರಡನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕಠಿಣ ಜಾತಿ-ಆಧಾರಿತ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರ ವಿರುದ್ಧ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಲ್ಲಿ ಆಪತ್ತಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲದವರಿಂದಲೂ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಅನುಮತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದೇ ಪ್ರಧಾನ, ಜನ್ಮವಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ಗುರುಸೇವೆಯನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿಡುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಭಜನೆಯ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಗ್ರಂಥ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಆಪತ್ತಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ವಿನಾಯಿತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನದ ಜೊತೆಗೆ ಗುರುಸೇವೆ ಮತ್ತು ವಿನಯ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಎರಡೂ ಧರ್ಮದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಲವಚಿಕತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿಟ್ಟು ನೋಡಲಾಗಿದೆ. ವಿನಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಶಿಸ್ತು ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸಮತೋಲನದ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ.

ಗುರುನಿವಾಸದ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗತಿಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ

ನಾಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಗುರೌ ಶಿಷ್ಯೋ ವಾಸಮಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಸೇತ್ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ವಾऽನನೂಚಾನೇ ಕಾಂಕ್ಷನ್ ಗತಿಮನುತ್ತಮಾಮ್ ॥ 242

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶಿಷ್ಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲದ ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ವಾಸಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆಯೇ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಳಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವವನು ದೀರ್ಘಕಾಲ ವಾಸಿಸಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಗುರಿ ಮತ್ತು ಮಿತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆಪತ್ತಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಯಾರಿಂದಲಾದರೂ ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹೇಳಿದರೂ, ಅದನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಶಿಷ್ಯನ ಅಂತಿಮ ಗುರಿ ಉನ್ನತ ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗತಿ. ಆ ಗುರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತಹ ಗುರುವಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಅಗತ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜನ್ಮವಲ್ಲ; ಅವನ ಅಧ್ಯಯನ, ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು*

ಬೋಧನೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಶಾಶ್ವತ ವಾಸವೆಂದರೆ ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ. ಅದು ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ನಿಯಮವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ವಿವೇಕ. ಎಲ್ಲಿಂದಲಾದರೂ ಕಲಿಯುವುದು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ; ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಲ್ಲ. ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರಿತು, ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲವಚಿಕತೆ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಗತಿಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಸಮತೋಲನವೇ ಧರ್ಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸುವ ದೀಪ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ನೆರವು ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ಆಶ್ರಯ ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಗುರುನ ಆಯ್ಕೆ ಶಿಷ್ಯನ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ತಿರಸ್ಕಾರವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ–ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಗುಣ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಳಿಯೂ ಶಾಶ್ವತ ವಾಸವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವುದು, ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗುಣಾಧಾರಿತ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷಿ. ಜನ್ಮವಲ್ಲ, ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಂದಲಾದರೂ ಕಲಿಯಬಹುದು; ಆದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗತಿಗಾಗಿ ಯೋಗ್ಯ ಗುರುನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವೇ ಅಗತ್ಯ. ಗುರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗ ಆಯ್ಕೆಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲವಚಿಕತೆ ಮತ್ತು ಗತಿಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ದೃಢತೆ ಎಂಬ ಸಮತೋಲನ. ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿಟ್ಟ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿ. ಶಿಷ್ಯನ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರುನ ಗುಣಮಟ್ಟ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವದದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಸೇವೆಯ ಧರ್ಮ

ಯದಿ ತ್ವಾತ್ಯಂತಿಕಂ ವಾಸಂ ರೋಚಯೇತ್ ಗುರೋಃ ಕುಲೇ ।
ಯುಕ್ತಃ ಪರಿಚರೇದೇನಮಾ ಶರೀರವಿಮೋಕ್ಷಣಾತ್ ॥ 243

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲೇ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ವಾಸಿಸುವ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದರೆ, ಯುಕ್ತಿಯುತವಾಗಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ, ದೇಹತ್ಯಾಗವಾಗುವವರೆಗೂ ಗುರುನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಹಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಮುಗಿದ ನಂತರವೂ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುಕುಲದಲ್ಲೇ ಉಳಿಯಲು ಬಯಸಿದರೆ, ಅದು ಕೇವಲ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನವನ್ನು ಸೇವೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅರ್ಥ. "ಯುಕ್ತಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು — ಅಂದರೆ ವಿವೇಕಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಅಹಂಕಾರರಹಿತವಾಗಿ, ಕರ್ತವ್ಯಭಾವದಿಂದ ಸೇವೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಗುರುಕುಲವು ಆಶ್ರಯವಲ್ಲ; ಅದು ಸಾಧನೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರ. ದೇಹವಿರುವವರೆಗೂ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಮನೋಭಾವವೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಕೇಂದ್ರ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ತತ್ತ್ವ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ನಂತರವೂ, ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಗುರುನ ಪಥಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದು ಬಲವಂತದ ನಿಯಮವಲ್ಲ;

ಸ್ವಯಂಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಆಯ್ಕೆ. ಇಂತಹ ಸಮರ್ಪಣೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕರಗಿಸಿ, ಸೇವೆಯನ್ನೇ ಸಾಧನೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ದೇಹತ್ಯಾಗದವರೆಗೂ ಸೇವೆ ಎಂದರೆ ನಿರಂತರ ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಠೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಶಿಷ್ಯತ್ವವು ಕಾಲಾವಧಿಗೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಗುರುನ ಬಳಿಯೇ ಉಳಿಯುವ ಶಿಷ್ಯನು, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಕಾರಗೊಳಿಸುವ ಜೀವಂತ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸೇವೆ ದಾಸ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ರೂಪ. ಗುರುನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದು ಎಂದರೆ ಧರ್ಮದ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಬದುಕುವುದು.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗುರುಕುಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅತಿರೇಕವಾಗಿ ಬಿಗಿದಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸುವವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ವಾಸವು ಆಯ್ಕೆಯಾಗಿದೆ, ಬಾಧ್ಯತೆ ಅಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸೇವೆಯನ್ನು ಬಲವಂತದ ಶೋಷಣೆಯಾಗಿ ನೋಡದು; ಅದು ಶಿಷ್ಯನ ಆತ್ಮಪೂರ್ಣತೆಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುವ ಧರ್ಮಪಥ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುಕುಲದಲ್ಲೇ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಶಿಷ್ಯನು, ದೇಹತ್ಯಾಗ-ವಾಗುವವರೆಗೂ ವಿವೇಕಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರಬೇಕು. ಸೇವೆಯೇ ಜೀವನವಾದಾಗ ಶಿಷ್ಯತ್ವ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶಿಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸೇವೆಯನ್ನು ಬಾಧ್ಯತೆಯಲ್ಲ, ಸ್ವಯಂಆಯ್ಕೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಅತ್ಯುನ್ನತ ನಿಷ್ಠಾ ರೂಪವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಗುರುಸೇವೆಯ ಪರಮ ಫಲ

ಆ ಸಮಾಪ್ತೇಃ ಶರೀರಸ್ಯ ಯಸ್ತು ಶುಶ್ರೂಷತೇ ಗುರುಮ್ ।
ಸ ಗಚ್ಛತ್ಯಂಜಸಾ ವಿಪ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸದ್ಮ ಶಾಶ್ವತಮ್ ॥ 244

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದೇಹಾಂತ್ಯವಾಗುವವರೆಗೂ ಗುರುವಿಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಯಾವುದೇ ಅಡಚಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಅಂತಿಮ ಫಲವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. "ಆ ಸಮಾಪ್ತೇಃ ಶರೀರಸ್ಯ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸೇವೆಯ ಅವಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ — ಅದು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಲ್ಲ, ಜೀವನಪೂರ್ತಿ. ಗುರುಸೇವೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲ; ಅದು ಗೌರವ, ವಿಧೇಯತೆ, ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ ಸಮಗ್ರ ಅಭ್ಯಾಸ. ಇಂತಹ ಸೇವೆ ಶಿಷ್ಯನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕಾರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ತಕ್ಷಣದ ಲೋಕಲಾಭಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸದೆ, ಶಾಶ್ವತ ಬ್ರಹ್ಮಸಾನ್ನಿಧ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಸೇವೆಯ ಶುದ್ಧತೆ. ಗುರುಸೇವೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರತಿಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆದರೆ ಅದು ಅಪೂರ್ಣ. ಆದರೆ ದೇಹವಿರುವವರೆಗೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಯಾವುದೇ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ ಸೇವೆ, ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಕ್ಕೆ ತಯಾರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಂಜಸಾ" ಎಂಬ ಪದವು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ — ಅಂದರೆ ಸಹಜವಾಗಿ, ಅಡೆತಡೆ ಇಲ್ಲದೆ. ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ಸರಳತೆ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಠೆ ಇದ್ದರೆ, ಗುರಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಸಮೀಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವು ದೂರದ, ಅಸಾಧ್ಯ ಗುರಿಯಲ್ಲ. ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಗುರುಸೇವೆಯ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾದಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೇ ಸಹಜ ಗತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರುನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತಾನು ತಾನು ಕರಗಿಸಿಕೊಂಡವನು, ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಲೀನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸೇವೆಯನ್ನು ದೇಹಮಟ್ಟದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆತ್ಮಮಟ್ಟದ ಸಾಧನೆಗೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಅಥವಾ ಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆತ್ಮವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಗುರುಸೇವೆ ಮೋಕ್ಷದ ನೇರ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಜನ್ಮದ ಹೆಮ್ಮೆಯಲ್ಲ, ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶೀಲದ ಮಹಿಮೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವನನ್ನು ಅಧಿಕಾರದಿಂದಲ್ಲ, ಸೇವೆಯಿಂದ ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ದೇಹಾಂತ್ಯವಾಗುವವರೆಗೂ ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು ಶಾಶ್ವತ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸೇವೆಯ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಮೋಕ್ಷದ ಸರಳ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಸೇವೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗುರುಸೇವೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ನೇರ ಸಾಧನವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶುದ್ಧ ನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ನಿರಂತರತೆಯೇ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಪರಮ ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುರುಸಮ್ಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯಪೂರ್ಣತೆ

ನ ಪೂರ್ವಂ ಗುರವೇ ಕಿಂಚಿದುಪಕುರ್ವೀತ್ ಧರ್ಮವಿತ್ ।
ಸ್ನಾಸ್ಯಂಸ್ತು ಗುರುಣಾಽಜ್ಞಪ್ತಃ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಗುರಾರ್ಥಮಾಹರೇತ್ ॥ 245

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತ ಶಿಷ್ಯನು, ಗುರುನ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಅವನಿಗಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಯಂಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಮಾಡಬಾರದು. ಆದರೆ ಗುರುನು ಸ್ನಾನಾನಂತರ (ಅಧ್ಯಯನ ಸಮಾಪ್ತಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಆದೇಶಿಸಿದರೆ, ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗುರುನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಅಗತ್ಯವಿರುವುದನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮನಿಯಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನ ಉತ್ಸಾಹ, ಸೇವಾಭಾವ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ ಮಹತ್ವದವು; ಆದರೆ ಅವುಗಳು ಗುರುನ ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು ಆದೇಶಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರಬೇಕು. ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಹಂಕಾರದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರೇರಿತ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಿಂತ ವಿಧೇಯತೆಯನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ನಾಸ್ಯಂ" ಎಂಬ ಪದವು ಅಧ್ಯಯನದ ಅಂತ್ಯ ಅಥವಾ ಶಿಷ್ಯತ್ವದ ಒಂದು ಹಂತದ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗುರುನ ಆದೇಶ ಬಂದರೆ, ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗುರುಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಶೀಲದ ನಡುವಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಸೇವೆ ಎಂದರೆ ನಾನು ಮಾಡಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಗುರುನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಅರಿತು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದ ಸೇವೆ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿರಬಹುದು; ಆದೇಶದ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಸೇವೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. "ಶಕ್ತ್ಯಾ" ಎಂಬ ಪದವು ಧರ್ಮದ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ — ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮೀರಿಸಿ ಬಾಧ್ಯನಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಗುರುಸೇವೆ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಪಾಠ. ಗುರುನ ಆದೇಶವೇ ಧರ್ಮದ ದಿಕ್ಕು. ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಿ, ಗುರುನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗಲೇ ಸೇವೆ ತಪಸ್ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸೇವೆ ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗುರುಸೇವೆ ಎಂದರೆ ಅಂಧ ವಿಧೇಯತೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಇದು ಶಿಷ್ಯನ ರಕ್ಷಣೆಯ ನಿಯಮ. ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಸೇವೆ ಶೋಷಣೆಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ; ಆದರೆ ಆದೇಶಾಧಾರಿತ ಸೇವೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗಡಿ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುನ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸೇವೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಆದರೆ ಗುರುನ ಆದೇಶ ಬಂದಾಗ, ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗುರುಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ವಿಧೇಯತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೇವೆಯ ಶುದ್ಧತೆ ಇದೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಮತಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಹಂಕಾರರಹಿತ ವಿಧೇಯತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿದೆ. ಸೇವೆಯನ್ನು ಬಲವಂತವಲ್ಲ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಧಾರಿತ ಸಮರ್ಪಣೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸಿರುವ ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಗುರುತೃಪ್ತಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ದಾನಗಳ ಸ್ವರೂಪ

ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಹಿರಣ್ಯಂ ಗಾಮಶ್ವಂ ಛತ್ರೌಪಾನಹಮಾಸನಮ್ ।
ಧಾನ್ಯಂ ಶಾಕಂ ಚ ವಾಸಾಂಸಿ ಗುರವೇ ಪ್ರೀತಿಮಾವಹೇತ್ ॥ 246

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಭೂಮಿ, ಚಿನ್ನ, ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಛತ್ರಿ, ಪಾದರಕ್ಷೆ, ಆಸನ, ಧಾನ್ಯ, ತರಕಾರಿ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳು - ಇವುಗಳನ್ನು ಗುರುವಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಅವು ಗುರುವಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಸೇವೆಯ ಅಂತಿಮ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಸೇವೆಯು ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ಸೇವೆಯಲ್ಲದೆ, ಅವನ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಪೂರೈಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಕ್ಷೇತ್ರ ಮತ್ತು ಹಿರಣ್ಯವು ಆರ್ಥಿಕ ಭದ್ರತೆಯ ಸಂಕೇತ; ಹಸು ಮತ್ತು ಕುದುರೆ ಜೀವನೋಪಾಯ ಮತ್ತು ಸಂಚಾರದ ಸಂಕೇತ; ಛತ್ರಿ, ಪಾದರಕ್ಷೆ, ಆಸನಗಳು ದೈನಂದಿನ ಆರಾಮ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ಸಂಕೇತ; ಧಾನ್ಯ, ಶಾಕ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳು ಮೂಲಭೂತ ಜೀವನಾಧಾರಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ, ಗುರುವಿಗೆ ಹಿತ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವನ್ನು ತರುವ ಧರ್ಮಭಾವ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ದಾನದ ಶುದ್ಧತೆ. ದಾನವು ವಸ್ತುವಿನ ಮೌಲ್ಯದಿಂದಲ್ಲ, ಭಾವದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರುವಿಗೆ ಏನು ಅಗತ್ಯವೋ ಅದನ್ನು, ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನೀಡುವುದು ಧರ್ಮ. ದೊಡ್ಡದನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕು ಎಂಬ ಒತ್ತಡ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಗುರುಸೇವೆಯು ಜೀವನದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಧರ್ಮದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿಸುವ ವಿಧಾನವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಗುರುನ ತೃಪ್ತಿಯೇ ಯಜ್ಞಫಲ. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು ಕೇವಲ ದಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಗುರುವಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸದೆ, ಧರ್ಮದಲ್ಲೇ ಲೀನಗೊಳಿಸುವ ದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗುರುಗಳಿಗೆ ಅತಿರೇಕದ ದಾನವನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ಬಲವಂತದ ಕೊಡುಗೆಗಳಿಲ್ಲ. "ಪ್ರೀತಿಮಾವಹೇತ್" ಎಂಬ ಪದವೇ ಮುಖ್ಯ — ಗುರುನ ಸಂತೋಷವೇ ಮಾನದಂಡ, ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶಿಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ದಾನವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಒತ್ತಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಶೋಷಣೆಯ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಮಾರ್ಗ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುನ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಗುರುಸೇವೆ. ದಾನದ ಮೌಲ್ಯವಲ್ಲ, ಭಾವವೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗುರುಸೇವೆಯು ವಸ್ತು, ಭಾವ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಗಳ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ದಾನವನ್ನು ಬಲವಂತವಲ್ಲದೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ರೂಪವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಭಾಗವಾಗಿಸುವ ಸನಾತನ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಆಚಾರ್ಯನ ನಂತರವೂ ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ

ಆಚಾರ್ಯೇ ತು ಖಲು ಪ್ರೇತೇ ಗುರುಪುತ್ರೇ ಗುಣಾನ್ವಿತೇ ।
ಗುರುದಾರೇ ಸಪಿಣ್ಡೇ ವಾ ಗುರುವಾದ್ ವೃತ್ತಿಮಾಚರೇತ್ ॥ 247

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆಚಾರ್ಯನು ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ನಂತರ, ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗುರುನ ಪುತ್ರನಿಗೆ, ಅಥವಾ ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ, ಅಥವಾ ಗುರುನ ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧಿಗಳಿಗೆ, ಗುರುನಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗುರುಸಂಬಂಧವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಸೀಮೆಯಿಂದ ಮೀರಿ, ಪರಂಪರೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯನ ದೇಹ ಇಲ್ಲದಾದರೂ, ಅವನಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಪರಂಪರೆ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶ. ಗುರುನ ಪುತ್ರನು ಗುಣಸಂಪನ್ನನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಗುರುನ ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ. ಗುರುಪತ್ನಿ ಗುರುಕುಲದ ಆಧಾರಸ್ತಂಭ; ಅವಳ ಗೌರವವು ಗುರುಗೌರವದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ. "ಸಪಿಣ್ಡ" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವು ಗುರುಕುಲದ ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧಿಗಳಿಗೆಲ್ಲದೆ, ಕುಟುಂಬಧರ್ಮಕ್ಕೂ ನೀಡಿದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಅಂಧವಲ್ಲ; "ಗುಣಾನ್ವಿತೇ" ಎಂಬ ಶರತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ನಿರಂತರತೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ಶಿಷ್ಯನು ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲವನ್ನು ಮರೆತರೆ, ಧರ್ಮವು ತುಂಡಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರು ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ನಂತರವೂ, ಅವನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವು ಪರಂಪರೆಯ ಮೂಲಕ ಜೀವಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ಶಿಷ್ಯನ ಧರ್ಮ. ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವವು ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ, ಪರಂಪರೆಗೆ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕ್ಷಣಿಕ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲ; ಅದು ಕಾಲವನ್ನು ದಾಟುವ ಬದ್ಧತೆ. ಗುರುನ ಸೇವೆ ಅವನ ಜೀವಿತಾವಧಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ, ಅವನ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವದ ಮೂಲಕ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ನಡವಳಿಕೆ ಶಿಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಗಾಢಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುನ ಋಣವು ದೇಹಾಂತ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಸ್ಮರಣೆಯಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕುಟುಂಬಪಕ್ಷಪಾತ ಅಥವಾ ಅತಿರೇಕದ ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಒತ್ತಾಯವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಗುಣವೇ ಪ್ರಧಾನ ಮಾನದಂಡ. ಗುಣವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಅಂಧ ಗೌರವವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಗುರುಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೆಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಉಳಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಶೋಷಣೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಆಚಾರ್ಯನ ನಂತರವೂ, ಗುಣಸಂಪನ್ನನಾದ ಗುರುಪುತ್ರ, ಗುರುಪತ್ನಿ ಅಥವಾ ಗುರುಕುಲದ ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನು ಗುರುನಂತೆ ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಪರಂಪರೆಯ ನಿರಂತರತೆಯೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗುರುಗೌರವವನ್ನು ಪರಂಪರೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿರುವುದು. ಅಂಧವಲ್ಲದ, ಗುಣಾಧಾರಿತ ಗೌರವದ ತತ್ತ್ವ. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರ ನಿರಂತರವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸನಾತನ ಸಾಮಾಜಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಗುರುಪರಂಪರೆ ಇಲ್ಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಸೇವೆ

ಏತೇಷ್ವವಿದ್ಯಮಾನೇಷು ಸ್ಥಾನಾಸನವಿಹಾರವಾನ್ ।
ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನೋಽಗ್ನಿಶುಶ್ರೂಷಾಂ ಸಾಧಯೇದ್ ದೇಹಮಾತ್ಮನಃ ॥ 248

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುಪುತ್ರ, ಗುರುಪತ್ನಿ ಅಥವಾ ಗುರುಸಂಬಂಧಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನ, ಆಸನ ಮತ್ತು ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ, ಅಗ್ನಿಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಅದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ದೇಹ ಮತ್ತು ಜೀವನವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಸಹಜ ಮುಂದುವರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಗುರುಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಧರ್ಮ ನಿಂತುಹೋಗಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಆಶಯ. ಗುರುಸೇವೆಯ ಬಾಹ್ಯ ರೂಪಗಳು ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲದಾಗ, ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆ ಸೇವೆಯನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಕ್ರಮದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಾನ, ಆಸನ ಮತ್ತು ವಿಹಾರ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ನಡೆಯುವ ಶೈಲಿ ಅಲ್ಲ; ಅವು ಜೀವನದ ಸಂಯಮಿತ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಅಗ್ನಿಶುಶ್ರೂಷೆ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ, ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಇದರ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೇಹವೂ, ಜೀವನವೂ ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಧರ್ಮದ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ. ಧರ್ಮವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊರಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರಲಾರದು. ಗುರು ಇಲ್ಲದಾಗಲೂ, ಪರಂಪರೆ ಮುರಿದಂತೆಯಾದಾಗಲೂ, ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿತ್ಯಕ್ರಮ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣದ ಮೂಲಕ ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಗ್ನಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತಿಯ ಸಂಕೇತವೂ ಹೌದು. ಆ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದೇ ಆತ್ಮಸಾಧನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ತನ್ನ ಸಾರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಗುರುಸೇವೆಯ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನೇ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ, ಪವಿತ್ರ ನಿತ್ಯಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿ — ಇವೇ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ನೈಜ ರೂಪಗಳು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ನಿಲ್ಲುವ ಧರ್ಮಬಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಾಹ್ಯ ಆಚಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತಗೊಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧದ ಸ್ಪಷ್ಟ

ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕೈದಿಯಾಗಿಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗದ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಗುರು ಇಲ್ಲದಾಗಲೂ ಧರ್ಮ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ನಿತ್ಯಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣದ ಮೂಲಕ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಾಸ್ತವಿಕ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ದೃಷ್ಟಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುಪರಂಪರೆ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ, ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಸೇವೆಯ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಒಳಗಿನಿಂದ ಜೀವಂತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮದ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ಲವಚಿಕತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಗುರುಸೇವೆಯನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಕ್ರಮದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪುನರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬದುಕಿನಲ್ಲೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸನಾತನ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಅವಿಚಲ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಅಂತಿಮ ಫಲ

ಏವಂ ಚರತಿ ಯೋ ವಿಪ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮವಿಪ್ಲುತಃ ।
ಸ ಗಚ್ಛತ್ಯುತ್ತಮಸ್ಥಾನಂ ನ ಚೈಹ ಜಾಯತೇ ಪುನಃ ॥ 249

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವಿಚಲವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಅವನು ಮತ್ತೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧನೆಯ ಫಲವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಏವಂ ಚರತಿ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಶಿಸ್ತು, ಗುರುಸೇವೆ, ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ, ನಿತ್ಯಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. "ಅವಿಪ್ಲುತ" ಎಂದರೆ ಅಲೆಯದ, ಕುಸಿಯದ, ವ್ಯತ್ಯಯಗೊಳ್ಳದ ಸ್ಥಿರತೆ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಚಿಂತನೆಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಯಮ. ಈ ರೀತಿಯ ಜೀವನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಉನ್ನತ ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಮೋಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗದ ಸರಳತೆ. ಮೋಕ್ಷವು ಅಚಾನಕ್ ದೊರೆಯುವ ವರವಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ಜೀವನದ ಸಹಜ ಫಲ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೌವನದ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಆತ್ಮಕೇಂದ್ರಿತ ಬದುಕಿನ ಶೈಲಿ. ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದಾಗ, ಜನನ–ಮರಣದ ಚಕ್ರವೇ ಅರ್ಥ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ನ ಚೈಹ ಜಾಯತೇ ಪುನಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ದೇಹಾಂತ್ಯದ ನಂತರದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತಿಗಳ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಜೀವನವಿರೋಧಿ ತ್ಯಾಗವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ದೀಪ. ಗುರುಭಕ್ತಿ, ನಿತ್ಯಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದಿಂದ ಬದುಕುವವನು ಕ್ರಮೇಣ ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಜೀವನವೇ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಭಯವಲ್ಲ; ಅದು ಬಂಧನದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮುಕ್ತಿಯ ಘೋಷಣೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅತಿಕಠಿಣ ಅಥವಾ ಅಸಾಧ್ಯ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು — ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ, ಸಂಯಮಿತ ಮತ್ತು ಗುರುಕೇಂದ್ರಿತ ಜೀವನವೇ ಉನ್ನತ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ದೇಹವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಉಪದೇಶವಲ್ಲ; ದೇಹ

ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಲೈಂಗಿಕ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅವಿಚಲ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹವನು ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಚಕ್ರವನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಶೈಲಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಮೋಕ್ಷದ ನೇರ ಕಾರಣವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರತೆ ಇದ್ದರೆ, ಮುಕ್ತಿ ಸಹಜ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸನಾತನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.